

ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛ

Η ΠΙΟ ΟΜΟΡΦΗ ΠΟΛΗ

ο εξεγερμένος
κοινός χώρος

χωρική ανάλυση
της εξέγερσης
του πάρκου Γκεζί
(Μάιος - Ιούνιος 2013)

ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛ

Η πιο όμορφη πόλη

Ο εξεγερμένος κοινός χώρος

Χωρική ανάλυση της εξέγερσης του Γκεζί

(Μάιος – Ιούνιος 2013)

Urban anarchy

www.urbananarchy.gr

Το βιβλίο «Ισπάνμπουλ η πιο όμορφη πόλη» εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 2014, στην επέτειο για τον ένα χρόνο από την εξέγερση του Γκεζί. Διανέμεται χωρίς αντίτιμο και η κάλυψη των εξόδων γίνεται με ελεύθερη συνεισφορά. Το περιεχόμενο του εντύπου αντιτίθεται στο copyright και δεν ακολουθεί τη λογική των creative commons. Η χρήση του κειμένου, των διαγραμμάτων και των χαρτών είναι ελεύθερη αποκλειστικά για τους σκοπούς των κοινωνικών κινημάτων. Το περιεχόμενο του εντύπου διατίθεται σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα www.urbananarchy.gr.

Στα διαγράμματα, τα σχέδια και τα γραφικά συνεισέφερε η Νανώ Κατσανούλα, στην επιμέλεια η Χαρά Τσαντίλη και αφηγείται ο Χάρης Τσαβδάρογλου.

Για επικοινωνία, e-mail: contact@urbananarchy.gr

Ευχαριστούμε, τη Ζεϊνό, τον Τσίσκε, την Αιμιλία, την Πελίν, τον Άτακα, τον Άλκη, τη Γεωργία, καθώς και όλες τις εξεγερμένες και εξεγερμένους.

1	Πρόλογος: τα πλήθη ενάντια στην αυτοκρατορία	σελ 6
2	Εισαγωγή	σελ 10
2.1	Η πόλη ως παλίμψηστο	σελ 10
2.2	Δομή του βιβλίου	σελ 11
2.3	Μέθοδος	σελ 13
3	Κοινωνικοχωρική εξέλιξη της Ιστάνμπουλ	σελ 15
3.1	Από τους μαχαλάδες στις λεωφόρους (19ος αιώνας - αρχές 20ου)	σελ 15
3.2	Η μελαγχολική παρακμή (1909 έως δεκαετία '40)	σελ 22
3.3	Η ανάδυση της Μητρόπολης (δεκαετίες '50 – '80)	σελ 32
3.4	Ιστάνμπουλ: Παγκόσμια Οικουμενική Μητρόπολη (τέλη 20ου - αρχές 21ου αιώνα)	σελ 47
3.4.1	Πολιτική συγκρότηση της παγκόσμιας πόλης	σελ 48
3.4.2	Χωρικοδημογραφικά δεδομένα	σελ 53
3.4.3	Χωροταξία της σημερινής Ιστάνμπουλ	σελ 55
3.4.4	Κοινωνικοχωρική δομή της σημερινής Ιστάνμπουλ	σελ 57
3.4.5	Πολεοδομικά χαρακτηριστικά κεντρικών περιοχών	σελ 61
3.4.6	Φτιάχνοντας την Ιστάνμπουλ Παγκόσμια Πόλη	σελ 66
4.	Αστικοί μετασχηματισμοί και κινήματα πόλης στην Ιστάνμπουλ	σελ 83
4.1	Η Νέα Ιστάνμπουλ	σελ 83
4.2	Γετζέκοντου (σπίτια χτισμένα σε μια νύχτα)	σελ 89

4.3	Πολιτικές εξευγενισμού (gentrification)	σελ 92
4.4	Διαπεριβαλλοντικοί Αγώνες ενάντια σε μεγάλα έργα	σελ 102
5.	Κινήματα και αγώνες ενάντια σε πατριαρχία, κεφάλαιο, εθνικισμό	σελ 105
5.1	Φεμινιστικοί και lgbtq αγώνες	σελ 105
5.2	Αριστερές και αναρχικές οργανώσεις	σελ 110
5.3	Το κίνημα των Κούρδων	σελ 115
6.	Εξέγερση στο πάρκο Γκεζί	σελ 119
6.1	Μαθαίνω ότι οι μπουλντόζες μπαίνουν στο πάρκο Γκεζί	σελ 119
6.2	Ιστορία και το πρότζεκτ του πάρκου Γκεζί	σελ 121
6.3	Ο Κοινός Χώρος της εξέγερσης ή αλλιώς η Κομμούνα του Γκεζί	σελ 126
7.	Από το Δικαίωμα στην Πόλη στην κατάληψη του Κοινού Χώρου	σελ 132
7.1	Κινήματα για το Δικαίωμα στην Πόλη	σελ 132
7.2	Οι αντιφάσεις του Δικαιώματος στην Πόλη	σελ 134
7.3	Η κατάληψη του Κοινού Χώρου	σελ 140
7.4	Η έννοια των Κοινών και των Περιφράξεων	σελ 143
7.4.1	Διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινών	σελ 144
7.4.2	Προσεγγίσεις υπέρ των περιφράξεων	σελ 145
7.4.3	Προσεγγίσεις για τον κομμουνισμό των κοινών	σελ 146
7.5	Εννοιολόγηση του Χώρου	σελ 151

7.6	Ο Κοινός Χώρος	σελ 177
8.	Χώρος με σημασία ή εξεγερμένος Κοινός Χώρος	σελ 181
8.1	Ο Βιοφυσικός χώρος της εξέγερσης	σελ 186
8.1.1	Εξεγερμένος Χρόνος	σελ 187
8.1.2	Εξεγερμένα Εδάφη	σελ 188
8.1.3	Εξεγερμένα πιπρίσματα ή αλλιώς εξεγερμένες ροές πληροφορίας	σελ 195
8.2	Το εξεγερμένο commoning ή αλλιώς ο τρόπος επικοινωνίας των εξεγερμένων	σελ 198
8.3	Η Εξεγερμένη τάξη, η κοινότητα των εξεγερμένων	σελ 205
8.4	Ο Αρχιτεκτονικός χώρος της εξέγερσης	σελ 210
8.5	Ο Συμβολικός χώρος: τα σύμβολα της εξέγερσης και η εξέγερση ως σύμβολο	σελ 212
9	Σπόροι της εξέγερσης	σελ 221
9.1	Δημόσια Φόρουμ	σελ 222
10.	Συγκρίσεις με άλλες εξεγέρσεις	σελ 227
11.	Αντί επιλόγου: Omnia sunt communia	σελ 234
12.	Βιβλιογραφία	σελ 236

1. Πρόλογος

τα πλήθη ενάντια στην αυτοκρατορία

Είμαστε καινούργιοι,
 κι ωστόσο υπάρχουμε από πάντα.
 Είμαστε το παρελθόν στο μέλλον,
 ένας στρατός ανυπακοής.
 Για αιώνες διαδηλώνουμε
 στους δρόμους
 και τους μαχαλάδες αυτής της πόλης.
 Τα όπλα μας είναι οι ιστορίες.
 Πάνω στα εμβλήματά μας
 είναι γραμμένη η λέξη «αξιοπρέπεια».
 Στο όνομά της πολεμούμε οποιονδήποτε
 θέλει να κυριαρχήσει στους ανθρώπους,
 στα πάρκα, στα δάση, στα νερά,
 στις επιθυμίες μας, στη φαντασία μας,
 στη σεξουαλικότητά μας
 στα ποιήματά μας,
 στη ζωή μας,
 όποιον θέλει να κυβερνήσει αυθαίρετα,
 να επιβάλλει την τάξη της Αυτοκρατορίας
 και να εξαθλιώσει τις κοινότητές μας.

Εμπνευσμένο από ένα επικό, αλληγορικό κάλεσμα, λίγο πριν τις διαδηλώσεις στη Γένοβα, το θερμό καλοκαίρι του 2001, από το εργαστήριο αφηγηματικού ανταρτοπόλεμου Wu Ming.

Είμαστε οι στασιαστές που το Σωτήριο Έτος του Κυρίου 532 προκαλέσαμε επεισόδια στον Ιππόδρομο. Πήραμε στη συνέχεια τα όπλα και ξεγερθήκαμε εναντίον των ευγενών και του αυταρχικού και αλαζόνα βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού, ο οποίος μας φορολογούσε βαριά, κυνηγούσε τους εβραίους, τους ομοφυλόφιλους, τις εργάτριες του έρωτα, τους αιρετικούς και οποιονδήποτε διαφωνούσε μαζί του. Εισβάλλουμε στα περισσότερα δημόσια κτίρια, πυρπολούμε τα παλάτια των ευγενών, πολιορκούμε το ανάκτορο του Ιουστινιανού και λεηλατούμε την Αγιά Σοφιά. Σκοτώνουμε στρατιώτες και άρχοντες και απαιτούμε την αποπομπή του Έπαρχου Ιωάννη του Καππαδόκη, ο οποίος ήταν αρμόδιος για τη συλλογή των φόρων, καθώς και του αυλικού Τριβωνιανού, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την αναθεώρηση του ποινικού κώδικα. Η «ΐσταση του Νίκα» είναι γεγονός. Ο Ιουστινιανός ετοιμαζόταν να εγκαταλείψει την Πόλη, αλλά η σύζυγός του Θεοδώρα τον έπεισε να παραμείνει. Ο Ιουστινιανός διέταξε τότε τους στρατηγούς του Βελισσάριο και Μούνδο να καταστείλουν την εξέγερση. Αυτοί δωροδοκούν κάποιους από εμάς και μας καλούν στον ιππόδρομο, τάχα για αγώνες και εκεί διατάζουν τη φοβερή σφαγή. Ο αριθμός των θυμάτων ξεπέρασε τις τριάντα πέντε χιλιάδες. Νιώσαμε το αίμα να μπουκώνει τα ρουθούνια μας, αλλά είχαμε αρχίσει πλέον να πορευόμαστε και δεν θα σταματούσαμε ποτέ πια.

Είμαστε οι ανυπότακτοι κάτοικοι αυτής της πόλης που το έτος του Κυρίου 1182 μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα ξεσηκωθήκαμε εναντίον των Λατίνων ευγενών που είχαν την εξουσία στην πόλη. Οργισμένοι καταστρέφουμε τις περιουσίες τους, λεηλατούμε τα μέγαρά τους, καίμε τις καθολικές εκκλησίες και σφάζουμε πολλούς από αυτούς. Μέσα στη δίνη, ρυθμιστής της πολιτικής κατάστασης έγινε ο Ανδρόνικος ο Α΄ ο Κομνηνός. Εμείς τον εξαναγκάζουμε να αναδιανείμει τη γη στους ακτήμονες και να μειώσει τους φόρους. Ωστόσο, σύντομα υπό τον φόβο των επιδρομών, θα μας πουλήσει, θα μας φορολογήσει βαριά, θα εξορίσει, θα φυλακίσει πολλούς από εμάς και θα μας στείλει να σφαχτούμε στα σύνορα. Εμείς ξεσηκωνόμαστε το έτος του Κυρίου 1185 και συγκεντρωνόμαστε με απειλητικές διαθέσεις έξω απ' το παλάτι των Βλαχερνών. Ο Ανδρόνικος αντιλαμβάνεται ότι οι ώρες του είναι μετρημένες. Φυγαδεύεται από το παλάτι με τη βοήθεια μερικών

πιστών του υπηρετών, κι αποπειράται να διαφύγει στα κρυφά στην Κριμαία με πλοίο. Ωστόσο, θα τον τσακώσουμε, θα του πετάξουμε κοπριές βοδιών, θα τον λιθοβολήσουμε και θα του βγάλουμε τα μάτια.

Είμαστε τα πλήθη που κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα έτη του Κυρίου 1589, 1622, 1648, 1656, 1687, 1703, 1730, 1807 θα εξεγερθούμε πολλές φορές εναντίον των σουλτάνων, των πασάδων και των βεζιρηδων. Τις περισσότερες φορές ηπτηθήκαμε, όμως αρκετές φορές αποδράσαμε από τα χαρέμια, λιποτακτήσαμε από τον αυτοκρατορικό στρατό και ενωμένοι με τα εξεγερμένα πλήθη της πόλης πολιορκήσαμε τα σαράγια, τα κονάκια μέχρι και την Υψηλή Πύλη, το Τοπ Καπί και καταφέραμε να εκθρονίσουμε αρκετούς σουλτάνους. Πέρασαμε τις τελευταίες οθωμανικές δεκαετίες μέσα από το σίδερο και τη φωτιά μέχρι να πετύχουμε την εκθρόνιση του τελευταίου σουλτάνου του Αμπντούλ Χαμίτ του Δεύτερου το έτος του Κυρίου 1908.

Διασχίσαμε τον αιώνα της τρέλας και της εκδίκησης και συνεχίζουμε την Πορεία.

Είμαστε οι εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλώτριες και διαδηλωτές που το έτος του Κυρίου 1977 συγκεντρωνόμαστε στην πλατεία Ταξίμ για να γιορτάσουμε την εργατική Πρωτομαγιά. Αγωνιστικά εμβλήματα και στίχοι από ποιήματα του Ναζίμ Χικμέτ δίνουν τον τόνο της διαδήλωσης. Στις πέντε το απόγευμα, στην ασφυκτικά γεμάτη από κόσμο πλατεία, το συγκεντρωμένο πλήθος κρατάει ενός λεπτού σιγή στη μνήμη αυτών που έχασαν τη ζωή τους στον αγώνα για την προάσπιση των εργατικών δικαιωμάτων. Και άξαφνα ο ήχος ενός πυροβολισμού, που φαίνεται πως ερχόταν από την είσοδο της Ταξίμ, από την κατεύθυνση της Ταρλάμπασι, «έσπασε» τη σιωπή. Η πλατεία θα βαφτεί κόκκινη. Ακροδεξιοί παρακρατικοί θα δολοφονήσουν 34 από εμάς και ακόμα περισσότεροι θα καταλήξουμε στα κάτεργα, όμως τίποτα πλέον δεν θα ήταν όπως πριν.

Είμαστε οι αλεβίτες και οι κούρδοι που το έτος του Κυρίου 1995, λίγο πάνω από τον θαλασσοπόταμο Κεράτιο, στον μαχαλά Γκάζι, εξεγερθήκαμε μετά τους πυροβολισμούς σε καφενεία της περιοχής και τη δο-

λοφονία δυο από εμάς από ασφαλίδες. Το κράτος ήθελε να διασπάσει το αναδυόμενο κίνημα αμφισβήτησης. «Οι δολοφόνοι είναι στο αστυνομικό τμήμα, ο δολοφόνος είναι το κράτος» φωνάζουμε πολιορκώντας το αστυνομικό τμήμα της περιοχής. Θα επακολουθήσουν βίαιες συγκρούσεις που θα κρατήσουν για μια εβδομάδα. Το κράτος θα δολοφονήσει άλλους 23 από εμάς. Μας είπαν ότι ηπτηθήκαμε αυτή τη φορά, αλλά ο σπόρος επρόκειτο σύντομα να καρποφορήσει.

Αυτοί λένε για τους εαυτούς τους ότι είναι καινούργιοι και θέλουν να χτίσουν νέες γέφυρες πάνω από τον Βόσπορο, το μεγαλύτερο αεροδρόμιο στον πλανήτη, το μεγαλύτερο τζαμί του κόσμου, γιγαντιαία εμπορικά κέντρα, ουρανοξύστες και νέους αυτοκινητοδρόμους. Για αυτό σφάζουν τα δάση, αποξηραίνουν τις λίμνες, καταστρέφουν τις γειτονιές μας στο όνομα του εξευγενισμού και οι ίδιοι κρύβονται σε περιφρουρημένες με ιδιωτικούς στρατούς περικλειστές κοινότητες, ρέπλικες μιας απειλητικής νοσταλγικής ζωής. Ταυτόχρονα, τις γυναίκες μας αντιμετωπίζουν ως κοτόπουλα που πρέπει να είμαστε κλεισμένες στο σπίτι και υποχρεωνόμαστε να γεννάμε τουλάχιστον τρία αυγά, μας απαγορεύουν την έκτρωση και μας υποχρεώνουν να φοράμε μαντήλες, τους ομοφυλόφιλους μας κυνηγάνε και τα πογκρόμ ενάντια στις διεμφυλικές εργάτριες του έρωτα έχουν γίνει καθημερινή ρουτίνα. Επιπλέον, μας απαγορεύουν να πίνουμε, να αγγιζόμαστε, να φιλιόμαστε, να αισθανόμαστε. Την Πρωτομαγιά του έτους του Κυρίου 2013 θα μας απαγορεύσουν για άλλη μια φορά να προσεγγίσουμε την πλατεία Ταξίμ λόγω, υποτίθεται, των έργων ανάπλασης. Η πορεία όμως δε σταμάτησε, θα ξαναβγούμε στους δρόμους.

Σήμερα έχουμε μια νέα Αυτοκρατορία, επιβάλλουν νέες περιφράξεις σε όλη την υδρόγειο, παριστάνουν τους κύριους και αφέντες της γης και της θάλασσας, των επιθυμιών και της σεξουαλικότητάς μας.

Εναντίον τους, εμείς, τα πλήθη, ξεγερθήκαμε ξανά το καλοκαίρι του έτους του Κυρίου 2013, μέσα από σχέσεις αλληλεγγύης και συντροφικότητας, φτιάξαμε την κομμούνα του πάρκου Γκεζί και θα συνεχίσουμε διαρκώς να ξεγειρόμαστε μέχρι να έρθει εκείνο το έτος που δεν θα ανήκει σε κανένα κύριο.

2. Εισαγωγή

2.1 Η πόλη ως παλίμψηστο

Το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα παιχνίδι κρυμμένου θησαυρού ανάμεσα σε λαβυρινθοειδή στενοσόκακα, μαχαλάδες, ανατολίτικα παζάρια, χαμάμ, υπόγειες στοές, μεγαλοπρεπείς λεωφόρους, αποικιοκρατικά πολεοδομικά σχέδια, οθωμανικά παλάτια, τζαμιά, παραγκουπόλεις, χίπστερ γειτονιές και αγορές μπαχαρικών. Μια περιήγηση με μουσικούς και ποιήτριες του δρόμου. Μια πολεοδομική και όχι μόνο περιπέτεια αναστοχασμού, συνάντησης και σύγκρουσης, μια πρόκληση βγαλμένη από τα παιχνίδια των παιδιών, τα όνειρα των παράνομων και τη γνώση την πιο εξεγερσιακή.

Η σημερινή Ιστανμπούλ αποτελεί την επιτομή της ευάλωτης, ρευστής, αντιφατικής μητρόπολης. Πρόκειται για μια παλλόμενη πόλη σε διαρκή κίνηση, στην οποία όλα μπορούν να συμβούν. Εξευγενισμός, οριενταλισμός, ετεροτοπίες, megarprojects, θρυμματισμένη πολεοδομία, κοινωνικά κινήματα πόλης και εξεγέρσεις, δύση και ανατολή, παρελθόν, παρόν και μέλλον αναμιγνύονται σε μια πανδαισία αισθήσεων, σε μια φαντασμαγορία συναισθημάτων. Οι γεύσεις, τα ηχώρωμα και οι φωτοσκιάσεις της γονιμοποιούν το σώμα, τη σκέψη και την ποίηση.

Η Ιστανμπούλ αποτελεί μια πόλη παλίμψηστο², στην οποία αλληπάλληλα στρώματα μέσα από την πάροδο των αιώνων αναμιγνύουν, ζυμώνουν, διαρκώς μεταμορφώνουν το χώρο, επαναχρησιμοποιούνται υλικά του παρελθόντος και διαμορφώνουν μια μοναδική οικουμενική πόλη. Οι ήχοι, οι οσμές, οι καθημερινές πράξεις και πρακτικές, οι μικρές και μεγάλες εξεγέρσεις αποσταθεροποιούν και προβληματοποιούν τη σχέση των κατοίκων με την πόλη, με το παρελθόν και το μέλλον της.

Και μπαίνει ο Μάιος, ο μήνας που ανθίζουν σε όλη την πόλη τουλίπες, δελφίνια διασχίζουν τον Βόσπορο και 50.000 διαδηλωτές επιδιώκουν να φτάσουν στην ιστορική πλατεία Ταξίμ για να γιορτάσουν την Πρωτομαγιά, ωστόσο οι μπάτσοι δεν θα το επιτρέψουν. Η άνοιξη βέβαια στην Ιστανμπούλ είναι πάντα απρόβλεπτη, με έντονες αντιθέσεις, δυνατές καταιγίδες, ηλιόλουστα πρωινά, μελαγχολικά απογευματινά τοπία, και η ανοιξιάτικη υγρή της σιλουέτα σε προκαλεί να ρουφήξεις το μεδούλι της και να τη δαμάσεις. Τέλη Μαΐου του 2013 οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι θα ανέβουν τη σκάλα για την έφοδο στον ουρανό, θα δαμάσουν την πλατεία Ταξίμ και θα δημιουργήσουν την κομμούνα του πάρκου Γκεζί.

2.2 Δομή του βιβλίου

Το βιβλίο αποτελείται από δύο μέρη:

Στο πρώτο μέρος πραγματοποιείται μια συνοπτική παρουσίαση της πολεοδομικής εξέλιξης της Ιστανμπούλ, η οποία έχει διπλό στόχο:

2. Με τον όρο «παλίμψηστο» περιγράφονται αρχαία κείμενα σε πάπυρους και περγαμηνές ή ζωγραφικοί πίνακες που επικαλύφθηκαν με άλλο κείμενο ή εικόνα σε μεταγενέστερη εποχή για να χρησιμοποιηθούν ξανά ως βάση για τη δημιουργία νεότερων έργων.

Πρώτον, να ανασυνθέσει το πολεοδομικό ιστορικό νήμα, ώστε η σημερινή εμπειρία της πόλης να εμπλουτιστεί από τη γνώση του παρελθόντος. Δεύτερον, να αποφευχτοποιήσει τη μορφή του χώρου της πόλης, να ανατρέψει τις μονοδιάστατες και στερεοτυπικές απόψεις γύρω από αυτήν, αναδεικνύοντας τις κοινωνικές σχέσεις, οι οποίες την κάθε συγκεκριμένη ιστορική στιγμή διαμορφώνουν το χώρο της πόλης αλλά και διαμορφώνονται από αυτόν.

Στο δεύτερο μέρος συζητάμε, παρουσιάζουμε και αναλύουμε την εξέγερση που έλαβε χώρα το καλοκαίρι του 2013 με αφορμή τη μετατροπή του πάρκου Γκεζί σε εμπορικό κέντρο. Είναι η στιγμή που το κέντρο της καπιταλιστικής μητρόπολης μετασχηματίζεται στην κομμούνα του Γκεζί. Οι ταυτότητες ρευστοποιούνται, δημιουργείται η εξεγερμένη τάξη, η οποία γονιμοποιεί τον Κοινό Χώρο.

Ωστόσο, ο Κοινός Χώρος της εξεγερμένης Ιστανμπούλ δεν αποτελεί απλώς μια στιγμή σε ένα εσχατολογικό συνεχές αλλά πρόκειται για μια διαρκή διαδικασία που διαπερνά διαγώνια τους καθημερινούς μικρούς και μεγάλους αγώνες, τους μικροκομμουνισμούς και τις χειρονομίες αλληλεγγύης, όπως έχουν εγχαραχτεί μέσα από τους αιώνες στο μητροπολιτικό παλίμψηστο.

Ποια είναι και πώς φτάσαμε στη σημερινή Πόλη;

Η Ιστανμπούλ, στο πέρασμα από το 19ο στον 20ο αιώνα, θα αλλάξει ριζικά την πολεοδομική της μορφή και τον χωροταξικό της προσανατολισμό. Από την πολυεθνική και πολύγλωσση οθωμανική μητρόπολη, στην οποία οι πολυποίκιλες κοινωνικές σχέσεις διαμόρφωναν μαχαλάδες και καμπυλωτά πολυδαίδαλα στενοσόκακα, θα επιδιωχθεί τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, στα πλαίσια του νέου τουρκικού έθνους-κράτους να μεταμορφωθεί σε εθνικά ομογενοποιημένη και ορθολογική καπιταλιστική πόλη, η οποία εδαφικοποιείται στην ευκλείδεια γεωμετρία του πολεοδομικού καννάβου. Ταυτόχρονα, σε χωροταξικό επίπεδο, η Ιστανμπούλ χάνει το βαλκανικό της προσανατολισμό καθώς και τη σύνδεσή της με την πρώην ενδοχώρα της

Οθωμανικής αυτοκρατορίας στη Μέση Ανατολή και εξαρτάται πλέον από την Άγκυρα και τη συρρικνωμένη εδαφικά Τουρκία.

Στη συνέχεια, εφόσον έχει απολέσει την πολυεθνική οθωμανική της ταυτότητα, μετασχηματίζεται μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο σε γιγαντιαία καπιταλιστική μεγαμηχανή. Εκατοντάδες χιλιάδες εσωτερικοί μετανάστες από τα βάθη της Τουρκίας παράγουν την ταχύτερα αναπτυσσόμενη διηπειρωτική μητρόπολη και ταυτόχρονα παράγουν μια νέα αόρατη, λαθραία πόλη στις εσωτερικές ρωγμές της και στην περίμετρό της. Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα καθώς και στη νέα χιλιετία, η Ιστανμπούλ μεταμορφώνεται ξανά και μετασχηματίζεται σε παγκόσμια οικουμενική μητρόπολη. Πρόκειται για μια διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού της πόλης, η οποία την έχει μεταμορφώσει σε ένα πελώριο εργοστάσιο παραγωγής καπιταλιστικού, πατριαρχικού και εθνικιστικού χώρου. Ταυτόχρονα, όμως, μετασχηματίζεται και σε ένα μοναδικό εργοστάσιο ανατρεπτικών και παρεκκλίνουσων επιθυμιών, αρνήσεων και χειραφετήσεων. Η σύγκρουση δεν θα αργήσει να έρθει.

2.3 Μέθοδος

Εξετάζουμε τον χώρο στις τρεις του διαστάσεις, ως φυσικό-υλικό χώρο, ως βιωμένο κοινωνικό χώρο και ως χώρο της αναπαράστασης και των ιδεολογιών. Εισάγουμε, επίσης, την έννοια του Κοινού Χώρου και με βάση το τρίπτυχο φύλο-φυλή-τάξη διαβάζουμε τους πολεοδομικούς μετασχηματισμούς, τις κοινωνικές συγκρούσεις και τους μητροπολιτικούς ανταγωνισμούς.

Το υλικό της αφήγησης βασίστηκε σε συνεντεύξεις με εξεγερμένες και εξεγερμένους, σε βίντεο, ντοκιμαντέρ, σε ταινίες, σε μυθιστορήματα, σε περιγραφές από ιντερνετικά μπλογκ, σε βιβλιογραφικές αναφορές και σε ορισμένα μικρά προσωπικά βιώματα των τελευταίων δέκα ετών.

Χάρτης 1. Η Ιστανμπούλ στα τέλη του 19ου αιώνα

3. Κοινωνικοχωρική εξέλιξη της Ιστανμπούλ

3.1 Από τους μαχαλάδες στις λεωφόρους

(19ος αιώνας - αρχές 20ου)

Η εικόνα της σημερινής Ιστανμπούλ έχει την αφετηρία της στις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1839)³, του Χάτι Σερίφ (1839), του Χάτι Χουμαγιούν (1856)⁴ καθώς και του μεταρρυθμιστικού Συντάγματος

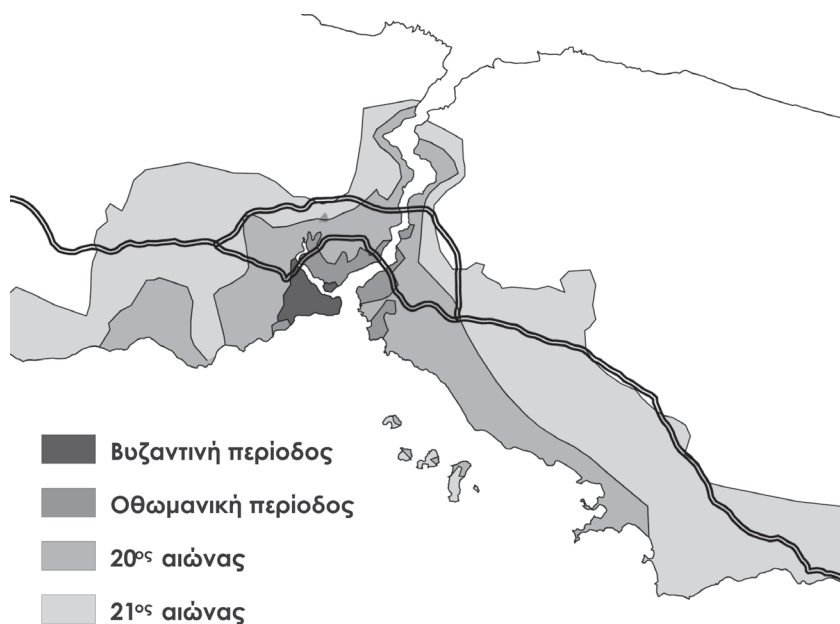
3. Μετά τη συντριβή του οθωμανικού στόλου από τις Μεγάλες Δυνάμεις στο Ναυαρίνο το 1827, το Συνέδριο του Λονδίνου το 1827, όπου αναγνωρίστηκε το ανεξάρτητο Βασίλειο της Ελλάδος, καθώς και τη συντριβή των οθωμανικών στρατευμάτων από τις δυνάμεις του Μωχάμετ Αλή της Αιγύπτου το 1831 και τη Συνθήκη των Δαρδανελίων το 1841, η καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο αποκαλούμενος και ως «μεγάλος ασθενής της Ασίας», εξαναγκάστηκε να κάνει μια σειρά από μεταρρυθμίσεις που πήραν την ονομασία «Τανζιμάτ» (στα οθωμανικά σημαίνει αναδιοργάνωση). Ο σουλτάνος Αμπντούλ Μετζίτ Α' θα εκδώσει το 1839 το Χάτι Σερίφ (Hatt-i Serif) με το οποίο καταργήθηκαν μια σειρά διακρίσεων σε βάρος των Χριστιανών υπηκόων και παραχωρήθηκαν προνομία στους Δυτικούς.

4. Όπως το Χάτι Σερίφ στα 1839, έτσι και το Χάτι Χουμαγιούν (Hatt-i Humayun),

του 1876 από τους Νέους Οθωμανούς. Οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις σηματοδότησαν την εποχή της δυτικοποίησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη σύνδεσή της με τις ανερχόμενες καπιταλιστικές χώρες της δυτικής Ευρώπης.

Οι μεταρρυθμίσεις εκφράστηκαν και με χωρικούς όρους. Το 1836 κατασκευάζεται η πρώτη γέφυρα στον Κεράτιο κόλπο και το 1845 η δεύτερη, στη θέση της σημερινής γέφυρας του Γαλατά (Καράκοϊ). Το 1872 δημιουργείται δίκτυο τραμ, στην αρχή ιππήλατο και έπειτα

Χάρτης 2. Χωρική εξέλιξη της Ιστανμπούλ

το δεύτερο σημαντικό μεταρρυθμιστικό διάταγμα, εκδόθηκε εν μέσω μιας περιόδου κρίσης, στις 18 Φεβρουαρίου 1856, ενάμιση μήνα πριν υπογραφεί στο Παρίσι η συνθήκη ειρήνης που τερμάτισε τον Κριμαϊκό πόλεμο.

ηλεκτροκίνητο, το 1874 συνδέεται σιδηροδρομικά η Ιστανμπούλ με τη Θεσσαλονίκη και τη Σόφια και κατ' επέκταση με την κεντρική Ευρώπη. Επίσης, εμβληματικά έργα της εποχής είναι το «Τουνέλ» (Tünel) το 1875, το οποίο αποτελεί το δεύτερο υπόγειο μετρό – μέσο σταθερής τροχιάς στον κόσμο μετά το μετρό του Λονδίνου και χωροθετείται στην ανερχόμενη μεγαλοαστική περιοχή του Γαλατά. Επί Μαχμούτ Α' επιλύεται και το πρόβλημα ύδρευσης της περιοχής του Γαλατά-Πέρα με την τελειοποίηση του υδρευτικού συστήματος αλλά κυρίως με την κατασκευή στο τέρμα της Μεγάλης Οδού του Πέρα, πίσω από τα αρμένικα μνήματα (σήμερα πάρκο Γκεζί), υδραγωγείου, το λεγόμενο Ταξίμ (Taksim, στα τούρκικα σημαίνει «διανομή»), το οποίο θα αποτελέσει το σήμα κατατεθέν και θα δώσει το όνομά του στην περιοχή. Επίσης, το τηλεφωνικό δίκτυο, ο ηλεκτρισμός, το ταχυδρομείο και πλήθος δημόσιων υποδομών θα συντελέσουν στη μεταμόρφωση της πόλης. Επιπλέον, στην ανασυγκρότηση της πόλης σημαντικό ρόλο θα παίξουν οι πυρκαγιές, οι οποίες αξιοποιήθηκαν για τη διάνοση νέων δρόμων.

Οι πολεοδομικοί μετασχηματισμοί που έλαβαν χώρα στην Ιστανμπούλ συνδέονται με τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία καθώς και με τις μετέπειτα εθνικιστικές επιδιώξεις του τουρκικού κράτους. Η ανάδυση του καπιταλισμού στα Βαλκάνια συνδέθηκε με τη διαμόρφωση ενός νέου αστικού περιβάλλοντος. Οι παραδοσιακές πόλεις-λιμάνια-διαμετακομιστικοί σταθμοί θα είναι οι πρώτες που θα αναμορφωθούν: Ιστανμπούλ, Θεσσαλονίκη, Σμύρνη, Σόφια, Φιλιππούπολη, Αδριανούπολη. Στα τέλη του 19ου και τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα σε όλες τις παραπάνω πόλεις καθώς και σε αρκετές μικρότερες, θα λάβουν χώρα πολεοδομικές επεμβάσεις, οι οποίες είχαν ως στόχο τόσο την καταστολή των εξεγέρσεων και των ποικίλων κινημάτων όσο και το μετασχηματισμό των συντεχνιακών, «ανθυγιεινών», μεσαιωνικών πόλεων σε ορθολογικές, λειτουργικές, καπιταλιστικές μεγαμηχανές, ώστε να εξυπηρετείται καλύτερα ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής, το εμπόριο, η κυκλοφορία και να διαμορφωθεί ο ανθρωπολογικός τύπος του καταναλωτή-μισθωτού εργάτη. (Μπάσταρδες με μνήμη 2012)

Οι πολεοδομικές επεμβάσεις που έλαβαν χώρα στην Ιστανμπούλ στα τέλη του 19ου αιώνα είχαν ως πρότυπο τις διάσημες αναπτύξεις του βαρόνου Οσμάν στο Παρίσι και εντάσσονταν στο πλαίσιο του πολεοδομικού κινήματος των «Όμορφων Πόλεων» (City Beautiful Movement). Πρόκειται για το πολεοδομικό μοντέλο κοινωνικού ελέγχου που βασίζεται στις ευθύγραμμες, με μεγάλη ορατότητα χαράξεις, οι οποίες αποσκοπούν από τη μία στη μνημειακότητα και από την άλλη στην «πολιτική και ηθική αρετή» μεταξύ των αστικών πληθυσμών. Αρκετές πόλεις στα τέλη του 19ου αρχές 20ου αιώνα το ακολούθησαν για να ελέγξουν την πολιτική και κοινωνική τους σύνθεση, που γεννούσε μικρές ή μεγάλες εξεγέρσεις (π.χ. Παρίσι, Μόσχα, Σικάγο, Νέα Υόρκη, Ντιτρόιτ, Ουάσινγκτον, Λος Άντζελες, Κάνσας, Ντάλας, Μόντρεαλ, Μελβούρνη), καθώς και πολλές πρωτεύουσες στη Λατινική Αμερική.

Το πρότυπο για το πολεοδομικό μοντέλο των Όμορφων Πόλεων ήταν οι επεμβάσεις του βαρόνου Οσμάν (Baron Haussmann) στο Παρίσι από το 1852 έως το 1870, με τις οποίες διέλυσε την ιστορική, παλιά, πυκνοδομημένη πόλη και σχεδίασε φαρδιές μνημειακές λεωφόρους (boulevard), οι οποίες συγκλίνουν σε μεγάλες πλατείες με εμβληματικά κτίρια και συνδέουν τους σιδηροδρομικούς σταθμούς, τόπους αποβάσεως των στρατευμάτων, με τις «επικίνδυνες» εργατικές συνοικίες της πόλης. Ο στόχος ήταν τριπλός: πρώτον, να αναζωογονηθεί η οικονομία της πόλης, δεύτερον, να διωχθεί το προλεταριάτο από το κέντρο και τρίτον, οι πιθανές μελλοντικές συγκρούσεις να γίνονται σε ανοιχτό χώρο. Πρόκειται για την τακτική που αργότερα έγινε γνωστή ως το λεγόμενο «μίγμα πολιτικού και στρατιωτικού κεϋνσιανισμού» (Harvey, 2011): «οι νέες πλατείες και οι ευθείς δρόμοι πρέπει να αντικαταστήσουν τις ανθυγιεινές συνοικίες και τα στενά δρομάκια που χρησιμοποιούνται στα επαναστατικά κινήματα, διευκολύνοντας την υγιεινή και τις κινήσεις των στρατευμάτων». Πρόκειται για την πρώτη σύγχρονη, οργανωμένη «πολεοδομική βόμβα» εναντίον των εξεγέρσεων και των ταραχών που συμβαίνουν σε πόλεις (urban riots). Αστοί λογογράφοι, ποιητές και βουλευτές της εποχής εξυμνούν τα πλεονεκτήματα των νέων ευθύγραμμων χαράξεων για να διατηρείται η δημόσια τάξη καθώς «οι σφαίρες δεν ξέρουν να στρίβουν με την πρώτη δεξιά». Ωστό-

Χάρτης 3. Με μαύρες χαρακίες οι επεμβάσεις του βαρόνου Οσμάν στο Παρίσι από το 1852 έως το 1870, με τις οποίες διέλυσε την παλαιά, πυκνοδομημένη πόλη.

σο, έναν χρόνο μετά την ολοκλήρωση των έργων έρχεται η Κομμούνα του 1871, η απάντηση στους στρατηγούς πολεοδόμους. Οι εξεγερμένοι επιστρέφουν στο κέντρο της πόλης και το ανακαταλαμβάνουν για δυο μήνες σε μια ατμόσφαιρα οργισμένης γιορτής. Τα στρατεύματα της αντεπανάστασης κινήθηκαν στις νέες λεωφόρους και θεωρείται ότι εάν δεν υπήρχε το σχέδιο Οσμάν, η πόλη δύσκολα θα έπεφτε.

Στην Ιστανμπούλ, η κοινωνικοχωρική οργάνωση είναι εμφανής. Από τη μια πλευρά, η μεγαλοπρεπής, τριγωνική, ιστορική χερσόνησος Φατίχ (Fatih, στα τούρκικα σημαίνει «κατακτητής») με το βαρύ Βυζαντινό και Οθωμανικό παρελθόν. Από την άλλη πλευρά του Κεράτιου, οι αναδυόμενες κοσμοπολίτικες περιοχές Γαλατάς, Πέραν (Σταυροδρόμι), Ταξίμ σήμερα Μπέγιογλου (Beğioğlu) και στην απέναντι πλευρά του Βοσπόρου τα ασιατικά ψαροχώρια Σκουτάρι (το σημερινό Ουσκουντάρ και στα ελληνικά Χρυσούπολη) και Καντίκοϊ (στα ελληνικά Χαλκηδόνα), τα οποία είναι γνωστά για τα πολυάριθμα τεμένη, τους μενδρεσέδες και τα ασκητήρια των δερβίσηδων καθώς ήταν οι πρώτες περιοχές της Ιστανμπούλ που είχαν καταλάβει οι Οθωμανοί πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Οι τρεις περιοχές συνομιλούν μεταξύ τους, ίσως να ζηλεύει η μια την άλλη, πάντως οι κάτοικοί τους καθημερινά διασχίζουν τις όχθες του Κεράτιου και του Βοσπόρου αναμινύοντας διαφορετικούς πολιτισμούς, συνήθειες και επιθυμίες.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, η πόλη κινείται με αλματώδεις ρυθμούς, οι κοινωνικές σχέσεις αλλάζουν και ο ασπικός ιστός εκρήγνυται. Ο πληθυσμός της πόλης διπλασιάζεται: από 350.000 στις αρχές του 19ου αιώνα φτάνει σχεδόν στο ένα εκατομμύριο στα τέλη του 19ου αιώνα (Shaw, 1979:266; Karat, 1985:103, πίνακας 2). Η πόλη διαρρηγνύει τα παραδοσιακά πολεοδομικά της όρια, βγαίνει έξω από τα μεσαιωνικά της τείχη και σταδιακά επεκτείνεται κυρίως βόρεια του Γαλατά, στη περιοχή Πέρα και κατά μήκος του Βοσπόρου. Νέα καταστήματα, νέες επιχειρήσεις, τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, ναυτιλιακά γραφεία συγκεντρώνονται στο Γαλατά μετασχηματίζοντας την περιοχή σε κοσμοπολίτικο κέντρο. Εβραίοι, Έλληνες και Αρμένιοι καθώς και πλήθος ευρωπαίων

5. Εδώ αξίζει να επισημανθεί ότι η αρχετυπική, ορθοκανονική, ιπποδάμεια ρυμοτομία έχει την καταγωγή της στο διάσημο πολεοδόμο της αρχαιότητας Ιπποδάμο, ο οποίος για πρώτη φορά το 479 π.Χ. σχεδίασε το πολεοδομικό σχέδιο της Μιλήτου (στη Μικρά Ασία) ως απάντηση στις μακροχρόνιες εξεγέρσεις, που έλαβαν χώρα στη πόλη κατά τον 5ο και 6ο αιώνα π.Χ.

εγκαθίστανται στην περιοχή χτίζοντας εκκλησίες, σχολεία και πολιτιστικά κτίρια. Οι πληθυσμοί που συγκεντρώνονται στην περιοχή απολαμβάνουν σημαντικά εμπορικά προνόμια, λόγω των διομολογήσεων και της προστασίας των ξένων πρεσβειών (Ανδριανοπούλου 2008).

Πλέον το κέντρο της πόλης δεν είναι η περιοχή με τα στενοσόκακα γύρω από το Καπαλί Τσαρσί, στην αιωνόβια παλιά βυζαντινή-οθωμανική χερσόνησο, αλλά οι νέοι μοντέρνοι δρόμοι στο Γαλατά. Βόρεια δε του Γαλατά διαμορφώνεται πολύ γρήγορα το Πέρα (ή Σταυροδρόμι) ως περιοχή κατοικίας της αναδυόμενης μεσαίας και ανώτερης τάξης. Τον κοινωνικό και ταξικό μεταβολισμό της πόλης σύντομα ακολουθεί, αλλά και εντείνει, η μεταφορά του παλατιού του Σουλτάνου από το παραδοσιακό, οθωμανικής τεχνοτροπίας, Τοπ Καπί στην ιστορική χερσόνησο, στο εκλεκτικιστικό, με στοιχεία Μπαρόκ και Ροκοκό, ανάκτορο του Ντολμάμπαχτσε (1856-1922), στην περιοχή Μπεσίκτας στις όχθες του Βοσπόρου και έπειτα ακόμα βορειότερα, στο πάρκο Γιλντίζ (1889-1909) και στο ανάκτορο Σιραγάν, στα οποία είναι εμφανή οι επιρροές από τη σύγχρονη τους ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική. Ακολουθώντας τον σουλτάνο, η οθωμανική μεσαία και ανώτερη τάξη, οι βεζίρηδες, οι αρχιβεζίρηδες, οι πασάδες και οι μπέηδες από το φόβο της φυματίωσης και της πανούκλας, που συχνά ταλαιπωρούσε την ιστορική χερσόνησο, και από διάθεση για αλλαγή με βάση τα δυτικά πρότυπα, θα κτίσουν τα νέα αρχοντικά κονάκια και σαράγια τους και θα εγκατασταθούν και αυτοί στην περιοχή του Πέρα, της Μπεσίκτας και του Νισάντασι και ως εκ τούτου θα αφηθεί η παραδοσιακή ιστορική χερσόνησος στα κατώτερα στρώματα. Η ζωή στο Πέρα υιοθετεί πολύ γρήγορα χαρακτηριστικά δυτικού life style. Κατά μήκος της Μεγάλης Οδού του Πέρα (Grande Rue de Péra στα γαλλικά, Grand Avenue στα αγγλικά και Cadde-i Kebir στα τουρκικά και η σημερινή οδός Istiklal- οδός Ανεξαρτησίας), αρχίζει πλέον να χτυπά η εμπορική και πολιτιστική φλέβα της πόλης. Στα περίφημα passages παρισινού τύπου που δημιουργούνται κατά μήκος της έβρισκε κανείς εστιατόρια πολυτελείας, καφέ-σαντάν, chansonniers, patisseries, ξενοδοχεία, θέατρα, κτίρια πρεσβειών που παντρεύουν ποικίλους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς (εκλεκτικισμό, αρ νουβό, κλασι-

κισμό, νεογοθτικά, αργότερα αρτ ντεκό κ.ά.) και η Ιστάνμπουλ αποκαλείται «Παρίσι της Ανατολής» (Adanali 2011, Celik 1986, Enlil 2011, Ανδριανοπούλου 2008).

Βέβαια, η καθωσπρέπει κοσμοπολίτικη εικόνα του Πέρα συνοδεύεται και από την ακριβώς αντίθετη εικόνα. Στις παρυφές του λόφου του Γαλατά δημιουργούνται οι λαϊκές και κακόφημες συνοικίες, το Γενί Σεχίρ και το Κασίμ Πασά, στις οποίες συγκεντρώνονταν χαμηλότερα οικονομικά στρώματα Ρωμιών, Βουλγάρων αλλά και μουσουλμάνων, πολλές φορές μεταναστών που έχουν συρρεύσει στην πρωτεύουσα αναζητώντας εργασία. Οι περιοχές αυτές φημιζονταν για τα κρασοπωλεία, τα χαμαιτυπεία και τα «κακόφημα σπίτια», στο Κασίμ Πασά βασίλευε η αλητεία, οι συμμορίες, τα χασίσια, η ηρωίνη και το νταηλικί (Κοροβίνης 2012: 21, Ανδριανοπούλου 2008).

3.2 Η μελαγχολική παρακμή (1909 έως δεκαετία '40)

Στη συνέχεια, στις αρχές του 20ου αιώνα, το 1908, ακολούθησε η επανάσταση των Νεότουρκων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' εκθρονίστηκε και μετά τον πόλεμο της ανεξαρτησίας το 1919, ο τελευταίος Οθωμανός σουλτάνος, Μεχμέτ Στ', εγκατέλειψε την πόλη το 1922. Ο Κεμάλ Ατατούρκ ορκίζεται πρόεδρος της Τουρκίας στις 29 Οκτωβρίου 1923 και ξεκινά μια σειρά από ριζοσπαστικές αλλά και αμφιλεγόμενες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είχαν σκοπό να μετατρέψουν την Τουρκία σε σύγχρονη καπιταλιστική χώρα βασισμένη στα δυτικά πρότυπα. Μια από τις πρώτες του ενέργειες ήταν να καταργήσει το 1924 το Χαλιφάτο και να κλείσει τα ιδρύματα που λειτουργούσαν με βάση την ισλαμική νομοθεσία. Στη συνέχεια, απαγόρευσε την πολυγαμία, τον φερετζέ και το φέσι και το 1928 κατήργησε το αραβικό αλφάβητο, τα «οσμανλίδικα», επέβαλε το λατινικό αλφάβητο, το διεθνές μετρητικό σύστημα και καθιέρωσε το γρηγοριανό ημερολόγιο. Το 1930 απαγόρευσε την ύπαρξη άλλων κομμάτων πέρα από το Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα. Το 1938 με νόμο υποχρέωσε τον

κάθε Τούρκο να αποκτήσει οικογενειακό επώνυμο, κρατώντας για τον εαυτό του το Ατατούρκ, δηλαδή «πατέρας των Τούρκων». Επίσης, αναβάθμισε το ρόλο των γυναικών, δίνοντάς τους το δικαίωμα ψήφου, θέσπισε την ισότητα των δύο φύλων και το 1934 επέτρεψε την εκλογή γυναικών στα δημόσια αξιώματα⁶.

Στο παραπάνω πλαίσιο, μια από τις πρώτες του μεταρρυθμίσεις ήταν η μεταφορά της πρωτεύουσας του νέου κράτους στην Άγκυρα, καθώς επίσης η οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων του Ατατούρκ επενδύει στο εσωτερικό της Τουρκίας (Enlil 2011, Tekeli 1992). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ιστανμπούλ θα αφεθεί σε μια μελαγχολική παρακμή. Με τα λόγια του Οχράν Παμούκ

«Η Θλίψη (...) του πολιτισμού που πέθαινε, της αυτοκρατορίας που βούλιαζε, υπήρχε παντού. Η προσπάθεια εξευρωπαϊσμού περισσότερο από επιθυμία για εκμοντερνισμό, μου είχε δώσει την εντύπωση ότι ήταν αγωνία για απαλλαγή από τα φορτωμένα με θλιβερές αναμνήσεις, στενάχωρα έπιπλα που είχαν ξεμείνει από την αυτοκρατορία (...) Επειδή στη θέση της αυτοκρατορίας δεν μπόρεσε να χτιστεί ένας κόσμος μοντέρνος, κάτι καινούργιο, γερό και δυνατό, δυτικόφιλο ή όχι, όλη αυτή η προσπάθεια χρησίμευε πιο πολύ για να ξεχαστεί το παρελθόν, άνοιξε το δρόμο στο γκρέμισμα των αρχοντικών, στην απλούστευση και το κουτσούρεμα της κουλτούρας, στη μετατροπή του εσωτερικού των σπιτιών σε μουσεία, θαρρείς, κάποιου πολιτισμού που δεν βιώθηκε ποτέ. Στα παιδικά μου χρόνια ένιωθα σαν ανησυχία και

6. Η Τουρκία προηγήθηκε αρκετών ευρωπαϊκών χωρών (Ισπανία, Πορτογαλία, Γαλλία, Ιταλία) όσο και χωρών της Μέσης Ανατολής στην απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες. Ενδεικτικά στην Ελλάδα το 1934 δίνεται υπό όρους στις γυναίκες δικαίωμα ψήφου σε δημοτικές εκλογές, το 1944 η κυβέρνηση του Βουνού αποδίδει ίσα πολιτικά δικαιώματα σε άντρες και γυναίκες και μόλις το 1956 είναι η πρώτη φορά που δίνεται δικαίωμα ψήφου σε βουλευτικές εκλογές.

στενοχώρια τη μελαγχολία και την παραδοξότητα αυτή που έπειτα από πολλά χρόνια πότισαν αργά αργά το μέσα μου. Το συναίσθημα της θλίψης που θάφτηκε μέσα στην πόλη και δεν την άφησε ποτέ, όπως ακριβώς ένιωθα καμιά φορά όταν η γιαγιά μου άκουγε αλά τούρκα μουσική και κρατούσε το ρυθμό με τη μύτη της παντόφλας της, μου θύμιζε πως, αν δεν ήθελα να με πλημμυρίσει μια θανάσιμη πλήξη, έπρεπε να ονειρεύομαι» (Παμούκ 2003: 55)

Οι Ιστανμπούλitas θα συνεχίσουν να αμφιταλαντεύονται μεταξύ της πραγματικότητας και του ονείρου για αρκετά χρόνια.

Η κυρίαρχη πολιτική της εποχής είναι ο εθνικισμός, που συνεπάγεται εκτεταμένες σφαγές και τον διωγμό-εκτόπιση Χριστιανών, Αρμένιων, Εβραίων, Αλεβιτών. Ο στόχος είναι να θαφτεί ο πρότερος πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της οθωμανικής Ιστανμπούλ, στην οποία συνυπάρχουν στοιχεία της ρωμαϊκής, της βυζαντινής και οθωμανικής εποχής μαζί με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είχαν οι ποικίλες εθνοτικές και θρησκευτικές κοινότητες της πόλης. Το σύνολο το χαρακτηριστικών της Ιστανμπούλ αποτελούν πεδίο σφοδρής επίθεσης από τις πολιτικές του Κεμάλ Ατατούρκ.

Συνεπώς, η Ιστανμπούλ χάνει τη διοικητική οθωμανική μεσαία και ανώτερη τάξη, εκτοπίζεται ή φεύγει οικιοθελώς μεγάλο μέρος της πολυεθνικής της σύνθεσης, οι Εβραίοι αρχίζουν να μετοικίζουν στην Παλαιστίνη, αρκετοί Έλληνες, παρόλο που εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή πληθυσμών στη συνθήκη της Λωζάνης (1923)⁷, θα την εγκαταλείψουν.

7. Η Συνθήκη της Λωζάνης έθεσε τα όρια της σύγχρονης Τουρκίας. Υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923 από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις άλλες χώρες που πολέμησαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922). Κατήργησε την Συνθήκη των Σεβρών που δεν είχε γίνει αποδεκτή από τη νέα κυβέρνηση της Τουρκίας που διαδέχθηκε τον Σουλτάνο. Η Τουρκία ανέκτησε την Ανατολική Θράκη, την Ίμβρο και την Τένεδο, μια λωρίδα γης κατά

Επιπλέον, η Ιστανμπούλ βρίσκεται πλέον στο ακριτικό σύνορο της διαιρεμένης Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου θα χάσει τον διευρυμένο ευρωπαϊκό της προσανατολισμό, τις συνδέσεις τις με τα Βαλκάνια και θα εξαρτάται πλέον από την Άγκυρα και την σχετικά συρρικνωμένη ενδοχώρα της Τουρκίας, σε σύγκριση με την παλαιότερη εκτεταμένη οθωμανική επικράτεια. Η Οθωμανική αυτοκρατορία εξάλλου αποτελεί παρελθόν και ως εκ τούτου η Ιστανμπούλ θα απολέσει τον πρωτεύοντα ρόλο που είχε στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής. Επομένως, με γεωπολιτικούς, διοικητικούς, πολιτισμικούς και οικονομικούς όρους η Ιστανμπούλ υποβαθμίζεται βίαια σε μια επαρχιακή περιφερειακή πόλη, μια ξεπεσμένη, ξεθωριασμένη, μοναχική, φτωχική και λυπημένη πόλη.

μήκος των συνόρων με την Συρία, την περιοχή της Σμύρνης και της Διεθνοποιημένης Ζώνης των Στενών και παραχώρησε τα Δωδεκάνησα στην Ιταλία. Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώσει σε είδος (ελλείπει χρημάτων) τις πολεμικές επανορθώσεις. Η αποπληρωμή έγινε με επέκταση των τουρκικών εδαφών της Ανατολικής Θράκης πέρα από τα όρια της συμφωνίας. Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος παραχωρήθηκαν στην Τουρκία με τον όρο ότι θα διοικούνταν με ευνοϊκούς όρους για τους Έλληνες. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης έχασε την ιδιότητα του Εθνάρχη και το Πατριαρχείο τέθηκε υπό ειδικό διεθνές νομικό καθεστώς. Σε αντάλλαγμα, η Τουρκία παραιτήθηκε από όλες τις διεκδικήσεις για τις παλιές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός των συνόρων της και εγγυήθηκε τα δικαιώματα των μειονοτήτων στην Τουρκία. Με ξεχωριστή συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών από τις δύο χώρες και η αποστρατικοποίηση κάποιων νησιών του Αιγαίου. Μετακινήθηκαν από τη Μικρά Ασία στην Ελλάδα 1.650.000 Τούρκοι υπήκοοι, χριστιανικού θρησκειύματος και από την Ελλάδα στην Τουρκία 670.000 Έλληνες υπήκοοι, μουσουλμανικού θρησκειύματος. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή οι Έλληνες κάτοικοι της νομαρχίας της Κωνσταντινούπολης (οι 125.000 μόνιμοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, των Πριγκηπωνήσων και των περιχώρων) και οι κάτοικοι της Ίμβρου και της Τενέδου (6.000 κάτοικοι), ενώ στην Ελλάδα παρέμειναν 110.000 Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Οθωμανική Αυτοκρατορία 1900

Τουρκία και νέα κράτη 1922

- Πόλεις που έχασαν τις συνδέσεις τους με την Ιστανμπούλ
- Πόλεις σε άμεση επηρροή από την Ιστανμπούλ

Χάρτης 4. Η θέση της Ιστανμπούλ στην μεταβαλλόμενη πολιτική γεωγραφία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο νέο τουρκικό κράτος

Ως συνέπεια των νέων πολιτικών στις αρχές της δεκαετίας του 1920, ο πληθυσμός της πόλης μειώνεται δραστικά, την εγκαταλείπουν πάνω από 500.000 κάτοικοι και αγγίζει το χαμηλότερο πληθυσμιακό επίπεδο των τελευταίων πεντακοσίων ετών, μικρότερο πληθυσμό είχε μόνο την περίοδο της κατάκτησης της πόλης από τους Οθωμανούς τον 15ο αιώνα. Η Ιστανμπούλ στον μεσοπόλεμο θα λέγαμε ότι αποτελεί μια ιδιότυπη συρρικνούμενη πόλη (*shrinking city*). Τα παλιά ξύλινα αρχοντικά και κονάκια ξεβάφουν, καταρρέουν, τα διάσημα «γιαλί» στον Βόσπορο σαπίζουν, τα ξύλα τους μαυρίζουν από το κρύο και την υγρασία και άλλα αφήνονται ύπουλα να καούν με την ελπίδα να κτιστούν μια μέρα στη θέση τους πολυκατοικίες. Είναι η εποχή που την πόλη «τη σάπιζαν μέχρι το μεδούλι η ηττοπάθεια, τα συντρίμια, το σύμπλεγμα κατωτερότητας, η θλίψη και η φτώχεια» (Παμούκ 2003: 83) Την εποχή που η εκβιομηχάνιση γιγαντώνει τις πόλεις σε Δύση και Ανατολή, η Ιστανμπούλ θα εκπέσει.

Είναι η εποχή που οι κάτοικοι της Ιστανμπούλ

«σε αντίθεση με τους πλούσιους και περήφανους προγόνους τους, φοράνε πολύ σπάνια ζωηρά χρώματα, κόκκινα, φωτεινά πορτοκαλιά, πράσινα. Στον επιβάτη από το εξωτερικό, στην αρχή, εξαιτίας κάποιου μυστικού ηθικού κανόνα, δίνουν την εντύπωση ότι θέλουν τα ρούχα τους να μην τραβάνε την προσοχή. Και βέβαια δεν υπάρχει τέτοιος μυστικός κανόνας, υπάρχει όμως ένα μεστό συναίσθημα μελαγχολίας που υποδηλώνει κάποιου είδους ταπεινοφροσύνη. Το αίσθημα ήττας και απώλειας που αργά αργά έπεσε στην πόλη (...) έχει αφήσει τα σημάδια της φτώχειας και της μιζέριας παντού, από τ'ασπρόμαυρα τοπία μέχρι τα ρούχα των κατοίκων της Ιστανμπούλ» (Παμούκ 2003: 76)

Η συμπύκνωση των πολλαπλών επιθέσεων θα γίνει και με συμβολικούς όρους με την αλλαγή του ιστορικού ονόματος της πόλης από «Κωνσταντινούπολη» σε «Ιστανμπούλ» στις 28 Μαρτίου 1930. Η Κωνσταντινούπολη συμβολίζει τις τρεις αυτοκρατορίες: τη Ρωμαϊκή, τη Βυζαντινή και την Οθωμανική. Η νέα πόλη πρέπει να βρει ένα νέο όνομα.

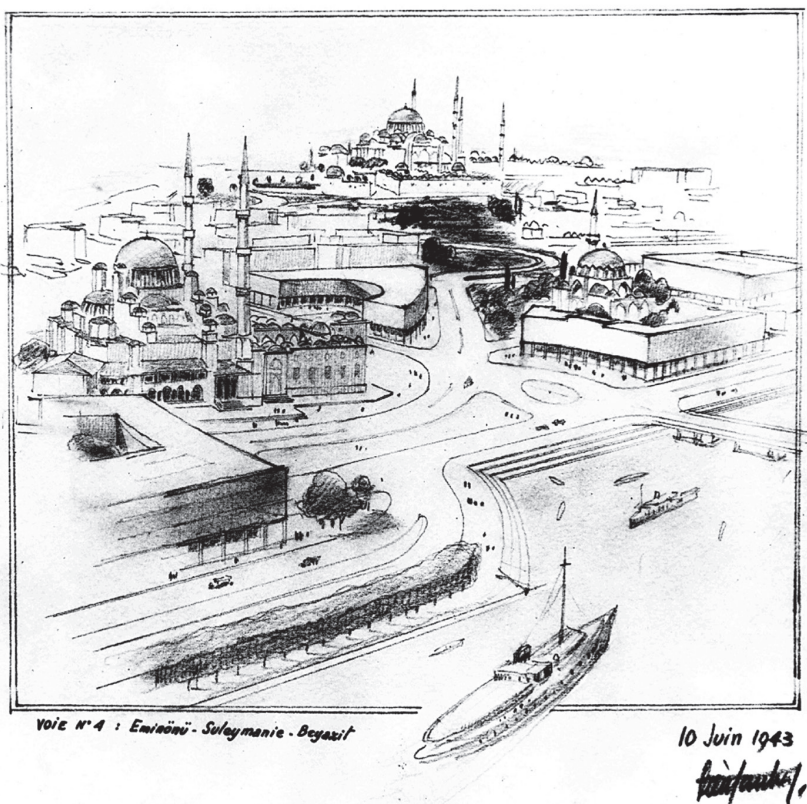

Ωστόσο, η Ιστανμπούλ, σε αντίθεση με τα σημαντικότερα λιμάνια της Μεσογείου και τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης, παρέμεινε αλώβητη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, χωρίς να υποστεί υλικές ζημιές, λόγω της ουδέτερης στάσης της Τουρκίας.

Εφόσον λοιπόν η Ιστανμπούλ για τρεις δεκαετίες θα υποστεί τις πολιτικές υποβάθμισης με εργαλείο τον εθνικισμό και θα επιδιωχθεί να εξαφανιστούν από τον χάρτη, να εξοντωθούν σχεδόν όλα τα στοιχεία του παρελθόντος της, στο τέλος της δεκαετίας του '30 θα είναι έτοιμη, έχοντας αλλάξει η κοινωνική της σύνθεση, να μεταμορφωθεί και ο φυσικός της χώρος και να σχεδιαστεί η μεταστροφή της σε μια νέα καπιταλιστική μητρόπολη.

Τα πρώτα σημάδια αντιστροφής εμφανίζονται στο τέλος της δεκαετίας του '30 όταν ο Κεμάλ Ατατούρκ αναθέτει στο διάσημο γάλλο πολεοδόμο Ανρί Προστ (Henri Prost) το πολεοδομικό σχέδιο της Ιστανμπούλ, ήδη του είχε αναθέσει την πολεοδόμηση της Σμύρνης, της οποίας ο ιστορικός πυρήνας είχε ολοκληρωτικά καταστραφεί με την πυρκαγιά του 1922. Το εγχείρημα της πολεοδομικής οργάνωσης της Ιστανμπούλ αποτελεί αναμφισβήτητα μια μεγάλη πρόκληση. Για την πολεοδόμηση της Ιστανμπούλ ο ίδιος ο Προστ θα δηλώσει με τη χαρακτηριστική του αλαζονεία:

«Ο εκμοντερνισμός της Ιστανμπούλ μπορεί να συγκριθεί μόνο με μια εξαιρετικά λεπτή χειρουργική επέμβαση. Δεν πρόκειται για τη δημιουργία μια Νέας Πόλης σε μια παρθένα γη, αλλά για το πώς θα κατευθυνθεί μια Αρχαία Πρωτεύουσα στη διαδικασία της πλήρους κοινωνικής αλλαγής, προς το Μέλλον»

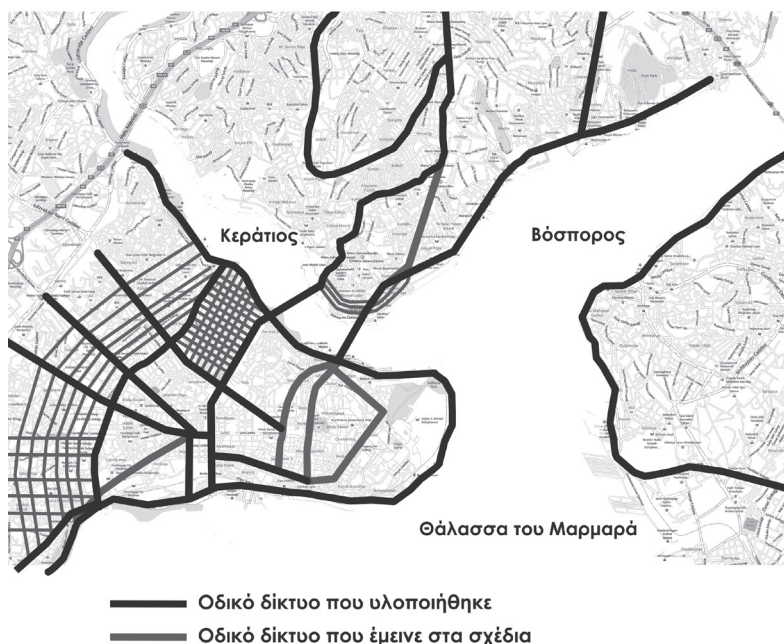
Γράφημα 1. Οραματικό σχέδιο του Προστ του 1943 για τη μελλοντική Ιστανμπούλ. Δείχνει τη περιοχή Εμινονού στην είσοδο της γέφυρας του Γαλατά με το Γενί Τζαμί αριστερά και το Σουλεϊμανιγιέ Τζαμί στο βάθος. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι το εμβληματικό κτίριο της Αιγυπτιακής Αγοράς μπαχαρικών (Misir Çarşisi) του 1660 έχει αντικατασταθεί από ένα ημικυκλικό μοντερνίστικο κτίριο και οι νέες λεωφόροι πετσοκόβουν τον πολυδαίδαλο Ταχτάκαλε μαχαλά.

Η πολιτική του Προστ εντάσσεται στον πολεοδομικό πατερναλισμό της εποχής. Εξάλλου ο ίδιος ο Προστ είχε σχεδιάσει τα προηγούμενα χρόνια αποικιοκρατικά πολεοδομικά σχέδια στο Μαρόκο (Καζαμπλάνκα, Φες, Μαρακές, Ραμπάτ κ.α.), καθώς επίσης, λίγο πριν την Ιστανμπούλ, η τελευταία του δουλειά ήταν η επέκταση του πολεοδομικού σχεδίου του Παρισιού, συνεχίζοντας το πολεοδομικό νήμα του βαρόνου Οσμάν.

Το πολεοδομικό σχέδιο του Προστ για την Ιστανμπούλ αποτελεί κλασικό σχέδιο ενός στρατηγού πολεοδόμου που επιβάλλει με τον χάρακα μια νέα ρυμοτομία στην προαιώνια πόλη. Η φιλοσοφία του στηρίζεται στο τρίπτυχο: μετακίνηση, υγιεινή και αισθητική. Ο Προστ προτείνει τη διάνοιξη μεγάλων οδικών αξόνων ώστε αφενός να δημιουργηθούν «καλύτερες συνθήκες σωματικής και ψυχικής υγιεινής» (Prost 1937:7) και αφετέρου να διευκολυνθεί η αυτοκίνηση και επομένως, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, να βελτιωθεί η επικοινωνία της πόλης με τον έξω κόσμο αλλά και με το εσωτερικό της. Ο Προστ όμως, δεν μένει μόνο εκεί. Θεωρεί ότι το ακανόνιστο σχήμα των δρόμων και των οικοδομικών τετραγώνων των μαχαλάδων της παλαιάς πόλης δεν βρίσκεται σε αρμονία με την αισθητική των προτεινόμενων νέων λεωφόρων, γι' αυτό θα πρέπει να εξορθολογικοποιηθεί και να αναπλαστεί το οικιστικό απόθεμα στο σύνολό του. Επιπλέον ο Προστ ισχυρίζεται ότι με τις μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ έχει μετασηματιστεί η κοινωνική σύνθεση της Ιστανμπούλ. Το ιστορικό κέντρο έχει αφεθεί στα φτωχά στρώματα, ενώ τα μεσαία στρώματα μετακινούνται προς την περίμετρο αναζητώντας νέες κατοικίες, στις οποίες, όπως δηλώνει, «να μπορούν να ικανοποιηθούν οι σημερινές γυναίκες, που απαιτούν μεγαλύτερη άνεση και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης στα νοικοκυριά τους» (Prost, 1947: 15-16). Για να επιστρέψουν, λοιπόν, τα μεσαία στρώματα στο ιστορικό οθωμανικό-βυζαντινό κέντρο θα πρέπει αυτό να ανταποκρίνεται στις νέες κοινωνικές απαιτήσεις με βάση τα δυτικά πρότυπα.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, στο σχέδιο του Προστ το ιστορικό δίκτυο της Ιστανμπούλ πετσοκόβεται, μπαίνει κάτω από τον ορθοκανονικό κάν-

Χάρτης 5. Οι νέες προτεινόμενες λεωφόροι του σχεδίου του Προστ, που διαλύουν τους μαχαλάδες της ιστορικής πόλης

ναβο και οι νέες λεωφόροι καταλήγουν σε ορισμένα επιλεγμένα βυζαντινά και οθωμανικά μνημεία, τα οποία προορίζονται για τουριστικά αξιοθέατα. Στο παραπάνω πλαίσιο, ο Προστ προτείνει μάλιστα τη μετατροπή της Αγιά Σοφιάς από τζαμί σε μουσείο, πρόταση που θα γίνει δεκτή από τον Ατατούρκ το 1934. Επίσης, σχεδιάζει μεγάλες εμβληματικές πλατείες, εκ των οποίων μια από αυτές είναι και η πλατεία Ταξίμ στη θέση της οποίας βρισκόταν το στάδιο Ταξίμ και παλαιότερα το στρατόπεδο Halil Paşa Torcu Kızılası. Επιπλέον, προτείνει μεγάλα έργα υποδομής, όπως εκτεταμένο δίκτυο μετρό, λιμάνι και την προετοιμασία της πόλης για να γίνει υποψήφια ανάδοχος των Ολυμπιακών Αγώνων (Bilsel, 2011).

Το σχέδιο του Προστ κατηγορήθηκε για μεγάλο παρεμβατισμό, για επιλεκτική διατήρηση των ιστορικών μνημείων και για άκριτη κατεδάφιση των παλαιών συνοικιών. Μάλιστα, ακόμα και ο πατριάρχης του μοντερνισμού, ο Λε Κορμπιζιέ, το 1948 έστειλε γράμμα στον Κεμάλ Ατατούρκ συμβουλευοντάς τον να μην εφαρμόσει το σχέδιο του Προστ και να μην πειράξει καθόλου την ιστορική πόλη.

Τελικά, το σχέδιο του Προστ εφαρμόστηκε σε μικρό βαθμό, καθώς, με την έλευση εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών, από τα τέλη της δεκαετίας του '40, θα κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα «γετζέκοντου» (gecekondu), τα «σπίτια κτισμένα σε μια νύχτα», τα οποία με τη χαρακτηριστική ευρηματικότητά τους και την πολεοδομική τους ανυπακοή θα πάρουν την εκδίκηση απέναντι στον στρατηγό πολεοδόμο. Από εδώ και πέρα, η επίσημη πολεοδομία της Ιστανμπούλ θα έχει να αντιμετωπίσει έναν ασύμμετρο εχθρό.

3.3 Η ανάπτυξη της Μητρόπολης (δεκαετίες '50 – '80)

Η μεταστροφή της Ιστανμπούλ από ασήμαντη περιφερειακή πόλη σε καπιταλιστική μητρόπολη, η οποία ξεκίνησε με αργά βήματα στα τέλη της διακυβέρνησης του Κεμάλ Ατατούρκ, θα ενταθεί τη δεκαετία του '50 με τη διαδικασία αποκεμαλοποίησης από την κυβέρνηση Μεντερές. Οι μεταπολεμικές μεταρρυθμίσεις εκφράστηκαν και με χωροταξικούς όρους, καθώς το κέντρο βάρους της αποκεμαλοποιημένης Τουρκίας επιδιώκεται να μεταφερθεί ξανά στην ιστορική του βάση, δηλαδή από την Άγκυρα στην Ιστανμπούλ.

Η στροφή εκφράστηκε και στο εσωτερικό της Ιστανμπούλ με πολεοδομικούς όρους. Είναι η εποχή που, με τη βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλ, διανοίγονται νέες εμβληματικές λεωφόροι, κατασκευάζονται νέα μοντέρνα κτίρια και αρχίζει, έστω και με τροποποιήσεις, να εφαρμόζεται το πολεοδομικό σχέδιο του Προστ. Ταυτόχρονα, η πολιτική της εθνικής ομογενοποίησης συνεχίζεται με πολιτικές κοινωνικής και οι-

κονομικής αποδυνάμωσης των μειονοτήτων, όπως ήταν ο Νόμος Περιουσίας του 1942, το πογκρόμ εναντίον των χριστιανών (Ελλήνων και Αρμενίων) τον Σεπτέμβριο του 1955⁸, οι απελάσεις των ελλήνων υπηκόων το 1964 καθώς και πλήθος τυπικών και άτυπων εμποδίων, που επιβλήθηκαν σε ζητήματα μόρφωσης, θρησκευτικής ελευθερίας και διαχείρισης των περιουσιών (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:159).

Παράλληλα, τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, ο πληθυσμός της πόλης σημείωσε πολύ σημαντική αύξηση, λόγω της μετακίνησης μεγάλου τμήματος αγροτικού πληθυσμού στην πόλη προς εύρεση εργασίας, για να ζήσει το λεγόμενο «Istanbul Dream». Οι αιτίες ήταν τόσο η μηχανοποίηση της γεωργίας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα

8. Η αφορμή για το Πογκρόμ κατά των χριστιανών, το οποίο έμεινε στην ιστορία ως «Σεπτεμβριανά», ήταν η έκρηξη τα ξημερώματα της 6 Σεπτεμβρίου ενός αυτοσχέδιου μηχανισμού στο Τουρκικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης, το οποίο στεγάζεται στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ και αποδείχτηκε στη συνέχεια ότι ήταν σκηνοθετημένη προβοκάτσια από την τουρκική κυβέρνηση. Στην Ιστανμπούλ, αμέσως μετά την έκρηξη, άτομα που είχαν στρατολογηθεί από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη – εκτός Ιστανμπούλ, εφοδιάστηκαν με ρόπαλα, αξίνες, λοστούς, βενζίνη, δυναμίτιδα και τους παρεσχέθη τροφή και κατάλυμα για μία ή δύο ημέρες. Ακόμη, συντάχθηκαν κατάλογοι των επικείμενων στόχων σε κάθε συνοικία και σημαδεύτηκαν την κατάλληλη στιγμή τα προς λεηλασία κτήρια. Τέλος, εκπαιδεύτηκαν οι αστυνομικοί και στρατιώτες με πολιτικά που θα ελάμβαναν μέρος στη λεηλασία και θα κατηύθυναν το πλήθος, ενώ αργότερα θα έπαιζαν τον ρόλο των ειρηνοποιών. Ο κατευθυνόμενος όχλος προκάλεσε καταστροφές σε περιουσίες Ελλήνων, Αρμενίων και Εβραίων, λεηλατώντας και πυρπολώντας ελληνικά καταστήματα, σπίτια, σχολεία και βιβλιοθήκες εκκλησίες ακόμα και νεκροταφεία. Συνολικά, καταστράφηκαν ολοσχερώς 1004 σπίτια, περίπου 2500 υπέστησαν εκτεταμένες ζημιές. Καταστράφηκαν, επίσης, 4348 καταστήματα, 27 φαρμακεία, 26 σχολεία, 5 πολιτιστικοί σύλλογοι, οι εγκαταστάσεις 3 εφημερίδων, 12 ξενοδοχεία, 11 κλινικές, 21 εργοστάσια, 110 ζαχαροπλαστεία και εστιατόρια, 73 εκκλησίες,

αυξημένη ανεργία στην τουρκική ύπαιθρο όσο και η επιθυμία για αλλαγή στον τρόπο ζωής με βάση τα δυτικά πρότυπα. Επίσης, είναι η εποχή που αρχίζει η μεγάλη μετανάστευση Τούρκων στην κεντρική Ευρώπη, κυρίως στη Γερμανία (πάνω από τρία εκατομμύρια Τούρκοι), και ως εκ τούτου η Ιστανμπούλ επιτελεί τον ρόλο του διαμετακομιστικού κέντρου, την πόλη-έξοδο προς την μετανάστευση (Enilil 2011:9). Έτσι λοιπόν, από λιγότερο από ένα εκατομμύριο κατοίκους τη δεκαετία του '40, ο πληθυσμός της πόλης εκτινάχθηκε στα τρία εκατομμύρια το 1980 και έως τα τέλη της δεκαετίας του '80, ο πληθυσμός της Ιστανμπούλ θα διπλασιαστεί ξεπερνώντας τα έξι εκατομμύρια. Συνολικά μέσα σε 60 χρόνια (1950-2010) η πληθυσμιακή αύξηση της Ιστανμπούλ είναι της τάξης του 1000%. (βλ. πίνακας 2, σελ.79)

Στην αρχή, οι νεοφερμένοι-μετανάστες εγκαταστάθηκαν σε παλιά εγκαταλειμμένα σπίτια της ιστορικής πόλης που ανήκαν στις πρώην ακμάζουσες μειονότητες Αρμενίων, Χριστιανών και Εβραίων, οι οποίες πλέον έχουν εκδιωχτεί. Για παράδειγμα, στις περιοχές Ταρλάμπασι (Tarlabasi) και στο Φενέρ (Fener-Φανάρι) καταλαμβάνουν σπίτια της πρώην ελληνικής κοινότητας, τα οποία έχουν αδιευκρίνιστο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι η εποχή που διανοίγεται σαν μαχαίριά στον χάρτη η λεωφόρος Ταρλάμπασι, που συνδέει την πλατεία Ταξίμ με τη δεύτερη γέφυρα του Κεράτιου, και στόχο έχει να διαχωρίσει τους νέους κατοίκους, τους «επικίνδυνους πληθυσμούς»,

ορισμένες αρμένικες εκκλησίες, μια εβραϊκή συναγωγή ενώ συλήθηκαν τάφοι σε 2 κοιμητήρια. Τουλάχιστον 30 Έλληνες σκοτώθηκαν και εκατοντάδες άλλοι κακοποιήθηκαν βάνουσα και σε δύο περίπου χιλιάδες υπολογίζονται οι βιασμοί. Πραγματική αιτία του πογκρόμ ήταν η εξέλιξη του Κυπριακού ζητήματος. Σύμφωνα με δημοσίευμα της 12ης Αυγούστου 2008 της εφημερίδας Ραντνάλ, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στις 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης είχαν οργανωθεί από το Γραφείο Ειδικού Πολέμου, το οποίο αποτελούσε τον μηχανισμό που είχε στηθεί από το ΝΑΤΟ για την αποτροπή του κομμουνιστικού κινδύνου.

τους «άγριους», τους «άλλους»⁹, τους Αναντολού (τους καταγόμενους από την Ανατολία) στα βόρεια, στη γειτονιά Ταρλάμπασι, από το προς ανάπτυξη εμπορικό κέντρο του Μπέηογλου. Επίσης, σύμφωνα με τη Zeynep Celik (1994), η κατεδάφιση τμήματος της γειτονιάς Ταρλάμπασι για να διανοιχτεί η ομώνυμη λεωφόρος έγινε με βάση το σκεπτικό ότι ο 19ος αιώνας δεν ήταν ιστορικά σημαντικός για την πόλη και ότι οι γειτονιές αυτές, οι συσχετισμένες με τις μειονότητες, δεν είχαν ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αξία ώστε να προστατευτούν. Σε κάθε περίπτωση η λεωφόρος Ταρλάμπασι αποτελεί μνημείο διαχωρισμού μεταξύ των αποκαλούμενων «λευκών» Τούρκων (στο Μπέηογλου) και των αποκαλούμενων «μαύρων» Τούρκων¹⁰ (στο Ταρλάμπασι).

9. Οι λεγόμενοι «αληθινοί Ιστανμπούλitas» διαχωρίζουν τους εαυτούς τους από τους «άλλους», τους «χωριάτες από την Ανατολή», λησμονώντας πως τόσο την εποχή της Βυζαντινής όσο και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Ιστανμπούλ όλοι ήρθαν πάντοτε από κάπου αλλού (Yerasimos, 1998: 2015).

10. Ο όρος «λευκός Τούρκος» θα εισαχθεί από τον Τσετίν Αλτάν σε ένα φύλλο της εφημερίδας Sabah τον Απρίλιο του 1992. Σύμφωνα με την Μπέιζα Σουμέρ, ο λευκός Τούρκος παρουσιάζεται ως άτομο με ανώτερο οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο, που είναι καλύτερα ενταγμένος στη Δυτική κουλτούρα από τον μαύρο Τούρκο, το πρότυπο της ζωής του οποίου χαρακτηρίζεται «α λα τούρκα». Με τα λόγια της Σουμέρ: «ο [λευκός Τούρκος] συνδέεται με τις αναδυόμενες αξίες της νέας τάξης πραγμάτων, της οικονομίας της αγοράς, της παγκοσμιοποίησης και του τέλους των ιδεολογιών. Θυμίζει τον Αμερικανό WASP (λευκός Αγγλοσάξωνας προτεστάντης), με τη διαφορά ότι στην Τουρκία ο όρος μεταφράζεται σε "πολιτισμένος, μορφωμένος, πλούσιος, σουνίτης Τούρκος"». Χαρακτηριστική είναι και η περιγραφή του Οκάν Μπαγιουλγκέν (διάσημη «λευκή» περσόνα των τουρκικών media), ο οποίος είχε αναλάβει την ίδια περίοδο να εκφράσει την πιο ακραία εκδοχή του αναδυόμενου κοινωνικού ρατσισμού:

«Μισώ τους χωριάτες, γιατί είμαι πρωτευουσιάνος. Μου αρέσει να ευλογώ την πόλη μου. Μεγάλωσα σε μια οικογένεια που ζούσε στην Κωνσταντινού-

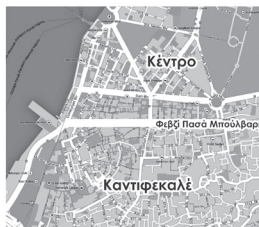

Ταλάτ Πασά Μπούλβαρι

Άγκυρα

Φεβζί Πασά Μπούλβαρι

Σμύρνη

Ταρλάμπασι Μπούλβαρι

Ιστανμπούλ

Χάρτης 6. Μαχαιριές στο σώμα των πόλεων, λεωφόροι της εξουσίας

Παρόμοιες πολεοδομικές πρακτικές διαχωρισμού εφαρμόστηκαν και σε άλλες τουρκικές πόλεις. Χαρακτηριστικά, στη Σμύρνη, η διάνοιξη της λεωφόρου Φεβζί Πασά διαχωρίζει το πάντα ανυπότακτο Καντιφέ Καλέ, προπύργιο αριστερών και Κούρδων, από το λουστραρισμένο μοντέρνο κέντρο, και στην Άγκυρα, η λεωφόρος Ταλάτ Πασά απομονώνει τον άτακτο μαχαλά Καλέ, της παλαιάς πόλης του κάστρου, από τη σύγχρονη κυβερνητική πόλη. Βεβαίως, ο «μπάτσος που λέγεται πολεοδομία» έχει μεγάλη προϋπηρεσία σε παρόμοιες τακτικές. Πάντα οι χαράξεις των δρόμων, εκτός από την αύξηση της

πολη εδώ και αρκετές γενιές. Προσδιορίζω τους ανθρώπους ως χωριάτες όταν δεν γνωρίζουν τους εαυτούς τους, όταν δεν γνωρίζουν την τέρψη και την αισθητική του να είσαι Τούρκος. Τους μισώ και τους σιχαίνομαι. Είναι ηλίθιοι! Ήρθαν στην πόλη από τα χωριά τους και νομίζουν ότι μπορούν να συγκριθούν μαζί μου, επειδή διάβασαν ένα δυο βιβλία. Δεν με ξεγέλανε όμως. Μου αρέσει να είμαι Κωνσταντινουπολίτης και περιφρονώ όσους δεν είναι. Μου αρέσουν οι άνθρωποι που ζουν στο Παρίσι ή το Λονδίνο. Αυτοί δεν θα άνοιγαν ποτέ ένα κεμπαπτζήδικο σε αριστοκρατικές περιοχές όπως το Μπεμπέκ. Θέλω να ζήσω με πολιτισμένους ανθρώπους σαν αυτούς». (Χατζηστεφάνου 2005)

ταχύτητας και την ενίσχυση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, επιτελούν και τον ρόλο του συνόρου, του φυσικού και κοινωνικού συνόρου. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι ο περιφερειακός δακτύλιος στο Παρίσι ο οποίος προστατεύει το κυριλοποιημένο ιστορικό κέντρο από τα «άγρια» banlieues. Αντίστοιχα στο Λος Άντζελες, τεράστιοι αυτοκινητόδρομοι προστατεύουν το Downtown, η λεωφόρος Marszałkowska οριοθέτησε από τους Ναζί το εβραϊκό γκέτο στη Βαρσοβία, και βεβαίως σήμερα στο Ρίο ντε Τζανέιρο των Ολυμπιακών Αγώνων, παράλληλα στους αυτοκινητόδρομους κτίζονται και τοίχοι εννέα μέτρων για να αποκλείσουν τις διαρκώς εξεγερμένες φαβέλες.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στους νέους πληθυσμούς της Ιστανμπούλ, οι οποίοι εκτός από το κέντρο της πόλης χτίζουν αυθαίρετα κτίσματα και σε πρώην οθωμανικές δημόσιες γαίες, σε περιοχές κοντά στις αναδυόμενες βιομηχανικές ζώνες. Τα «γετζέκοντου» (gecekondu), δηλαδή οι παράγκες, οι οποίες χτίζονται μέσα σε μια νύχτα, αρχίζουν σταδιακά να πολιορκούν απειλητικά την ιστορική πόλη. Πολυμελείς οικογένειες, μπουγάδες απλωμένες, μικρά εργαστήρια, καφενεία με ονόματα από τα βάθη της Ανατολίας, οικόσιτα ζώα διαμορφώνουν ένα υβρίδιο «αστικο-αγροτοποίησης» ή «αγροτο-αστικοποίησης» (Kuban 1998). Στα μέσα της δεκαετίας του 2000, υπολογίζεται ότι το 60% του πληθυσμού της πόλης κατοικεί σε περιοχές μη σχεδιασμένων οικιστικών μορφωμάτων. Πρέπει να σημειωθεί ότι η διαδικασία αποκεμαλοποίησης συνοδεύτηκε από την υποχώρηση του κεντρικού κράτους και την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δοθούν από τους τοπικούς δήμους επάλληλες αμνηστίες στους καταληψίες, τόσο υπό τον φόβο κοινωνικών εξεγέρσεων όσο και για μικροπολιτικούς-ψηφοθηρικούς λόγους (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:150, Emil 2011:9).

Όσον αφορά τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αυθαίρετων μαχαλάδων, έχουν ενδιαφέρον οι παρακάτω περιγραφές. Σύμφωνα με τον Yerasimos (1998:2013), οι νέοι κάτοικοι

«έχτισαν σπίτια κατά τα δικά τους πρότυπα και με τα μέσα τους σχημάτισαν τις δικιές τους γειτονιές, τα δικά τους δίκτυα, με δυο λόγια, μέσα σε 50 χρόνια οι εσωτερικοί μετανάστες παρήγαγαν τα 9/10 του αστικού χώρου της Ιστανμπούλ, ακριβώς δίπλα στο άλλο 1/10 που υπήρχε ήδη από τον 16ο αιώνα. (...) [οι νέοι κάτοικοι] αναφέρονταν πάντα σε ένα αλλού, στο χωριό τους, την αγροτική τους πατρίδα ή στη συμπτωματικότητα του τόπου εγκατάστασής τους»

Και σύμφωνα με τους Τσιγάρα & Κουρμάδας (2006:150) και Kelsey (1997:117),

«στο παρελθόν, τότε που θεωρούταν προνόμιο να έρθει κανείς στην Κωνσταντινούπολη από την επαρχία, οι νεοφερμένοι προσπαθούσαν να προσαρμοστούν στην αστική ζωή που συναντούσαν εκεί για να μπορέσουν να επιβιώσουν. Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει. Οι 350.000 που προστίθενται κάθε χρόνο στην πόλη, στο μεγαλύτερο μέρος τους αδυνατούν να ενσωματωθούν σ' αυτήν, να την κατανοήσουν. Ο ρυθμός αύξησής τους δεν το επιτρέπει και η τοπικιστική οπτική τους από την οποία επωφελούνται και επιβιώνουν, δεν γεννά αυτήν την αναγκαιότητα. Οι εσωτερικοί μετανάστες που κατοικούν στο Φανάρι και στο Μπαλάτ, στα παλιά αρχοντικά των Ρωμιών και των Εβραίων δεν γνωρίζουν τίποτα για το βάθος χρόνου του χώρου, στον οποίο "μεταφυτεύτηκαν". Κύριο μέλημά τους, είναι η επιβίωση σ' αυτή την τόσο δύσκολη πόλη. Εδώ "η μητρόπολη γίνεται πάλι χωριουδάκι"».

δίπλα σελίδα, χάρτης 7. Χωρική εξέλιξη της Ιστανμπούλ

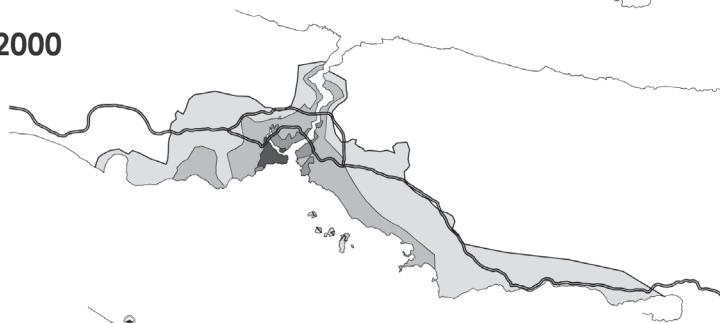
1890

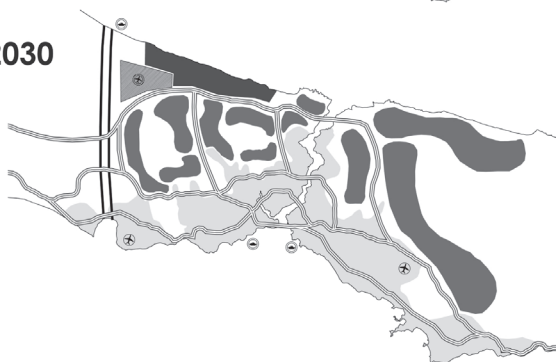
1950

2000

2030

Επιπλέον, βρισκόμαστε στην περίοδο που το τούρκικο κράτος αναδιαρθρώνεται πλήρως, δίνει βαρύτητα στην βιομηχανική παραγωγή και στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων, εκ των οποίων το 65% κατευθύνεται στην Ιστανμπούλ (Enlil 2011:10). Μάλιστα η Τουρκία αναπτύσσεται τη δεκαετία του '60 με ρυθμούς 7% το χρόνο (Yucel, 1986:120).

Η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού θα αλλάξει την κοινωνική, πολιτική και οικονομική γεωγραφία της πόλης. Η Ιστανμπούλ αρχίζει να μεταμορφώνεται και να προσδένεται στο καπιταλιστικό άρμα. Το σλόγκαν του πρωθυπουργού Μεντερές ήταν: «Η Τουρκία θα γίνει μικρή Αμερική» και πώς αλλιώς θα συμβεί αυτό εάν δεν ενισχυθούν οι αυτοκινητόδρομοι. Τα τραμ, τα οποία κυριαρχούσαν στην Ιστανμπούλ έως τη δεκαετία του '50, χαρακτηριστικά το 1956 υπήρχαν 56 γραμμές, οι οποίες εξυπηρετούσαν 108 εκατομμύρια επιβάτες σε ετησία βάση, σταδιακά καταργούνται και μέσα σε μια δεκαετία ξηλώνονται όλες οι γραμμές. Ο στόλος των αυτοκινήτων θα αυξηθεί έξι φορές μέσα σε 15 χρόνια. Καθοριστική για την ενίσχυση της αυτοκίνησης ήταν η κατασκευή του αυτοκινητόδρομου E-5 το 1973, ο οποίος σαν μεγαλοπρεπής βόας που κατασπαράζει ότι βρει στο πέρασμά του, εκτείνεται παράλληλα στις ακτές της θάλασσας του Μαρμαρά. Ταυτόχρονα, η πολυπόθητη ζεύξη του Βοσπόρου με την πρώτη γέφυρα¹¹ θα αλλάξει οριστικά το τοπίο της πόλης όπως είχε διαμορφωθεί τους προηγούμενους αιώνες (Enlil 2011:10). Η πρώτη

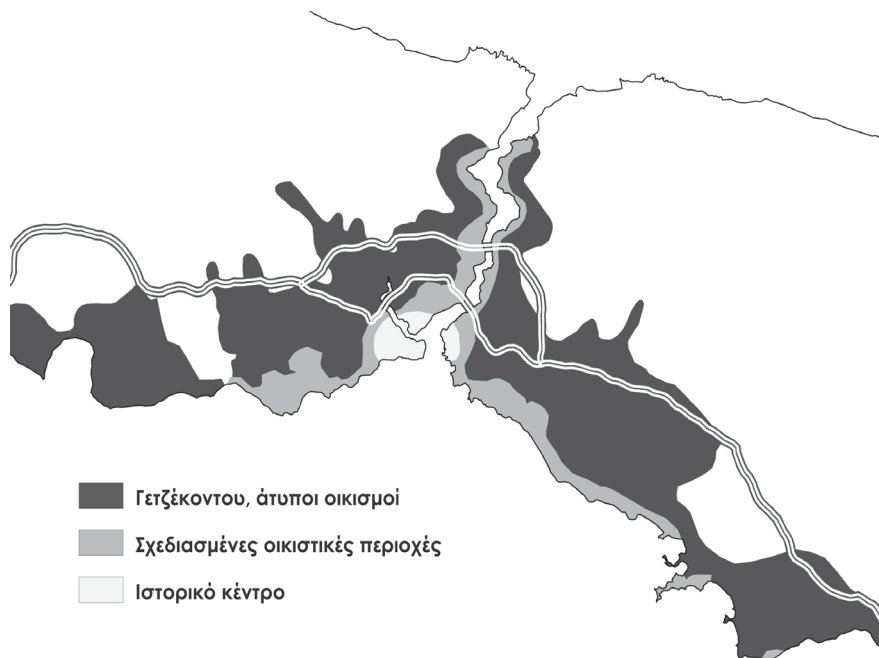
11. Δαμάζοντας τον Βόσπορο. Η ζεύξη του Βοσπόρου αποτέλεσε όνειρο και εμβληματικό έργο για όλες τις αυτοκρατορίες που πέρασαν από την πόλη. Ο πρώτος που επιχείρησε τη ζεύξη του Βοσπόρου ήταν ο Δαρείος, του οποίου ο στρατός πέρασε το Βόσπορο πάνω από μια τεράστια πλωτή γέφυρα κατασκευασμένη από περσικές βάρκες. Στη συνέχεια, οι Βυζαντινοί και Οθωμανοί αυτοκράτορες ονειρεύτηκαν αρκετές φορές τη ζεύξη του Βοσπόρου, ωστόσο το πρώτο σοβαρό σχέδιο προτάθηκε στον σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ το Δεύτε-

γέφυρα του Βοσπόρου αποτελεί έναν κλειστό αυτοκινητόδρομο οκτώ λωρίδων κυκλοφορίας με διόδια και θα λέγαμε ότι συμβολίζει την σιδερένια και αυταρχική πολιτική πυγμή του τουρκικού κράτους. Ωστόσο, αυτήν τη σιδερένια γέφυρα, τον Ιούνιο του 2013, θα την καταλάβουν διαδηλωτές που περπατούν οργισμένες και οργισμένοι από το ασιατικό στο ευρωπαϊκό τμήμα της πόλης προς την κατεύθυνση της εξεγερμένης πλατείας Ταξίμ.

Κατά μήκος, λοιπόν, του αυτοκινητόδρομου E-5 θα αναπτυχθούν μη οργανωμένες σχεδιάστες βιομηχανικές περιοχές, οι οποίες θα προσελκύσουν μια νέα φουρνιά «γετζέκοντου» (gecekondu), (Kartan, 1988a, 1988b, Enilil 2011:10). Οι αγροτικές περιοχές, τα προαιώνια δάση και οι λίμνες που βρίσκονται γύρω από την Ιστανμπούλ θα αντικατασταθούν από ανοργάνωτες αστικές αναπτύξεις, οι οποίες θα έχουν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή περιβαλλοντική υποβάθμιση

ρο το 1900 από τη σιδηροδρομική εταιρεία Bosphorus Railroad Company. Μετά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923, ο Κεμάλ Ατατούρκ θα εντυπωσιαστεί από την πρόταση του Νουρί Ντέμιραγ, ο οποίος είχε ήδη σχεδιάσει το πρώτο τουρκικό αεροπλάνο και τώρα πρότεινε στον τούρκο εθνάρχη την κατασκευή μιας κρεμαστής γέφυρας στο πρότυπο της Χρυσής Πύλης του Σαν Φρανσίσκο αλλά και πάλι το έργο δεν προχώρησε. Η απόφαση για τη ζεύξη του Βοσπόρου πάρθηκε από τον Μεντερές το 1957, ο οποίος όμως θα απαγοχονιστεί το 1961 και τελικά η πρώτη γέφυρα θα αρχίσει να κατασκευάζεται το 1970 από τον Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ και θα ολοκληρωθεί το 1973 (στην επέτειο για τα 50 χρόνια του τουρκικού κράτους). Στη συνέχεια, το 1987, θα κατασκευαστεί η δεύτερη γέφυρα με το όνομα «Γέφυρα Φατίχ Σουλτάν Μεχμέτ» και το 2013 ολοκληρώθηκε η υποθαλάσσια σιδηροδρομική ζεύξη με το project «Μαρμαράι». Σήμερα κατασκευάζεται η Τρίτη Γέφυρα η οποία θα ονομαστεί «Γιαβούζ Σουλτάν Σελίμ» (το όνομα του διάσημου σουλτάνου που κατέσφαξε 50.000 Αλεβίτες) καθώς και το «Ευρασία Τούνελ», η οδική υποθαλάσσια σήραγγα παράλληλα με το Μαρμαράι.

Χάρτης 8. Η ανάπτυξη των γετζέκοντου έως τη δεκαετία του '80
(Karpat, 1991)

ολόκληρης της βιόσφαιρας εκατέρωθεν της Ιστανμπούλ¹² (Yenen et al., 1993, Enlil 2011:10).

Ωστόσο, σε αυτή τη γρήγορα μεταβαλλόμενη καπιταλιστική μητρό-πολη αρχίζουν να αναπτύσσονται αντιστάσεις, παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, χειρονομίες αλληλεγγύης, αγώνα και χειραφέτησης. Μέσα στις νέες άτυπες αστικές αναπτύξεις, στα γετζέκοντου, αλλά

12. Τη δεκαετία του '60 ο δομημένος χώρος της Ιστανμπούλ είχε αθροιστικά στο ευρωπαϊκό και ασιατικό κομμάτι συνολικό μήκος 30 km κατά μήκος της θάλασσας του Μαρμαρά. Το 1970 η έκταση της πόλης θα φτάσει στα 40 km και τη δεκαετία του '80 στα 50 km (Sengezer & Enlil, 1999). Σήμερα εκτιμάται ότι η Ιστά-

και στο εσωτερικό της Ιστανμπούλ, στις ορατές και αόρατες ρωγμές αυτής της αναδυόμενης καπιταλιστικής μεγαμηχανής, θα ριζώσουν και οι αριστερές ιδέες. Είναι η περίοδος που δυναμικά κάνουν την εμφάνισή τους ταξικά σωματεία, άγριες απεργίες¹³, καταλήψεις εργοστασίων, φεμινιστικές ομάδες, νέα μουσικά ρεύματα, πειραματισμοί και αναδύονται νέες υποκειμενικότητες. Το ανατρεπτικό ρεύμα που πνέει στην Ευρώπη τη δεκαετία του '60, καθώς επίσης και το ρεύμα του σοσιαλιστικού παναραβισμού, θα φτάσει και στην Ιστανμπούλ. Ωστόσο, θα επιδιωχθεί να διακοπεί βίαια με το στρατιωτικό πραξικόπημα, στις 12 Μαρτίου 1971, το οποίο στόχευε στη διάλυση της «επικίνδυνης αριστερής κουλτούρας» που εξαπλωνόταν στη χώρα (Βουλβούλη 2013α). Κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος γίνονται μαζικές φυλακίσεις αριστερών, κούρδων και αλεβιτών¹⁴, δολοφονίες

νιμπούλ εκτείνεται σε μήκος 80 km στο ευρωπαϊκό κομμάτι και 40 km στο ασιατικό, το οποίο διαρκώς καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο μερίδιο στη συνολική έκταση της πόλης, από 23% το 1970 σήμερα αγγίζει το 40% (Enilil 2011:11).

13. Το 1963 αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην απεργία και έως το 1971 πάνω από ένα εκατομμύριο εργαζόμενοι γράφονται σε συνδικάτα.

14. Αλεβίτες: (στην τουρκική γλώσσα Alevi) είναι θρησκευτική και πολιτιστική κοινότητα στην Τουρκία, αιρετική, φιλελεύθερη και ανθρωπιστική εκδοχή του Ισλάμ. Υπολογίζονται στο 15-20% του πληθυσμού της Τουρκίας. Δεν χρησιμοποιούν τζαμιά, υποστηρίζουν την ισότητα των δύο φύλων, τη μονογαμία, τον απόλυτο σεβασμό στους εργαζόμενους, τον σεβασμό σε άλλες θρησκείες. Επίσης, έχουν πολύ διαφορετικές συνήθειες από τους υπόλοιπους μουσουλμάνους, όπως το ότι πίνουν αλκοόλ, δεν προσκυνούν στη Μέκκα και δεν γιορτάζουν το Ραμαζάνι. Ως εκ τούτου, έχουν κυνηγηθεί και διωχθεί από σχεδόν όλες τις κυβερνήσεις από την Οθωμανική εποχή μέχρι σήμερα. Η πολιτική τους θέση είναι κυρίως αριστεριστές, αριστεροί, μέχρι και κεμαλιστές. Είναι καθολικά ενάντιοι στην κυβέρνηση του ΑΚΡ του Ερντογάν.

και βασανιστήρια. Όμως η αριστερή κουλτούρα δε διαλύθηκε, ξαναβγήκε στους δρόμους την Πρωτομαγιά του 1977 και το κράτος επέλεξε να την εκδικηθεί. Της επιτέθηκε κατά μέτωπο, στην πλατεία Ταξίμ, δολοφονώντας 34 διαδηλωτές.¹⁵

Θα ακολουθήσει στις 12 Σεπτεμβρίου του 1980, το πιο αιματηρό και σκληρό στρατιωτικό πραξικόπημα, η χούντα του Εβρέν, κατά την οποία τα αριστερά κόμματα και οι αριστερές οργανώσεις απαγορεύτηκαν, συνελήφθησαν 178.000 πολιτικοί ακτιβιστές, ομοφυλόφιλοι, φεμινίστριες. Συνολικά, 64.000 φυλακίζονται, 30.000 χάνουν την υπηκοότητά τους, 450 πεθαίνουν σε βασανιστήρια, 50 εκτελούνται και άγνωστος αριθμός εξαφανίζονται. Ο Εβρέν, ο οποίος παρέμεινε

15. Σύμφωνα με την Βουλβούλη (2013c),

«Ήταν Κυριακή 1η Μάη του 1977 και μπροστά σε 500.000 διαδηλωτές έχει μόλις ολοκληρωθεί η ομιλία του προέδρου της εργατικής Συνομοσπονδίας DISK, όταν παρακρατικοί αρχίζουν να πυροβολούν το πλήθος από την ταράτσα του ξενοδοχείου Intercontinental. Οι πρώτοι διαδηλωτές πέφτουν νεκροί. Ακολουθεί πανικός. Άνθρωποι τρέχουν να σωθούν. Διαδηλωτές ποδοπατιούνται. Ο επίσημος απολογισμός της επίθεσης ήταν 28 νεκροί ποδοπατημένοι από το πλήθος, 5 από τις σφαίρες των παρακρατικών και ένας νεκρός μετά την επέμβαση των δυνάμεων καταστολής. Ο αριθμός των τραυματιών έφτασε τους 136, ενώ καταγράφηκαν και 470 συλλήψεις. Την επόμενη χρονιά, πάνω από 100.000 διαδηλωτές επανέρχονται στην πλατεία απαιτώντας την τιμωρία των δολοφόνων. Το 1980 η χούντα του Εβρέν καταλαμβάνει την εξουσία και η έρευνα για το μακελειό της πλατείας Ταξίμ θάβεται κάτω από τις ερπύστριες των τάνκς. Μαζί τίθεται υπό απαγόρευση και ο εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς. Οι δράστες δεν εντοπίστηκαν ποτέ, ωστόσο τα συνδικάτα κατηγορήσαν τότε τις τουρκικές υπηρεσίες πληροφοριών. Έκτοτε οι τουρκικές αρχές απαγόρευσαν τις συγκεντρώσεις στην πλατεία Ταξίμ την Πρωτομαγιά.»

πρόεδρος της Τουρκίας έως το 1989, έχει υπερασπισθεί το πραξικόπημα λέγοντας ότι αυτό έθεσε τέλος στην πολυετή σύγκρουση μεταξύ αριστερών και δεξιών παρατάξεων. Για πολλούς φάνηκε ότι η χούντα του Εβρέν διέλυσε οτιδήποτε προοδευτικό υπήρχε στη χώρα. (Βουλβούλη 2013α)

«Ηττήθηκε τότε η αριστερά. Όμως εξαφανίστηκε; Όχι. Υπήρχε παντού. Στο κίνημα ενάντια στις κατεδαφίσεις του Πέρα, εκεί στη δεκαετία του 1980. Ναι, μετά το πραξικόπημα! Κίνημα μέσα στη χούντα. Μέσα στην πιο μαύρη νύχτα. Στο κίνημα του Ακκουγιού, στο κίνημα ενάντια στη λειτουργία του χρυσωρυχείου της Περγάμου, στο κίνημα ενάντια στα φράγματα του Ιλισού και του Τούντζελι, στην εξέγερση της Ανατολίας, στο Αρναβούκιοϊ και στην πρωτοβουλία ενάντια στην τρίτη γέφυρα του Βοσπόρου.» (Βουλβούλη 2013α)

Μέσα στη χούντα της δεκαετίας του '80, δόθηκε ο χώρος για να αρχίσουν να σχεδιάζονται νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές, οι οποίες βέβαια θα ενταθούν τις επόμενες δυο δεκαετίες. Βρισκόμαστε εξάλλου στην περίοδο που ο νεοφιλελευθερισμός έχει κάνει ήδη τα πρώτα του βήματα στην Αγγλία της Θάτσερ, στις ΗΠΑ του Ρέικαν, στην Χιλή του Πινοσέτ και κατά την περίοδο της δεκαετίας του '80 το ΔΝΤ θα αλωνίζει με τα Προγράμματα Δομικής Αναπροσαρμογής στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Ο Τουργκούτ Οζάλ ως πρωθυπουργός θα φέρει το λατινοαμερικάνικο μοντέλο στην Τουρκία ανοίγοντας το δρόμο για πλήθος ιδιωτικοποιήσεων, η Μάργκαρετ Θάτσερ θα δηλώσει «είμαι Οζαλική» και το περιοδικό Time θα χειροκροτεί με τίτλους όπως «Η θητεία του Οζάλ έφερε τον καπιταλισμό στην Τουρκία». Την ίδια εποχή, τη δεκαετία του '80, ο δήμαρχος της μητροπολιτικής Ιστανμπούλ, ο Μπεντρεντίν Νταλάν, επινοεί το σχέδιο ανάδειξης της Ιστανμπούλ σε παγκόσμιο κέντρο και σε «βιτρίνα της Τουρκίας» (Nezihe, 2006). «Η Ιστανμπούλ θα μετατρεπόταν από μια κουρασμένη πόλη που η δόξα της εναποτέθηκε στο παρελθόν σε μια μητρόπολη γεμάτη υποσχέσεις για τον 21ο αιώνα» (Aksoy Robins 1994). Το ενδιαφέρον είναι ότι η λεγόμενη διαδικασία του urban marketing χρησιμοποίησε το ίδιο

το «κουρασμένο παρελθόν» επιλέγοντας απομονωμένα στοιχεία και προβάλλοντάς τα.

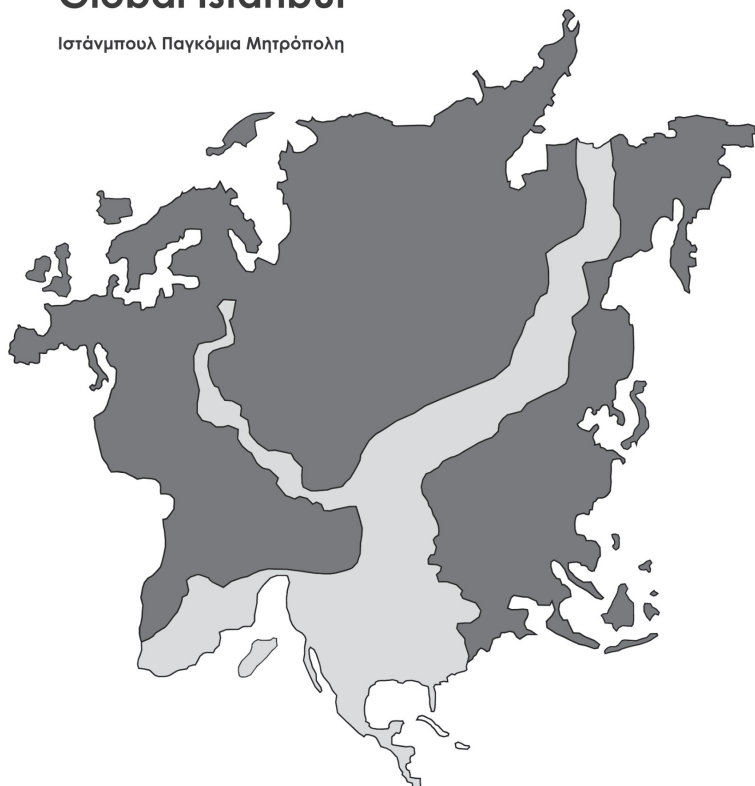
«Στο σχέδιο της διεθνούς πόλης, η Ιστανμπούλ υπήρξε και Βυζάντιο και Κωνσταντινούπολη. Αυτό που ο Ατατούρκ μίσησε στην απαρχή της περιόδου της δημοκρατίας (1923), τον κοσμοπολιτισμό και το ανακάτεμα των πολλών εθνοτήτων της πόλης, τώρα, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, αναδεικνύεται, όμως μόνο επιφανεϊακά.» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:139)

Χαρακτηριστικά, τη δεκαετία του '80, με πρωτοβουλία του δημάρχου Νταλάν ξεκίνησε η αποκατάσταση των Θεοδοσιανών Τειχών με στόχο να αποκτήσει η πόλη ένα αναγνωρίσιμο τουριστικό αξιοθέατο. «Στην ουσία πρόκειται για ολικές ανακατασκευές που θυσιάζουν την ιστορικότητα του μνημείου για χάρη της φωτογένειάς του. Το αποτέλεσμα περισσότερο μοιάζει με μεγέθυνση προπλάσματος αναπαράστασης παρά με ένα ιστορικό μνημείο ηλικίας 16 αιώνων» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:139). Ταυτόχρονα, το 1982 ψηφίζεται ο «Νόμος για την προώθηση του Τουρισμού», με τον οποίο η ιστορική χερσόνησος της Ιστανμπούλ επιδιώκεται να μετατραπεί σε «τουριστικό θεματικό πάρκο» καθώς μεταφέρονται οι παραγωγικές δραστηριότητες εκτός κέντρου, στην περιοχή Μπέηογλου και ακόμη βορειότερα. Επίσης, το 1988 κατασκευάζεται η δεύτερη γέφυρα του Βοσπόρου, η οποία προσελκύει νέες γενιές γетζέκοντου αλλά πλέον κάνουν την εμφάνισή τους και οι πρώτες περικλειστές κοινότητες (gated communities) καθώς και τα πρώτα μεγάλα εμπορικά κέντρα.

Ωστόσο, είναι ακόμα η εποχή που στην Ιστανμπούλ κυκλοφορούν περιοδεύουσες ορχήστρες Τσιγγάνων του Σουλού Κουλέ, που έστηναν επιτόπου βακχικές συναυλίες στα καπηλειά δίπλα στον θαλασσοπόταμο Κεράτιο (Κοροβίνης, 2012).

Global Istanbul

Ιστανμπούλ Παγκόσμια Μητρόπολη

Χάρτης 9. Ιστανμπούλ παγκόσμια πόλη

3.4 Ιστανμπούλ: Παγκόσμια Οικουμενική Μητρόπολη

(τέλη 20ου - αρχές 21ου αιώνα)

«Με τα νέα συνεδριακά, αθλητικά και πολιτιστικά κέντρα που χτίζουμε, ετοιμάζουμε αυτήν την όμορφη πόλη για το μοντέρνο μέλλον σε αυτήν την ιστορική τοποθεσία. Την ίδια στιγμή επενδύουμε για να μετατρέψουμε την Ιστανμπούλ σε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο.» (Ταγίπ Ερντογάν 2011, ekumenopolis 2012)

«Το 1995, η Παγκόσμια Τράπεζα έγραψε μια έκθεση που έλεγε "πρέπει να μετατρέψετε στην Τουρκία μία ή δύο πόλεις σε μητροπόλεις" επειδή οι μητροπόλεις παρέχουν εργατική δύναμη για τη βιομηχανία υπηρεσιών και είναι προσφιλείς καταναλωτικές αγορές» Mucella Yarıci (Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων Ιστανμπούλ -TMMOB Mimarlar Odası)

3.4.1 Πολιτική συγκρότηση της παγκόσμιας πόλης

Το 1994, ο Ερντογάν, δήμαρχος τότε της Ιστανμπούλ, απαγόρευσε το σερβίρισμα αλκοόλ σε μια έκθεση ζωγραφικής που φιλοξενήθηκε σε αίθουσα του Δήμου. Αργότερα, ο δημοσιογράφος Αλπέρ Γκι-ορμούς τον ρώτησε για το περιστατικό και ο μελλοντικός πρωθυπουργός απάντησε ως εξής: «Εγώ είμαι ταυτόχρονα Δήμαρχος και Ιμάμης αυτής της πόλης, είμαι υπεύθυνος και για τις αμαρτίες των κατοίκων της Ιστανμπούλ».

«Ξε αυτή τη φράση, οι ισλαμικές παραπομπές αναδεικνύουν το ουσιαστικό: τη διεκδίκηση συγκεντροποίησης της εξουσίας στο πρόσωπο ενός άλλου "στοργικού πατέρα", ο οποίος γνωρίζει κατά αποκλειστικότητα το καλό του έθνους του. Το ιδεολογικό υπόβαθρο στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν διεκδικεί μόνο την απόλυτη αρχή της προστασίας από τις "αμαρτίες" αλλά και την ταύτιση του "καλού" σε μία και μόνη εξουσία, την εξουσία που εκφράζει ο πολιτικός χώρος του Ισλάμ στην Τουρκία.» (Μουδούρος, 2013:19)

Τη δεκαετία του '90, εντάθηκαν οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές στην Ιστανμπούλ, οι οποίες είχαν ξεκινήσει όπως είδαμε, ήδη από τη δεκαετία του '80 από τον Μπεντρεντίν Νταλάν και τη στρατιωτική χούντα του Εβρέν. Τώρα θα ντυθούν κάτω από το πέπλο του ισλαμικού καπιταλισμού καθώς θα συνεχιστούν από τον «μετριοπαθή» ισλαμιστή δήμαρχο Ταγίπ Ερντογάν (1994-1998), ο οποίος το 2001 θα συνενώσει τμήματα των κομμάτων της Αρετής/Ευημερίας (FP/RP) των

Γκιούλ και Ερμπακάν¹⁶ και της Μητέρας Πατρίδας (ANAP) του Οζάλ και θα ιδρύσει το ΑΚΡ (κόμμα της «Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης»). Το ΑΚΡ θα κερδίσει με ποσοστό 34% τις βουλευτικές εκλογές το 2002 και ο Ερντογάν θα γίνει πρωθυπουργός της Τουρκίας το 2003, θέση που θα κρατήσει πανηγυρικά και στις επόμενες δύο εκλογικές αναμετρήσεις, το 2007 και το 2011, στις οποίες το ΑΚΡ θα λάβει ποσοστά 46,7% και 49,8% αντίστοιχα.

16. Ούτε μία, ούτε δύο, αλλά πέντε φορές είχε αναγκαστεί να αλλάξει το όνομα του κόμματός του ο ισλαμιστής Νετζμεντίν Ερμπακάν μετά τις συνεχείς απαγορεύσεις που του επέβαλε το στρατιωτικό και το δικαστικό κατεστημένο της Τουρκίας. Το Κόμμα της Εθνικής Τάξης (MNP) έγινε Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας (MSP), για να μετονομαστεί αργότερα σε Κόμμα της Ευημερίας (RP) και στη συνέχεια σε Κόμμα της Αρετής (FP), για να καταλήξει σε Κόμμα της Ευτυχίας (SP). Μια προσεκτική ματιά στην ιστορία του κόμματος του Ερμπακάν από τη σκοπιά των συνεχών μετονομασιών και το διαρκές πέρασμα από τη νομιμότητα στην παρανομία μπορεί να προσφέρει ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Η πρώτη απαγόρευση λειτουργίας του κόμματος του Ερμπακάν έρχεται λίγους μήνες μετά το πραξικόπημα του 1971. Τον αμέσως επόμενο χρόνο, ο Ερμπακάν θα επανέλθει με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας, το οποίο θα κερδίσει το 11,8% στις εκλογές του 1973. Έναν χρόνο αργότερα μάλιστα θα συγκυβερνήσει με το Λαϊκό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα του Ετσεβίτ – το κοσμικό κόμμα που ίδρυσε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Το τουρκικό πολιτικό κατεστημένο αποδεικνύει για πρώτη φορά ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα συγκατοίκησης με το πολιτικό Ισλάμ, εάν αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντά του. Ο στρατός θα απαγορεύσει τελικά τη λειτουργία του κόμματος μετά το πραξικόπημα του 1980, όταν οι ΗΠΑ, τρομαγμένες από την ισλαμική επανάσταση του Ιράν, επιχειρούν να ελέγξουν το πολιτικό Ισλάμ στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Στην πραγματικότητα βέβαια το 1980 είναι έτος-ορόσημο για την πορεία του Ερμπακάν, καθώς οι Τούρκοι στρατηγοί βλέπουν στο πρόσωπο του πολιτικού Ισλάμ το ανάχωμα που μπορεί να ανακόψει την άνοδο της Αριστεράς και του κουρδικού εθνικισμού. Στον βαθμό που οι ισλαμιστές δεν αμφισβητούν το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα, και ιδιαίτερα τη νεοφιλελεύθε-

Αυτό που συνέβη ήταν ότι οι νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές της δεκαετίας του '80 και '90 είχαν ως αποτέλεσμα τη μαζική εκτόπιση των αγροτικών πληθυσμών από τις εστίες τους στην τουρκική ενδοχώρα και την εγκατάστασή τους στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Ιστανμπούλ. Η παραπάνω διαδικασία μπορεί να ερμηνευτεί ως χωρική συνέπεια της διαδικασίας της μονιμότητας της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης, όπως θα αναλύσουμε πιο διεξοδικά στο κεφάλαιο 7.4.3 για τις έννοιες των κοινών και περιφράξεων. Στην Ιστανμπούλ οι νέοι κάτοικοι, μη έχοντας μέσα παραγωγής και αναπαραγωγής, από τη μια μετατρέπονται σε φτηνούς μισθωτούς εργάτες στις νέες βιομηχανίες και από την άλλη, για να καλύψουν τις αναπαραγωγικές τους ανάγκες, καταλαμβάνουν εκτάσεις γης, προσθέτοντας νέες γενιές γετζέκοντου στην περίμετρο της μητρόπολης.

ρη ατζέντα, μπορούν να επανέλθουν στον πολιτικό στίβο το 1983, σε αντίθεση με αρκετά κόμματα της Αριστεράς που αφανίζονται πολιτικά ύστερα από συνεχείς απαγορεύσεις και φυλακίσεις των μελών τους. Ύστερα από μια δεκαετία συνεχούς εκλογικής ανόδου, ο Ερμπακάν θα κερδίσει τελικά τις εκλογές του 1996 και θα ορκιστεί πρωθυπουργός. Θα τα καταφέρει πατώντας στις πλάτες των λεγόμενων «πίγρεων της Ανατολίας», της ανερχόμενης οικονομικής δύναμης της ανατολικής Τουρκίας, η οποία αμφισβητεί τις παραδοσιακές πολιτικές και οικονομικές ελίτ της Άγκυρας, της Σμύρνης και της Κωνσταντινούπολης. Η τιμωρία γι' αυτή τους την απείθεια θα έρθει το 1997 με το λεγόμενο μεταμοντέρνο ή βελούδινο πραξικόπημα, που ωθεί για άλλη μια φορά το κόμμα του Ερμπακάν στην παρανομία. Απόρητοι οι ισλαμιστές επιστρέφουν με το Κόμμα της Ευημερίας, έναν χρόνο αργότερα, για να περάσουν και πάλι στην παρανομία το 2001 με εντολή του ανωτάτου δικαστηρίου. Αυτό που δεν μπορούσε όμως να ανεχθεί το στρατιωτικό κατεστημένο ήταν έτοιμο πλέον να το συζητήσει το οικονομικό κατεστημένο. Όταν η οικονομική ελίτ της Τουρκίας αισθάνθηκε έτοιμη να δώσει το πράσινο φως σε ένα «πιο σοβαρό» ισλαμικό κόμμα, το οποίο θα σεβόταν τη νεοφιλελεύθερη οικονομική ατζέντα, θα κάνουν την εμφάνισή τους οι «ισλαμοδημοκράτες» του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν με το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης - AKP (Χατζηστεφάνου, 2014).

Ωστόσο, οι νέοι κάτοικοι είναι φορείς ισλαμικών εθίμων και ορισμένοι από αυτούς ανελίσσονται γρήγορα στη νέα κοινωνική και οικονομική ιεραρχία. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε μια νέα αστική τάξη, η λεγόμενη «μπουρζουαζία της Ανατολίας», η οποία και θα στηρίξει πολιτικά το AKP και τον Ερντογάν, ο οποίος και αυτός μεγάλωσε στη φτωχογειτονιά του μαχαλά Κασιμπασά.¹⁷ Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ θα επιδιωχθεί να ανακοπεί ανεπιτυχώς από το λεγόμενο μεταμοντέρνο ή «βελούδινο» πραξικόπημα του 1997. Ωστόσο, οι λεγόμενοι ισλαμιστές πολιτικοί είχαν αποκτήσει και βάση αλλά και κεφαλαιοκράτες υποστηρικτές (Βουλβούλη 2014) και θα εμφανιστούν ως απόλυτοι κυρίαρχοι την πρώτη δεκαετία της νέας χιλιετίας¹⁸. Με αυτόν τον τρόπο, η Ιστάνμπουλ στις αρχές της νέας χιλιετίας αναμειγνύει τον ισλαμικό καπιταλισμό, τον δυτικό τρόπο ζωής, τις παγκόσμιες επενδύσεις, τα γετζέκοντου, τους τουρίστες, τους νεοφερμένους-μετανάστες, τα αναδυόμενα κινήματα πόλης σε μια μοναδική παγκόσμια οικουμενική μητρόπολη.

Ας δούμε τώρα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σημερινής Ιστάνμπουλ.

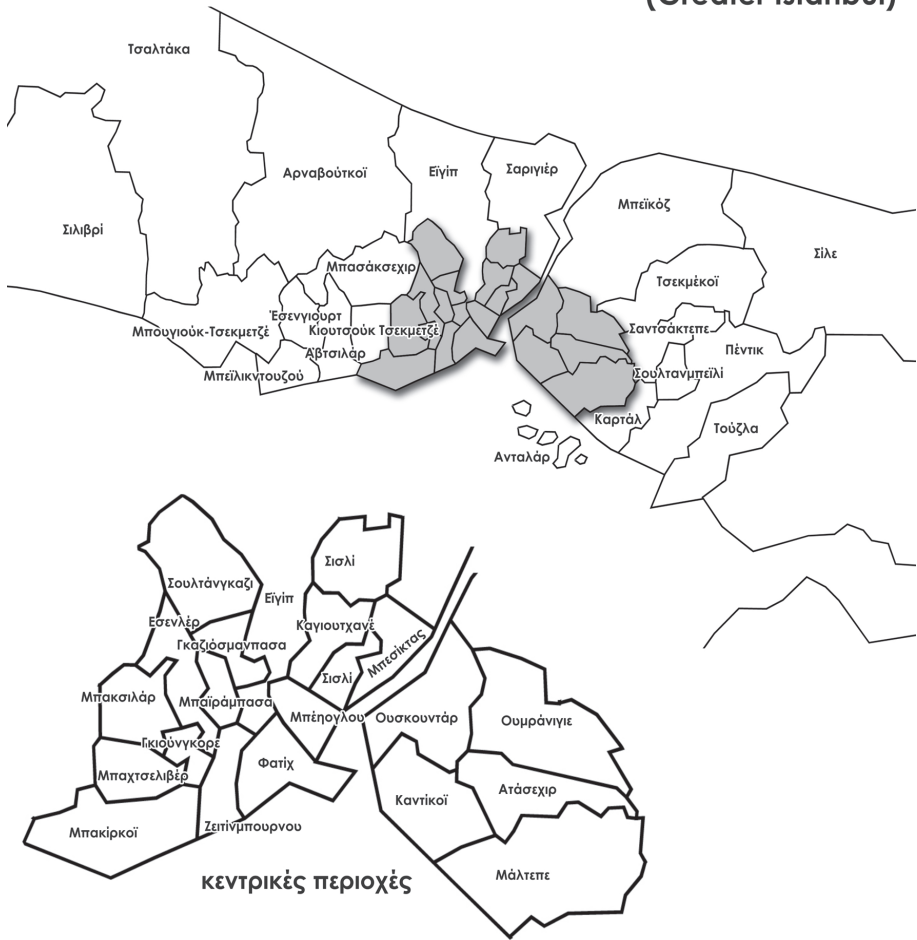
17. Ο Νουμάν Κουρτουλμούς (Numan Kurtulmus), ένας εκ των αντιπροέδρων του κυβερνώντος κόμματος, υπογράμμισε ότι: «Δεν πρόκειται να υπάρξει επιστροφή στα παλιά. Η Τουρκία, μετά από δύο αιώνες αγώνων, ξανασυναντήθηκε με τις ρίζες της. Αυτό το έθνος έφερε στην εξουσία τα δικά του παιδιά. Ήρθε στη δική του εξουσία και δεν θα κατέβει από αυτή». Απόσπασμα από ομιλία του Κουρτουλμούς σε συγκέντρωση του AKP στα Άδανα στις 27 Απριλίου 2013.

18. «Οι πολιτικές του AKP είναι ένα κράμα νεοφιλελεύθερου εθνικισμού, με επαναφορά Ισλαμικών και συντηρητικών νόμων, επισφαλαιοποίηση των συνθηκών ζωής ιδιαίτερα της νεολαίας, διώξεις και φυλακίσεις εκατοντάδων πολιτικών αντιπάλων – κυρίως φοιτητών και συνέχιση της μεγάλης κοινωνικής ανισότητας στην Τουρκία παρά τους υψηλούς δείκτες ανάπτυξης των τελευταίων ετών. Ο νεοσυντηρητισμός στο πολιτιστικό πεδίο συνδυάζεται με επιθετικές νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές, με τις ιδιωτικοποιήσεις να έχουν εκτοξευτεί στα 6 δισ. δολάρια το χρόνο, από 400 εκ. πριν το 2003.» (ΣΚΥΑ 2013)

Περιοχές Μητροπολιτικής Ιστανμπούλ
(Greater Istanbul)

Χάρτης 10. Περιοχές μητροπολιτικής Ιστανμπούλ (Greater Istanbul)

3.4.2 Χωρικοδημογραφικά δεδομένα

Σήμερα η Ιστανμπούλ είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Τουρκίας αλλά και της Ευρώπης, με περισσότερους από 18.000.000 κατοίκους στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή (Greater Istanbul). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο πληθυσμός της Ιστανμπούλ αυξάνεται αλματωδώς και τα στατιστικά δεδομένα είναι αρκετά επισφαλή. Οι επίσημες στατιστικές το 2013 καταμέτρησαν 14.160.000 κατοίκους, ωστόσο θεωρείται ότι είναι αδύνατο να καταγράψει το σύνολο του πληθυσμού της πόλης που κατοικεί στις αστικές ρωγμές της, στα κενά καθώς και σε πλήθος αχαρτογράφητων, άτυπων οικισμών στην περιμέτρο της. Γεγονός είναι ότι μέσα στα τελευταία 20 χρόνια ο πληθυσμός της έχει τριπλασιαστεί από 6 εκατομμύρια σε 18 εκατομμύρια κατοίκους. Η χωρική έκταση της μητροπολιτικής ζώνης ξεπερνά τα 5 εκατομμύρια στρέμματα, γεγονός που την καθιστά πέμπτη στην κατάταξη των παγκόσμιων πόλεων. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Ιστανμπούλ είναι 3.500 κατ./km²¹⁹. Στον κεντρικό μητροπολιτικό δήμο κατοικούν πάνω από 11 εκατομμύρια κάτοικοι σε έκταση 465 km² αναδεικνύοντας τον στον μεγαλύτερο σε πληθυσμό μητροπολιτικό δήμο της Ευρώπης. Επίσης, το 2013 η Ιστανμπούλ, ως διοικητική μονάδα (city proper), είναι η τρίτη μεγαλύτερη στον κόσμο μετά τη Σαγκάη (Κίνα) και το Λάγος (Νιγηρία) (βλ. πίνακας 3, σελ.80). Επίσης, να σημειωθεί ότι στην ευρύτερη περιοχή επιρροής της, δηλαδή σε Ευρώπη, Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή η Ιστανμπούλ, από πληθυσμιακής άποψης, κατατάσσεται στη δεύτερη θέση μετά το Κάιρο και πιο πάνω από τις ανταγωνιστικές μητροπόλεις Μόσχα, Λονδίνο, Παρίσι (βλ. πίνακας 4, σελ.81)

19. Η έκταση της μητροπολιτικής περιοχής της Ιστανμπούλ μεταβλήθηκε το 2004 και πλέον φτάνει στα 5.343 km² συμπεριλαμβάνοντας και τις αγροτικές περιοχές Τσατάλκα, Σιλίβρι και Σίλε. Συνολικά, η πυκνότητα της μητροπολιτικής ζώνης είναι 3.500 κατ. ανά km², για τον μητροπολιτικό δήμο αυξάνεται στους 17.300 κατ./ km² και στην κεντρική περιοχή η μέση πυκνότητα είναι 25.000 με 30.000 κατ./ km²

Η Ιστανμπούλ σε αριθμούς σήμερα	
Η Ιστανμπούλ έχει περισσότερους κατοίκους από το Λονδίνο, τη Νέα Υόρκη, την πόλη του Μεξικού και λίγο λιγότερους από την Σαγκάη	
Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της είναι μεγαλύτερος από το Μουμπάι και το Σάο Πάολο. Μέσα σε 20 χρόνια (1990-2010) έχει τριπλασιαστεί ο πληθυσμός της και προστίθενται περίπου 500.000 κάτοικοι το χρόνο	
Η πυκνότητα του πληθυσμού της στο κέντρο της πόλης είναι μεγαλύτερη από τη Νέα Υόρκη και δυο φορές μεγαλύτερη από το Λονδίνο	
Είναι περισσότερο μολυσμένη από την Πόλη του Μεξικού και όχι μακριά από το Μουμπάι	
Το 2013 οι τέσσερις στους πέντε κατοίκους της Ιστανμπούλ έχουν γεννηθεί σε άλλες περιοχές, πόλεις και χώρες	
Πληθυσμός (2013)	14.160.000
Έκταση	5.343 km ²
Πυκνότητα πληθυσμού	3.500 κατ./km
Τζαμιά	3.028
Ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες	40
Συναγωγές	16
Αριθμός μαθητών	2.323.000
Αριθμός Πανεπιστημίων	71
Αριθμός τουριστών (2013)	10.400.000

Πίνακας 1. Η Ιστανμπούλ σε αριθμούς

3.4.3 Χωροταξία της σημερινής Ιστανμπούλ

Η μητροπολιτική περιοχή της Ιστανμπούλ έχει πλέον δυσδιάκριτα όρια καθώς εξαπλώνεται και στις δύο πλευρές του Βοσπόρου με γραμμικό μήκος πάνω από 120 km, από τα πρώτα δυτικά προάστια του Τεκιρντάγκ και Σιλιβρί έως τις τελευταίες δορυφορικές πόλεις Ιζμίτ και Ανταπαζαρί της επαρχίας Σακαρίας (Σαγγάριου) στο ασιατικό τμήμα. Ωστόσο, υπάρχουν έντονες συνέχειες και ασυνέχειες στον αστικό ιστό. Οι πληθυσμιακές πυκνότητες σε επιμέρους δήμους ξεπερνούν τους 40.000 κατ. ανά km². Γεγονός είναι πάντως ότι η Ιστανμπούλ διαρκώς μεγεθύνεται ενσωματώνοντας τις δορυφορικές πόλεις και από τις δυο πλευρές του Βοσπόρου και μετασχηματίζεται «από μια πόλη δίπλα στο Βόσπορο, σε μια πόλη μέσα από την οποία περνά ο Βόσπορος» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 159).

Χάρτης 11. Συνδέσεις της Ιστανμπούλ με τις δορυφορικές πόλεις της ευρύτερης περιοχής του Μαρμαρά

Χάρτης 12. Ιστανμπούλ αναδυόμενη Μεγάπολη

Επίσης, στο μέλλον σχεδιάζεται η Ιστανμπούλ να μετασχηματιστεί στη μεγαλύτερη Διεθνηρωτική Μεγάπολη²⁰, άνω των 30 εκατομμυρίων κατοίκων, μετατρέποντας τη Θάλασσα του Μαρμαρά σε αστική λίμνη, συσσωματώνοντας τις πόλεις γύρω από αυτήν. Η Μεγάπολη Ιστανμπούλ θα εκτείνεται από το Αϊβαλί, το Τσανάκαλε και τα Δαρδανέλλια έως τις πρώτες δυτικές πόλεις του Πόντου στη Μαύρη Θάλασσα, το Ερεγλί και το Ζονγκούλντακ, και από την Αδριανούπολη στα σύνορα με Βουλγαρία και Ελλάδα έως το Εσκισεχίρ, στο δρόμο για την Άγκυρα, με τις Προύσα, Τεκιρντάκ, Γιάλοβα, Σακαρία, Ιζμίτ, Γκεμπζέ, Γκεμλίκ, Τσορλού, Μπαλικεσίρ να αποτελούν μερικά από τα ενδιάμεσα κέντρα της πολυκεντρικής Μεγάπολης.

20. Σήμερα ως μεγαλύτερες Μεγαπόλεις θεωρούνται η ευρύτερη περιοχή του Τόκιο με 37 εκατομμύρια κατοίκους, της Γιανγκτσού με 32 εκ. και της Σαγκάης με 29 εκ. στην Κίνα και της Τζακάρτας με 27 εκ. στην Ινδονησία.

3.4.4 Κοινωνικοχωρική δομή της σημερινής Ιστανμπούλ

Σε οικονομικό επίπεδο η Ιστανμπούλ, από τη δεκαετία του '90, εκτός από βιομηχανικό κέντρο της Τουρκίας μεταμορφώνεται και σε κέντρο υπηρεσιών. Οι ξένες επενδύσεις, μεταξύ 1980 και 1998, θα αυξηθούν κατά 320% και ταυτόχρονα η οικονομική βάση της Ιστανμπούλ γρήγορα θα μεταστραφεί. Τη δεκαετία του '90, θα παρατηρηθεί μια αξιοσημείωτη μεγέθυνση του τριτογενή τομέα (Aksoy, 1996:11). Ασφάλειες, χρηματοπιστωτικές εταιρείες θα διπλασιαστούν, ο κατασκευαστικός τομέας θα αυξηθεί περίπου τρεις φορές και η Ιστανμπούλ σήμερα φιγουράρει μεταξύ των αποκαλούμενων μητροπόλεων «FIRE» (Finance, Insurance Real Estate). Επιπλέον, το συνολικό ΑΕΠ της Ιστανμπούλ διαρκώς αυξάνεται και οι τελευταίες εκτιμήσεις το ανεβάζουν σε πάνω από 300 δισ. δολάρια το 2012 και ως εκ τούτου βρίσκεται μέσα στις τριάντα πιο πλούσιες μητροπόλεις του κόσμου και πέμπτη κατά σειρά στην Ευρώπη²¹ (Brookings, 2012). Βέβαια, υπάρχουν πολύ έντονες οικονομικές αντιθέσεις καθώς η Ιστανμπούλ είναι η τέταρτη σε παγκόσμιο επίπεδο μητρόπολη σε δισεκατομμυριούχους, μετά τη Μόσχα, τη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο (Forbes 2013), και ταυτόχρονα το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα των κατοίκων της είναι μικρότερο από 3.500 ευρώ το χρόνο, τοποθετώντας τη στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των μητροπολιτικών περιοχών της Ευρώπης.

Εάν λοιπόν καταδυθούμε στο εσωτερικό της μητρόπολης, θα δούμε ότι παρουσιάζει τρομακτικές κοινωνικές και οικονομικές αντιθέσεις.

21. Εξάλλου και η ίδια η Τουρκία αναπτύσσεται την τελευταία δεκαετία με σχεδόν σταθερό ρυθμό 9,0% το χρόνο και είναι δεύτερη στον κόσμο χώρα σε ρυθμούς ανάπτυξης αμέσως μετά την Κίνα. Είναι περιπτώ να πούμε ότι η ατμομηχανή της ανάπτυξης της Τουρκίας δεν είναι άλλη από την Ιστανμπούλ.

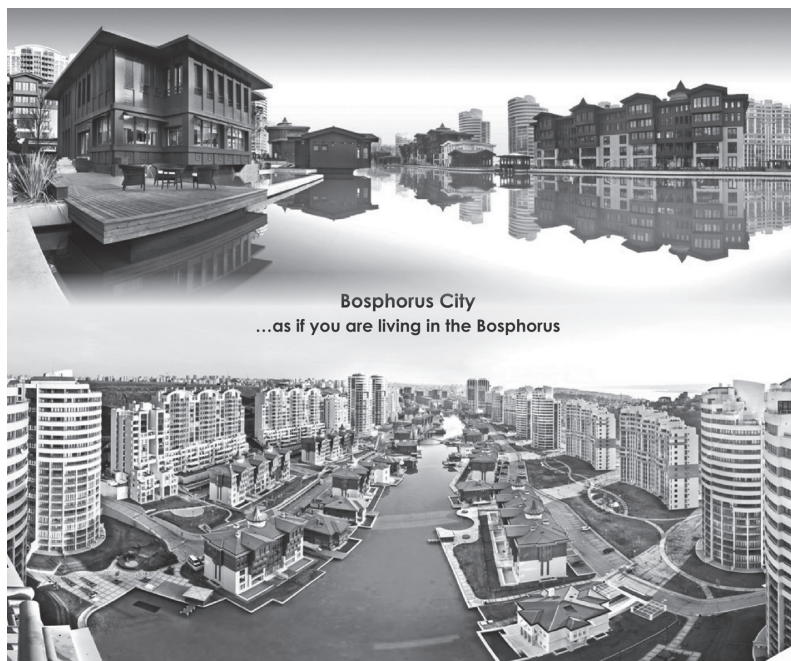
Από τη μια συναντάμε τις περίπου χίλιες περικλειστές κοινότητες (gated communities) στην περίμετρο της Ιστάνμπουλ, οι οποίες πολλαπλασιάζονται αλματωδώς τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για νέες μεσαιωνικές πόλεις-κράτη ή αλλιώς για νέα οικιστικά προϊόντα - αποικίες πολυτελών κατοικιών για τα ανώτερα οικονομικά στρώματα. Επικρατεί η έννοια του «ιδανικού σπιτιού» ως ενσάρκωση και σύμβολο της μεσοαστικής τάξης σε αντιστοιχία με το παγκόσμιο μοντέλο της suburbia και τις αμερικάνικου τύπου βίλες MacMansions. Ωστόσο, προσαρμόζεται στην τοπική ιδιαιτερότητα. Ενώ υπάρχουν οι γνωστές αναφορές στις ανέσεις, την απόσταση από την όχληση του κέντρου, οι διαφημίσεις συμπληρώνονται από νοσταλγικές αναφορές στο υποτιθέμενο χαμένο παρελθόν της Ιστάνμπουλ.

«Ιστάνμπουλ, η θρυλική πόλη της έξοχης αρχιτεκτονικής που ενέπνευσε τραγούδια, ποιήματα, βιβλία. Η πύλη ανάμεσα στις ηπείρους που έχει χάσει μεγάλο μέρος της παλαιάς της ομορφιάς για να γίνει η μητρόπολη των δεκαπέντε εκατομμυρίων στις μέρες μας. Αυτοί που πρέπει να συνεχίσουν να δουλεύουν σε αυτό το μολυσμένο περιβάλλον μετακομίζουν μακριά για να γλιτώσουν. Αναζητούν καθαρές, χαρούμενες, γαλήνιες τοποθεσίες και στην περιφέρεια της Ιστάνμπουλ νέες πόλεις αναδύονται για να δώσουν απάντηση σε αυτή την ανάγκη.

Μερικοί από εμάς πεθυμήσαμε τα σπίτια μας με τους κήπους. Άλλοι τα τσάγια που πίναμε στις πέντε η ώρα. Άλλοι τα πάρκα της παιδικής μας ηλικίας. Ναι, κάθε ηλικία νοσταλγεί μια διαφορετική Ιστάνμπουλ. Τώρα υπάρχει η Αλκέντ που συνδυάζει όλες αυτές τις ομορφιές με τα σύγχρονα κομφορ, φέρνει πίσω ό,τι νοσταλγεί ο καθένας, προστατεύει το περιβάλλον»,

από διαφήμιση της περικλειστής κοινότητας Αλκέντ (Öncü 1997).

Έπειτα, είναι οι χίπστερ και γκλάμους περιοχές του κέντρου, Μπέηογλου, Νισάντασι και Μπεμπέκ με τους πλούσιους, τους λευκούς Τούρκους, τους κλαρινογαμπρούς «τουρκομπαρόκ» (σε πλήρη ανα-

Bosphorus City
...as if you are living in the Bosphorus

Γράφημα 2. Η Bosphorus City βραβεύτηκε ως το καλύτερο urban project στην Ιστανμπούλ το 2013. Πρόκειται για μια περικλειστή κοινότητα δέκα χιλιάδων κατοίκων που βασίζεται στην αναπαράσταση των διάσημων γιαλι που υπήρχαν έως τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες στο Βόσπορο. Μικρή λεπτομέρεια, ο αρχιτέκτονας του project λέγεται Άλμπερτ Σπιρ Τζούνιορ και είναι γιος του Άλμπερτ Σπιρ, του διάσημου αρχιτέκτονα του Τρίτου Ράιχ που υλοποίησε τη ναζιστική αρχιτεκτονική του Χίτλερ.

λογία με το ελληνικό βλαχομπάρock που κυκλοφορούν με τζιπ, διαβάζουν *maïe claire*, δουλεύουν στους ουρανοξύστες του Λεβέντ, ψαλίζουν από τα γιγαντιαία εμπορικά κέντρα, παρακολουθούν αγώνες φόρμουλα ένα, διασκεδάζουν στα γιγαντιαία κλαμπ του Βοσπόρου και πηγαίνουν σε φεστιβάλ όπως το «Rock and Coke» της Κόκα Κόλα.

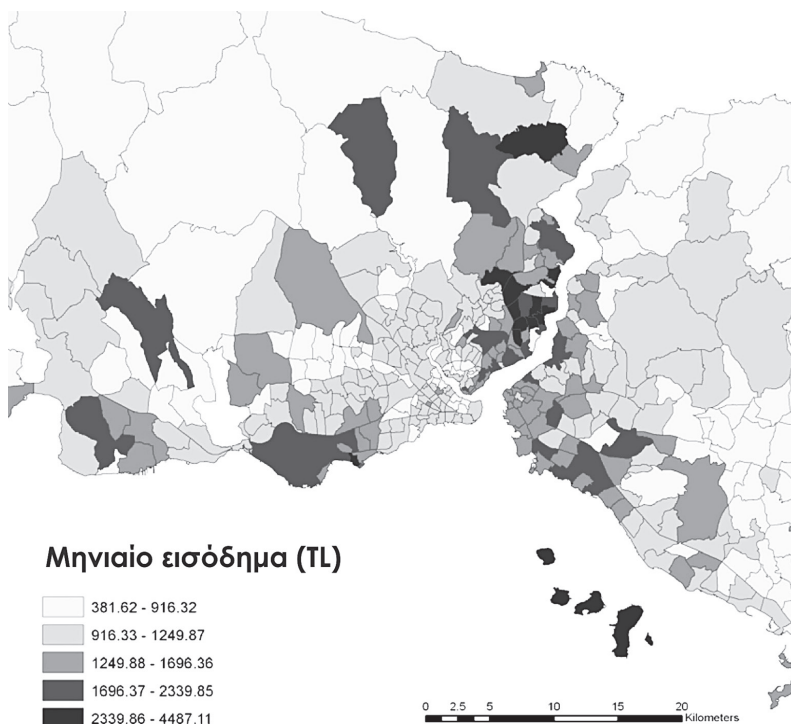

Στον αντίποδα των παραπάνω λουστραρισμένων και περιφρουρούμενων περιοχών, υπάρχουν τα γετζέκοντου, οι παραγκουπόλεις με καλύβες από λαμαρίνα και χαρτί με τους λαθραίους κατοίκους, και ενδιάμεσα ένας γαλαξίας μικρομεσαίων στρωμάτων με έντονες αντιφάσεις, όνειρα και επιθυμίες.

Συνοπτικά, παρατηρώντας την κοινωνικοχωρική δομή της Ιστάνμπουλ, βλέπουμε ότι ο μητροπολιτικός χώρος αποτελεί ένα γιγαντιαίο, νεοφιλελεύθερο εργοστάσιο θρυμματισμένης χωροταξίας και πολεοδομίας με έντονες συνέχειες και ασυνέχειες.

Οι πλούσιες περιοχές βρίσκονται κατά μήκος του Βοσπόρου και κυρίως στο νοητό άξονα, που έχει ως αφετηρία το Μπέηογλου και την πλατεία Ταξίμ και κατευθύνεται προς τα βόρεια, στις περιοχές Μπεσίκτας, Καγιούτχανε, Λεβέντ και στις αναδυόμενες περιοχές με περικλειστές κοινότητες του Σισλί και Σαριγιέρ. Επίσης, στο ασιατικό κομμάτι τα τελευταία χρόνια αναδύονται οι περιοχές Ατασεχίρ, Μάλτεπε και Καρτάλ ως επιχειρηματικά κέντρα και τόποι κατοικίας υψηλών στρωμάτων, καθώς και στην περιοχή του αεροδρομίου Ατατούρκ οι περιοχές Μπουγιούκ-Τσεκμετζέ και Μπεϊλκντουζού μετασχηματίζονται σε προνομιακούς χώρους των ανερχόμενων μεγαλοαστικών στρωμάτων. Επιπλέον, αναμένεται τα επόμενα χρόνια να αποκτήσουν υψηλές αξίες γης οι περιοχές του Αρναβούτκοϊ στα βορειοδυτικά, εκεί όπου χωροθετείται η νέα Ιστάνμπουλ. Όσον αφορά τα μεσαία οικονομικά στρώματα, αυτά βρίσκονται κυρίως στην ενδοχώρα εκατέρωθεν του Βοσπόρου και στις παραλιακές περιοχές του ασιατικού τμήματος, απέναντι από τα Πριγκιποννήσια. Τέλος, οι πιο φτωχές περιοχές βρίσκονται στην ιστορική χερσόνησο εκατέρωθεν του Κεράτιου κόλπου και διάσπαρτες στην ευρωπαϊκή και ασιατική ενδοχώρα, στα αχαρτογράφητα διάκενα μεταξύ των αυτοκινητοδρόμων και των περικλειστων κοινοτήτων.

Χάρτης 13. Κοινωνικοχωρική δομή με βάση το μηνιαίο εισόδημα (σε τουρκικές λίρες) (πηγή Istanbul metropolitan Municipality, 2006, Karaman 2012:11)

3.4.5 Πολεοδομικά χαρακτηριστικά κεντρικών περιοχών

Όσο ευδιάκριτες είναι οι κοινωνικές και οικονομικές αντιθέσεις στη θρυμματισμένη πολεοδομική οργάνωση στην περίμετρο της Ιστανμπούλ με ομοιογενείς κοινωνικές χωρικές ενότητες και με σαφή κοινωνικό διαχωρισμό, τόσο αναμεμειγμένη είναι η κοινωνικό - χωρική δομή όσο πλησιάζουμε στις κεντρικές περιοχές. Ιδιαίτερα στην πε-

Χάρτης 14. Η πλατεία Ταξίμ βρίσκεται σε ίση απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου από το Ταρλάμπασι, το Σισλί, την Μάτσκα, το γήπεδο της Μπεσίκτας, το λιμάνι του Καμπατάς, το μουσείο μοντέρνας τέχνης, το Τσιχάνγκιρ και το κεντρικό τμήμα της Ιστικλάλ-Μπέηογλου.

ριοχή που έλαβε χώρα η εξέγερση του πάρκου Γκεζί, δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή του Μπέηογλου-Μπεσίκτας, η κοινωνική και ταξική σύνθεση χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά μεγάλη ανάμειξη. Χαρακτηριστική είναι η συνύπαρξη περιοχών εγκατάστασης νεοφερμένων μεταναστών από τη Βόρεια Αφρική, Τσιγγάνων και Κούρδων στο Ταρλάμπασι με την εμπορική Ιστικλάλ, τις χίπστερ και μποέμ περιοχές

του Τσιχάνγκιρ και Καμπατάς στις όχθες του Βοσπόρου, τις γειτονιές νότια του Γαλατάσαραϊ και γύρω από το Τόπχανε που εξακολουθούν να επιβιώνουν χαμηλά οικονομικά και συντηρητικά στρώματα, τις γειτονιές των μεσαίων στρωμάτων στο Σιλσί και Νισάντασι και τα πεντάστερα ξενοδοχεία γύρω από τα πάρκα Γκεζι και Μάτσκα.

Ορισμένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αστικού χώρου στο κέντρο της Ιστανμπούλ είναι: η διάχυση και ανάμειξη χρήσεων γης, οι αυξημένες αστικές πυκνότητες, η έλλειψη ανοιχτών, ελεύθερων, δημόσιων χώρων, οι πολυκατοικίες και τα οικοδομικά τετράγωνα ως κατεξοχήν μονάδες συγκρότησης του αστικού χώρου.

Ο αστικός ιστός της Ιστανμπούλ χαρακτηρίζεται από πολύ έντονες αντιθέσεις. Οι κεντρικές περιοχές χαρακτηρίζονται από το μικρό μέγεθος των οικοδομικών τετράγωνων λόγω της πολυδιασπασμένης μικρής ιδιοκτησίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα η απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων των δρόμων να είναι αρκετά μικρή. Στο Μπέηογλου είναι κατά μέσο όρο 40m, στο Τσιχάνγκιρ 60m, στο Ταρλάμπασι 35m, στο Γαλατά 30m και βεβαίως στην βυζαντινό-οθωμανική ιστορική χερσόνησο η αίσθηση του δρόμου πολλές φορές χάνεται μέσα στα πολυδαίδαλα παζάρια και στις μυρωδιές μπαχαρικών. Για να βρούμε δρόμους που διασταυρώνονται σε αποστάσεις μεγαλύτερες των 100m θα πρέπει να φτάσουμε στο μεγαλοαστικό Νισάντασι, στη Μπεσίκτας και στο Σισλί. Βεβαίως, στην απέναντι πλευρά του Βοσπόρου ξανασυναντάμε πολύ στενούς δρόμους στα λιμάνια του Ουσκιουντάρ και του Καντίκοϊ μέχρι να ξεκινήσουν οι μεγάλες λεωφόροι στο Ατασεχίρ, το Μάλτεπε, το Καρτάλ και το Ουμράνιε. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ένα απόσπασμα από μια άλλη αφήγηση για την εξέγερση στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου, στην Αθήνα του Δεκέμβρη του 2008:

«Η συχνότητα των διασταυρώσεων παίζει καθοριστικό ρόλο στις ροές επικοινωνίας των κατοίκων, στην αίσθηση της γειτονιάς και ιδιαίτερα σε κρίσιμες στιγμές διαδηλώσεων αποτελεί καθοριστική παράμετρο για την έκβασή τους. Η πυκνότητα των διασταυρώσεων ευνοεί τόσο τη δημόσια συνεύρεση όσο και σε στιγμές δι-

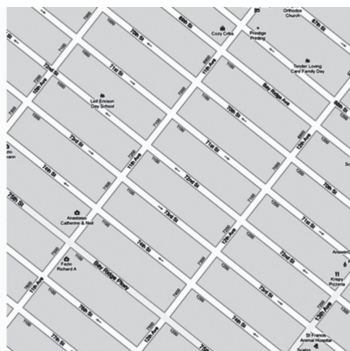

αδηλώσεων, εξεγέρσεων, ταραχών τους ελιγμούς, τον ανταρτοπόλεμο, τις αιφνιδιαστικές επιθέσεις στον εχθρό. Η ορατότητα, ο αιφνιδιασμός, η δυνατότητα επικοινωνίας είναι σε άμεση συνάρτηση με τη μορφή του χώρου.» (Makrygianni, Tsavdaroglou 2011:33)

Για να κατανοήσουμε τη σημασία των γεωμετρικών χαρακτηριστικών των δρόμων, μπορούμε να συγκρίνουμε την Ιστανμπούλ με άλλες παγκόσμιες μητροπόλεις. Στο Βερολίνο η αντίστοιχη απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων φτάνει κατά μέσο όρο στα 270m, στη Νέα Υόρκη στα 245m, στο Λος Άντζελες στα 220m, στη Μόσχα στα 180m και στο Πεκίνο στα 160m, ευνοώντας σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις τον έλεγχο του χώρου από την κεντρική εξουσία. Στις λατινοαμερικάνικες και πιο ευρωπαϊκές και μεσογειακές μητροπόλεις τα μεγέθη μειώνονται. Χαρακτηριστικά, στο Μπουένος Άιρες η απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων φτάνει στα 115m, στη Πόλη του Μεξικού στα 95m, στο Σαο Πάολο στα 85m, στη Βαρκελώνη στα 115m, στο Παρίσι στα 105m και στο Μιλάνο στα 100m. Αντιθέτως, εάν δούμε τις μητροπόλεις της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής, εκεί ο γεωμετρικός χώρος μεταμορφώνεται και σχεδόν εξαφανίζεται η ορθοκανονική ρυμοτομία. Έτσι χαρακτηριστικά στις κεντρικές περιοχές της Βυρρητού η απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων φτάνει κατά μέσο όρο στα 45m, στο Αλγέρι στα 40m (στην πάντα εξεγερμένη Κάσμπαχ οι αποστάσεις μειώνονται κάτω των 10m), στη Νάπολη στα 35m, στο Κάιρο στα 35m, στις εμπόλεμες Βαγδάτη και Καμπούλ στα 30m.

δίπλα χάρτης 15. Απεικόνιση τμημάτων κεντρικών περιοχών των πόλεων Νέα Υόρκη, Βερολίνο, Παρίσι, Ιστανμπούλ, Αθήνα, Κάιρο. Οι χάρτες είναι της ίδιας κλίμακας και καλύπτουν περιοχές 600m x 600m. (αντίστοιχο χάρτη μπορείτε να βρείτε και στο βιβλίο «Αθήνα ανοχύρωτη πόλη – urban anarchy 2010»)

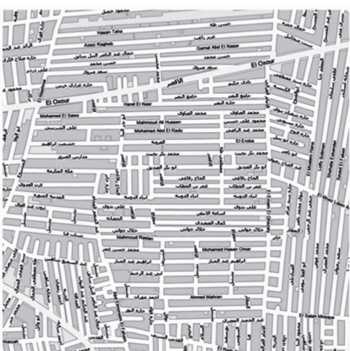
Νέα Υόρκη

Αθήνα

Βερολίνο

Κάιρο

Παρίσι

Ιστανμπούλ

Επομένως, η Ιστανμπούλ συγκρινόμενη με άλλες δυτικές μητροπόλεις έχει στις κεντρικές της περιοχές πολύ μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα και πολύ περισσότερους δρόμους κι έτσι ο δημόσιος χώρος της, αυτός δηλαδή που πρέπει να επιτηρείται, είναι πολύ μεγαλύτερος και πολύ πυκνότερος. Η Ιστανμπούλ, όπως και οι περισσότερες μεσογειακές μητροπόλεις, από «πολεοδομικής» και «χωροταξικής» άποψης είναι μια σκέτη αποτυχία. Η «χωροταξία» της δεν επιτυγχάνει την «άξη» στο «χώρο», καθώς η δομή του χώρου της στις κεντρικές περιοχές, παρά τις προσπάθειες των τελευταίων ετών, είναι ακόμα μακριά από το ιδανικό της εξευγενισμένης, οχυρωμένης ή με κάποιον τρόπο σχεδιασμένης πόλης και πολύ κοντά στις αυθόρμητα διαμορφωμένες, πολυάνθρωπες συγκεντρώσεις της Μέσης Ανατολής, της Ινδίας και της Αφρικής.

Συνεπώς, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, η μεγάλη συχνότητα των διασταυρώσεων σε συνδυασμό με τα μικρά πλάτη των δρόμων, την ποικιλία χρήσεων γης, την αίσθηση της γειτονιάς και την ταξική σύνθεση των κατοίκων θα αποτελέσουν καθοριστικούς παράγοντες για τη βιωσιμότητα της εξέγερσης του πάρκου Γκεζί.

3.4.6 Φτιάχνοντας την Ιστανμπούλ Παγκόσμια Πόλη

Σε χωρικό συμβολικό επίπεδο, η αφετηρία για τη νέα εποχή της Ιστανμπούλ ως Παγκόσμιας Πόλης μπορεί να θεωρηθεί το έτος 1990, όταν πεζοδρομείται η ιστορική οδός Ιστικλάλ, η άλλοτε Μεγάλη Οδός του Πέρα, στην οποία αρχίζουν να εγκαθίστανται μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, διάσημες φίρμες, οίκοι μόδας και επιστρέφει το τραμ από την Ταξίμ έως το Τούνελ ως νοσταλγικό αξεσουάρ. Ταυτόχρονα, εκδιώχνονται τα μπουρδέλα και τα κακόφημα στέκια που βρίσκονταν εκατέρωθεν της οδού. Η περιοχή αποτελεί από τότε τον πιλότο και το πειραματόζωο για τις νέες αστικές πολιτικές. Από εδώ θα ξεκινήσει το 2012 η απαγόρευση για τα «πραπεζάκια έξω», εδώ θα κυνηγιούνται οι πλανόδιοι, οι τρανς και οι μουσικοί του δρόμου. Η Ιστικλάλ συμπυκνώ-

νει όλους τους συμβολισμούς της παγκόσμιας πόλης και ως τέτοια θα αποτελεί πάντα και το επίκεντρο των διαδηλώσεων. Σε αυτή την περιοχή, σχεδόν δύο δεκαετίες μετά το συμβολικό 1990, οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι θα πάρουν την εκδίκησή τους με την κομμούνα του Γκεζί.

Η Ιστανμπούλ σήμερα κατατάσσεται στις παγκόσμιες πόλεις καθώς, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Πολεοδομικών Στρατηγικών του Μορί Memorial Foundation, το οποίο θέτει έξι κατηγορίες αξιολόγησης (οικονομία, έρευνα και ανάπτυξη, πολιτισμική αλληλεπίδραση, ζωντάνια, περιβάλλον, προσβασιμότητα), η Ιστανμπούλ βρίσκεται στη θέση 25 και με βάση την κατάταξη του Δικτύου Παγκοσμιοποίηση και Παγκόσμιες Πόλεις (Globalization and World Cities Research Network - GaWC) το 2012 η Ιστανμπούλ βρίσκεται στην κατηγορία «Alpha-» στη θέση 29.

Πριν δούμε πιο αναλυτικά τα χαρακτηριστικά της Ιστανμπούλ ως Παγκόσμιας Πόλης θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η συζήτηση για τις παγκόσμιες πόλεις που άνοιξε στα μέσα της δεκαετίας του '90 είχε ως αρχική προσέγγιση ότι μια πόλη για να είναι παγκόσμια θα πρέπει να μην «ανήκει» απλώς σε μια συγκεκριμένη χώρα αλλά να αποτελεί ένα στρατηγικό γεωγραφικό σημείο στην ιεραρχία του παγκόσμιου εμπορικού και χρηματιστικού συστήματος. Έπειτα, εμπλουτίστηκε ο παραπάνω ορισμός με τις προσεγγίσεις που υποστηρίζουν ότι η παγκόσμια πόλη θα πρέπει να είναι «πολυφυλετική και πολυλειτουργική» και σήμερα κυριαρχεί η προσέγγιση που θέλει τις global cities να είναι το «κέντρο του μητροπολιτικού τρόπου ζωής και σκέψης που διαφοροποιείται από τον "επαρχιωτισμό" (parochialism) και τον εθνοτισμό, ο οποίος επιζεί, αποσπασματικά, σε φυλετικούς, εθνικούς και θρησκευτικούς θύλακες». Πλέον ο ορισμός της παγκόσμιας πόλης εσωκλείει σε μια καλειδοσκοπική πολεοδομία τη «δημιουργική πόλη» (Richard Florida) των τριών «Τ» (Talent-ταλέντο, Technology-τεχνολογία, Tolerance-ανεκτικότητα), την πόλη της «γνώσης και της καινοτομίας», την «έξυπνη» πόλη, την «εκστατική» πόλη (Nigel Coates) την «πρότυπη» (generic) πόλη (Rem Koolhaas), την «πληροφοριακή και δικτυακή» πόλη (Manuel Castells) και συνοπτικά έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά (Sassen 2001, Friedmann 1995, Knox & Paul 1995):

- Διεθνή αναγνωρισιμότητα
- Έδρα παγκόσμιων διεθνών οργανισμών, πολυεθνικών εταιρειών, χρηματιστηρίων, καινοτόμων επιχειρήσεων, μεγάλη ελκυστικότητα ξένων επενδύσεων
- Καταναλωτικός και τουριστικός κόμβος (ακριβά εστιατόρια, πολυτελείς κατοικίες και ξενοδοχεία, γαστρονομικά καταστήματα, παγκόσμια μνημεία)
- Ένας αρκετά μεγάλος πληθυσμός (άνω των πέντε εκατομμυρίων κατοίκων)
- Σημαντικός παγκόσμιος μεταφορικός κόμβος και προηγμένο σύστημα διατροπικών μεταφορών στο εσωτερικό της
- Πολυπολιτισμικότητα, ανάμειξη πολλών εθνοτικών κοινοτήτων
- Έδρα παγκόσμιας επιρροής πολιτιστικών οργανισμών, όπως μουσεία και πανεπιστήμια και ζωνρή πολιτιστική σκηνή με διεθνή φεστιβάλ
- Έδρα ισχυρών ΜΜΕ παγκόσμιας εμβέλειας
- Ισχυρή αθλητική κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων σημαντικών αθλητικών εγκαταστάσεων, ομάδων που αγωνίζονται στα ανωτέρα εθνικά και διεθνή επίπεδα, και τη δυνατότητα να φιλοξενεί διεθνή αθλητικά γεγονότα

Στο παραπάνω πλαίσιο, το σχέδιο της νέας Ιστανμπούλ – παγκόσμιας μητρόπολης θα εκφραστεί τόσο στον φυσικό όσο και στον κοινωνικό χώρο καθώς και στον χώρο της αναπαράστασης και των ιδεολογιών.

Αρχικά, κινητήριοι μοχλός της οικονομίας της Ιστανμπούλ ως παγκόσμιας πόλης γίνονται οι κατασκευές: νέοι αυτοκινητόδρομοι, τούνελ, νέες γραμμές μετρό, αεροδρόμια, σιδηρόδρομοι, γέφυρες, εμπορικά κέντρα,²² περικλειστές κοινότητες, επιχειρηματικές ζώνες. Η Ιστανμπούλ γίνεται Ντουμπάι του Βοσπόρου με νέα κατασκευαστικά πρότζεκτ να υλοποιούνται διαρκώς και, με τα λόγια του Yalcintan (2012), «την τελευταία δεκαετία ζει την χρυσή εποχή των κατασκευών». Βεβαίως, εκτός από το να χτίζονται, επίσης κατεδαφίζονται πλήθος αυθαίρετων οικισμών γετζέκοντου.

Στο συμβολικοχωρικό επίπεδο αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιστανμπούλ, ως ανερχόμενη παγκόσμια πόλη, δεν μπορεί παρά να οπτικοποιεί την ανέλιξή της μεταμορφώνοντας το αστικό της τοπίο. Εκτός από τα μεγάλα έργα, η εγγραφή της παγκόσμιας πόλης στην Ιστανμπούλ γίνεται και με την κλασσική μέθοδο της καθ' ύψος ανάπτυξης. Το skyline (κορυφογραμμή) της Ιστανμπούλ σήμερα ανταγωνίζεται αλαζονικά σε ύψος όλες τις ανταγωνίστριες παγκόσμιες πόλεις. Έως τη δεκαετία του '80, μόλις τέσσερα κτίρια ξεπερνούσαν τους είκοσι ορόφους. Ωστόσο, μέσα σε μια δεκαετία, η κορυφογραμμή της θα αλλάξει ορι-

22. Στην Ιστανμπούλ τα τελευταία χρόνια έχουν κατασκευαστεί 101 φαραωνικά εμπορικά κέντρα, όπως το Metrocity, Akmerkez και το Cevahir Mall, το οποίο θεωρείται το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο στην Ευρώπη.

23. Σύμφωνα με τους Τσιγάρα & Κουρμάδας, (2006:159)

«Η περίφημη σιλουέτα της Ιστανμπούλ υπήρξε αντικείμενο θαυμασμού ήδη από τον 16ο αιώνα, όταν αναφέρθηκαν τα τζαμιά της λεγόμενης "κλασικής οθωμανικής αρχιτεκτονικής". Η πορεία της είναι, όμως, σταδιακή και αντικατοπτρίζεται το βάθος χρόνου της πόλης. Ο τονισμός της με την κατασκευή κατακόρυφων στοιχείων ξεκινά με την ίδρυση της πόλης και τους αναθηματικούς κίονες, συνεχίζει με την ιουστινιάνεια ναοδομία, στη συνέχεια με τους τρούλους επι τυμπάνου της μέσης και ύστερης βυζαντινής επο-

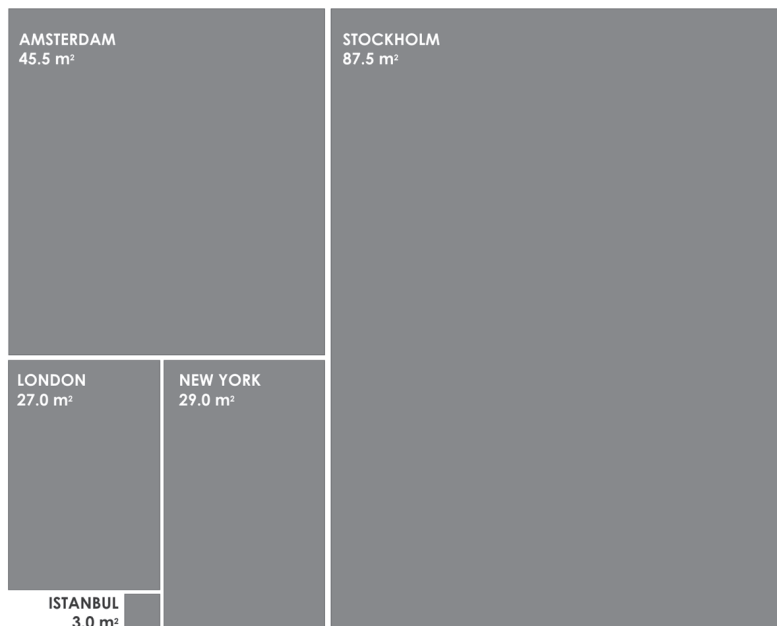
στικά²³ με την κατασκευή περίπου είκοσι κτιρίων να ξεπερνούν τα εκατό μέτρα και σήμερα οι ουρανοξύστες άνω των εκατό μέτρων είναι περίπου εκατόν πενήντα και η Ιστανμπούλ ανταγωνίζεται την Μόσχα, που είναι η πόλη με τους περισσότερους ουρανοξύστες στην Ευρώπη.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τον κατασκευαστικό οργανισμό, οι ελεύθεροι και πράσινοι χώροι στην Ιστανμπούλ διαρκώς συρρικνώνονται και αντιστοιχούν πλέον μόνο 3 τμ. πράσινο ανά κάτοικο, όταν σε άλλες ευρωπαϊκές -και όχι μόνο- πόλεις η αναλογία πράσινων χώρων ανά κάτοικο είναι πολύ μεγαλύτερη. Ενδεικτικά, στη Σόφια είναι 169,0 τμ/κατ, στο Ελσίνκι 146,6 τμ/κατ, στη Στοκχόλμη 87,5 τμ/κατ, στο Άμστερνταμ 45,5 τμ/κατ, στη Νέα Υόρκη 29,0 τμ/κατ, στο Λονδίνο 27,0 τμ/κατ, Βερολίνο 27,0 τμ/κατ, Μιλάνο 15,0 τμ/κατ, Ρώμη 15,0 τμ/κατ.

Ταυτόχρονα με τον μετασχηματισμό του φυσικού χώρου και την κοινωνικοχωρική μεταβολή, ο χώρος της αναπαράστασης και της ιδεολογίας της Ιστανμπούλ ως παγκόσμιας πόλης εκφράζεται μέσα από τις πολιτικές του city branding και του place marketing ως εξής:

«Το στήσιμο μιας πολιτικώς ορθής, αναγνωρίσιμης διεθνώς εικόνας, η μετατροπή του ιστορικού κομματιού σε τουριστικό θεματικό πάρκο καθώς και η δημιουργία υποκατάστατων της αστικής ζωής του παρελθόντος στα προάστια προωθούνται μέσω της καπηλείας και της επιλεκτικής προβολής του παρελθόντος της πόλης» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 138)

χής, τον γενουάτικο πύργο του Γαλατά, και ολοκληρώνεται επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι τότε, με την πληθώρα τζαμιών και κυρίως με τους μιναρέδες που κυριαρχεί η κατακόρυφη διάσταση στην κορυφογραμμή της Ιστανμπούλ. Τα σουλτανικά τεμένη κατασκευάζονται στις κορυφές των λόφων της ιστορικής χερσονήσου, σχηματίζοντας τη λεγόμενη "Υψηλή Γραμμή" (Hattı Bala)»

Γράφημα 3. Πράσινοι χώροι ανά κάτοικο

Χαρακτηριστικά σημεία στην ανάδειξη της Ιστανμπούλ σε παγκόσμια πόλη είναι τα παρακάτω.

Η Ιστανμπούλ από το 2000 για έξι συνεχείς φορές είναι υποψήφια πόλη για τους Ολυμπιακούς Αγώνες με το σλόγκαν «ας συναντηθούμε εκεί που συναντιούνται οι ήπειροι» και στον τελευταίο διαγωνισμό για τους Ολυμπιακούς του 2020 κατατάχτηκε δεύτερη χάνοντας από το Τόκιο, εξασφαλίζοντας προφανώς την πρωτιά για μια από τις επόμενες αναμετρήσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαδικασία συνοδεύεται από τον τουρκικό Ολυμπιακό Νόμο, ο οποίος θέτει την πόλη σε μια δι-αρκή διαδικασία καθεστώτος εξαίρεσης ή αλλιώς προετοιμασίας για την ενίσχυση της υποψηφιότητάς της.

«Στην προετοιμασία αυτή, δηλαδή να πληροί η πόλη τα "διεθνή κριτήρια αναγνωσιμότητας", προβάλλονται επιλεκτικά και επιφανειακά στοιχεία του παρελθόντος που επιβιώνουν υποτίθεται στο παρόν, ενώ από την άλλη η κρατική τακτική επιχειρεί να απαλείψει στοιχεία ουσιαστικά της πόλης που συνιστούν τη ζώσα μνήμη της και της προσδίδουν το ιδιαίτερο αστικό της κλίμα (...). Η αλληλοεπικάλυψη-αταξία των χρήσεων και λειτουργιών γέννησε μέσα στην πορεία του χρόνου μια ιδιαίτερη έκφραση της αστικής εμπειρίας, πλούσια και πολυδιάστατη, όπου το μικροεμπόριο, η βιοτεχνία, τα εργαστήρια, οι χώροι αναψυχής, η κατοικία, οι λατρευτικοί χώροι αναμιγνύονται. Η ζωντανή αστική πραγματικότητα προσφέρει εναλλασσόμενες εικόνες και ευκαιρίες για αλληλεπίδραση διαφορετικών ανθρώπων μεταξύ τους. Η λογική του εκσυγχρονισμού-εκμοντερνισμού αλλοίωσε μη αναστρέψιμα αυτό το αστικό σύστημα» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 140-141)

Επίσης, η Ιστανμπούλ το 2010 γίνεται Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης με τίτλο «η πιο εμπνευσμένη πόλη στον κόσμο» και κατά τη διάρκεια των εγκαίνιων ο πρόεδρος του οργανισμού «Istanbul-2010», Εκίμπ Αβντάγκι, υπογράμμισε ότι

«στον 21ο αιώνα ολόκληρος ο κόσμος γίνεται μάρτυρας του ενθουσιασμού και της ανησυχίας μιας μεγάλης αλλαγής. Σε μια τέτοια εποχή και η Ιστανμπούλ εισέρχεται στη νέα χρονιά φέροντας ένα νέο τίτλο, αυτόν της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Η προσπάθειά μας είναι να συστήσουμε την Ιστανμπούλ σ' ολόκληρο τον κόσμο και να προωθήσουμε μια εκ νέου ανακάλυψη της από το κοινό. Ετοιμάζουμε τα πρότζεκτ μας μ' αυτόν το σκοπό. Η Ιστανμπούλ είναι μια ιερή «σφραγίδα» που ενώνει την Ευρώπη και την Ασία».

Και ο Ερντογάν δηλώνει ότι «μπορεί η Ιστανμπούλ να είναι για ένα χρόνο η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης αλλά, όσο υπάρχει, θα είναι το Ευρωπαϊκό πολιτιστικό κέντρο» (Azem 2011).

Στις παραπάνω δηλώσεις είναι χαρακτηριστική η εικόνα που θέλει να πιασάρει η Ιστανμπούλ. Πρόκειται για την εικόνα που τρέφει η «Δύση». Η επίσημη Ιστανμπούλ βλέπει τον εαυτό της μέσα από την οπτική των Δυτικών.

Επιπλέον, το 2001 η Ιστανμπούλ οργανώνει το Eurobasket, το 2004 φιλοξενεί την Eurovision, το 2010 αναλαμβάνει το Μουντομπάσκετ, το 2011 το παγκόσμιο πρωτάθλημα τένις, το 2012 το Final Four της Ευρωλίγκας, όπως επίσης το 2012 το παγκόσμιο Πρωτάθλημα Κλειστού Στίβου και από το 2005 έως το 2011 διεξάγεται αγώνας Φόρμουλα Ένα.

Επιπλέον, το 2012 η Ιστανμπούλ θα είναι η έκτη κατά σειρά πόλη σε τουρίστες σε παγκόσμιο επίπεδο μετά την Μπανγκόκ, το Λονδίνο, το Παρίσι, την Σιγκαπούρη και τη Νέα Υόρκη και πέμπτη πιο πολυφωτογραφημένη πόλη με βάση το panorama .

Το σίγουρο είναι ότι, στην εποχή του ανταγωνισμού μεταξύ των παγκόσμιων πόλεων, η Ιστανμπούλ μεταμορφώνεται σε κύριο παίκτη. Κομβικό στοιχείο γι' αυτήν την εξέλιξη αποτέλεσε και η πτώση του ανατολικού μπλοκ και η άμεση σύνδεση της Τουρκίας με τα τουρκόφωνα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ (Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Κιργιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν κτλ), τα οποία νιώθουν πλέον πιο κοντά στην Ιστανμπούλ παρά στην Μόσχα.²⁴ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ιστανμπούλ μετασχηματίζεται σε πόλη-μαγνήτη για περίπου 200

24. Οι τουρκόφωνες χώρες Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Κιργιστάν, έχουν ιδρύσει μαζί με την Τουρκία το «Τουρκικό Συμβούλιο» με έδρα την Ιστανμπούλ και μαζί με τις άλλες δυο τουρκόφωνες χώρες το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν, έχουν συνολικό πληθυσμό που ξεπερνά τα 65 εκατομμύρια, γεγονός που αντιστοιχεί σε μια δεύτερη Τουρκία. Σύμφωνα με τους Τσιγάρα & Κουρμάδας, (2006:153) «η στροφή των παραπάνω χωρών προς την Ιστανμπούλ μοιάζει πιο φυσική από ότι μια στροφή προς τη Μόσχα».

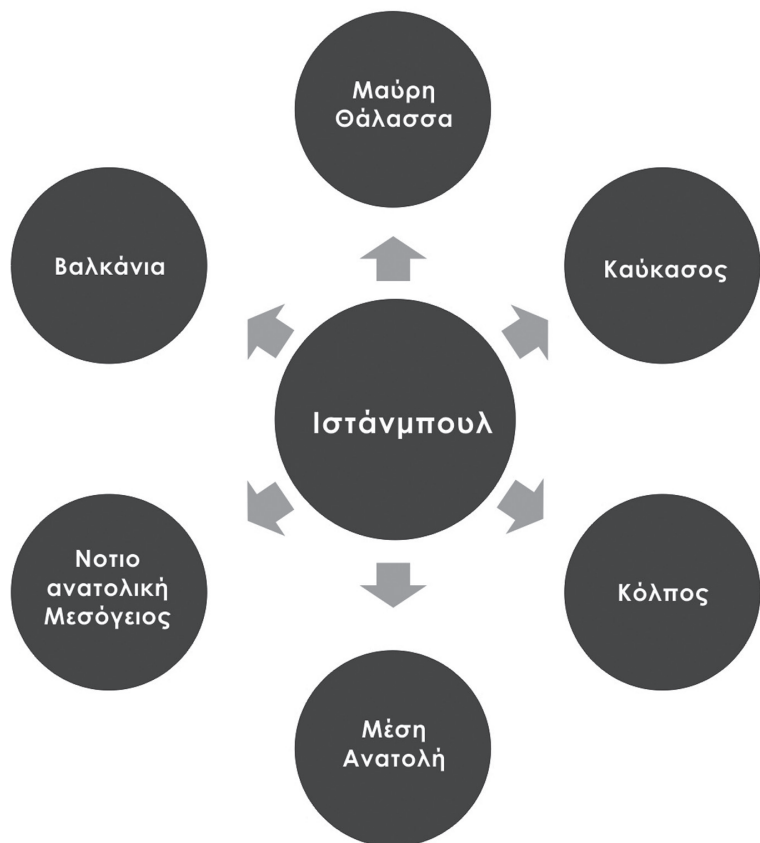

εκατομμύρια τουρκόφωνους από το Αιγαίο μέχρι την Κασπία θάλασσα (Lovering & Türkmen 2011:73). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες θα συναντήσει κανείς στους δρόμους της Ιστανμπούλ Τουρκμάνους, Ουζμπέκους, Αζέριους αλλά και μια πανσπερμία άλλων εθνοτήτων, όπως Βούλγαρους, Βόσνιους, Μακεδόνες, Σέρβους από Βαλκάνια μαζί με Αλγερινούς, Τυνήσιους, Αιγύπτιους, Σύριους, Παλαιστίνιους από Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή. Ένα συνεχές συνονθύλευμα μετακινούμενων πληθυσμών που μεταμορφώνουν το κέντρο της πόλης σε μια πελώρια, διαρκώς μεταβαλλόμενη Βαβέλ. «Παλιές γειτονιές της ιστορικής χερσονήσου, όπως το Λάλελι και το Άκσα-ραϊ, γέμισαν με μαγαζιά χαμηλών τιμών με επιγραφές στις οποίες εναλλάσσεται το κυριλλικό, το αραβικό και το λατινικό αλφάβητο» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 153).

Αυτό που συμβαίνει είναι ότι η ολοένα και πιο ισχυρή σύνδεση της Ιστανμπούλ με τα Βαλκάνια και την Ε.Ε. καθώς και η ισχυρή επιρροή στα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής και τη Βόρειας Αφρικής την έχει καταστήσει ηγεμονικό κέντρο της μεταβατικής ζώνης μεταξύ Ευρώπης-Ασίας-Αφρικής. Σύμφωνα με αρκετούς μελετητές του χώρου (Enliil 2011), η Ιστανμπούλ είναι ο απόλυτος παίκτης σε μια ζώνη που εκτείνεται από το Κάιρο μέχρι τη Μόσχα και από την Ινδία μέχρι την κεντρική Ευρώπη.

Ταυτόχρονα, η Ιστανμπούλ, εκτός από την λουστραρισμένη εικόνα της παγκόσμιας πόλης με βάση τα δυτικά πρότυπα, αποτελεί και παγκόσμια πόλη νεοφερμένων κατοίκων –μεταναστών, ανεπίσημης οικονομίας και άτυπων οικισμών, και μαζί με τη Νάπολη και το Κάιρο συνιστούν τις μεσογειακές πρωτεύουσες των ανεπίσημων μορφών επικοινωνίας, διαβίωσης και κουλτούρας.

«Σήμερα στους δρόμους του Λάλελι, η Πόλη κινητοποιείται και πάλι: παραγωγή, ανεπίσημο εμπόριο, κατανάλωση, συνυπάρχουν, κάτι που απέχει πόρρω από τη δυτική πρακτική. Άνθρωποι με διαφορετικές ενδυμασίες, και φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά συναλλάσσονται και έρχονται σε επαφή, συνεργώντας σε ένα πολιτισμικό

Γράφημα 4. Περιοχές επιρροής της Ιστανμπούλ

ανακάτεμα αδιευκρίνιστο και ανεξερευνήτο ακόμα. Αν αναλογιστεί κανείς τους προσκυνητές και τους μετανάστες που πάντα δεχόταν η Πόλη στην ιστορία της, μάλλον αυτοί οι κινούμενοι πληθυσμοί δεν συνιστούν κάτι καινούργιο ως φαινόμενο, αν και σηματοδοτούν μια νέα έντασή του.» (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:154)

Η νέα έκφραση του ρόλου αυτού της πόλης είναι κομμάτι ενός ευρύτερου φαινομένου ανασύνταξης της οικονομικής, πολιτισμικής και της κοινωνικοχωρικής σύνθεσης που φτάνει από την Κεντρική Ευρώπη ως την Κεντρική Ασία και την Κίνα, όπου αναδύονται παλαιοί εμπορικοί δρόμοι ενώ οι «ξεχασμένες», οι αόρατες πόλεις του Ιταλό Καλβίνο(2002) αναζωογονούνται και πάλι ως κέντρα του ανεπίσημου εμπορίου. Η Ιστανμπούλ ανακτά πάλι τη θέση της, έτσι που όλοι οι δρόμοι μεταξύ Ασίας και Ευρώπης μοιάζουν και πάλι να οδηγούνται μέσα από τον Βόσπορο (Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006:154).

Τέλος, η Ιστανμπούλ ως παγκόσμια πόλη δεν μπορεί παρά στο χώρο της αναπαράστασης να αποτελεί πλέον και το εντυπωσιακό φόντο σε χολιγουντιανές υπερπαραγωγές, όπως στην τελευταία ταινία του Τζέιμς Μποντ «Skyfall» (2012) και στο «Taken 2» (2012), αλλά και στην αλά ελληνικά «Πολίτικη Κουζίνα» (2003). Επίσης, τα τουρκικά σίριαλ και οι εκπομπές μαγειρικής μαγεύουν τους πληθυσμούς της μέσης ανατολής και της μεσογείου. Βεβαίως, η Ιστανμπούλ, με τις γοητευτικές της αντιφάσεις, συνιστά τα τελευταία χρόνια το πανηγυρικό πεδίο της εναλλακτικής τέχνης, το μουσικό μπαγκκράουντ στα balkan-ska τρέιλερ του Santel με το Disco Partizani (2007), ο Βόσπορος γίνεται το μουσικό τοπίο στον «Ηχο της πόλης» (Crossing the Bridge – The Sound of Istanbul) του Φατίχ Ακίν (2005), του οποίου επίσης οι ταινίες «Ποτέ Μαζί» (2004) και «Από την άκρη του Ουρανού» (2007) σαρώνουν τα βραβεία στα ευρωπαϊκά φεστιβάλ κινηματογράφου. Μαζί με τα παραπάνω, η Ιστανμπούλ αναδεικνύεται σε ιδανικό προορισμό για την εναλλακτική ευρωπαϊκή νεολαία που αναζητά το διαφορετικό, το αντίστοιχο της «σκα» Βαρκελώνης της δεκαετίας του '90 και του «πανκ» Βερολίνου και Άμστερνταμ των '80.

Ταυτόχρονα, απέναντι στη γκλάμυρους κοσμοπολίτισσα, εναλλακτική και σήμερα χίπστερ Ιστανμπούλ, υπάρχει και η Ιστανμπούλ όπως απεικονίζεται στα μινιμαλιστικά ρεαλιστικά αλλά και αλληγορικά ποιητικά τοπία των ταινιών του Νουρί Μπιλγκέ Τσεϊλάν («Μακριά» 2002, «Κλίματα αγάπης» 2006, «3 Πίθηκοι» 2008), στα οποία εικονο-

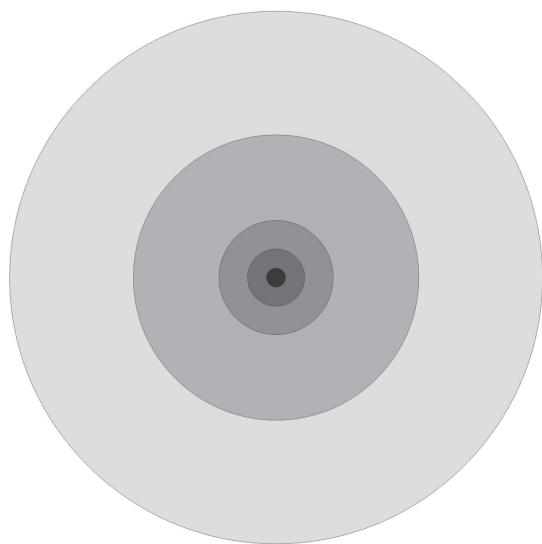
γραφείται μια πόλη α-φιλόξενη, με τη μοναχικότητα και ασημαντότητα των πληθυσμών που φτάνουν από τα βάθη της ανατολής.

Εξάλλου, ας μη ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στην περίοδο που το τουρκικό κράτος, στις 19 Δεκεμβρίου του 2000, δολοφονεί 28 φυλακισμένους αριστερούς πολιτικούς κρατούμενους στα λευκά κελιά (τύπου F) και ταυτόχρονα εκτελείται η λεγόμενη αντιτρομοκρατική επιχείρηση ΚΣΚ, κατά την οποία εκατοντάδες ακτιβιστές, αριστεροί, δημοσιογράφοι, πανεπιστημιακοί, συγγραφείς συλλαμβάνονται και κρατούνται. Σύμφωνα δε με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η Τουρκία βρίσκεται από το 2008 έως το 2013 στην πρώτη θέση των ευρωπαϊκών χωρών στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συνεπώς, στη νέα Ιστανμπούλ, οι ταξικές, φυλετικές και έμφυλες διαιρέσεις είναι τεράστιες, η πόλη είναι διαιρεμένη κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά με ένα πλήθος, ωστόσο, ενδιάμεσων υβριδικών μορφών να δημιουργούν έντονες μητροπολιτικές συνέχειες και ασυνέχειες. Η Ιστανμπούλ θα λέγαμε ότι αποτελεί μια υβριδική παγκόσμια πόλη, υπερβαίνοντας και προβληματοποιώντας τους κλασσικούς ορισμούς περί παγκόσμιων πόλεων, καθώς αναδεικνύει όλο και περισσότερο την οικουμενικότητα των κοινωνικών ταξικών, εθνοτικών, έμφυλων και πολιτιστικών ανταγωνισμών, οι οποίοι πάντα έχουν απρόβλεπτη έκβαση.

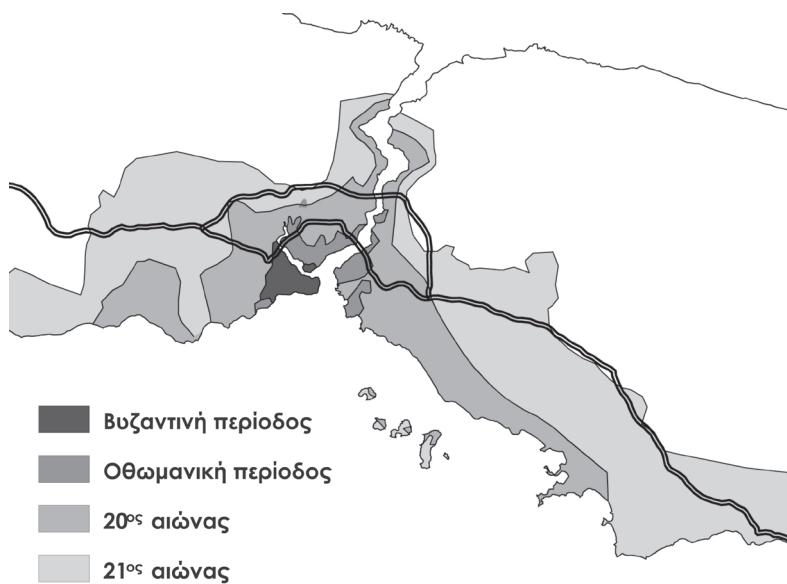
Στη συνέχεια θα δούμε, λοιπόν, πώς εγγράφονται στο σώμα της μητρόπολης οι ποικίλοι χωρικοί, ταξικοί, φυλετικοί και έμφυλοι ανταγωνισμοί.

● 1925/0,5 ΕΚ. ● 1960/1,5 ΕΚ. ● 1980/3,0 ΕΚ. ● 1990/7,5 ΕΚ. ● 2013/14,0 ΕΚ.

Γράφημα 5. Χωρική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ιστανμπούλ

Πίνακας 2. Πληθυσμιακή εξέλιξη Ιστανμπούλ

Έτος	πληθυσμός	Μεταβολή ετήσια
1829	359.000	
1850	785.000	+5,7%
1914	1.125.000	+0,7%
1924	500.000	-5,5%
1935	741.000	+5,3%
1945	860.000	+1,6%
1955	1.258.000	+4,6%
1970	2.132.000	+4,6%
1980	2.772.000	+3,0%
1985	5.475.000	+19,5%
1990	7.620.000	+7,8%
1995	9.260.000	+4,3%
2000	10.923.000	+3,6%
2005	12.061.000	+2,1%
2010	13.526.000	+2,4%
2013	14.160.000	+0,6%

Πίνακας 3. Παγκόσμιες πόλεις
κατά διοικητική μονάδα (city proper)

κατάταξη	Παγκόσμιες πόλεις	πληθυσμός
1	Σαγκάη	17.836.000
2	Λάγος	16.060.000
3	Ιστανμπούλ	14.160.000
4	Καράτσι	13.969.000
5	Μουμπάι	12.478.000
6	Μόσχα	12.111.000
7	Σάο Πάολο	11.821.000
8	Πεκίνο	11.716.000
9	Γιακντσού	11.070.000
10	Δελχί	11.007.000
25	Λονδίνο	8.308.000
43	Αγία Πετρούπολη	5.131.000
76	Βερολίνο	3.401.000
82	Μαδρίτη	3.207.000

Πίνακας 4. Μητροπολιτικές Περιοχές
σε Ευρώπη – Β. Αφρική – Μέση Ανατολή

κατάταξη	Μητροπολιτικές περιοχές	πληθυσμός
1	Κάιρο	19.439.000
2	Ιστανμπούλ	14.160.000
3	Μόσχα	12.111.000
4	Παρίσι	10.516.000
5	Λονδίνο	8.923.000
6	Τεχεράνη	7.243.000
7	Μαδρίτη	6.405.000
8	Βαγδάτη	5.891.000
9	Βαρκελώνη	5.488.000
10	Ριάντ	5.227.000
11	Αγία Πετρούπολη	5.131.000
12	Καζαμπλάνκα	5.000.000
13	Αλγέρι	5.000.000
14	Αλεξάνδρεια	4.400.000
15	Άγκυρα	4.044.000

Η Ιστανμπούλ είναι η δεύτερη μετά το Κάιρο μεγαλύτερη σε πλυθυσμό μητροπολιτική περιοχή της αφροευρασιατικής ζώνης που καλύπτει έκταση διαμέτρου επτά χιλιάδων χιλιομέτρων, από την Ινδία έως το Λονδίνο και από την υποσαχάρια Αφρική έως τη Μόσχα.

Πίνακας 5. Πληθυσμιακή εξέλιξη πόλεων στην Τουρκία

	Πόλεις Τουρκίας	1990	2009	μεταβολή
1	Ιστανμπούλ	6.629.000	12.829.000	93,5%
2	Ankara (Άγκυρα)	2.583.000	4.306.000	66,7%
3	Izmir (Σμύρνη)	1.758.000	3.276.000	86,3%
4	Bursa (Προύσα)	834.000	1.854.000	122,3%
5	Adana (Άδανα)	916.000	1.563.000	70,6%
6	Gaziantep	603.000	1.235.000	104,8%
7	Konya (Ικόνιο)	513.000	1.003.000	95,5%
8	Antalya (Αττάλεια)	378.000	955.000	152,6%
9	Kayseri (Καισάρεια)	425.000	911.000	114,3%
10	Mersin	481.000	842.000	75,1%
11	Eskisehir	413.000	617.000	49,4%
12	Diyarbakir	373.000	614.000	64,6%
13	Samsun (Σαμψούντα)	322.000	511.000	58,7%
14	Denizli	237.000	492.000	107,6%
15	Sanliurfa	276.000	465.000	68,5%

Παρόμοια με της Ιστανμπούλ πληθυσμιακή μεταβολή έχει συμβεί σε αρκετές πόλεις της Τουρκίας. Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες '90-'00 έχει σχεδόν διπλασιαστεί ο αστικός πληθυσμός, με μαζικές μετακινήσεις αγροτικού πληθυσμού στα αστικά κέντρα.

4. Αστικοί μετασχηματισμοί και κινήματα πόλης στην Ιστανμπούλ

4.1 Η Νέα Ιστανμπούλ

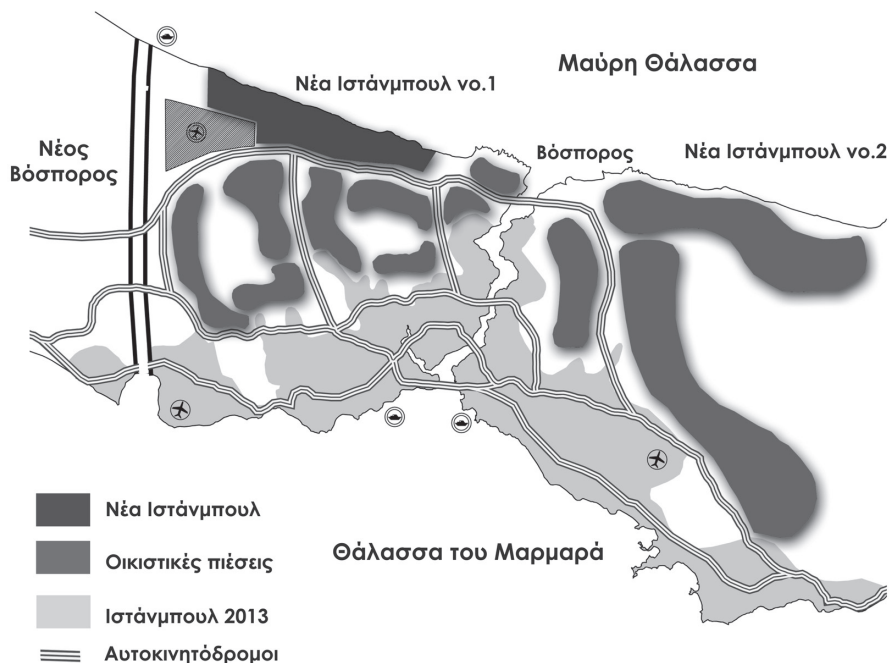
Τις τελευταίες δεκαετίες η ανάπτυξη της Ιστανμπούλ σε παγκόσμια μητρόπολη συνοδεύτηκε από πολιτικές περιφραξης τόσο στο φυσικό χώρο όσο και στις κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων της. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σήμερα στην Ιστανμπούλ διεξάγεται μια διπλή μάχη, μια «μάχη για την γη» και μια «μάχη για το σώμα».

Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014: 18) «δύο είναι τα σημαντικά ζητήματα, ο χώρος και το σώμα» και με τα λόγια της Αιμιλίας Βουλβούλη (2013b)

«Ο Μισέλ Φουκώ είχε χαρακτηρίσει το μηχανισμό πειθάρχησης των πολιτών τόσο σε πολιτικό όσο και σε βιολογικό επίπεδο ως “βιοπολιτική” μορφή άσκησης εξουσίας. Η αντίδραση ενός μεγάλου μέρους της τουρκικής κοινωνίας στην Πλατεία Ταξίμ είναι ακριβώς αυτή η αντίδραση στην προσπάθεια της κυβέρνησης Ερντογάν να δημιουργήσει πειθήνια σώματα -πολιτικά και βιολογικά- ευκολότερα ελεγχόμενα και διαχειρίσιμα.»

Η Ιστανμπούλ την τελευταία δεκαετία ζει το λεγόμενο «building boom» καθώς έχει μετατραπεί σε μια θάλασσα ικριωμάτων και γερανών, σε ένα απέραντο εργοτάξιο που καταπίνει δάση, λίμνες και ποτάμια,

Χάρτης 16. Η μελλοντική Ιστανμπούλ

τα οποία βρίσκονται στην περιμέτρο της, παρακάμπτοντας ακόμα και τα επίσημα θεσμικά πολεοδομικά-χωροταξικά σχέδια, όπως το master plan του 2009.²⁵ Αρπαγή γης και γιγαντιαία φαραωνικά έργα κατασκευάζονται και σχεδιάζονται για το μέλλον, με πιο εμβληματικά: την επέκταση της πόλης προς τα βόρεια, προς την Μαύρη Θάλασσα

25. Συγκεκριμένα, το 2004 αναθεωρείται το στρατηγικό σχέδιο του 1980 και εκπονείται το Στρατηγικό Σχέδιο της Ιστανμπούλ το γνωστό ως IMP (Istanbul Master Plan), το οποίο ψηφίζεται από τον μητροπολιτικό δήμο το 2009. Στο σχέδιο προβλέπεται πληθυσμός στόχος στα 16-17 εκ. για το 2023 και γίνεται μια υποτυπώδης προσπάθεια να οριοθετηθούν οι προστατευόμενες οικολογικές περιοχές κυρίως στη βόρεια πλευρά της πόλης. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι δεν προβλέ-

με τη δημιουργία δυο νέων πόλεων (της Νέας Ιστανμπούλ νο1 και νο2 χωρητικότητας τεσσάρων εκατομμυρίων κατοίκων) στις περιοχές του Αρναβούτκοϊ και Μπεϊκόζ, οι οποίες για να εξυπηρετούνται πρέπει να κατασκευαστεί η Τρίτη Γέφυρα του Βοσπόρου και πλήθος νέων κλειστών αυτοκινητοδρόμων συνολικού μήκους 260km²⁶. Δίπλα στη νέα Ιστανμπούλ νο1, στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, σχεδιάζεται η κατασκευή του νέου αεροδρομίου της πόλης, καθώς θεωρείται ότι τα δύο σημερινά αεροδρόμια (Ατατούρκ και Σαμπίχα) έχουν εξαντλήσει τις δυνατότητές τους. Το νέο αεροδρόμιο φιλοδοξεί να είναι το μεγαλύτερο του κόσμου με δυνατότητα εξυπηρέτησης 150 εκατομμυρίων επιβατών το χρόνο.²⁷ Ταυτόχρονα, δίπλα στη Νέα Ιστανμπούλ σχεδιάζεται η κατασκευή καναλιού, του Kanallistanbul ή του Νέου Βοσπόρου μήκους 50km και πλάτους 150m, ο οποίος θα συνδέει τη

πειται η τρίτη γέφυρα. Δίνεται έμφαση στην οικονομία της γνώσης σε επιχειρήσεις καινοτομίας, στην πολυκεντρική δομή, στον περιορισμό της χρήσης των ΙΧ και προτείνεται η αύξηση των μέσων σταθερής τροχιάς από 217 km σε 610 km.

26. «Η Ιστανμπούλ διαφέρει από τις άλλες μητροπόλεις διότι σαν σάντουιτς περιορίζεται η έκτασή της μεταξύ της Μαύρης Θάλασσας και της Θάλασσας του Μαρμαρά. Πρόκειται για μια έκταση με μέγιστο πάχος 30 km. Για πολλούς αιώνες μέχρι την κατασκευή της πρώτη γεφύρας η έκταση αναφοράς της Ιστανμπούλ επηρέαζε λιγότερο από το ένα τρίτο των 30km, τα υπόλοιπα 2/3 αποτελούσαν φυσικές εκτάσεις. Τώρα με τις δυο γέφυρες και τους αυτοκινητοδρόμους η αστική ανάπτυξη έχει καταναλώσει τα 2/3 αφήνοντας μόνο το 1/3 ως φυσικούς πόρους. Το εναπομείναν 1/3 θα εξαφανιστεί με την κατασκευή της τρίτης γεφύρας και τους μελλοντικούς αυτοκινητοδρόμους» (Azem I., 2011).

27. Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης, το 2013 το μεγαλύτερο αεροδρόμιο στον κόσμο σε επιβατική κίνηση ήταν το αεροδρόμιο της Ατλάντα στις ΗΠΑ με 94 εκατομμύρια επιβάτες, στην Ευρώπη ήταν το Χίθροου του Λονδίνου με 72 εκατομμύρια επιβάτες και στην Ελλάδα το αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος, στην προ κρίση εποχή, είχε φτάσει τους 16 εκατομμύρια επιβάτες.

θάλασσα του Μαρμαρά με τη Μαύρη θάλασσα ώστε να αποσυμφορηθεί ο παλαιός Βόσπορος και με αυτόν τον τρόπο η Ιστανμπούλ θα μετατραπεί στο πιο πυκνοκατοικημένο νησί του κόσμου. Επίσης, ήδη έχουν κατασκευαστεί ή πρόκειται να ολοκληρωθούν τα επόμενα χρόνια το project Marmaray, η πίστα για αγώνες Φόρμουλα Ένα, το μεγαλύτερο τζαμί στον κόσμο στην περιοχή Τσαμλίκια²⁸, ενώ προχωρά η ιδιωτικοποίηση των λιμανιών Halicport, Galataport, η μετατροπή σε εμπορικό κέντρο του σταθμού τρένων Haydarpaşa και η δημιουργία νέων επιχειρηματικών ζωνών με ουρανοξύστες, ήδη υπάρχουν τέσσερις περιοχές, μικρά Μανχάταν, και ταυτόχρονα εντείνονται οι πολιτικές εξευγενισμού (gentrification) στο εσωτερικό της μητρόπολης.

Επιπλέον, κομβικό σημείο στις νέες περιφράξεις ήταν το έτος 2003, όταν ψηφίστηκε ο νόμος για τις συμπράξεις ιδιωτικού δημοσίου δικαίου και δόθηκαν αυξημένες εξουσίες στην εταιρεία TOKI (Turkish Housing Development Administration), η οποία ελέγχεται απόλυτα από την κυβέρνηση. Η TOKI γίνεται από τότε ο κυριότερος παίκτης στις κατασκευές στην Τουρκία. Μέσα στη δεκαετία 2003-2013 η TOKI έχει χτίσει περίπου 400.000 κατοικίες στην περίμετρο της Ιστανμπούλ και το μοντέλο θεωρείται τόσο πετυχημένο που έχει εξαχθεί και σε άλλες χώρες, όπως στην Αίγυπτο, την Αλγερία και τη Συρία.

28. Υπό κατασκευή είναι το μεγαλύτερο τζαμί στον κόσμο στον υψηλότερο λόφο της Ιστανμπούλ στην ανατολική πλευρά του Βοσπόρου, στην περιοχή Τσαμλίκια (Camlica). Σύμφωνα με τον Ερντογάν, που ανακήρυξε τον εαυτό του ως «μέγα-αρχιτέκτονα», το νέο τζαμί θα «μπορούν να το θαυμάζουν από όλες τις πλευρές της Ιστανμπούλ», θα έχει τον ψηλότερο μιναρέ στον κόσμο, ψηλότερο ακόμα και από τον 105 μέτρων μιναρέ της Μεδίνας και θα έχει χωρητικότητα 30.000 ατόμων. Σύμφωνα με τον Ογκούζ Οζτουζκτσού (πρόεδρος του συλλόγου αρχιτεκτόνων της Ιστανμπούλ), «ο Ερντογάν προσπαθεί να συγκρίνει τον εαυτό του με τους σουλτάνους». Το νέο τζαμί θα είναι αντίγραφο του ιστορικού Μπιλε Τζαμιού και έχει δεχτεί πολλές επικρίσεις ακόμα και από μουσουλμάνους που θεωρούν την κατασκευή του ύβρη απέναντι στο Ισλάμ.

Επίσης, ο Υπουργός Ανάπτυξης ανακήρυξε το 2011 ως το «έτος των αστικών μετασχηματισμών» ώστε να αυξηθούν τα έσοδα από «τον τουρισμό, την πολιτιστική βιομηχανία και την χρηματοπιστωτική σφαίρα» (Karaman 2012:1). Οι δυο βασικοί πυλώνες για αυτόν τον στόχο είναι ο μετασχηματισμός των γειτζέκοντου, των άτυπων οικισμών στην περίμετρο της πόλης σε οργανωμένες περιοχές δόμησης και οι πολιτικές εξευγενισμού (gentrification) στο εσωτερικό της ιστορικής πόλης. Οι τοπικοί δήμοι υποχρεούνται να εφαρμόσουν τις νέες χωρικές πολιτικές. Όπως δήλωσε το 2007 ο Δήμαρχος της Ιστάνμπουλ το ένα εκατομμύριο από το ενάμιση εκατομμύριο κατοικιών της Ιστάνμπουλ θα πρέπει να εξευγενιστούν που σημαίνει είτε καθολική κατεδάφιση είτε ανακατασκευή (Cenic 2011:4). Στην κατεύθυνση αυτή είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε και η πολιτική και ιδεολογική αξιοποίηση του σεισμού του 1999.

Σύμφωνα με το Χάρτη των Αναγκαστικών Εξώσεων (Adanali, 2010) σε άμεσο κίνδυνο βρίσκονται 120 περιοχές της Ιστάνμπουλ. Προτεραιότητα έχουν οι περιοχές που βρίσκονται στο ιστορικό τουριστικό κέντρο, όπως το Ταρλάμπασι (Tarlabasi) και το Ντολάμπντερε (Dolapdere), οι οικισμοί τσιγγάνων (Σουλούκουλε), οι περιοχές που πληγήκαν από τους σεισμούς, όπως το Ζεϊνίνμπουρνου (Zeytinburnu), οι περιοχές που πρόκειται να κατασκευαστούν μεγάλα έργα καθώς και τα γειτζέκοντου με κατοίκους αριστερούς, αλεβίτες και κούρδους όπως το Κιουσούκαρμουτλου (Küçükkaırmutlu), το οποίο προορίζεται να μετατραπεί σε τεχνόπολη-θερμοκοιτίδα νέων καινοτόμων επιχειρήσεων.

Οι παραπάνω πολιτικές εξώσεων και εκτόπισης συνοδεύονται και από την ανάλογη ρητορική, που καλλιεργεί τα γνωστά στερεότυπα διαμορφώνοντας στον χώρο της αναπαράστασης τον απειλητικό «Άλλο». Οι περιοχές των γειτζέκοντου θεωρούνται ανθυγιεινές, πηγές εγκληματικότητας, πορνείας, διακίνησης όπλων και ναρκωτικών, οι κάτοικοί τους σπιγματίζονται, συκοφαντούνται, θεωρούνται απολίτιστοι, χωριάτες, παράνομοι, κλέφτες και απατεώνες (Nezihe, 2006).

Αστική Διάχυση

Άτυπη Διάχυση - Γετζέκοντου

Περιοχές εκτόπισης πλυθησμών απο το κέντρο της πόλης και εγκατάστασης νεοφερμένων απο την Ανατολία

Οργανωμένη Διάχυση - Περίκλειστες κοινότητες

Περιοχές εγκατάστασης μεσαίων και υψηλών οικονομικών στρωμάτων

Χάρτης 17. Ροές και πόλοι αστικής διάχυσης στην Ιστανμπούλ

4.2 Γετζέκοντου (σπίτια χτισμένα σε μια νύχτα)

«Ηρθαμε για να κατεδαφίσουμε το σπίτι σου, μην αντιστέκεσαι, δεν θα σε αφήσουμε στο δρόμο» (Ταγίπ Ερντογάν, 2012)

«Δεν υπάρχει τίποτα παραπάνω να ειπωθεί, ο πρωθυπουργός μας το θέλει και αυτό θα γίνει» (Καντίρ Τόπμπας, Δήμαρχος Μητροπολιτικής Ιστανμπούλ)

Η ιστορία των γετζέκοντου, των άτυπων αστικών σχηματισμών, όπως είπαμε, ξεκίνησε τη δεκαετία του '40 και εντάθηκε τις επόμενες δεκαετίες, κατά τις οποίες προστίθενται διαρκώς νέες γενιές αυθαιρέτων γιγαντώνοντας την Ιστανμπούλ. Η πολιτική των αυθαιρέτων θα προσφέρει φτηνά εργατικά χέρια και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης στην τουρκική οικονομία. Ωστόσο, το έδαφος των γετζέκοντου έμενε ανεκμετάλλευτο και μάλιστα δίνονταν για ψηφοθηρικούς λόγους πολλαπλές αμνηστίες στους κατοίκους τους, τουλάχιστον εννέα φορές μεταξύ 1949 και 1990 (Balaban 2010:5). Ταυτόχρονα οι κάτοικοι των γετζέκοντου ανέπτυξαν δικά τους άτυπα συστήματα οικονομίας, επικοινωνίας και κουλτούρας (Yalcintan, 2012). Με έναν τρόπο θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα γετζέκοντου αποτελούν μια παράλληλη πόλη, μια παράλληλη πραγματικότητα στη λουστραρισμένη εικόνα της Ιστανμπούλ. Η συνθήκη αυτή την εποχή του νεοφιλελευθερισμού, προφανώς, έπρεπε να αλλάξει.

Τις τελευταίες, λοιπόν, δύο δεκαετίες θα θεσμοθετηθούν αυστηροί κανονισμοί ρύθμισης, τακτοποίησης και μετασχηματισμού των γετζέκοντου. Το 2004 θεσπίζεται νόμος που στο όνομα της περιβαλλοντικής και σεισμικής προστασίας ποινικοποιεί όσους κτίζουν αυθαίρετα, με πέντε χρόνια φυλάκιση (Karaman 2012:5) και η κυβέρνηση με περισσή αλαζονεία διακηρύσσει το «τέλος της εποχής των γετζέκοντου». Μέσω της εταιρείας TOKİ, οι πρώην περιοχές αυθαιρέτων κατεδαφίζονται και στη θέση τους κτίζονται μαζικά πανομοιότυπες γιγαντιαίες πολυώροφες πολυκατοικίες, που πολλές φορές ξεπερνούν τους είκοσι ορόφους, στις οποίες δίνονται διαμερίσματα με εικοσαετή στεγα-

στικά δάνεια στους πρώην καταληψίες (Karaman 2012:2). Εάν οι κάτοχοι των διαμερισμάτων δεν μπορούν να ξεπληρώσουν τα δάνεια, τότε τα διαμερίσματα επιστρέφονται φυσικά στην ΤΟΚΙ. Με αυτόν τον τρόπο καταστρέφονται οι πρώην κοινοτικοί δεσμοί των αυθόρμητα δημιουργημένων γειτονιών των γετζέκοντου και επιπλέον μετασχηματίζεται ο ανθρωπολογικός τύπος του καταληψία σε ατομικό ιδιοκτήτη, ο οποίος προφανώς εξαναγκάζεται να αναζητά διαρκώς εργασία ώστε να μπορέσει να αποπληρώσει το δάνειο. Επιπλέον, κανονικοποιείται η ζωή και η κοινωνικότητα των πρώην καταληψιών, οι οποίοι πλέον στοιβάζονται στις νεόκτιστες άχαρες πολυκατοικίες, οι οποίες περιβάλλονται από αυτοκινητόδρομους χωρίς ίχνος κοινωνικής ζωής. Πρόκειται επομένως για πολιτικές πειθάρχησης (Karaman 2012:9), οι οποίες εξάλλου, αποτελούν στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού, κοινή πολιτική σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπλέον, με την πολιτική της κατεδάφισης των γετζέκοντου εμπορευματοποιούνται και αποκτούν αξία τεράστιες περιοχές στην περίμετρο της Ιστανμπούλ, οι οποίες μέχρι πρότινος θεωρούνταν *no man's land*, χαμένες και αόρατες από τον χάρτη. Με αυτόν τον τρόπο η Ιστανμπούλ μετασχηματίζεται σε κυρίαρχο παγκόσμιο παίκτη στις επενδύσεις σε γη καθώς θεωρείται ότι η γαιοπρόσδοος και οι τιμές γης τριπλασιάστηκαν μεταξύ 2001 και 2008 (Karaman 2012:5) και το 2011 η Ιστανμπούλ βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Μόναχο στις ευρωπαϊκές πόλεις όσον αφορά την ασφάλεια των επενδύσεων στην ιδιοκτησία της γης (Karaman 2012:6). Οι πρώην περιοχές των γετζέκοντου γίνονται το νέο Ελντοράντο για τις παγκόσμιες κατασκευαστικές εταιρείες καθώς θεωρείται ότι προσφέρουν ασφαλή μελλοντικά κέρδη (Yalcintan, 2012).

Απέναντι στις πολιτικές κατεδάφισης και εμπορευματοποίησης των γετζέκοντου αναπτύχθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες πλήθος κοινωνικών αγώνων. Ήδη από τη δεκαετία του '70 αναπτύχθηκε ένας ιδιαίτερα πρωτότυπος αγώνας στον μαχαλά της Πρωτομαγιάς (1 Mayıs Mahallesi), ο οποίος επίσημα αποκαλούνταν ως οικισμός «Μουσταφά Κεμάλ». Οι κάτοικοι της περιοχής μοίρασαν ισότιμα τη γη μεταξύ τους και με τη βοήθεια αριστερών αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων σχεδίασαν τις κατοικίες τους και τη γειτονιά τους (Balaban 2010:5).

Το κράτος απάντησε με βίαιες εξώσεις και με τη δολοφονία εννέα κατοίκων. Ωστόσο, η δυναμική του αγώνα δεν κάμφθηκε και οι κάτοικοι κατάφεραν να ξαναχτίσουν το μαχαλά τους εξαναγκάζοντας το κράτος να τους αποδεχτεί και να τους νομιμοποιήσει.

Σημαντικός επίσης ήταν ο αγώνας ενάντια στην κατεδάφιση του μαχαλά Σουλούκουλε (Sulukule), ο οποίος βρισκόταν στα βορειοανατολικά όρια της περιοχής Φατίχ, στο εσωτερικό των βυζαντινών θεοδοσιανών τειχών. Η περιοχή κατοικείται τους τελευταίους πέντε αιώνες από κοινότητα Ρομά και ήταν διάσημη για την παρεκκλίνουσα νυχτερινή της ζωή. Το σχέδιο ανάπτυξης της περιοχής ανακοινώθηκε το 2006 και με πρόσχημα τα ναρκωτικά και την πορνεία προέβλεπε καθολική κατεδάφιση του οικισμού και τη μετατροπή του σε περιοχή με βίλες. Στους κατοίκους δίνονταν δύο δυνατότητες, ή να μετεγκατασταθούν σε πολυκατοικίες TOKI 35km μακριά ή, εάν είχαν την οικονομική δυνατότητα, να αγοράσουν τις καινούργιες βίλες. Ξεκίνησε μια παγκόσμια καμπάνια υπεράσπισης από την Sulukule Platform αλλά τελικά η περιοχή μετά από δυο χρόνια κατεδαφίστηκε.

Χειρότερη τύχη είχαν περίπου 3000 Ρομά του γετζέκοντου Κιουτσουκμπακάλκοϊ (Küçükbağköy), οι οποίοι εκτοπίστηκαν το 2006 χωρίς καμία πρόνοια για μετεγκατάσταση. Παρόμοιες πολιτικές κατεδάφισης και εκτοπισμού 60.000 ατόμων εφαρμόζονται από το 2004 στα γετζέκοντου Μπεσιμπουγιούκ (Beşibüyük), Γκιούλσουγιου (Gülsuyu) και Γκιουλενσου (Gülensu), στην περιοχή Μάλτεπε στο Ασιατικό τμήμα. Καθώς επίσης, εκτοπίστηκαν 6.000 κάτοικοι του γετζέκοντου Κούρτκοϊ (Kurtköy), το οποίο βρίσκεται δίπλα στο αεροδρόμιο Σαμπίνα και στην πίστα Φόρμουλα Ένα. Επίσης 8.000 κάτοικοι του γετζέκοντου Άγιασμα (Ayazma) λόγω της κατασκευής Ολυμπιακών έργων στην περιοχή, μετεγκαταστάθηκαν σε πολυκατοικίες TOKI, αλλά απειλούνται ξανά με έξωση διότι δεν αποπληρώνουν τα δάνεια που αναγκάστηκαν να πάρουν για τα νέα διαμερίσματα. Παρόμοια τύχη έχει και η περιοχή γύρω από το τζαμί του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή (Süleymaniye Mosque) στην οποία 1700 κατοικίες βρίσκονται ήδη στο στάδιο της ανοικοδόμησης.

Η ιστορία των γκετζέκοντου αρκετά κοινή με παρόμοιες ιστορίες σε όλο τον πλανήτη (φαβέλες στις μητροπόλεις της Λατινικής Αμερικής, slums στις αναδυόμενες αφροπόλεις της υποσαχάριας Αφρικής, ακόμα και τα ελληνικού τύπου αυθαίρετα) καταδεικνύει από τη μια τη δύναμη των πληθυσμών να δημιουργούν το δικό τους χώρο και να ανατρέπουν την κυκλοφορία του κεφαλαίου και από την άλλη φανερώνει τη βιαιότητα των κρατικών πολιτικών. Επίσης, κάνει εμφανές ότι ο νεοφιλελευθερισμός δεν αποτελεί μια συμπαγή ακλόνητη συνθήκη και αυτό συμβαίνει καθώς η ένταση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών υποδηλώνει ότι δεν έχουν υπαχθεί όλοι οι χώροι στην κυκλοφορία του κεφαλαίου. Επομένως είναι προτιμότερο να συζητάμε για διαδικασίες νεοφιλελευθεροποίησης και όχι για ένα συμπαγές, ακλόνητο και πανταχού παρόντα νεοφιλελευθερισμό (Brenner & Theodore, 2002, Peck & Tickell 1995). Ωστόσο, είναι γεγονός ότι, στην εποχή της νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας, η μάχη γίνεται άνιση με αρκετές, ωστόσο, απρόβλεπτες εξελίξεις.

4.3 Πολιτικές εξευγενισμού (gentrification)

«Πρέπει να βρούμε τον τρόπο να κρατήσουμε τους φτωχούς έξω από την πόλη της Ιστανμπούλ» (Ερντογάν Μπαϊρακτάρ, Υπουργός Περιβάλλοντος και Πολεοδομικού Σχεδιασμού, 2006)

«Η απομάκρυνση (dislocation) συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων είναι στόχος του εξευγενισμού, όχι μια παρενέργεια» (Marcuse 1985).

Οι καθημερινές ιστορίες εξώσεων, αναπλάσεων και εξευγενισμού στην Ιστανμπούλ κρατάνε, όπως είδαμε από τη δεκαετία του '70, ωστόσο έχουν ενταθεί τις τελευταίες δυο δεκαετίες, στο πλαίσιο της ανάδυσης της Ιστανμπούλ ως παγκόσμιας πόλης και πλέον αποτελούν τον κινητήριο μοχλό ανάπτυξής της.

Άλλα ας δούμε συνοπτικά τι σημαίνει και πώς λειτουργεί ο μηχανισμός του εξευγενισμού.

Ο εξευγενισμός (gentrification)²⁹ ή αλλιώς κυριλοποίηση³⁰ αποτελεί σήμερα την παγκόσμια τάση αστικού μετασχηματισμού, η οποία πρωτοαναφέρθηκε από την κοινωνιολόγο Glass το 1964 για να περιγράψει την κοινωνικοχωρική μεταβολή της συνοικίας του Ίσλινγκτον στο Λονδίνο, η οποία από εργατική γειτονιά μετατράπηκε σε περιοχή μεσαίας τάξης. Από τότε ο εξευγενισμός μολύνει με αλματώδεις ρυθμούς όλες τις μητροπόλεις του δυτικού κόσμου και θα λέγαμε ότι αποτελεί το βασικό εργαλείο της νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας σε όλο τον πλανήτη.

Σύμφωνα με τους Hardt και Negri (2009:156)

«Οι διαιρέσεις της μητρόπολης διαρκώς παράγονται και ενισχύονται οικονομικά από τα ενοίκια και τις τιμές γης. Ο εξευγενισμός είναι ένα όπλο που δημιουργεί και διατηρεί τις κοινωνικές διαιρέ-

29. Η ετυμολογία του όρου «gentrification» μας παραπέμπει στο ρήμα «gentry», το οποίο προέρχεται από το γαλλικό «gentilise» του 14ου αιώνα, που σήμαινε «αυτός που έχει γεννηθεί ευγενής» και το χρησιμοποίησαν έπειτα οι άγγλοι λόρδοι και φεουδάρχες τον 16ο αιώνα για να δηλώσουν την κοινωνική τάξη των «gentlemen», δηλαδή των αριστοκρατών που σταδιακά έχαναν την εξουσία τους από την αναδυόμενη τάξη των εμπόρων στα πλαίσια της μετάβασης από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό.

30. Η μετάφραση του όρου «gentrification» ως «κυριλοποίηση» έχει προταθεί ήδη από το 1996 από τη συλλογικότητα «Τα Παιδιά Της Γαλαρίας» και χρησιμοποιήθηκε πιο αναλυτικά στο άρθρο «Εξευγενίζοντας του πληβείους: (ορισμένες) διαδικασίες "κυριλοποίησης" στην Αθήνα» (Τα Παιδιά Της Γαλαρίας & Φιλ Ντε Σουά, 2011: 110). Η μετάφραση παραπέμπει στους αυστραλιανούς όρους «trendification» και «guppyfication».

σεις και αναπαράγει σε κάθε μητρόπολη σε μικρότερη κλίμακα τις παγκόσμιες ιεραρχίες και ανισότητες.(...).

Φτωχοί καλλιτέχνες μετακομίζουν σε γειτονιές με χαμηλές αξίες περιουσιών επειδή δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά κάτι άλλο, και επιπρόσθετα παράγοντας την τέχνη τους παράγουν και ένα νέο αστικό τοπίο. Οι αξίες των ακινήτων ανεβαίνουν καθώς οι δραστηριότητές τους κάνουν τη γειτονιά περισσότερο διανοητικά τονωμένη, πολιτιστικά δυναμική και μοδάτη με αποτέλεσμα τελικά οι καλλιτέχνες να μην μπορούν πλέον να αντέξουν οικονομικά να ζουν εκεί και να πρέπει να μετακομίσουν αλλού. Έπειτα, πλούσιοι μετακομίζουν και σιγά σιγά η γειτονιά χάνει τον πνευματικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της και γίνεται βαρετή και άγονη.»

Η παραπάνω περιγραφή μας δείχνει ότι οι παίκτες του εξευγενισμού είναι τόσο οι παραδοσιακοί ταξικοί εχθροί, οι πλούσιοι και οι φτωχοί κάτοικοι της πόλης, ωστόσο εμπλέκονται όλο και περισσότερο στοιχεία κουλτούρας, κοινωνικής συνεργασίας, αισθητικής και lifestyle. Έτσι λοιπόν υπάρχουν δύο κυρίαρχες προσεγγίσεις στην ερμηνεία του εξευγενισμού: η οικονομική και η πολιτισμική ή των δρώντων υποκειμένων. Η οικονομική προσέγγιση έχει αναπτυχθεί από μαρξιστές γεωγράφους με κυριότερο τον Neil Smith (1987, 1996), ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία της «διαφοράς γαιοπροσόδου» (rent gap), δηλαδή τη διαφορά μεταξύ της πραγματικής γαιοπροσόδου (actual ground rent), που προσφέρει η τωρινή χρήση της γης και της δυνητικής γαιοπροσόδου (potential ground rent) που θα μπορούσε να αποκομισθεί με τη βέλτιστη και εντατικότερη χρήση της. Η διαφορά γαιοπροσόδου αποτελεί για τον Smith το κλειδί στην κατανόηση του gentrification καθώς οι φτωχογειτονιές κυρίως στα κέντρα των πόλεων προσελκύουν το κερδοσκοπικό κεφάλαιο, το οποίο προσδοκά αυξημένα κέρδη με την αξιοποίησή τους.

Η δεύτερη προσέγγιση επικεντρώνει στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των gentrifiers, των υποκειμένων που με τη δράση τους υλοποιούν το gentrification, καθώς και στις καταναλωτικές τους προτιμήσεις,

ακολουθώντας την «πολιτισμική στροφή» της ανθρωπογεωγραφίας και, κατ' επέκταση, μετατοπίζοντας το βάρος της έρευνας από τις οικονομικές δομές στην ανθρώπινη δραστηριότητα και στη δυνατότητά της να επηρεάσει και να κατευθύνει τις οικονομικές διαδικασίες (Ley 1994, Κομπρεσέρ 2012).

Οι διαδικασίες εξευγενισμού αποτελούν εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες την κυρίαρχη πολιτική στις δυτικές μητροπόλεις. Ωστόσο, για να κατανοήσουμε την περίπτωση της Ιστάνμπουλ πρέπει να επισημάνουμε ότι οι πολιτικές του εξευγενισμού «δεν είναι μια απλή εξαγωγή των αστικών μορφών και αναπτυξιακών μοντέλων από τον παγκόσμιο Βορρά στον Παγκόσμιο Νότο» (Vasudevan et al 2011:5). Και, όπως επισημαίνει ο Smith (2002:436) πόλεις της περιφέρειας όλο και περισσότερο εμφανίζονται ως «ηγετικές θερμοκοιτίδες-εκκολαπτήρια της παγκόσμιας οικονομίας, πρόγονοι των νέων αστικών μορφών, διαδικασιών και ταυτοτήτων». Αυτές οι πόλεις, σύμφωνα με τους Vasudevan et al (2011:5) είναι οι καθοδηγητικές αρένες μιας γενικότερης νεοφιλελεύθερης αναμόρφωσης των πόλεων, από την κατεδάφιση και ανάπλαση των άτυπων οικισμών και τη μετατροπή τους σε παγκόσμια κέντρα κουλτούρας, γνώσης, επιχειρηματικότητας και υγείας έως την ανάπτυξη ειδικών οικονομικών ζωνών.

Πάμε τώρα στην Ιστάνμπουλ. Όπως είδαμε ο κοινωνικός μεταβολισμός της πόλης τον τελευταίο αιώνα ακολούθησε τρία στάδια βίαιων εξώσεων, διωγμών και εκτοπίσεων που αντανακλούν τη διαρκή μάχη κατάληψης και ανακατάληψης του χώρου της πόλης. Έως τις αρχές του 20ου αιώνα οι κεντρικές ιστορικές περιοχές τόσο στη βυζαντινό-οθωμανική χερσόνησο (Σουλτάναχμετ, Φανάρι, Μπαλάτ) όσο κυρίως στην περιοχή του Γαλατά-Πέρα-Μπέηογλου κατοικούνταν από μεσαία και μεγαλοαστικά στρώματα διαφόρων εθνοτήτων (Χριστιανών, Εβραίων, Οθωμανών). Έπειτα, ακολούθησε από το μεσοπόλεμο έως τη δεκαετία του '80 η βίαιη εκτόπιση των αλλοεθνών και η φυγή των μεγαλοαστών Τούρκων στα αναδυόμενα προάστια του Βοσπόρου και στην περίμετρο της ιστορικής πόλης. Ως εκ τούτου το εγκαταλελειμμένο οικιστικό απόθεμα καταλείφθηκε από τους νεοφερ-

μένους μετανάστες που διώχονται την ίδια εποχή από την Ανατολία και συρρέουν για εύρεση εργασίας στην μητρόπολη. Η τρίτη φάση από τα τέλη της δεκαετίας του '80 έως σήμερα, συντελείται με την ανάδειξη του κέντρου σε τουριστικό, ψυχαγωγικό, συνεδριακό και επιχειρηματικό προσορισμό, με την επιστροφή των μεσαίων και μεγαλοαστικών στρωμάτων καθώς επίσης και με την ανάδειξη της χίπστερ δημιουργικής τάξης³¹ των μποέμ καλλιτεχνών, των κεφάτων φοιτητών εράσμιους, των μορφωμένων εναλλακτικών νέων. Επομένως, στο νέο περιβάλλον οι μετανάστες πρώην καταληψίες δεν χωράνε παρά μόνο ως εξωτική οριενταλιστική ατραξιόν και στην πλειοψηφία τους εκτοπίζονται. Εδώ λοιπόν λαμβάνει πανηγυρικά χώρα ο εξευγενισμός καθώς η Ιστανμπούλ μετασχηματίζεται από τη μια σε ένα πελώριο εργοστάσιο παραγωγής πολιτισμικού κεφαλαίου και από την άλλη σε μια βίαιη βιοπολιτική βιομηχανία εξώσεων, εκτοπίσεων και κατεδαφίσεων.

Πιο συγκεκριμένα, τις τελευταίες δεκαετίες, οι περιοχές του ιστορικού κέντρου και από τις δυο πλευρές του Κεράτιου βρίσκονται στο επίκεντρο του εξευγενισμού. Στην ιστορική χερσόνησο, στην περιοχή του Σουλτάναχμετ που περιλαμβάνει την Αγιά Σοφιά, το Μπλε Τζαμί και το

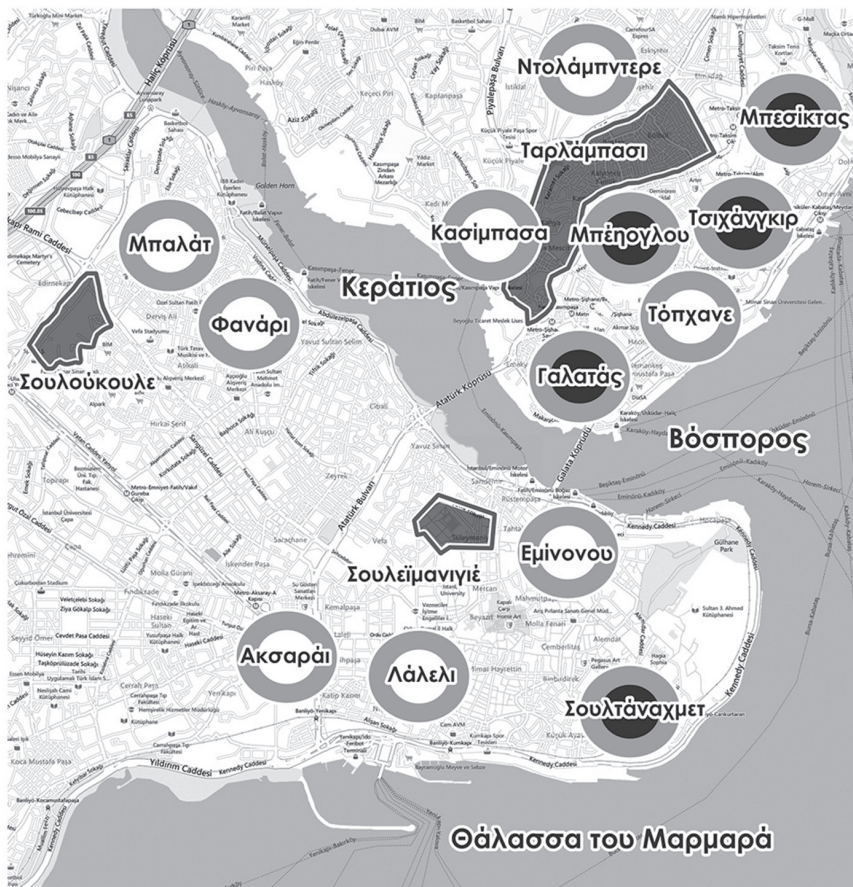
31. Ο όρος «δημιουργική τάξη» εισήχθη από τον νεοφιλελεύθερο πολεοδόμο Richard Florida το 2002 για να περιγράψει τα άτομα που έχουν υψηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων και καλούνται να λύσουν προβλήματα ενσωματώνοντας καινοτόμες λύσεις, στρατηγικές και ιδέες με βασικό χαρακτηριστικό της εργασίας τους την ευελιξία, την ευπλαστότητα και την κινητικότητα. Στη δημιουργική τάξη ο Florida συμπεριλαμβάνει αυτούς που παραδοσιακά θεωρούνται δημιουργικοί: καλλιπείς, μουσικοί, συγγραφείς, αλλά και αυτούς που ονομάζονται «γνωστικοί εργάτες» (κογκνιτάριοι – *cognitariat* σε αναλογία με το προλεταριάτο), με άλλα λόγια προγραμματιστές Η/Υ, μηχανικοί, designers, εργαζόμενοι στα μίντια, ακαδημαϊκοί, φοιτητές, κτλ. Πρόκειται, σύμφωνα με τους Bano (2006), για τον ανθρωπολογικό τύπο του ηδονικού καλβινιστή στον

Τοπ Καπί οι εξώσεις ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του '80 με μαζικές κατεδαφίσεις και πυρκαγιές από εργολάβους στα παλαιά ξύλινα σπίτια που περικύκλωναν τα ιστορικά μνημεία. Σήμερα η περιοχή έχει πλήρως εξευγενιστεί και έχει μετασχηματιστεί σε τουριστική ατραξιόν. Εκατοντάδες κτίρια έχουν κατεδαφιστεί και έχουν ξανακτιστεί με μπετόν και ξύλινη επένδυση ως αναπαραστάσεις των παλαιών οθωμανικών δρόμων. Πρόκειται για τη δημιουργία μια αστικής σκηνογραφίας με μοναδικό στόχο την προσέλκυση τουριστών.

Στη συνέχεια, οι πολιτικές εξευγενισμού επεκτάθηκαν στην απέναντι πλευρά του Κεράτιου, στο Μπέηογλου έχοντας ως αφετηρία την κακόφημη έως τότε περιοχή του Γαλατά, γύρω από τον ομώνυμο πύργο, όπου, από το 1994 έως τις αρχές του 2000, εκτοπίστηκαν περίπου 7.000 φτωχές οικογένειες και φυλακίστηκαν, διαπομπεύτηκαν και εκδιώχτηκαν εκατοντάδες εργάτριες του έρωτα. Θα ακολουθήσει στα μέσα της δεκαετίας του '90 το κεντρικό τμήμα του Μπέηογλου εκατέρωθεν της Ιστικλάλ, της Μεγάλης Οδού του Πέρα, η οποία είχε εγκαταλειφθεί στις μεταπολεμικές δεκαετίες. Πλέον ο εξευγενισμός της περιοχής του Μπέηογλου γύρω από την Ιστικλάλ χαρακτηρίζεται ως *hyper-gentrification* (B.A. 2013:12), καθώς θεωρείται ότι η διαφορά γαιοπροσόδου, το *rent gap* του Neil Smith, χτυπάει κόκκινο, τα ενοί-

οποίο ο χρόνος εργασίας και ο ελεύθερος χρόνος αναμειγνύονται σε μια ψυχαναγκαστική απαίτηση για αέναη δημιουργικότητα. Σύμφωνα με τον Florida, οι άνθρωποι αυτής της τάξης έχουν ανάγκη να ζουν και να εργάζονται σε μέρη όπου ανατρέφεται και ευδοκμεί η δημιουργικότητά τους. Εδώ λοιπόν ο τόπος μπαίνει στο επίκεντρο και εξαρτάται πρωτίστως από αυτό που αποκαλεί ο Florida ως «τα τρία T»: Τεχνολογία, Ταλέντο, Ανεκτικότητα (*technology, talent and tolerance*) και ως εκ τούτου «οι πόλεις οι οποίες προσελκύουν ομοφυλόφιλους, καλλιτέχνες και εθνικές μειονότητες είναι οι νέες οικονομικές δυνάμεις της εποχής μας, επειδή είναι οι περιοχές που κατοικούνται από δημιουργικούς εργαζόμενους» (Florida 2002).

Περιοχές έντασης

Περιοχές στις οποίες εξελίσσεται ο εξευγενισμός

Περιοχές στις οποίες έχει ολοκληρωθεί ο εξευγενισμός

κια διπλασιάζονται σχεδόν σε ετήσια βάση και ανταγωνίζονται όλοι οι παγκόσμιοι παίκτες (πιστωτικά ιδρύματα, τράπεζες, οίκοι μόδας, σπεκουλαδόροι χρηματιστές, παγκόσμια funds) για το ποιος θα υπαρπάξει κάποιο παλιό αρχοντικό. Ωστόσο, ο εξευγενισμός της Ιστικλάλ την τελευταία δεκαετία συνοδεύεται και από την εφαρμογή των συντηρητικών θρησκευτικών πολιτικών που απαγόρευσαν τα «πραπεζάκια έξω», μετέτρεψαν τον ιστορικό κινηματογράφο Εμέκ σε εμπορικό κέντρο, περιορίζουν το αλκοόλ και θέλουν να την μετασχηματίσουν σε μια ιδιότυπη «μοντέρνα συντηρητική Ισλαμική Ντίσνεϊλαντ» (B.A. 2013:12). Ωστόσο, η περιοχή του Μπέηογλου με την πολυπολιτισμική της παράδοση αποτελεί σήμερα και το τόπο στον οποίο στεγάζονται τα στέκια και τα γραφεία αριστεριστικών, φεμινιστικών και queer οργανώσεων, ριζοσπαστικών περιοδικών και εκδοτικών οίκων και τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται διαρκώς διαδηλώσεις. Σε αυτή την περιοχή θα διαχυθούν οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι κατά τη διάρκεια της κομμούνας του Γκεζί το 2013.

Συνεχίζοντας το νήμα του εξευγενισμού, δίπλα στην Ιστικλάλ προς την πλευρά του Βοσπόρου, στις αρχές του 2000 ξεκίνησε και ο εξευγενισμός της γειτονιάς Τσιχάνγκιρ. Εδώ ο εξευγενισμός μοιάζει πιο πολύ με παρόμοιες πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί σε μητροπόλεις της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Η περιοχή κατοικούνταν από εύπορα στρώματα, έπειτα εγκαταλείφθηκε και στη συνέχεια, λόγω της εγγύτητάς της με το οικονομικό και τουριστικό κέντρο, την πλατεία Ταξίμ και την Ιστικλάλ, μετατράπηκε σε περιοχή κατοικίας καλλιτεχνών, δυτικών μετοίκων, εναλλακτικών αριστερών φοιτητών και προξένων. Σήμερα αποτελεί την πιο χίπστερ γειτονιά της πόλης με μπαράκια, εναλλακτικά εστιατόρια, μπουτίκ, παλαιοπωλεία, και όπως θα δούμε αργότερα, αποδείχτηκε η πιο φιλόξενη περιοχή για διαδηλώσεις, οδοφράγματα και συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής.

δίπλα χάρτης 18. Ο εξευγενισμός στην Ιστανμπούλ

Στη συνέχεια, την τελευταία πενταετία οι πολιτικές εξευγενισμού έχουν επεκταθεί και ενταθεί με πιο εμβληματική την ανάπτυξη της περιοχής Ταρλάμπασι, στην οποία εφαρμόστηκε για πρώτη φορά ο Νόμος 5366 «για την προστασία της επιδεινωμένης ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω ανάπτυξης και επανάχρησής», που έχει γίνει γνωστός ως ο «Νόμος Ταρλάμπασι», καθώς η περιοχή αποτελεί το πρότυπο για να επεκταθεί η εφαρμογή του και σε άλλες γειτονιές. Η περιοχή βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την τουριστική περιοχή του Μπέηογλου και διαχωρίζεται από τη λεωφόρο Ταρλάμπασι, κατοικείται από 20.000 περίπου τσιγγάνους, μετανάστες από την Ανατολία, Κούρδους και τα τελευταία χρόνια από μετανάστες από την Βόρεια Αφρική. Η περιοχή θεωρείται απαγορευμένος τόπος για τουρίστες. Οι πρώτες εκκενώσεις ξεκίνησαν το 2011. Εδώ εισέρχεται με δυναμικό τρόπο το μεγάλο κτηματομεσιτικό κεφάλαιο κατεδαφίζοντας μαζικά τεράστια οικοδομικά τετράγωνα για να ανοικοδομήσει μοντέρνα κτίρια κατοικίας για να υψηλά οικονομικά στρώματα.

Ο εξευγενισμός στην Ιστανμπούλ πλέον επεκτείνεται με ταχύτατους ρυθμούς προς όλες τις κατευθύνσεις: Άκσαρσί, Λάλελι, Φανάρι, Μπαλάτ στην ιστορική χερσόνησο, Ντολάμντερε, Τοπχανέ, Καράκοϊ, Φιντικλί, Ακαρετλήρ, Μπεσίκτας, Ορτάκοϊ στο ευρωπαϊκό κομμάτι, Καντίκοϊ, Ουσκιουντάρ, Καρτάλ στο ασιατικό, αποτελούν τις νέες περιοχές φιλέτα για τα νέα μεγκαπρότζεκτ.

Επομένως, κατανοούμε ότι ο εξευγενισμός στην Ιστανμπούλ περιλαμβάνει εκτός από την οικονομική και πολιτισμική διάσταση τον καθοριστικό ρόλο του κράτους, την άρθρωση των αναπλάσεων με τη διάσταση του φύλου, της φυλής, του έθνους, τον κεντρικό ρόλο της θρησκείας καθώς επίσης και τον σφετερισμό της μνήμης με τη μορφή της αναπαράστασης.

Γράφημα 6. Το πρότζεκτ ανάπτυξης της περιοχής Ταρλάμπασι (πριν και μετά)

TARLABASI

BEYOĞLU BELEDİYESİ YENİLEME PROJESİ

4.4 Διαπεριβαλλοντικοί Αγώνες ενάντια σε μεγάλα έργα

□ Αγώνες ενάντια σε πολιτικές εξευγενισμού και μεγάλα έργα

★ Αγώνες που σχετίζονται με διαχείριση υδάτων & απορριμάτων

⬡ Αγώνες ενάντια σε εξορύξεις και πυρηνικά εργοστάσια

Χάρτης 19. Περιοχές με διαπεριβαλλοντικούς αγώνες στην Τουρκία με βάση τον «Χάρτη Περιβαλλοντικών Αδικιών στην Τουρκία»

«Στην Τουρκία το περιβαλλοντικό κίνημα είχε ανέκαθεν έντονα πολιτικά χαρακτηριστικά και δεν ήταν ποτέ αμιγώς περιβαλλοντικό. Δηλαδή υπήρξε πάντα όχημα για την έκφραση γενικότερων και ευρύτερων πολιτικών και κοινωνικών αιτημάτων. Αυτό φαίνεται από τον χαρακτήρα των περιβαλλοντικών διαμαρτυριών που υπάρχουν κυριολεκτικά σε κάθε γωνιά της χώρας. Πρόκειται για διαμαρτυρίες οι οποίες συνδέουν την καταστροφή της φύσης με την καταστροφή που επιφέρει στη ζωή τους η νεοφιλελεύθερη πολιτική, που όλες ανεξαιρέτως οι τουρκικές κυβερνήσεις εξασκούν από τη δεκαετία του 1980 και μετά.» (Βουλβούλη 2013d).

Οι αγώνες ενάντια στους αστικούς μετασχηματισμούς στην Ιστανμπούλ αποτελούν κομμάτι ενός ευρύτερου κινήματος ενάντια σε πλήθος μεγάλων έργων που πραγματοποιούνται τις τελευταίες δεκαετίες σε ολόκληρη την Τουρκία. Το πολύ ευρύτερο αυτό κίνημα θα μπορούσε να ονομαστεί ως «διαπεριβαλλοντικό», υπό την έννοια ότι αντιμετωπίζει την προστασία του περιβάλλοντος όχι απλώς ως ένα θέμα προστασίας της φύσης αλλά ως ένα κοινωνικό ζήτημα, το οποίο εμπλέκεται με γεωπολιτικούς, εθνικούς, ταξικούς και πολιτικούς ανταγωνισμούς (Βουλβούλη 2013d).

Χαρακτηριστικοί διαπεριβαλλοντικοί αγώνες είναι οι μεγάλες κινητοποιήσεις εναντίον της κατασκευής 22 φαραωνικών φραγμάτων και 19 υδροηλεκτρικών σταθμών στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη στη νοτιοανατολική πλευρά της χώρας, στα σύνορα με Ιράκ και Συρία, όπως επίσης και στη βορειοανατολική Τουρκία, στα υψίπεδα ανάμεσα στο Ερζερούμ, το Τούντζελι και την Σαμψούντα, στα σύνορα με Γεωργία και Αρμενία. Τα παραπάνω υδροηλεκτρικά φράγματα αποτελούν κομμάτι των σύγχρονων «πολέμων του νερού» καθώς από τη μια πρόκειται να εκτοπίσουν δεκάδες χιλιάδες κατοίκους κυρίως φτωχούς Κούρδους και Αλεβίτες, και από την άλλη παίζουν επίσης καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση του ηγεμονικού γεωπολιτικού ρόλου που θέλει να παίξει η Τουρκία στην Μέση Ανατολή, περιορίζοντας και ελέγχοντας την ποσότητα των υδάτων που θα αφήνει να περάσουν σε Συρία και Ιράκ. Επίσης, σημαντικοί είναι οι αγώνες στην Πέργαμο, στο Κισλαντάκ, στο όρος Ίδη και στην Ίμβρο κατά της εξόρυξης χρυσού. Επιπλέον, όλο και γιγαντώνονται οι αγώνες ενάντια στην κατασκευή πυρηνικών εργοστασίων στο Ακουγιού και στη Σινώπη, καθώς και ενάντια στην εξόρυξη ουρανίου στο Γιοζγκάτ, κοντά στην Άγκυρα. Επίσης, στον παραπάνω γαλαξία αγώνων θα πρέπει να συμπεριλάβουμε το κίνημα «Υπερασπιστές των Βορείων Δασών» εναντίον της κατασκευής της Τρίτης Γέφυρας στο Βόσπορο, η οποία μαζί με τους συνοδευτικούς αυτοκινητόδρομους θα έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή του Δάσους του Βελιγραδίου στην Ιστανμπούλ, τις πρόσφατες διαδηλώσεις ενάντια στην κατασκευή αυτοκινητόδρομου σε περιαστικό δάσος στην Άγκυρα, τους

αγώνες ενάντια στη κατασκευή νέων αυτοκινητοδρόμων στον Πόντο κατά μήκος της Μαύρης θάλασσας και κυρίως γύρω από την Τραπεζούντα. Επίσης, όλο και εντείνονται οι αγώνες ενάντια στις νέες περιφράξεις και στην ιδιωτικοποίηση των παραλιών στη Νότια Τουρκία, στην αποκαλούμενη «τουρκική ριβιέρα» από το Μπόντρουμ έως την Αττάλεια. Τέλος, κινήματα πόλης και αγώνες ενάντια σε πολιτικές εξευγενισμού ξεπηδούν σε όλες τις μεγάλες και τουριστικές πόλεις της χώρας, όπως στην Άγκυρα, την Σμύρνη, την Προύσα, την Αττάλεια, το Μπόντρουμ και τα Άδανα.

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες σε τέτοιες κινήσεις, οι λόγοι που παρακινούν στην αντίδρασή τους σχετίζονται με τα καταστροφικά αποτελέσματα που η κατασκευή τέτοιων έργων θα έχει στο φυσικό και πολιτισμικό πλούτο των περιοχών καθώς και στη ζωή των κατοίκων τους. Επιπλέον, με τις κινητοποιήσεις αυτές ασκείται κριτική στον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις στο επίπεδο της κεντρικής πολιτικής και τίθεται το ζήτημα ποιος έχει δικαίωμα να αποφασίζει τι (Βουλβούλη 2013d). Στο κίνημα αυτό συμμετέχουν οργανωμένες αριστερές οργανώσεις, αναρχικοί, ομάδες Igbt, κούρδοι, αλεβίτες, καθώς και εξοργισμένες και εξοργισμένοι κάτοικοι της κάθε περιοχής.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι από τη χούντα του Εβρέν και τη ματωμένη δεκαετία του '80 έως σήμερα, περίοδοι που τα αριστερά κόμματα και οι ταξικοί αγώνες βρίσκονται σε αυστηρή επιτήρηση, όλο και περισσότερο δυναμώνουν τα λεγόμενα διαπεριβαλλοντικά κινήματα, μέσω των οποίων εκφράζεται η οργή και αντίσταση των κοινωνικών κινημάτων. Για τον λόγο αυτό ενώ η εξέγερση του πάρκου Γκεζί ξεκίνησε με μια σχεδόν ασήμαντη περιβαλλοντική αφορμή, την κοπή λίγων δέντρων σε ένα σχετικά μικρό πάρκο, στη συνέχεια εκδηλώθηκε ο πλούτος των θεμάτων που σιγοβράζουν μέσα στο ανταγωνιστικό αρχιπέλαγος της Τουρκίας.

Στη συνέχεια, και πριν εξετάσουμε την εξέγερση του Γκεζί, θα δούμε συνοπτικά τα χαρακτηριστικά των κινημάτων στα πεδία του φύλο-φυλή-τάξη.

5. Κινήματα και αγώνες ενάντια σε πατριαρχία, κεφάλαιο, εθνικισμό

5.1 Φεμινιστικοί και lgbtq αγώνες

Στην ύστερη Οθωμανική εποχή, στα τέλη του 19ου αιώνα ορισμένες μορφωμένες αστές γυναίκες άρχισαν να οργανώνονται και να διεκδικούν την πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση, στην έμ-μισθη εργασία, την κατάργηση της πολυγαμίας και της ισλαμικής μπουργκας. Μέσα από τις παραπάνω κινήσεις δημιουργήθηκε στην Ιστάνμπουλ το 1908 η πρώτη φεμινιστική οργάνωση στην Τουρκία με το όνομα «Οθωμανικός Οργανισμός Ευημερίας Γυναικών», η οποία άμεσα εντάχθηκε στο κίνημα των Νεότουρκων. Μετά την επικράτηση του Κεμάλ Ατατούρκ και στα πλαίσια της δυτικοποίησης, την περίοδο του μεσοπολέμου, το νέο καθεστώς απαγορεύει την πολυγαμία και αποδίδονται ίσα δικαιώματα στο διαζύγιο και στα κληρονομικά. Επίσης, τη δεκαετία του '30 δοθήκαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες. Ωστόσο, η τουρκική κοινωνία παρέμενε βαθιά πατριαρχική, ομοφοβική και ετεροκανονική και η κοινωνική θέση των γυναικών υστερούσε σε σχέση με τις θεσμικές ρυθμίσεις του επίσημου κράτους.

Τη δεκαετία του '70, ξεκινάνε με αργούς ρυθμούς οι πρώτες φεμινιστικές αναζητήσεις, στα πλαίσια του δεύτερου φεμινιστικού κύματος, από γυναίκες που συμμετέχουν στα αριστερά μαρξιστικά κόμματα της εποχής. Ωστόσο, η πατριαρχική δομή των αριστερών οργανώσε-

ων δεν αφήνει πολλά περιθώρια πέρα από ένα αφηρημένο κάλεσμα για να παλέψουν οι γυναίκες δίπλα στους κομμουνιστές άντρες ενάντια σε ιμπεριαλισμό και καπιταλισμό (Arak 2007, Tekeli 1994).

Έπειτα, στις αρχές της δεκαετίας του '80, μέσα στη χούντα του Εβρέν, όταν απαγορεύτηκαν οι αριστερές οργανώσεις, δημιουργούνται οι πρώτες «κρυφές» γυναικείες ομάδες ανάγνωσης-αφύπνισης (reading groups) σε ιδιωτικά σπίτια κυρίως στην Ιστανμπούλ, την Άγκυρα και τη Σμύρνη. «Το προσωπικό είναι πολιτικό» κυριαρχεί στο λεξιλόγιο των νέων φεμινιστριών, οι οποίες πειραματίζονται με μη ιεραρχικές μορφές οργάνωσης (Tekay & Ustun, 2013). Αυτές οι πρώτες αυτόνομες φεμινιστικές ομάδες, στα τέλη της δεκαετίας του '80, εκδίδουν τα πρώτα φεμινιστικά περιοδικά και οργανώνουν πορείες ενάντια στην ενδοοικογενειακή βία, τη σεξουαλική παρενόχληση, ενάντια στο άρθρο 438 που θεωρούσε τις γυναίκες θύματα βιασμού ως πόρνες κι ενάντια στην παρθενορραφή, ενώ αναδεικνύουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση στα σώματά τους. Νυχτερινές πορείες, μαζικές απήσεις διαζυγίων, καταλήψεις σε ανδρικούς καφενέδες και σε μαγαζιά με χανουμάκια βρίσκονται στο ρεπερτόριο της δράσης τους. Σύμφωνα με τις Binder και Richman (2010), «οι καμπάνιες αυτές προέκυψαν από την επιθυμία των γυναικών να απορρίψουν το παραδοσιακό πατριαρχικό κώδικα ηθών, τιμής και θρησκείας, ο οποίος επέτρεπε στους άντρες να αποφασίζουν για την τύχη του γυναικείου σώματος». Επίσης, σύμφωνα με την Κοζ (2009), οι φεμινίστριες της εποχής έθεσαν ως στόχο να σπάσουν την ανδρική κυριαρχία στη δημόσια σφαίρα και ταυτόχρονα επιδίωξαν να διαρρήξουν τους στερεοτυπικούς ρόλους στην ιδιωτική σφαίρα. Επιπλέον, η κριτική στις πατριαρχικές δομές δεν περιορίστηκε μόνο στο κράτος και τις κοινωνικές σχέσεις της τουρκικής κοινωνίας αλλά επεκτάθηκε και στα αριστερά κινήματα της εποχής.

Οι παραπάνω κινητοποιήσεις εξανάγκασαν το κράτος να θεσμοποιήσει τη διεύθυνση και προστασία των γυναικείων δικαιωμάτων ενώ δημιουργήθηκαν και τα πρώτα ακαδημαϊκά τμήματα σπουδών φύλου στο Πανεπιστήμιο του Μαρμαρά και το Πανεπιστήμιο της Ισταν-

μπουλ. Βρισκόμαστε επίσης στην εποχή που η Τανσού Τσιλέρ γίνεται η πρώτη γυναίκα πρωθυπουργός στην Τουρκία. Έπειτα, το 2002, με την αναθεώρηση του συντάγματος αποδόθηκε πλήρη ισότητα σε θέματα γάμου, διαζυγίου και κληρονομιάς, καθώς επίσης αναγνωρίστηκε η γυναικεία σεξουαλικότητα ως ατομικό δικαίωμα και όχι ως ζήτημα οικογενειακής τιμής (Bora 2002, Tekeli 1994, 1995, Arak 2007).

Την ίδια εποχή, τη δεκαετία του '90, οι φεμινιστικές οργανώσεις επιδιώκουν να διευρύνουν την επικοινωνία μεταξύ του κινήματος των Κούρδων καθώς και των μουσουλμάνων γυναικών που αποκλείονταν από την ανώτερη εκπαίδευση λόγω της απαγόρευσης της μαντίλας. Είναι η εποχή που ξεπηδά το αυτόνομο κίνημα των Κούρδων γυναικών, οι οποίες αμφισβητούν την πατριαρχική δομή των αριστερών κουρδικών οργανώσεων.

Επίσης, πέρα από τις φεμινιστικές και γυναικείες οργανώσεις, στα μέσα της δεκαετίας του '90, γεννιέται το κίνημα των «Μητέρων του Σαββάτου», οι οποίες συγκεντρώνονται κάθε Σάββατο στην Ιστικλάλ και στην πλατεία Ταξίμ κρατώντας φωτογραφίες των «εξαφανισμένων» από τη χούντα παιδιών τους.

Επιπλέον, πρέπει να σημειώσουμε ότι την ίδια εποχή αναπτύσσεται και ο λεγόμενος κρατικός φεμινισμός με τα «Φεμινιστικά Πρότζεκτ», στα οποία μορφωμένες γυναίκες της μεσαίας τάξης προσπαθούν να χειραφετήσουν τις «άλλες», τις φτωχές και ανατολίτισσες που έχουν κατακλύσει τις μεγάλες πόλεις (Arak 2007). Επίσης, την ίδια στιγμή εμφανίζεται το «ισλαμικό γυναικείο κίνημα», το οποίο θεωρεί ότι υπάρχει στους φεμινιστικούς κύκλους άκριτη μεταφορά της δυτικής φεμινιστικής θεωρίας στο τουρκικό πλαίσιο και αναδεικνύει ως σημαντικό το ντιμπίτ για τη μαντίλα παίρνοντας θέση υπέρ του δικαιώματος των γυναικών να αυτοκαθορίζουν τον τρόπο έκφρασής τους.

Ταυτόχρονα, από τα μέσα της δεκαετίας του '90, κάνει την εμφάνισή του το lgbt κίνημα. Την ίδια περίοδο, ο ισλαμιστής Ερντογάν αναλαμβάνει την εξουσία στο δήμο της Ιστάνμπουλ και ξεκινούν τα πογκρόμ

εναντίον των διεμφυλικών εργατριών του έρωτα. Ομάδες «αγανακτισμένων πολιτών» κατεβαίνουν στους δρόμους κραδαίνοντας τουρκικές σημαίες και απαιτώντας την απομάκρυνση των τρανσέξουαλ από το κέντρο της πόλης. Επίσης το 1996, όταν διοργανώθηκε στο κέντρο της Ιστανμπούλ η διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τους ανθρώπινους οικισμούς, με τίτλο Habitat II, η αστυνομία πραγματοποίησε τη μεγαλύτερη επιχείρηση «σκούπα» στο κέντρο της πόλης, με δεκάδες συλλήψεις και ξυλοδαρμούς.

«Για αρκετούς μήνες μετά την επιχείρηση “αρετή” της τουρκικής αστυνομίας, οι τραβεστί επικοινωνούσαν μεταξύ τους σε συνθήκες ημι-παρανομίας, μέσα σε υπόγεια κλαμπ, κομμωτήρια και άλλα στέκια. Μέσα σε αυτό το καθεστώς εμφανίστηκαν οι σημαντικότερες φιγούρες του κινήματος των τραβεστί και των ομοφυλόφιλων, που κατάφεραν να συνδέσουν τον αγώνα τους με τον αγώνα για τη βελτίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία. Άνθρωποι όπως η Ντεμέτ Ντεμίρ, με δεκαπεντάχρονη θητεία στο πεζοδρόμιο και 300 συλλήψεις στο ποινικό της μητρώο, μετατράπηκαν σε σύμβολα αυτού του αγώνα.» (Χατζηστεφάνου 2005:30)

Τα χρόνια που ακολούθησαν, το κυνήγι των τρανς γιγαντώθηκε και το 2013 η Τουρκία ήταν παγκοσμίως η χώρα με τις περισσότερες δολοφονίες τρανς. Αξίζει να αναφέρουμε αποσπάσματα κειμένου που διαβάστηκε στις 20 Νοεμβρίου 2013 στην Ιστανμπούλ και στην Άγκυρα, με αφορμή την παγκόσμια μέρα μνήμης διεμφυλικών, αποτινόντας φόρο τιμής στους ανθρώπους που έπεσαν θύματα εγκληματικών τρανσφοβικού μίσους.

«Ως μέλη οργανώσεων του LGBT δεχτήκαμε καταπίεση, απανθρωπιά και τραμπουκισμό, δώσαμε έναν αγώνα και σταθήκαμε όρθιοι και όρθιες. Συνεχίζουμε τον αγώνα μας αλλά πια δεν είμαστε μόνοι. Ερχόμαστε με όλους τους “άλλους” αυτής της γεωγραφικής περιοχής. Ερχόμαστε με τους τρανς φίλους που τους στερήσατε τη ζωή στην Ιστανμπούλ, στην Άγκυρα, στη Σμύρνη.

Ερχόμαστε με τους σοσιαλιστές που σκοτώσατε στη μέση του δρόμου. Ερχόμαστε με αυτούς που αναγκάζετε να δουλεύουν για ώρες στις φάμπρικες, με την εργατική τάξη που ωθείτε στον θάνατο για τρεις δεκάρες στα ναυπηγεία, με τους πυρπολημένους αλεβίτες, την κουρδική νεολαία, τον κατακρεουργημένο αρμενικό και ρωμαίικο λαό.

Δεν είμαστε εκπρόσωποι της γενικόλογης διπρόσωπης ηθικής σας. Δεν είμαστε ούτε άρρωστοι, ούτε διεστραμμένοι. Γιατί, αν μείνουμε σιωπηλοί μπροστά στα σημερινά εγκλήματα μίσους, δίνουμε πάτημα στον αφανισμό της διαφορετικότητας, στη συστηματική κατακρεούργηση των "άλλων". Οι ελευθερίες των τρανς είναι οι ελευθερίες όλων μας.

Δεν θέλουμε να ζούμε υπό το καθεστώς του "όλοι είναι ίσοι, αλλά κάποιοι είναι πιο ίσοι από τους άλλους". Είμαστε τα υποκείμενα της φυλετικής ταυτότητας που φέρουμε.

Είμαστε οι δάσκαλοι των παιδιών σας, οι δικηγόροι που αγωνίζονται για τα δικαιώματά σας στα δικαστικά μέγαρα, οι ράφτες των ρούχων σας, οι παραγωγοί του κάθε αγαθού. Όσο για αυτούς που μας αποκαλούν "άρρωστους" και "βιτσιόζους", ας το βάλουν καλά στο μυαλό τους ότι "υπήρξαμε, υπάρχουμε και θα υπάρχουμε" στους δρόμους στις λεωφόρους, στις αλάνες, στα πάρκα». (πηγή, μετάφραση: <http://sokaki.net/>)

Με πανό που έφερε τον τίτλο «να δοθεί τέλος στα εγκλήματα των τρανς» τίμησαν την ημέρα συλλογικότητες της κοινότητας LGBT της Ιστανμπούλ, στην περιοχή του Γαλατά στο Μπέηογλου. Οι παρευρισκόμενες άναψαν κεριά στη μνήμη των νεκρών φωνάζοντας συνθήματα όπως «να γκρεμίσουμε το τρανσφοβικό κράτος», «όχι στο μίσος, ναι στη ζωή», «είμαστε τραβεστί, είμαστε εδώ. Συνηθίστε μας, δεν πάμε πουθενά!», «είμαστε πούστηδες και είμαστε παντού», «η αλλαγή θα έρθει στα μούτρα του κράτους».

Επίσης, τις τελευταίες δύο δεκαετίες που κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή ο νεοφιλελεύθερος ισλαμισμός, επιδιώκεται με βιοπολιτικούς όρους να ρυθμιστεί η γυναικεία ύπαρξη στα πλαίσια της «Αγίας Ισλαμικής Οικογένειας» και του ελέγχου της γονιμότητας, απαγορεύοντας την έκτρωση και δίνοντας κίνητρα για να γεννάνε οι γυναίκες τρία παιδιά και παραπάνω. Σύμφωνα με τις Tekay και Ustun (2013:3),

«κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί επιδιώκουν τον πλήρη έλεγχο στο γυναικείο σώμα, υποβαθμίζοντάς το απλώς σε πεδίο βιολογικής και εργατικής αναπαραγωγής. Με αυτές τις πολιτικές, αφαιρείται από τις γυναίκες ο χώρος έκφρασης της ύπαρξής τους και περιορίζονται στη μονολιθική, παθητική, πατριαρχική, πολιτική ηγεμονία».

Τέλος, σημαντικό στοιχείο στη διαδρομή του lgbtq κινήματος ήταν η διοργάνωση του gay pride. Το πρώτο gay pride διοργανώθηκε το 2003 από 30 άτομα και χρόνο με τον χρόνο κατάφερε να κατοχυρωθεί φτάνοντας περίπου τα 5.000 άτομα το 2010. Το 2011 συμμετείχαν πάνω από 10.000 και έγινε το μεγαλύτερο gay pride της ανατολικής Ευρώπης. Μετά την εξέγερση του Γκεζί, στις 30 Ιουνίου 2013, έλαβε χώρα το μεγαλύτερο gay pride με πάνω από 100.000 άτομα. Πρέπει να επισημανθεί ότι κανένα gay pride δεν είχε νόμιμη άδεια από τον δήμο της Ιστανμπούλ και δεν στηρίζεται από θεσμικές οργανώσεις.

5.2 Αριστερές και αναρχικές οργανώσεις

Η ιστορία της αριστεράς στην Τουρκία ξεκινάει από το συμβολικό έτος 1920, όταν, στον απόηχο της οκτωβριανής σοβιετικής επανάστασης, ιδρύεται στο Μπακού του σημερινού Αζερμπαϊτζάν, το Κουμμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας, «ΤΚΡ» (Türkiye Komünist Partisi), το οποίο γίνεται μέλος της Κουμμουνιστικής Διεθνούς (Τρίτη Διεθνής). Η απήχηση των κομμουνιστών στο νέο τουρκικό κράτος τα πρώτα χρόνια αυξάνεται με μικρά βήματα. Ωστόσο, σύντομα η ηγετική του ομάδα θα δολοφο-

νηθεί και το κεμαλικό καθεστώς θα κηρύξει παράνομες τις απεργίες και τον συνδικαλισμό και θα απαγορεύσει σε οποιονδήποτε πολιτικό φορέα να χρησιμοποιεί τη λέξη «κομμουνισμός» ή παράγωγά του. Η απαγόρευση θα λήξει το 1988. Τον Ιούνιο του 1936, η τουρκική κυβέρνηση υιοθετεί μια εργατική νομοθεσία δανεισμένη από τη φασιστική Ιταλία, με σκοπό να «προστατευθεί η ασφάλεια και η υπόσταση του κράτους από τις ανατρεπτικές ενέργειες του κομμουνισμού και του αναρχισμού». Στο εξής, τα αφεντικά έχουν το νόμιμο δικαίωμα να απαιτούν 13ωρη εργασία απ' τους εργάτες τους. Άλλωστε, από το 1930 ο Κεμάλ είχε ονομαστεί «αιώνιος αφέντης» και το μονοκομματικό του σύστημα ήταν εμπνευσμένο από τα φασιστικά πρότυπα της Ιταλίας και Γερμανίας, με τις οποίες η τουρκική κυβέρνηση διατηρούσε άρρηκτες σχέσεις. (Ανώνυμου, 1985)

Υπό αυτές τις συνθήκες, το ΤΚΡ θα συνεχίσει κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και του ψυχρού πολέμου να λειτουργεί παράνομα και τα μέλη του θα υποστούν αλλεπάλληλες διώξεις, συλλήψεις, βασανιστήρια και φυλακίσεις. Εξάλλου, βρισκόμαστε στην περίοδο που οποιαδήποτε προσπάθεια για συνδικαλιστική οργάνωση αντιμετωπίζεται από το κράτος και την εργοδοσία με απόλυτη καταστολή. Με ορισμένες λίγες εξαιρέσεις, όπως τους εργατικούς αγώνες στη Σμύρνη τη δεκαετία του '30 και τη δημιουργία των πρώτων οργανωμένων σωματείων τη δεκαετία του '50 (όπως η Τουρκική Συνομοσπονδία Εργατικών Συνδικάτων «Türk-İş» το 1952³², η οποία αφορούσε κυρίως δημοσίους υπάλληλους), οι περισσότερες προσπάθειες για συνδικαλιστική οργάνωση θα κατασταλούν βίαια (Salâh 1984).

32. Το 1952, η Τουρκία θα γίνει μέλος του ΝΑΤΟ και, σύμφωνα με εκτιμήσεις, η ίδρυση της «Türk-İş» έγινε μετά από τις συμβουλές της CIA. Όντας το μόνο νόμιμο συνδικάτο είχε ως ρόλο και σκοπό το φίμωμα κάθε εργατικής διεκδίκησης και την προώθηση της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας. Όπως ήταν φυσικό, το συνδικάτο αυτό ποτέ δεν διατύπωσε κάποια διεκδίκηση για συλλογικές συμβάσεις ή για το δικαίωμα στην απεργία (Ανώνυμου, 1985).

Κομβικό σημείο για την αριστερά και του ταξικούς αγώνες στην Τουρκία μπορούν να χαρακτηριστούν οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του 1961. Το 1963 αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην απεργία και έως το 1971 πάνω από ένα εκατομμύριο εργάτες και εργάτριες των αναδυόμενων μητροπόλεων της Ιστανμπούλ, Σμύρνης και Άγκυρας γράφονται σε συνδικάτα και ξεσπούν εκατοντάδες απεργίες. Από το 1968 ως το 1971 υπολογίζεται ότι γινόταν τουλάχιστον μία απεργία κάθε τρεις μέρες, ενώ κάποιοι αγώνες μετατράπηκαν και σε καταλήψεις εργοστασίων. Το 1967 ιδρύεται στην Ιστανμπούλ η DISK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) - Συνομοσπονδία Επαναστατικών Εργατικών Σωματείων, στην οποία σε αντίθεση με τη θεσμική Türk-İş, η οποία καλύπτει μόνο τους δημόσιους υπαλλήλους, συμμετέχει το ριζοσπαστικό νεανικό προλεταριάτο του αναδυόμενου ιδιωτικού τομέα. Αφορμή ήταν η άρνηση της Türk-İş να στηρίξει μια απεργία 83 ημερών σε εργοστάσιο γυαλιού. Επίσης, το 1965 το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας TIP (Türkiye İsci Partisi) έλαβε 3,0% και για πρώτη φορά 15 σοσιαλιστές βουλευτές συμμετέχουν στο τουρκικό κοινοβούλιο.

Χαρακτηριστική της ανοδικής πορείας του εργατικού κινήματος είναι η παρακάτω περιγραφή της απεργίας, το καλοκαίρι του 1970, που εξελίχθηκε σε αυθόρμητη εξέγερση, όταν η κυβέρνηση χαρακτήρισε παράνομη την DISK.

«Η στιγμή της αποκάλυψης ήρθε στις 15-16 Ιούνη του 1970. Η DISK είχε καλέσει διαδήλωση στην πλατεία Ταξίμ και είχε στόχο να συγκεντρώσει 20 χιλιάδες κόσμο. Γρήγορα έγινε φανερό ότι 100 χιλιάδες εργάτες κατευθύνονταν στην Ταξίμ. Οι εργатоγειτονίες της Πόλης κατέβαιναν οργανωμένα παρασύροντας όλο τον κόσμο μαζί τους. Οι αρχές σήκωσαν τις γέφυρες του Κεράτιου και έστησαν μπλόκα για να σταματήσουν τους εργάτες. Οι προσυγκεντρώσεις, συνήθως με τις γυναίκες να δίνουν τη μάχη στην πρώτη γραμμή, κατάφερναν να περάσουν όλα τα εμπόδια. Μετά τις συγκρούσεις με την αστυνομία και τις συλλήψεις συνδικαλιστών, έγιναν έφοδοι σε σπίτια και χιλιάδες άνθρωποι μπήκαν σε μαύρη λίστα για να μην μπορούν να βρουν δουλειά.» (Λούντος 2013)

Σύντομα, το κλίμα αμφισβήτησης της εποχής, ο Μάης του '68, το Βιετνάμ, η Λατινική Αμερική, η άνοιξη της Πράγας και κυρίως το κύμα φοιτητικών εξεγέρσεων στην Ευρώπη, οδηγούν νεαρά μέλη της αριστεράς σε ριζοσπαστικότερες επιλογές. Η αντίδραση στην κοινοβουλευτική παρουσία του TIP και η κριτική στον λαϊκισμό και πασιφισμό τόσο της γραφειοκρατικής Türk-İş όσο και της γρήγορα ξεπουλημένης DISK εκφράζεται με την ίδρυση της DEV-GENC (Devrimci Gençlik-Ομοσπονδία Επαναστατικής Νεολαίας) τον Οκτώβρη του 1969. Η DEV-GENC το 1976 γίνεται DEV YOL (Devrimci Yol- Επαναστατικός Δρόμος) και το 1978 DEV SOL – (Devrimci Sol-Επαναστατική Αριστερά). Εκεί έχει την αναφορά του το σημερινό αντάρτικο του DHKP-C. Μέσα από τη DEV-GENC ξεπηδούν πολλές ομάδες, με τρεις εξ αυτών να ξεχωρίζουν: THKO (Türkiye Halk Kurtulus Ordusu – Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός της Τουρκίας) αλβανόφιλη οργάνωση, με σαφή κριτική στάση κυρίως έναντι της ΕΣΣΔ. TKP/ML (Türkiye Komunist Partisi/ML – Κομμουνιστικό Κόμμα της Τουρκίας / Μαρξιστές Λενινιστές), μαοϊκό κόμμα, με ένοπλη πτέρυγα το TIKKO (Türkiye İci Köylü Kurtulus Ordusu– Απελευθερωτικός Στρατός Εργατών και Αγροτών της Τουρκίας). Η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση ήταν το THKP (Türkiye Halk Kurtulus Partisi – Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα της Τουρκίας) με κύρια αναφορά στα επαναστατικά κινήματα της Λατινικής Αμερικής, με είδωλο τον Τσε και έντονη κριτική στην ΕΣΣΔ και την Κίνα (Asarcikli, 2009). Τα μέλη των παραπάνω οργανώσεων θα υποστούν ανελέητο κυνηγητό, φυλακίσεις, βασανιστήρια και πολλοί και πολλές αγωνίστριες θα δολοφονηθούν. Η χούντα του Εβρέν το 1980 θα βάλει στον γύψο τους ταξικούς αγώνες και θα διαλύσει τις αριστερές οργανώσεις. Ωστόσο, τις δεκαετίες '90 και '00 αναπτύχθηκαν σημαντικοί εργατικοί αγώνες, όπως ο μαχητικός αγώνας των εργατών της TEKEL (κρατική εταιρεία καπνού και αλκοόλ) που αμφισβήτησε έμπρακτα τη γραφειοκρατία της Türk-İş και υπερέβη τους εθνικούς διαχωρισμούς μεταξύ τούρκων και κούρδων εργατών.

Επίσης, στα μέσα της δεκαετίας του '80, τόσο ως απάντηση στα αδιέξοδα των μαρξιστικών οργανώσεων όσο και λόγω της κυκλοφορίας αναρχικών και αυτόνομων ιδεών -κυρίως από τα αναρχοπάνκ

παιδιά των τούρκων μεταναστών σε Γερμανία και βόρεια Ευρώπη-ξεπηδούν στην Ιστανμπούλ οι πρώτες αναρχικές συλλογικότητες, με τις εκδόσεις «Kara» (Μαύρο) το 1986 να αποτελούν το συμβολικό σημείο αφητηρίας του αναρχικού κινήματος στην Τουρκία. Οι πρώτοι αναρχικοί κύκλοι γύρω από τις εκδόσεις Kara αμφισβητούν την πρωτοκαθεδρία της αρρενωπής εργατικής φιγούρας και ανοίγουν συζητήσεις γύρω από θέματα φύλου, κουλτούρας, οικολογίας, εκπαίδευσης, αντιμιλιταρισμού, αντιιεραρχικών μορφών οργάνωσης κτλ. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσουν ορισμένα βραχύβια αναρχικά περιοδικά κυρίως σε Ιστανμπούλ, Σμύρνη και Άγκυρα. Οι πρώτες αναρχικές ομάδες αδυνατούν να συγκροτήσουν ένα κατανοητό θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης στην Τουρκία (Karabıbol publications, 1996). Κυρίως αυτό που συνέβη ήταν ότι, στη δεκαετία του '90, οι αναδυόμενες στο μητροπολιτικό πεδίο της Ιστανμπούλ νέες υποκειμενικότητες αμφισβητούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής της τουρκικής οικογένειας, νιώθουν ότι δεν χωράνε στα πτωχευμένα αριστεριστικά κόμματα, επιδιώκουν να πειραματιστούν με την πανκ κουλτούρα και ανακαλύπτουν τις αναρχικές ιδέες. Έτσι φτάνουμε στην Πρωτομαγιά του 1993, όταν για πρώτη φορά στους δρόμους της Ιστανμπούλ θα κυματίσουν μαυροκόκκινες σημαίες. Από τότε οι αναρχικές συλλογικότητες παρ'όλες τις διασπάσεις, αντιφάσεις και αδυναμίες τους θα έχουν διαρκή παρουσία στη ριζοσπαστική σκηνή της χώρας και το 2003 θα ανοίξει το πρώτο αναρχικό κοινωνικό κέντρο στην Ιστανμπούλ με το όνομα Kara Ev (Μαύρο σπίτι) στην περιοχή Μπαλάτ, δίπλα στον Κεράτιο. Σημείο αναφοράς, επίσης, ήταν η αντιπολεμική διαδήλωση στην Άγκυρα το 2003, όταν για πρώτη φορά δημιουργήθηκε το λεγόμενο Kara Bloc (Μαύρο Μπλοκ) με αρκετές εκατοντάδες διαδηλώτριες και διαδηλωτές. Την τελευταία δεκαετία κυκλοφορούν αρκετά περιοδικά, όπως τα «Kara MecmuA» (Μαύρη Έκδοση), «Kara Gazete» (Μαύρη Εφημερίδα), «Liberten» (Ελευθεριακός), το κουρδικό «Qijika Reş» (Μαύρο Κοράκι), «Otonom X», «Uygurlıga Karsi», «İnat», «İmlasız» και το αναρχοigbtq περιοδικό «KAOS GL» από το 1994. Σήμερα, ο χώρος των αναρχικών αποτελείται από αντιμιλιταριστές, αρνητές στράτευσης και αντιρρησίες συνείδησης, αναρχοπριμιτιβιστές, αναρχο-

φεμινίστριες, ποστ-φέμινιστ ομάδες, αντιομοφοβικές ομάδες και τα τελευταία χρόνια δημιουργούνται ομάδες υποστήριξης-αλληλεγγύης μεταναστών. Τα αναρχικά μπλοκ κάνουν δυναμικές εμφανίσεις στις διαδηλώσεις ενάντια στη σύνοδο του NATO το 2004, του ΔΝΤ το 2009 καθώς και στις συγκρουσιακές πορείες της Πρωτομαγιάς. Επίσης, όλο και περισσότερο εμπλέκονται σε τοπικούς αγώνες και ιδίως σε θέματα αστικών αναπλάσεων, ξευγενισμών, μεγάλων έργων καθώς και σε ζητήματα φύλου. Τέλος, οι αναρχικές ιδέες τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλείς στις κουρδικές κοινότητες³³ (Russian 'Avtonom' magazine 2004, Anarşi Kolektifi Ankara 2011, Karambol publications 1996)

5.3 Το κίνημα των Κούρδων

Οι Κούρδοι κατοικούν τις τελευταίες τρεις χιλιετίες σε μια εξαιρετικά σημαντική γεωπολιτική περιοχή, η οποία ορίζεται από τις νότιες απολήξεις του Καυκάσου, ανατολικά βρίσκεται το επιβλητικό και σχεδόν απροσπέλαστο όρος Αραράτ, έπειτα κατηφορίζοντας συναντάμε το οροπέδιο του μικρασιατικού Ταύρου και τις λίμνες Βαν και Ουρμίσια, από τις οποίες πηγάζουν οι ποταμοί Τίγρης και Ευφράτης διαμορφώνοντας την εύφορη πεδιάδα της Μεσοποταμίας. Οι περιοχές των Κούρδων αποτελούσαν πάντοτε το νευραλγικό πέρασμα μεταξύ αντιπάλων βασιλείων, ηγεμόνων, αυτοκρατοριών και κρατών, με αποτέλεσμα η ιστορία τους, ο πολιτισμός τους και ο φυσικός τους πλούτος διαρκώς να λεηλατούνται. Από τα αρχαία χρόνια διεκδικούν

33. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια ο φυλακισμένος ηγέτης του ΡΚΚ Αμπντούλάχ Οτσαλάν χρησιμοποιεί φράσεις και όρους από τη θεωρία του ελευθεριακού κομμουνισμού του Μάρραϊν Μπούκτιν για να καταδείξει το κοινοτικό και οικολογικό πνεύμα οργάνωσης των κουρδικών κοινοτήτων.

την περιοχή οι δύο σημαντικές αυτοκρατορίες των Περσών και των Ασσυρίων, έπειτα την καταλαμβάνει ο μέγας Αλέξανδρος και στη συνέχεια η περιοχή βρίσκεται στις αμφιλεγόμενες εσχατιές της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έπειτα, τα υψίπεδα του Κουρδιστάν αποτελούν το διαρκές μήλο της έριδος μεταξύ της Βυζαντινής και, στη συνέχεια, της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τις αναδυόμενες αραβικές αυτοκρατορίες της Μέσης Ανατολής. Ως αποτέλεσμα, οι κάτοικοι της περιοχής διαρκώς εξεγείρονται εναντίον των ποικίλων κατακτητών.

Ειδικότερα, στην ύστερη Οθωμανική αυτοκρατορία, καταγράφονται τουλάχιστον εννέα μεγάλες εξεγέρσεις, οι οποίες πνίγηκαν στο αίμα από τους Οθωμανούς και το 1915 εκτοπίζονται 700.000 Κούρδοι από τις εστίες τους. Μετά την πτώση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όταν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις σχεδίασαν τα νέα σύνορα στη Μέση Ανατολή, οι Κούρδοι βρίσκονται διασκορπισμένοι σε τέσσερις χώρες: Ιράν, Ιράκ, Συρία και Τουρκία. Στην τουρκική επικράτεια, η πολιτική του Κεμάλ Ατατούρκ, με βάση την αρχή της διαφύλαξης της εθνικής ενότητας (ένα έθνος, ένας λαός, μια θρησκεία και μια γλώσσα), όρισε τους Κούρδους που απέμειναν στα υψίπεδα της νοτιοανατολικής Τουρκίας ως ορεινούς Τούρκους. Από τότε οι Κούρδοι βρίσκονται σε ένα καθεστώς διαρκών διακρίσεων, βαριάς φορολογίας, πολιτιστικής καταπίεσης, απελάσεων, διώξεων, φυλακίσεων, απαγόρευσης της κουρδικής γλώσσας και ως εκ τούτου πολλές φορές εξεγείρονται. Χαρακτηριστικές είναι οι εξεγέρσεις του Κοχίρι το 1920, η εξέγερση του Σείχη Σαΐντ το 1925, οι εξεγέρσεις του Ζεϊλάν το 1930, του Άγκρι (Δημοκρατία του Αραράτ) τα έτη 1926-1932 και του Ντερσίμ – Τουνκέλι το 1938, οι οποίες βαπτίστηκαν από το τουρκικό κράτος ως «εξεγέρσεις των αγρίων» ώστε να δικαιολογήσουν την καταστολή τους. Συνολικά, την περίοδο 1920-1940, καταγράφονται 27 εξεγέρσεις, οι οποίες πνίγηκαν στο αίμα από τον τουρκικό στρατό, από δοσίλογους και μισθοφόρους προδότες, εκατοντάδες εξεγερμένα χωριά κάηκαν, οι περισσότεροι ηγέτες τους απαγχονίστηκαν, ο Ευφράτης πολλές φορές γέμισε με αποκεφαλισμένα πτώματα και συνολικά πάνω από 150.000 Κούρδοι δολοφονήθηκαν τις πρώτες δεκαετίες του τουρκικού κράτους.

Στη συνέχεια, στις δεκαετίες 1940-1970, οι πολιτικές του τουρκικού κράτους επεκτείνονται στην καθολική απαγόρευση της κουρδικής κουλτούρας, γλώσσας, μουσικής και γραφής με στόχο τον εκτουρκισμό των πληθυσμών των νοτιοανατολικών περιοχών της χώρας. Χαρακτηριστικά, λέγεται ότι μέχρι το 1940 εφαρμοζόταν η λεγόμενη «Μαύρη Γενοκτονία» των Κούρδων και στη συνέχεια, από το 1940 και ύστερα, αρχίζει μια νέα φάση στο σχέδιο αφανισμού των Κούρδων, η οποία ονομάζεται «Λευκή Γενοκτονία» και αναφέρεται στον αφανισμό του πολιτισμού και της κουλτούρας των Κούρδων.

Στην ταραγμένη δεκαετία του '70, μέσα στο κλίμα γενικής αμφισβήτησης και ανάδυσης διεθνιστικών ριζοσπαστικών αριστερών οργανώσεων, διαμορφώνεται μια νέα ιδέα για το κουρδικό ζήτημα. Όπως δήλωνε εκείνη την εποχή ο Κεμάλ Πιρ, «μόνο μέσα από τη λύση του κουρδικού μπορεί να προκύψει πραγματική δημοκρατία στην Τουρκία. Η ελευθερία των λαών μας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ελευθερία του κουρδικού λαού. Στόχος μας είναι η δημοκρατική ενότητα όλων των λαών της Μέσης Ανατολής και σ' αυτό το κουρδικό κίνημα έχει κομβικό ρόλο» (Asarcikli, 2009). Συνεπώς, η δημιουργία εθνικού κουρδικού κράτους υποχωρεί και αναδύεται η ιδέα της σοσιαλιστικής επανάστασης όλων των εθνοτήτων εντός του κάθε κράτους-έθνους. Τέλη λοιπόν του 1974, στο Τουζλού Καγίρ της Άγκυρας, γίνεται μια συνάντηση (πικ-νικ το χαρακτήρισαν) ριζοσπαστών αριστερών που σήμερα θεωρείται ως η θρυλική ιδρυτική συνάντηση του PKK. Σ' αυτήν συμμετείχαν τούρκοι, αλεβίτες και κούρδοι, μεταξύ των οποίων και ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν (Κούρδος, που μέχρι το πανεπιστήμιο θεωρούσε τον εαυτό του Τούρκο). Η Οργάνωση παίρνει το όνομα «Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός» (Ulusal Kurtulus Ordusu). Η επιλογή του Εθνικός αντί για Κουρδικός έχει ιδιαίτερη σημασία σε σχέση με τις απόψεις περί σοσιαλιστικής επανάστασης, αλλά και με τις διαφορετικές καταγωγές των ιδρυτικών μελών (Asarcikli, 2009). Ωστόσο, στην πορεία, τα μη κουρδικά μέλη της οργάνωσης εξαφανίζονται ή δολοφονούνται, η οργάνωση μεταφέρει το πεδίο των δραστηριοτήτων της προς τα ανατολικά και τον Νοέμβριο του 1978, στη συνάντηση της οργάνωσης στο Φις του Ντιγιαρμπάκιρ, ο Οτσαλάν

αναλαμβάνει Γενικός Γραμματέας. Σ' αυτή τη συνάντηση ορίζεται ως κύριος στόχος η «κομμουνιστική επανάσταση» και η «αντικατάσταση του καπιταλισμού από τον κομμουνισμό». Το πιο σημαντικό όμως, εκτός του ότι όλη η νέα Κεντρική Επιτροπή αποτελείται από Κούρδους, είναι ότι η οργάνωση αλλάζει όνομα και λέγεται πλέον ΡΚΚ (Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν). Μέσα σε τέσσερα χρόνια ο αγώνας για απελευθέρωση των εθνοτήτων μέσα στο πλαίσιο της Τουρκίας γίνεται αγώνας για ανεξαρτησία μιας εθνότητας, της κουρδικής. Από τον «Εθνικό Απελευθερωτικό Στρατό» έγινε το πέρασμα στο «Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν» (Asarcikli, 2009). Από τότε η ιδεολογία του ΡΚΚ είναι ένα μίγμα επαναστατικού κομμουνισμού και κουρδικού εθνικισμού.

Τις επόμενες δεκαετίες, του '80 και '90, το ΡΚΚ διεξάγει ένοπλο αγώνα κατά του τουρκικού κράτους με στόχο την πολιτιστική και πολιτική αυτονομία των Κούρδων και τη δημιουργία ανεξαρτήτου κουρδικού κράτους. Μέχρι σήμερα περίπου 40.000 Τούρκοι και Κούρδοι στρατιώτες και πολίτες έχασαν τη ζωή τους και χιλιάδες Κούρδοι ή υποστηρικτές τους έχουν φυλακιστεί και βασανιστεί. Τον Αύγουστο του 1999, το ΡΚΚ ανακοίνωσε ότι αναστέλλει την ένοπλη δράση και τα τελευταία χρόνια εντείνονται οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της τουρκικής κυβέρνησης και της ηγεσίας των Κούρδων.

Από χωρικής πλευράς, η πολιτική του τουρκικού κράτος είναι η διαρκής εκτόπιση των πληθυσμών της νοτιοανατολικής Τουρκίας, προκειμένου να περιορίσουν τη δύναμη του ΡΚΚ. Μέχρι τα μέσα του '90, περισσότερα από 3.000 κουρδικά χωριά εξαφανίστηκαν από τον χάρτη και σήμερα περίπου οι μισοί από τα 15 εκατομμύρια Κούρδων ζουν σε ανυπότακτα γετζέκοντου στην περίμετρο της Ιστανμπούλ, της Άγκυρας και της Σμύρνης.

«το θέμα δεν είναι το πάρκο, ακόμα δεν το κατάλαβες;»

σύνθημα στο πάρκο Γκεζί

6.1 Μαθαίνω ότι οι μπουλντόζες μπαίνουν στο πάρκο Γκεζί

«Μαθαίνω ότι οι μπουλντόζες μπαίνουν στο πάρκο Γκεζί και κόβουν τα δέντρα και τότε σκέφτηκα ότι θα πάω αλλά, μάλλον, υπέθετα ότι θα ήμασταν μόνο καμιά πενηνταριά άτομα, η αστυνομία πάλι θα μας επιτεθεί και δεν θα γίνει τίποτα και θα γυρίσω σπίτι μου. Πήγα λοιπόν, ήμασταν όντως πενήντα άτομα, όντως η αστυνομία μας επιτέθηκε και ξαφνικά άρχισαν να καταφθάνουν όλο και περισσότεροι άνθρωποι, γίναμε περίπου 1.000 άτομα και τότε η αστυνομία επιτέθηκε ξανά. Τότε ήταν 28 Μαΐου και κάθε φορά που η αστυνομία μας επιτίθονταν κατέφθαναν όλο και περισσότεροι άνθρωποι. Πιστεύω ότι το βασικό κίνητρο ήταν ότι επρόκειτο για ένα παράνομο πρότζεκτ, με ωμό και βίαιο τρόπο θέλανε να πάρουν ένα πάρκο και ο κόσμος εξοργίστηκε και θεώρησε ότι ήταν δίκαιο να αμυνθεί. Έτσι, λοιπόν, οι μπάτσοι συνέχισαν

να επιτίθενται και το βράδυ πριν την εξέγερση υπήρχαν περίπου 3.000 άτομα με σκηνές και σκεφτόμασταν ότι η αστυνομία δεν μπορεί να επιτεθεί σε 3.000 άτομα, και όμως ξανά μας επιτέθηκαν. Την επόμενη μέρα ήμασταν πολύ κουρασμένες και κουρασμένοι, ήδη κοιμόμασταν τέσσερις νύχτες στο πάρκο, είχαμε φτιάξει ήδη την "πλατφόρμα Ταξιμ" και καλέσαμε συγκέντρωση στις 19.00, ξανά στο πάρκο, αλλά είχαμε αυτό το συναίσθημα απόγνωσης ότι πάλι θα μας επιτεθούν. Και είμαστε στο πάρκο και έχει μαζευτεί άπειρος κόσμος, ήταν φανταστικό, κανένας δεν το περίμενε, και ακολούθησαν οδομαχίες για 16 ώρες με την αστυνομία. Μόνο εκείνη τη νύχτα οι μπάτσοι έριξαν 9 τόνους δακρυγόνων και ξόδεψαν όλο τους το ετήσιο στοκ, ήταν απίστευτο, δεν μπορούσες να περπατήσεις στο δρόμο διότι η ασφαλτος ήταν γεμάτη από τα κάνιστρα των δακρυγόνων.» (Ζεϊνό, 2014:19)

6.2 Ιστορία και το πρότζεκτ του πάρκου Γκεζί

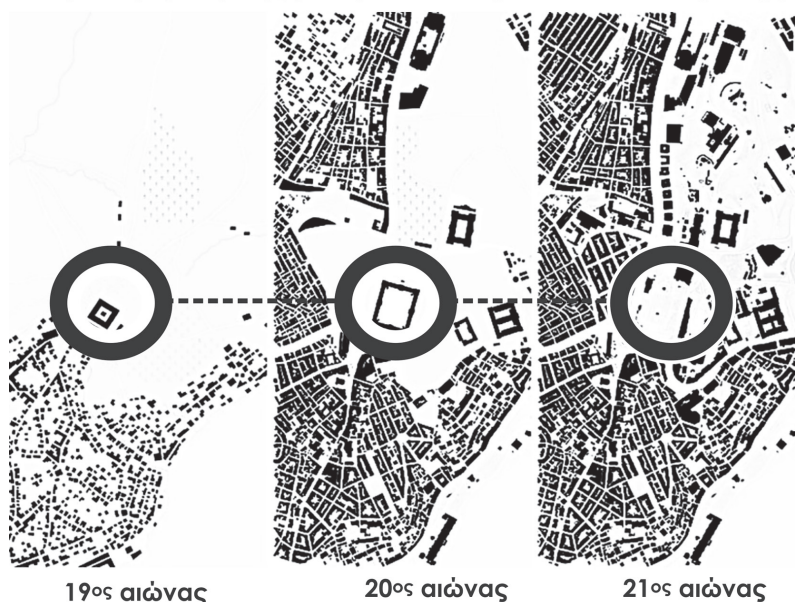
Το πάρκο Γκεζί χωροθετείται σε μια εξαιρετικά σημαντική γεωγραφική, πολιτική και πολιτισμική τοποθεσία της Ιστάνμπουλ. Βρίσκεται εκεί που τελείωνε η κοσμοπολίτικη περιοχή του Μπέηογλου, η πρώην περιοχή του Πέρα, ακριβώς δίπλα στην ιστορική πλατεία Ταξίμ.

Στην περιοχή στην οποία βρίσκεται το πάρκο Γκεζί υπήρχε από το 1560 αρμένικο νεκροταφείο, το οποίο καταστράφηκε από τον Οθωμανό σουλτάνο Σελίμ τον Τρίτο και στη θέση του κατασκευάστηκε το 1806 ένας εμβληματικός στρατώνας, ο λεγόμενος «Halil Pasha Artillery Batacks». Ο αρμένιος αρχιτέκτονας Κρίκορ Μπαλιάν, ο οποίος καταγόταν από διάσημη οικογένεια αρχιτεκτόνων, σχεδίασε μια εντυπωσιακή σύνθεση της ύστερης οθωμανικής αρχιτεκτονικής με στοιχεία ινδικής και ρωσικής τεχνοτροπίας, όπως ήταν στις εμβληματικές εισόδους του οι χαρακτηριστικοί τρούλοι σε σχήμα κρεμμυδιού. Ο στρατώνας είχε περιμετρικά ένα ενιαίο διώροφο κτίσμα με κοίτρες, διαμορφώνοντας στο εσωτερικό του μια μεγάλη εσωτερική αυλή. Εκείνη την εποχή ο εσωτερικός χώρος, εκτός από στρατιωτικές ασκήσεις, είχε χρησιμοποιηθεί για ποικίλες δραστηριότητες, όπως ακροβατικές επιδείξεις, ιπποδρομίες καθώς και τη διαμονή Ελλήνων προσκυνητών. Το κτίριο του στρατώνα κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα είχε υποστεί αρκετές ζημιές και καταστράφηκε ολοσχερώς στις 31 Μαρτίου του 1909 από ισλαμιστές που αντιτίθονταν στο νέο καθεστώς των Νεότουρκων.

Γράφημα 7. 3D αναπαράσταση του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί

Ευρύτερη περιοχή πάρκου Γκεζί και πλατείας Ταξίμ

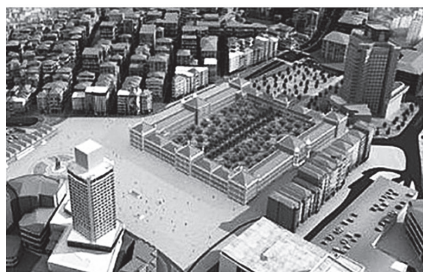
Χάρτης 20. Εξέλιξη αστικού ιστού γύρω από το πάρκο Γκεζί

Στη συνέχεια, ο εσωτερικός του χώρος μετατράπηκε στο πρώτο γήπεδο ποδοσφαίρου της Τουρκίας με χωρητικότητα 8.000 θέσεις. Σε αυτό το γήπεδο έδινε τους αγώνες της η Εθνική Τουρκίας καθώς και οι σημαντικότερες ποδοσφαιρικές ομάδες της Ιστανμπούλ, όπως η Μπεσίκτας. Επίσης, χρησιμοποιούταν για αγώνες πάλης, αγώνες στίβου και για ιππικά αγωνίσματα.

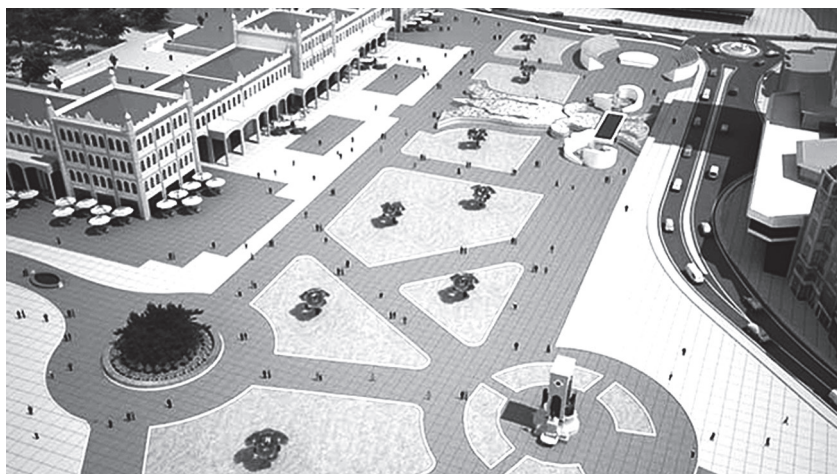
Έπειτα, το 1940 κατεδαφίζονται τα κτίρια του στρατώνα και ο χώρος μετατρέπεται στο πάρκο Γκεζί, ακολουθώντας τις κατευθύνσεις του πολεοδομικού σχεδίου του Ανρί Προστ. Βέβαια το αποικιοκρατικό σχέδιο του Προστ προέβλεπε για τη μεγαλοαστική περιοχή που περιβάλλει την πλατεία Ταξίμ ένα πολύ μεγαλύτερο πάρκο, έκτασης 300 στρ., το οποίο θα ονομαζόταν «Park No. 2», το λεγόμενο «Δάσος της Βουλώνης» της Ιστάνμπουλ και η είσοδός του θα ήταν η Εσπλανάδα Ινονού (από το όνομα του προέδρου İsmet İnönü), δηλαδή το σημερινό πάρκο Γκεζί. Ωστόσο, η τουρκική γραφειοκρατία και λαμογιά έγραψε διαφορετικά την ιστορία. Η περιοχή σταδιακά καταπατήθηκε, κτίστηκαν πολυκατοικίες και ξενοδοχεία (Intercontinental, Grant Hayatt, Gezi Hotel Bosphorus κ.α.) και η σημερινή έκταση του πάρκου περιορίστηκε στα 40 στρ. Το πάρκο Γκεζί από τότε αποτελεί το μοναδικό πράσινο χώρο στο πυκνοδομημένο Μπέηογλου. Επίσης, αποτελεί διάσημο τόπο φλερτ και κρούισινγκ για ομοφυλόφιλους.

Στις αρχές του 2013 ανακοινώνεται η μετατροπή του πάρκου σε εμπορικό και ψυχαγωγικό κέντρο με το όνομα «Torus Kışlası» (Στρατώνας Πυροβολικού). Το νέο πρότζεκτ που περιφράσσει και καταστρέφει το πάρκο αποτελεί μια κακιά αρχιτεκτονική bric-à-brac ρέπλικα, αντιγραφή του παλαιού οθωμανικού στρατώνα. Το πρότζεκτ προβλέπει να υπάρχει ξανά ένα τριώροφο αυτή τη φορά, περιμετρικό κτίριο, το οποίο προορίζεται για εμπορικό κέντρο με καταστήματα, εστιατόρια, μπαρ και κινηματογράφους και ο εσωτερικός χώρος, αρκετά συρρικνωμένος σε σχέση με τον παλαιότερο, προβλέπεται να αποτελεί έναν ευέλικτο πολυλειτουργικό χώρο, ο οποίος θα μπορεί να μετατρέπεται σε συναυλιακό χώρο, γήπεδο ποδοσφαίρου, πίστα για πατινάζ το χειμώνα και πισίνα το καλοκαίρι. Ο στόχος είναι να μετατραπεί το πάρκο Γκεζί σε εμπορικό κέντρο-σύμβολο της Ιστάνμπουλ Παγκόσμιας Πόλης.

Γράφημα 8. 3D αναπαράσταση της πλατείας Ταξίμ
και του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί

Γράφημα 9. 3D αναπαράσταση της πλατείας Ταξίμ και του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί

6.3 Ο Κοινός Χώρος της εξέγερσης

ή αλλιώς η Κομμούνα του Γκεζί

Τι πρώτες πρωινές ώρες της 31 Μαΐου 2013 και ενώ ο περισσότερος κόσμος κοιμάται, οι μπάτσοι εισβάλλουν στο πάρκο και καταστρέφουν τα πάντα. Ο Χασάν, μέλος του lgbt bloc λέει «έβαλαν φωτιά στα πάντα από τις σημαίες μας μέχρι τα μουσικά όργανα» (Jourdan & Maeckelbergh 2013). Οι εικόνες φρίκης κάνουν το γύρω του διαδικτύου και άμεσα χιλιάδες κόσμου συγκεντρώνεται στο πάρκο μετατρέποντας την απλή διαμαρτυρία σε κοινωνική εξέγερση. Σύμφωνα με την Οζλέμ³⁴, «στην αρχή ήταν μια διαμαρτυρία ενάντια στην καταστροφή του πάρκου αλλά ξαφνικά και άμεσα άλλαξε χαρακτήρα και έγινε διαμαρτυρία ενάντια στην κρατική τρομοκρατία και την αστυνομική βαρβαρότητα» (Jourdan & Maeckelbergh 2013).

Η καταπίεση των ομοφυλόφιλων, οι πολιτικές εξευγενισμού και τα μεγάλα έργα, οι περιβαλλοντικές καταστροφές, η αλαζονεία της κυβέρνησης, οι μαζικές εκτοπίσεις μεταναστών από τα γετζέκοντου, τα κυνήγια διεμφυλικών εργατριών του έρωτα, οι φυλακίσεις και απαγορεύσεις των αριστερών και αναρχικών ομάδων όπως η απαγόρευση να προσεγγίσουν την πλατεία Ταξίμ την πρωτομαγιά, η λογοκρισία στην ελευθερία του λόγου, οι νέοι αθλητικονόμοι εναντίον των οργανωμένων οπαδών, η διαχρονική καταπίεση των Αλεβιτών η οποία όλο και εντείνεται καθώς και των Κούρδων, οι βιοπολιτικές επιθέσεις με τις λεγόμενες πολιτικές σώματος, όπως το ότι οι γυναίκες υποχρεούνται να γενούν τρία παιδιά, οι απαγορεύσεις στην κατανάλωση

34. Η Οζλέμ είναι μέλος της ομάδας «Επαναστατική Αναρχική Δράση»

αλκοόλ, οι απαγορεύσεις στο να αγγίζονται και να φλερτάρουν οι άνθρωποι στους δημόσιους χώρους αποτελούν ορισμένες από τις αιτίες που οδήγησαν ένα μεγαλειώδες πλήθος να συμμετέχει στην κομμούνα του Γκεζί. Ωστόσο, το πλήθος των εξεγερμένων δεν περιορίστηκε απλώς στην αντιπαράθεση με το κράτος, αλλά διαπραγματεύτηκε και υπερέβη σε σημαντικό βαθμό πολιτισμικές, ταξικές, φυλετικές έμφυλες, οπαδικές, κομματικές ταυτότητες και πειραματίστηκε με νέες μορφές ζωής, οργάνωσης και αγώνα. Σύμφωνα με την Πελίν «Από τις 31 Μαΐου μετατράπηκε η διαμαρτυρία σε μια αντικρατική εξέγερση. Ο καθένας και η καθεμία είχε πολλούς λόγους για να συμμετέχει, ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις ακόμα και οι ισλαμιστές συμμετείχαν. Με αυτόν τον τρόπο το πάρκο Γκεζί έγινε ο συμβολικός χώρος στον οποίο οι άνθρωποι βρήκαν κάτι κοινό» (Tan 2013)

Για δύο εβδομάδες, από την 1η Ιουνίου μέχρι τη μεγάλη αστυνομική επιχείρηση στις 15 Ιουνίου, το πάρκο Γκεζί και η πλατεία Ταξίμ συγκροτούσαν τον πυρήνα της κομμούνας, έναν χώρο αντικρατικό, στον οποίο:

«γρήγορα εγκαθιδρύθηκε μια κοινοτική ζωή. Δίπλα σε πάγκους με φαγητό, επιγραφές έλεγαν “δεν απαιτούνται χρήματα”. Ένα ιατρείο, μια βιβλιοθήκη, ένα κέντρο πληροφόρησης και ένας κήπος δημιουργήθηκαν συλλογικά. Μέσω συνελεύσεων, φόρουμ και εργαστηρίων και ίσως και πιο σημαντικό μέσω αυθόρμητων συζητήσεων και συναντήσεων οι παραγόμενες επιθυμίες των ανώνυμων κατοίκων ενίσχυσαν και ενεργοποίησαν τις ικανότητες των κοινών» (Karaman, 2013:4)

Στις 5 Ιουνίου κηρύσσεται γενική απεργία και πάνω από 500.000 άτομα, εργάτριες και εργάτες συγκεντρώνονται στην πλατεία Ταξίμ. Έπειτα, το σαββατοκύριακο 8 και 9 Ιουνίου, πάνω από ένα εκατομμύριο διαδηλωτές συγκεντρώνονται ξανά στην πλατεία Ταξίμ, στην μεγαλύτερη συγκέντρωση στην ιστορία της Ιστανμπούλ. Εκεί ήταν και οι οπαδοί των μεγαλύτερων ποδοσφαιρικών ομάδων της πόλης, της Μπεσίκτας, της Φενέρμπαχτσε και της Γαλατασαράι, οι έως πριν

αντίπαλοι ενώθηκαν κάτω από τη σημαία «Ενωμένη Ιστάνμπολ»³⁵. Οι ταυτότητες ρευστοποιούνται στην κομμούνα του Γκεζί. Ομοφυλόφιλοι, λεσβίες, τρανσέξουαλ, κούρδοι, αλεβίτες, άθεοι, άνεργοι, επισφαλείς εργαζόμενοι, φοιτητές, αριστεροί, κομμουνιστές, αναρχικοί, κεμαλιστές, αντικαπιταλιστές μουσουλμάνοι αλληλεπιδρούν σε μια οργισμένη γιορτή. Οι χούλιγκαν παρακολουθούν σεμινάρια από φεμινιστικές και lgbtq ενάντια σε ομοφοβικά και σεξιστικά συνθήματα,³⁶ οι κεμαλιστές περιφρουρούν τις θρησκευτικές γιορτές των αντικαπιταλιστών μουσουλμάνων και οι αριστεριστές και αναρχικοί συνυπάρχουν μετά από χρόνιες διαμάχες.

Ωστόσο ο κοινός χώρος και η αίσθηση ελευθερίας που είχαν πολλές και πολλοί εντός της ελεύθερης περιοχής του Γκεζί και της πλατείας Ταξιμ διαρρήχτηκε στις 11 Ιουνίου 2013 το πρωί με την εισβολή της αστυνομίας. Οι μπάτσοι με όλες τους τις δυνάμεις εισέβαλαν στο πάρκο στις έξι το πρωί και επιτεθήκαν αλύπητα στον κόσμο που ακόμα κοιμόταν. Πολλοί λιποθύμησαν από τα δακρυγόνα και τραυματίστηκαν από τα κάνιστρα. Στο πρόχειρο ιατρείο έφταναν συνέχεια διαδηλωτές βουτηγμένοι στο αίμα, με σοβαρά προβλήματα αναπνοής και όρασης. Ωστόσο, ο κόσμος παρέμεινε στο δρόμο αντιστάθηκε, έφτιαξαν

35. Σύμφωνα με τον αθλητικογράφο Ομέρ Μαντρά όταν μαθεύτηκε ότι η αστυνομία χτυπάει τους οπαδούς της Μπεσίκτας τότε οι χούλιγκαν της Φενέρμπαχσε και της Γαλατασαράι ένωσαν τις δυνάμεις τους για να υποστηρίξουν την Μπεσίκτας και τότε όλοι μαζί υιοθέτησαν το σύνθημα «Carsı είσαι τα πάντα για μας», ένα σύνθημα που έως τότε το άκουγες μόνο από τους οπαδούς της Μπεσίκτας (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

36. Τις πρώτες μέρες της εξέγερσης ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή σεξιστικά συνθήματα όπως «πέτα μας δακρυγόνα, βγάλε το κράνος, πέτα το γκλοπ και τότε θα δούμε ποιος είναι άντρας», «η Καρσιγιάκα και η Κασιμπασά (ποδοσφαιρικές ομάδες) θα γαμήσουν τον Ερντογάν».

αλυσίδες. Σύμφωνα με την Τσιγκντέμ, «αυτό ήταν το πρόσωπο της κυβέρνησης, αυτή η βία. Αν προσπαθούσαμε να δούμε τη βία όλων αυτών των αστυνομικών σε ένα ανθρώπινο πρόσωπο, η έκφραση αυτού του προσώπου ήταν ο τρόπος που η κυβέρνηση μας κοιτούσε» (Jourdan & Maeckelbergh 2013). Μετά την επίθεση των μπάτσων, οι διαδηλωτές προσπάθησαν να ανακαταλάβουν το πάρκο. Η μάχη της Ταξίμ διήρκησε όλη τη μέρα και τη νύχτα μέχρι το επόμενο πρωί. Με τα λόγια της Ελβάν «υπήρχαν μεγάλες φωτιές στην πλατεία, ήταν σαν σκηνή από την ταινία "Αποκάλυψη τώρα", ήταν απίστευτο. Ξέρετε, όταν ζεις αυτές τις μεγαλειώδεις στιγμές, δεν μπορείς να το πιστέψεις, τόσο μεγάλο για την φαντασία μας, όλοι βρισκόντουσαν σε αυτές τις μεγάλες φωτιές» (Jourdan & Maeckelbergh 2013). Τελικά η αστυνομία κατάφερε να ανακαταλάβει την πλατεία Ταξίμ αλλά δεν μπόρεσε να εκκενώσει το πάρκο Γκεζί. Παρά την μεγάλη παρουσία μπάτσων στην περιοχή, ο κόσμος συνέχισε να καταφθάνει με αντισφυξιογόνες μάσκες στο πάρκο, απώθησε τους μπάτσους από την πλατεία Ταξίμ και η ατμόσφαιρα γρήγορα μεταστράφηκε σε μια ανεπανάληπτη διονυσιακή γιορτή.

Στη συνέχεια, τις επόμενες ημέρες η κομμούνια του Γκεζί επεκτείνεται στην ευρύτερη περιοχή του Μπέηογλου και της Μπεσίκτας. Η κυβέρνηση είναι αμήχανη και περιορίζεται σε πόλεμο προπαγάνδας μέσω του ελέγχου των επίσημων media και προσπαθεί να σπείρει τη διαίρεση στο στρατόπεδο των διαδηλωτών με τον ισχυρισμό ότι υπάρχουν προβοκάτορες ανάμεσά τους (Devrimli, 2013:5). Με τα λόγια της Ελβάν:

«Μεταξύ 11 και 15 Ιουνίου αναρωτιόμασταν και "τώρα τι;", δεν αφήνουμε το πάρκο. Όμως στη συνέχεια η κυβέρνηση μας προειδοποιούσε ότι πρέπει να φύγουμε. Οι οικογένειες έστειλαν τα παιδιά τους στο δρόμο και τους λέγανε "πηγαίνετε, αντισταθείτε με τους διαδηλωτές". Όλοι καταλάβαιναν ότι είναι απαραίτητο να αγωνιστούμε για την ελευθερία μας, για τα δικαιώματά μας και καταλάβαινες ότι ήταν ένα σημείο μη αναστρέψιμο, μπορούσες μόνο να πας μπροστά» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Και φτάνει η τελική μάχη. Στις 15 Ιούνη ο Ερντογάν, σε συγκέντρωση του κόμματός του στην Άγκυρα, δηλώνει ότι, αν οι διαδηλωτές δεν φύγουν από το πάρκο, τότε η αστυνομία θα τους επιτεθεί και θα το εκκενώσει. Ταυτόχρονα, ξεκινάει η επιχείρηση εκκένωσης του πάρκου Γκεζί. Οι δημοσιογράφοι απαγορεύτηκε να μπουν στο πάρκο, χτυπήθηκαν, έγιναν συλλήψεις και σε ορισμένες περιπτώσεις απελάθηκαν. Κατά την εκκένωση της Ταξίμ, οκτώ στρατιωτικά οχήματα και στρατιώτες δημιούργησαν κλοιό ακτίνας τριών χιλιομέτρων γύρω από την πλατεία για να εμποδίσουν την πρόσβαση. Το απόγευμα του Σαββάτου, στις 15 Ιούνη η αστυνομία εισέβαλε στο πάρκο εκτοξεύοντας 150.000 δακρυγόνα και τρεις χιλιάδες τόνους νερού.

Σύμφωνα με την Ελβάν:

«Ήταν μια πολύ βίαιη επίθεση. Υπήρχαν παιδιά στο πάρκο, ήρθαν οι μητέρες από τα νέα παιδιά. Υπήρχαν μεγάλοι άνθρωποι στο πάρκο, υπήρχαν άτομα με ειδικές ανάγκες. Η αστυνομία επιτέθηκε στο πάρκο με πλήρη εξοπλισμό, με δακρυγόνα, με πλαστικές σφαίρες, με γκλομπ. Χτύπησαν τον κόσμο (...) Προσπάθησα να πάω στο πάρκο αλλά υπήρχαν αστυνομικά μπλόκα σε όλες τις εξόδους της πλατείας Ταξίμ. Συνεπώς δεν μπορούσες ούτε να μπεις ούτε να βγεις από την πλατεία. Ο κόσμος διέφυγε στις γύρω γειτονιές, σε ξενοδοχεία, μαγαζιά και σπίτια. Πολλοί διαδηλωτές κατέφυγαν στο γειτονικό ξενοδοχείο Divan, το οποίο λειτουργούσε ως αυτοσχέδιο νοσοκομείο. Όμως η αστυνομία επιτέθηκε και στο Divan, το οποίο είναι ένα πεντάστερο ξενοδοχείο, πετώντας με αύρες νερό και δακρυγόνα. Η βία που χρησιμοποίησε η αστυνομία ήταν τόσο μεγάλη. Είχαν εντολές να διώξουν τον κόσμο με οποιοδήποτε κόστος. Δεν τους ενδιέφερε εάν κινδύνευαν ανθρώπινες ζωές. Στις 15 Ιουνίου τραυματίστηκε πολύς κόσμος και δεν υπήρχαν μόνο τραυματίες αλλά πολύς κόσμος έχασε τα μάτια του από πλαστικές σφαίρες ή δακρυγόνα καθώς τα έριχναν κατευθείαν πάνω στον κόσμο. Πολύς κόσμος έχει τραύματα για όλη του τη ζωή, πολλά άτομα εκτέθηκαν στα δακρυγόνα για πολλή ώρα με αποτέλεσμα να έχουν μόνιμες βλάβες» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Μετά την εκκένωση του πάρκου η αστυνομία ώθησε τον κόσμο στους γύρω δρόμους της περιοχής. Οι κάτοικοι της περιοχής υποστήριζαν τους διαδηλωτές βγαίνοντας και αυτοί στο δρόμο, χτυπώντας κατασάρολες και πετώντας προμήθειες από τα παράθυρα. Αφού οι διαδηλωτές εκδιώχτηκαν από το πάρκο Γκεζί έφτιαξαν οδόφραγμα στους γύρω δρόμους και με συνθήματα όπως «Παντού είναι Ταξίμ! Παντού είναι η αντίσταση!» επιδίωκαν για δεκαπέντε ώρες να επιστρέψουν στο πάρκο.

Το επόμενο πρωί το πάρκο είχε καταλειφθεί από την αστυνομία

Σύμφωνα με την Ελβάν:

«Οι διαδηλώσεις συνεχίστηκαν και το μήνα που ακολούθησε την εκκένωση του πάρκου. Τις πρώτες εβδομάδες οι διαδηλώσεις ήταν σχεδόν καθημερινές, και συνέβαινε η ίδια ιστορία κατά τη διάρκεια όλης τη νύχτας, δακρυγόνα, επιθέσεις της αστυνομίας, επιστροφή των διαδηλωτών, ξανά δακρυγόνα γύρω από την Ταξίμ. Το ίδιο και σε άλλα μέρη της Ιστάνμπουλ όπως και σε άλλες πόλεις της Τουρκίας. Επίσης ο αγώνας συνεχίστηκε στα φόρουμ και στις συνελεύσεις γειτονιάς, οι οποίες γίνονται κατά κανόνα σε πάρκα. Εκεί εκφράζουμε τις απόψεις μας, συζητάμε, λαμβάνουμε αποφάσεις, φτιάχνουμε ομάδες εργασίας, προσπαθούμε να φτιάξουμε νέες ιδέες και προσπαθούμε να εφαρμόσουμε το ιδανικό της άμεσης δημοκρατίας, το οποίο θα έλεγα ότι δουλεύει» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

7. Από το Δικαίωμα στην Πόλη στην κατάληψη του Κοινού Χώρου

Για να κατανοήσουμε τα χαρακτηριστικά της εξέγερσης και της κομμουνας του Γκεζί στην Ιστανμπούλ, θεωρούμε ότι είναι χρήσιμο να εξετάσουμε την εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων πόλης, όπως αυτά εκφράζονται μέσα από το πέρασμα από τη διεκδίκηση δημοκρατικών δικαιωμάτων - τα οποία μπορούν να συμπτυκνωθούν στο λεγόμενο «Δικαίωμα στην Πόλη»- στα πρόσφατα κινήματα και τις εξεγέρσεις για την κατάληψη του λεγόμενου «Κοινού Χώρου».

7.1 Κινήματα για το Δικαίωμα στην Πόλη

Το «Δικαίωμα στην Πόλη» αποτελεί έργο του διάσημου γάλλου φιλοσόφου Ανρί Λεφέβρ (Henri Lefebvre), εκδόθηκε το 1968 και από τότε αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πλήθος κοινωνικών κινημάτων και ακτιβιστών. Ως σημείο αφετηρίας για διάφορα κοινωνικά κινήματα πόλης συνεισέφερε στην ανάπτυξη αγώνων και στην αποσταθεροποίηση της κυριαρχίας σε πολλά μέρη του δυτικού κόσμου κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '60 και '70 (Brenner et al., 2009, Leontidou, 2010, Mayer, 2009). Ωστόσο, στην πορεία των χρόνων, η επαναστατική και καινοτόμα ρητορική του αφομοιώθηκε, σφετερίστηκε και αξιοποιήθηκε από κρατικούς οργανισμούς, ΜΚΟ, δημοτικές αρχές και

πολιτικά κόμματα. Χαρακτηριστικά, η δημοτική παράταξη του Καμίνη, που διοικεί το Δήμο της Αθήνας από το 2010 και στην οποία συμμετέχουν πλήθος αριστερών πολεοδόμων και αρχιτεκτόνων, έχει το όνομα «Δικαίωμα στην Πόλη».

Ο Λεφέβρ έγραψε το «Δικαίωμα στην Πόλη» με αφορμή τα 100 χρόνια από την έκδοση του Κεφαλαίου του Μαρξ και λίγο πριν τις εξεγέρσεις στο Παρίσι, στην Πράγα καθώς και στην υπόλοιπη Ευρώπη και Αμερική (Leontidou, 2010). Είναι η περίοδος κατά την οποία, κυρίως στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες και στη Βόρεια Αμερική, αναδύονται πλήθος κινημάτων που διεκδικούν πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα για τους έγχρωμους, τις γυναίκες, τους ομοφυλόφιλους, τις μειονότητες. Επίσης, είναι η περίοδος που πλήθος εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων σε Λατινική Αμερική, Αφρική και Ασία διεκδικούν δικαιώματα στην εθνική ανεξαρτησία των αποικιοκρατικών χωρών, καθώς και δημοκρατικά δικαιώματα στις χώρες με δικτατορικές κυβερνήσεις. Τέλος, θα ακολουθήσουν, τη δεκαετία του '70, κινήματα που διεκδικούν το δικαίωμα στην ελευθερία του λόγου, στις πολιτισμικές ταυτότητες, στην οικολογία κ.α. Ταυτόχρονα, στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές του '70 είναι η περίοδος που το κράτος πρόνοιας, όπως αναπτύχθηκε στις δυτικές κοινωνίες, φτάνει στο αποκορύφωμά του, λίγο πριν την κρίση του '70 και την ανάδυση του νεοφιλελευθερισμού. Συνεπώς, τα κοινωνικά κινήματα πόλης της εποχής εκείνης διεκδικούν δικαιώματα πόλης στα συγκεκριμένα συμφραζόμενα της κρατικής ρύθμισης του κοινωνικού κράτους. Μάλιστα, εδώ αξίζει να επισημανθεί η προσέγγιση του Καστέλς (1977), σύμφωνα με τον οποίο το κεϋνσιανό κράτος πρόνοιας αναπτύσσεται τόσο περισσότερο όσο αναπτύσσονται κοινωνικά κινήματα πόλης που διεκδικούν περισσότερες κοινωνικές παροχές. (Pickvance, 2003: 103)

Στο παραπάνω κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό πλαίσιο, ο Λεφέβρ, επηρεασμένος από τη διαλεκτική της μαρξιστικής παράδοσης και διαβλέποντας τις επερχόμενες αστικές εξεγέρσεις, αναδεικνύει τον αστικό χώρο ως τόπο συλλογικής ζωής και ως πεδίο χειραφέτησης

και ανατροπής. Στοχεύει όχι μόνο να κατανοήσει την πόλη αλλά να διακρίνει εκείνες τις δυνάμεις που μπορούν να την αλλάξουν. Όπως αναφέρει, «η πόλη είναι η προβολή της κοινωνίας στο έδαφος, δηλαδή όχι μόνο πάνω στο αισθητό πεδίο, αλλά πάνω στο ιδιότυπο επίπεδο που αντιλαμβάνεται και συλλαμβάνει η σκέψη και που ορίζει την πόλη και το αστικό (...) Η πόλη αποτελεί το πεδίο συγκρούσεων και ανταγωνιστικών σχέσεων (...), η πόλη αποτελεί τον τόπο της επιθυμίας και τον τόπο των επαναστάσεων» (Lefebvre, 1968: 75-76)

7.2 Οι αντιφάσεις του Δικαιώματος στην Πόλη

Επιδιώκοντας να εμβαθύνουμε στην έννοια του «Δικαιώματος στην Πόλη» και να ερμηνεύσουμε το σφετερισμό της από επίσημους οργανισμούς, δημοτικές αρχές κτλ, εξετάζουμε αναλυτικότερα τα όρια, τις αδυναμίες και τις αντιφάσεις της λεφεβριανής προσέγγισης.

Ο Λεφέβρ επιδιώκει να ορίσει το «έργο» και την πόλη μέσα από τις μαρξικές κατηγορίες της αξίας, της ανταλλακτικής αξίας και της αξίας χρήσης και ισχυρίζεται ότι «αν θέλουμε να ξεπεράσουμε την αγορά, το νόμο της ανταλλακτικής αξίας, το χρήμα και το κέρδος, δεν πρέπει αλήθεια να ορίσουμε τον τόπο αυτής της δυνατότητας: δηλαδή την κοινωνία πόλης, την πόλη ως αξία χρήσης;» (Lefebvre, 1968:94). Και συνεχίζει «η πόλη δεν είχε και δεν έχει νόημα, παρά μόνο σαν έργο, σκοπός, τόπος ελεύθερης απόλαυσης, τομέας της αξίας χρήσης» (Lefebvre, 1968:97). Στην αναζήτηση των χαρακτηριστικών της κοινωνίας πόλης, παρότι αντιτίθεται στις κατηγορίες της ανταλλακτικής αξίας, του χρήματος και του κέρδους, αποδίδει μια οντολογική, διιστορική, θετική υπόσταση στην κατηγορία της αξίας χρήσης, διαχωρίζοντάς την από την ανταλλακτική αξία.

Εδώ, λοιπόν, απαιτείται μια αναλυτική εννοιολόγηση των κατηγοριών της αξίας, της ανταλλακτικής αξίας, καθώς και της ωφέλιμης και της αφηρημένης εργασίας.

Ο Μαρξ, στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου, ξεκινάει την παρουσίαση του πρώτου μέρους σχετικά με το εμπόρευμα και το χρήμα μελετώντας τους δύο παράγοντες του εμπορεύματος: την αξία χρήσης και την αξία (ή αλλιώς την ανταλλακτική αξία). Ισχυρίζεται ότι στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, «στην κοινωνική μορφή που έχουμε να εξετάσουμε, οι αξίες χρήσεις είναι ταυτόχρονα οι υλικοί φορείς της ανταλλακτικής αξίας» (Μαρξ, 1867:50). Η αξία χρήσης, σύμφωνα με τον Μαρξ, συνδέεται άμεσα με την ωφέλιμη - συγκεκριμένη εργασία και την ωφελιμότητα των πραγμάτων: «η ωφελιμότητα ενός πράγματος το κάνει αξία χρήσης» (Μαρξ, 1867:50) και συνεχίζει : «την εργασία που η ωφελιμότητά της εκφράζεται με την αξία χρήσης του προϊόντος της ή με το γεγονός ότι το προϊόν της είναι αξία χρήσης την ονομάζουμε ωφέλιμη εργασία» (Μαρξ, 1867:56). Οι ωφέλιμες εργασίες διαφέρουν μεταξύ τους ποιοτικά και όχι ποσοτικά: «στην αξία χρήσης κάθε εμπορεύματος περιέχεται μια καθορισμένη σκόπιμη παραγωγική δράση ή ωφέλιμη εργασία. Οι αξίες χρήσης δεν μπορούν να αντιπαρατεθούν η μια στην άλλη σαν εμπορεύματα, αν δεν περιέχουν μέσα τους ποιοτικά διαφορετικές ωφέλιμες εργασίες» (Μαρξ, 1867: 56). Ωστόσο, «αυτός ο χαρακτήρας του σώματος του εμπορεύματος δεν εξαρτάται από το αν η ιδιοποίηση των ιδιοτήτων του χρήσης στοιχίζει στον άνθρωπο πολλή ή λίγη εργασία» (Μαρξ, 1867:50) καθώς «σαν αξίες χρήσεις τα εμπορεύματα διαφέρουν πρώτα από όλα στην ποιότητα» (Μαρξ, 1867:52). Συνεπώς, με βάση την ανάλυση του Μαρξ, οι ποιοτικά διαφορετικές ωφέλιμες εργασίες παράγουν αξίες χρήσεις, οι οποίες είναι οι φορείς της ανταλλακτικής αξίας του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής:

«Προτού τα εμπορεύματα μπορέσουν να πραγματοποιηθούν σαν αξίες, πρέπει να αποδείξουν ότι είναι αξίες χρήσης. Γιατί η ανθρώπινη εργασία που ξοδεύτηκε για αυτά υπολογίζεται μόνο εφόσον έχει ξοδευτεί με μια ωφέλιμη για άλλους μορφή. Μόνο όμως η ανταλλαγή τους μπορεί να αποδείξει αν είναι πραγματικά ωφέλιμη για άλλους, αν επομένως το προϊόν της ικανοποιεί ξένες ανάγκες.» (Μαρξ, 1867:100)

Η ανταλλακτική αξία, σε αντίθεση με την αξία χρήσης, αφορά την ποσοτική σχέση των εμπορευμάτων: «Η ανταλλακτική αξία εμφανίζεται πριν από όλα σαν η ποσοτική σχέση, σαν η αναλογία με την οποία οι αξίες χρήσης ενός είδους ανταλλάσσονται με τις αξίες χρήσης ενός άλλου είδους, μια σχέση που διαρκώς αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου και από τόπο σε τόπο» (Μαρξ, 1867:50).

Η διαπίστωση αυτής της διπλής διάστασης των εμπορευμάτων ως αξίες χρήσεις και ως ανταλλακτικές αξίες, ως ποιότητες και ως ποσότητες (Μαρξ, 1867:49), διατρέχει ολόκληρο το έργο του Κεφαλαίου. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από το υποκεφάλαιο για την ανταλλακτική αξία :

«Τα εμπορεύματα έρχονται στον κόσμο με τη μορφή αξιών χρήσης ή σωμάτων εμπορευμάτων, όπως το σίδερο, το πανί, το σπάρτι κλπ. Αυτή είναι η συνηθισμένη φυσική τους μορφή. Είναι όμως εμπορεύματα μόνο γιατί είναι κάτι το διπλό, αντικείμενα χρήσης και ταυτόχρονα φορείς αξίας. Για αυτό εμφανίζονται μόνο σαν εμπορεύματα ή έχουν μόνο τη μορφή εμπορευμάτων, εφόσον έχουν αυτή τη διπλή μορφή. Τη φυσική μορφή και τη μορφή της αξίας.» (Μαρξ, 1867:61)

Εφόσον ο Μαρξ απέδειξε ότι οι αξίες χρήσης προέρχονται από την ωφέλιμη εργασία, το επόμενο βήμα είναι να εξηγηθεί από πού προέρχεται η ανταλλακτική αξία. Για να γίνει κατανοητή η ανταλλακτική αξία ο Μαρξ, στο Κεφάλαιο, στο δεύτερο υποκεφάλαιο του πρώτου κεφαλαίου, αναλύει τη διαλεκτική σχέση του διφυή-διπτού χαρακτήρα της εργασίας, δηλαδή της μορφής της ωφέλιμης συγκεκριμένης εργασίας και της μορφής της αφηρημένης εργασίας. Από την ωφέλιμη εργασία, όπως δείξαμε, με βάση την ανάλυση του Μαρξ, παράγονται αξίες χρήσης. Στη συνέχεια θα δείξουμε πώς από την αφαίρεση της ωφέλιμης εργασίας, δηλαδή από την αφηρημένη εργασία θα παραχθούν ανταλλακτικές αξίες. Σύμφωνα με τον Μαρξ (1867:52-3), «μια αξία χρήσης ή ένα αγαθό έχει αξία μόνο γιατί μέσα σε αυτό έχει αντικειμενοποιηθεί ή υλοποιηθεί αφηρημένη ανθρώπινη εργασία». Ο Μαρξ

διασαφηνίζει ότι, ενώ είναι απαραίτητο για τα εμπορεύματα να έχουν αξίες χρήσεις, ωστόσο είναι παντελώς αδιάφορο ποιες ακριβώς θα είναι αυτές οι αξίες χρήσης : «όσο σπουδαίο κι αν είναι όμως για την αξία να υπάρχει η ίδια σε μια οποιαδήποτε αξία χρήσης, άλλο τόσο αδιάφορο της είναι σε ποια αξία χρήσης υπάρχει, όπως το δείχνει η μεταμόρφωση των εμπορευμάτων» (Marx, 1867:215). Η διαπίστωση αυτή του Μαρξ βασίζεται στην αντίληψή του για την αφαίρεση, ότι

«αυτό που χαρακτηρίζει ολοφάνερα την ανταλλακτική σχέση των εμπορευμάτων είναι ίσα ίσα η αφαίρεση από τις αξίες χρήσης τους. Στην ανταλλακτική σχέση των εμπορευμάτων μια αξία χρήσης αξίζει ακριβώς τόσο όσο και κάθε άλλη, φτάνει μόνο να υπάρχει στην απαιτούμενη αναλογία (...) Αν παραβλέψουμε την αξία χρήσης των σωμάτων των εμπορευμάτων, τους μένει μονάχα μια ιδιότητα, η ιδιότητα ότι είναι προϊόντα εργασίας. Έτσι όμως μεταμορφώθηκε κιόλας για μας το ίδιο το προϊόν της εργασίας. Αν κάνουμε αφαίρεση από την αξία χρήσης, κάνουμε επίσης αφαίρεση και από τα συστατικά μέρη και τις μορφές του σώματος του που το κάνουν να είναι αξία χρήσης. Δεν είναι πια τραπέζι ή σπίτι (...) ή κάποιο άλλο ωφέλιμο πράγμα. Έσβησαν όλες οι αισθητές ιδιότητές του. Δεν είναι επίσης πια το προϊόν της εργασίας του ξυλουργού ή του οικοδόμου ή του κλώστη ή κάποιας άλλης συγκεκριμένης παραγωγικής εργασίας. Μαζί με τον ωφέλιμο χαρακτήρα των προϊόντων της εργασίας εξαφανίζεται και ο ωφέλιμος χαρακτήρας των εργασιών που περιέχονται σε αυτά, εξαφανίζονται επομένως και οι διάφορες συγκεκριμένες μορφές αυτών των εργασιών, δεν διακρίνονται πια μεταξύ τους, αλλά έχουν αναχθεί όλες στην ίδια ανθρώπινη εργασία, στην αφηρημένη ανθρώπινη εργασία». (Marx, 1867:51-2)

Συνεπώς, ο εμπορευματικός τρόπος παραγωγής βασίζεται στην αξία χρήσης, την οποία την αφαιρεί, και αποσκοπεί στην αξία και εντέλει στην υπεραξία. «Ο κεφαλαιοκράτης (...) θέλει να παραγάγει, όχι μόνο αξία χρήσης, μα αξία και όχι μόνο αξία, μα και υπεραξία» (Marx, 1867:199). Συνεπώς, σύμφωνα με τον Μαρξ (1867:55), η κα-

τανόηση του εμπορεύματος ως κάτι το διφυές, σαν αξία χρήσης και αξία ανταλλακτική, βασίζεται στον διφυή χαρακτήρα της εργασίας ως ωφέλιμης εργασίας και ως αφηρημένης εργασίας και αυτό είναι «το κεντρικό σημείο που γύρω του περιστρέφεται η κατανόηση της πολιτικής οικονομίας» (Marx, 1867:55).

Την άποψη ότι η αξία χρήσης είναι αδιαχώριστη από την ανταλλακτική αξία και ότι από κοινού συνιστούν μια ολότητα υποστηρίζουν τις τελευταίες δεκαετίες όλο και περισσότεροι μελετητές του Κεφαλαίου, κυρίως από τη σκοπιά της συστηματικής διαλεκτικής (Arthur, 2003; Murray, 2004; Smith, 2003).

Από τη στιγμή που γίνεται κατανοητός ο αδιαχώριστος χαρακτήρας της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας, μπορούμε να τονίσουμε τις αδυναμίες της λεφεβριανής έννοιας του «Δικαιώματος στην Πόλη». Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα, όπου ο Λεφέβρ διαχωρίζει την ανταλλακτική αξία από την αξία χρήσης:

«Η πόλη και η πραγματικότητα της πόλης προκύπτουν από την αξία χρήσης. Η ανταλλακτική αξία, η γενίκευση του εμπορεύματος μέσω της εκβιομηχάνισης τείνουν να καταστρέφουν, υποτάσσονται την, την πόλη και την πραγματικότητά της, καταφύγιο ως τότε της αξίας χρήσης, (...). Οι πιο εκλεκτές αστικές δημιουργίες, τα πιο "ωραία" έργα της ζωής στην πόλη (...) χρονολογούνται από εποχές που προηγούνται της εκβιομηχάνισης». (Lefebvre, 1968:14-17)

Ο Λεφέβρ εδώ προβαίνει σε τρεις αυθαίρετες παραδοχές. Πρώτον, αποσυνδέει την αξία χρήσης από την ανταλλακτική αξία και αποδίδει ως χαρακτηριστικό του εμπορεύματος μόνο την ανταλλακτική αξία. Δεύτερον, αποδίδει μια διιστορική θετική υπόσταση στην αξία χρήσης, η οποία υποτίθεται ότι υπήρχε και πριν την εκβιομηχάνιση και δημιουργούσε αποκλειστικά και μόνο «ωραία» έργα. Τρίτον, συνδέει την πόλη αποκλειστικά με την αξία χρήσης και τη φορτίζει, κατά συνέπεια, με την ίδια οντολογική, διιστορική θετικότητα που έχει αποδώσει στην αξία χρήσης. Ακολουθώντας όμως αυτά τα βήματα σκέψης,

αντιφάσκει με την αρχική του θέση ότι «η πόλη είναι η προβολή της κοινωνίας στο έδαφος» (Lefebvre, 1968: 75), καθώς, εάν ίσχυε αυτή η θέση, τότε κάθε φορά μέσα στην πόλη θα έπρεπε να αναγνωρίζει μόνο τους συγκεκριμένους κοινωνικούς ανταγωνισμούς που μέσα από την έκβασή τους ορίζονται οι αξίες χρήσεις και οι ανταλλακτικές αξίες του κεφαλαίου. Ο Λεφέβρ επαναλαμβάνει το ίδιο μοντέλο σκέψης αρκετές φορές σε ολόκληρο το βιβλίο του «Δικαίωμα στην Πόλη» και αναζητά διαρκώς τις στιγμές που «η αξία χρήσης των χώρων, των μνημείων, των διαφορών ξεφεύγει από τις απαιτήσεις της ανταλλαγής, της ανταλλακτικής αξίας» (Lefebvre, 1968:101). Εφόσον έχει αποσυνδέσει την αξία χρήσης από την ανταλλακτική αξία στο σχήμα σκέψης του, ο Λεφέβρ αναζητά στη συνέχεια μια χαμένη οντολογική πρωτοκαθεδρία της αξίας χρήσης, η οποία ισχυρίζεται ότι θα πρέπει να επανέλθει: «η αξία χρήσης, υποτελής για πολλούς αιώνες στην ανταλλακτική αξία, μπορεί να ανακτήσει την πρωτοκαθεδρία. Πώς;» (Lefebvre, 1968:157). Η σκέψη του, όσο διορατική κι αν ήταν σχετικά με το άνοιγμα των εννοιών του Χώρου και της Πόλης στους κοινωνικούς ανταγωνισμούς, εγκλωβίζεται διαρκώς στην αντιπαράθεση μεταξύ της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας.

Αντίστοιχα, η κριτική των κινήματων για το «Δικαίωμα στην Πόλη» στη σχέση κεφάλαιο περιορίζεται στις περισσότερες περιπτώσεις μόνο στην ανταλλακτική μορφή του εμπορεύματος (De Souza, 2010), καθώς θεωρείται ότι «η αξία χρήσης και όχι η ανταλλακτική αξία γίνεται το βασικό κριτήριο μέσω του οποίου παράγεται ο αστικός χώρος» (Hodkinson 2012: 516). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι διεκδικούμενες από τα κινήματα πόλης αξίες χρήσης, άμεσα την ίδια στιγμή που ορίζονται και διεκδικούνται ως τέτοιες, να μετασχηματίζονται, να αφαιρούνται σε ανταλλακτικές αξίες και να ανατροφοδοτούν την κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ως αδιάσπαστη ενότητα αξιών χρήσης και ανταλλακτικών αξιών. Όπως αναφέρει ο De Souza (2010:317), πρόκειται τελικά για «το δικαίωμα σε μια καλύτερη και πιο ανθρωπινή ζωή στο πλαίσιο της καπιταλιστικής πόλης (...) και στη βάση μιας βελτιωμένης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας».

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον De Souza (2010:316-317), η πολιτικό-φιλοσοφική και κοινωνικό-θεωρητική βάση των κινήματων για το Δικαίωμα στην Πόλη μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: «Όσο το δυνατό περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη και περιβαλλοντική προστασία, φυσικά, αλλά σας παρακαλούμε ας είμαστε ρεαλιστές, η εποχή της ουτοπίας έχει περάσει».

7.3 Η κατάληψη του Κοινού Χώρου

Σε αντίθεση με τα κινήματα για το «Δικαίωμα στην Πόλη» των προηγούμενων δεκαετιών της εποχής του κεϋνσιανού κράτους, τα τελευταία χρόνια, στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού, κατά την οποία διαρρηγνύεται το πρότερο κοινωνικό αλλά και χωρικό συμβόλαιο (Βραδής 2011), παρατηρούμε ότι αυξάνονται τα κινήματα πόλης και οι εξεγέρσεις, στις οποίες η πόλη όχι απλώς δεν διεκδικείται από την εκάστοτε εξουσία ως δικαίωμα ή ως αξία χρήσης, αλλά αντιθέτως καταλαμβάνεται και καταστρέφεται ως κοινωνική σχέση του κεφαλαίου και επιδιώκεται να μετασχηματιστεί σε «Κοινό Χώρο». Το πέρασμα αυτό θα μπορούσε να σχηματιστεί από το διάσημο σύνθημα των κινήματων του 60' «είμαστε ρεαλιστές, απαιτώντας το αδύνατο» (being realistic, demanding the impossible) στο σύνθημα του κινήματος «occupy» (2011) στις ΗΠΑ: «καταλάβετε τα πάντα, μη απαιτείτε τίποτα» (occupy everything - demand nothing) (Deseriis & Dean, 2012).

Οι πρόσφατα κατειλημμένες πλατείες του Καΐρου, της Μαδρίτης, του Συντάγματος, οι εξεγέρσεις στα Παρισινά προάστια (2005), στην Οαχάκα (2006), στην Αθήνα (2008), στο Λονδίνο (2011) και τώρα στην Ιστανμπούλ (2013) κατηγορήθηκαν ότι δεν είχαν αιτήματα και αντιπροσώπους που να διεκδικούν από την κυρίαρχη εξουσία κάτι συγκεκριμένο ή αλλιώς κάποιες συγκεκριμένες αξίες χρήσης (Frank & Huang, 2011). Χαρακτηριστικά, οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι διανοητές στην Ιστανμπούλ κατηγορήθηκαν από την κυβέρνηση ότι ήταν μέθυσοι και πλιατσικολόγοι. Οι ίδιες αυτές κατηγορίες υιοθετη-

θήκαν από τους εξεγερμένους «κάθε μέρα λεηλατώ» (everyday I am caruling). Εξάλλου, η τακτική της υιοθέτησης και μεταστροφής αποτελεί πάγια τακτική των σύγχρονων κινημάτων.

Το σημαντικό είναι ότι τόσο οι μορφές αγώνα όσο και τα χαρακτηριστικά των υποκειμένων έχουν διαρρήξει οριστικά την κατά Χομπς³⁷ γραμμική αλληλουχία «ο λαός που διεκδικεί δικαιώματα από την κυρίαρχη εξουσία και ως εκ τούτου συνάπτεται ένα κοινωνικό συμβόλαιο». Οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι των τελευταίων χρόνων μάλλον παραπέμπουν περισσότερο στον σπινοζικό ορισμό του αντικρατικού πλήθους, το οποίο δεν έχει αντιπροσώπους, δεν μπορεί και δεν θέλει να συνάψει συμφωνίες με τον κυρίαρχο, αποφεύγει την πολιτική ενότητα, περιφρονεί την υπακοή, δεν μπορεί να δώσει υποσχέσεις, δεν μπορεί και δεν θέλει να αποκτήσει και να μεταφέρει δικαιώματα. Χαρακτηριστικά, για την περίπτωση της εξέγερσης του Γκεζί στην Ιστάνμπουλ, ο Ερντογάν δήλωσε, στις 16 Ιουνίου του 2013, λίγο πριν στείλει σαράντα χιλιάδες μπάτσους να εκκενώσουν το πάρκο, «πάντοτε ακούγαμε τα δημοκρατικά αιτήματα αλλά τώρα δεν είναι σαφές τι ζητούν».

Για τον Σπινόζα η *multitudo* εκφράζει μια πολλαπλότητα που εμμένει ως τέτοια στη δημόσια σκηνή, στη συλλογική δράση, στη φροντίδα για τις κοινές υποθέσεις, χωρίς να συγκλίνει σε Ένα, χωρίς να εξατμίζεται σε μια κεντρομόλο κίνηση. Το πλήθος είναι η μορφή της κοινωνικής και πολιτικής ύπαρξης των πολλών ως πολλών: μορφή διαρκής, όχι επεισοδιακή ή ενδιάμεση (πρβλ. Spinoza 1677) (Virno 2001: 12). Συνεπώς, το πλήθος ενορχηστρώνει μια διαρκή γραμματική ανυπακοής και, σύμφωνα με τον Βίρνο, «οι πολίτες, όταν εξεγείρονται εναντίον του Κράτους, συγκροτούν το Πλήθος εναντίον του Λαού» (Virno 2001:19)

37. Ο Χομπς απεχθάνεται το πλήθος (...). Διακρίνει στην κοινωνική και πολιτική ύπαρξη των πολλών ως πολλών, στην πολλαπλότητα που δεν συγκλίνει σε μια συνθετική μονάδα, τον μεγαλύτερο κίνδυνο για την «υπέρτατη κυριαρχία», δηλαδή για εκείνο το μονοπώλιο της πολιτικής απόφασης που είναι το κράτος».

Στην περίπτωση της εξέγερσης του Γκεζί, η Πελίν μας λέει:

«Η εξέγερση αποτελούταν από ένα ετερογενές πλήθος, το οποίο δεν ήταν απλώς ενάντια στην κυβέρνηση, ενάντια στο ΑΚΡ και τον Ταγίπ Ερντογάν. Φυσικά και δεν μας αρέσει το ΑΚΡ, αλλά δεν ήταν αυτό το θέμα. Η εξέγερση δεν απαιτούσε την αλλαγή της κυβέρνησης, δεν την ενδιέφερε να αλλάξει το κυβερνών κόμμα. Επρόκειτο περισσότερο για μια αφύπνιση του πλήθους. Εξάλλου, εάν το σημερινό κυβερνών κόμμα φύγει και έρθει ένα άλλο, ας πούμε πιο δημοκρατικό, πιο σοσιαλιστικό ή αριστερό, δεν νομίζω ότι θα αλλάξει κάτι, διότι το κράτος είναι πάντα το κράτος» (Ταη 2013).

Παράλληλα με τα παραπάνω κινήματα και εξεγέρσεις, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και η θεωρητική μετατόπιση της συζήτησης από την έννοια του Δικαιώματος στην Πόλη στην έννοια του Κοινού Χώρου. Χαρακτηριστικές είναι οι προσεγγίσεις μελετητών του χώρου όπως οι Harvey (2012), Chatterton (2010), Hodgkinson (2012), Σταυρίδης (2011), Κωτσάκης (2012), Mayer (2013) Vasudevan et al (2008, 2011).

Ταυτόχρονα με τους παραπάνω θεωρητικούς όλο και περισσότερα κινήματα πόλης θέτουν στο επίκεντρο της ατζέντας τους την έννοια των κοινών. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις του δικτύου κινήματων πόλης «Mustereklen» (μτφρ. «Τα Κοινά Μας») στην Ιστανμπούλ, που δημιουργήθηκε το 2012 και συμμετείχε στην κατάληψη του πάρκου Γκεζί το καλοκαίρι του 2013. Οι Musterekler (2013) ισχυρίζονται ότι «με την εξέγερση του Γκεζί, καθεμία και καθένας από μας έγινε "συμμέτοχος στα κοινά" και αντιστάθηκε στη μετατροπή της εργασίας και των ιδίων των σωμάτων μας σε πηγές κέρδους, αντιστάθηκε στον αυταρχισμό του κράτους και στην ιδιωτικοποίηση των κοινών αγαθών σε βάρος της δημόσιας πρόσβασης».

Επίσης χαρακτηριστικό είναι το ιταλικό δίκτυο «Commonware», που δημιουργήθηκε το 2013 και έχει ως κεντρικό θέμα τα κοινά της γνώσης και αποσκοπεί σε μια εκπαίδευση των κοινών, η πλατφόρμα «We are Plan C (Commons)» στην Αγγλία, που ξεπήδησε μετά το κίνημα

occupy την άνοιξη του 2012. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι το φεστιβάλ-συνέδριο Communismos (Θεσσαλονίκη, 2012), που έθεσε ως κεντρικό θέμα το πέρασμα «από την κυκλοφορία του κεφαλαίου, της πατριαρχίας και του εθνικισμού στην κυκλοφορία των αγώνων, των κοινών και των μικροκομμουνισμών» (Communismos, 2012). Τέλος, ενδεικτικός για τη συζήτηση περί των κοινών είναι ο ορισμός που διατυπώνεται στη διακήρυξη του κατειλημμένου από το 2012 Teatro Valle στη Ρώμη:

«Τα κοινά δεν δίνονται και δεν είναι δεδομένα από μόνα τους. Αναδύονται μέσω των πράξεων μοιράσματος, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών σχέσεων. Τα κοινά αναπτύσσονται από τη βάση, από την ενεργή και άμεση συμμετοχή των υποκειμένων. Τα κοινά αυτοοργανώνονται και υπερασπίζονται τόσο απέναντι στα ιδιωτικά συμφέροντα όσο και στους δημόσιους-κρατικούς θεσμούς, οι οποίοι κυβερνώνται από τα δημόσια συμφέροντα με αυταρχική και ατομικιστική λογική» (Teatro Valle, 2012)

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, θα αναπτύξουμε την προβληματική του Κοινού Χώρου, θα δείξουμε πώς αρθρώνεται με τις σημερινές εξεγέρσεις, ώστε να περάσουμε στη συνέχεια στην ανάγνωση της εξεγερμένης Ισπάνμπουλ ως κατειλημμένου κοινού χώρου.

7.4 Η έννοια των Κοινών και των Περιφράξεων

Για την κατανόηση του Κοινού Χώρου απαιτείται καταρχάς η εννοιολόγηση της διαλεκτικής μεταξύ κοινών και περιφράξεων. Τα κοινά (commons) και οι περιφράξεις (enclosures) αποτελούν δύο αλληλένδετες έννοιες που αντανakλούν τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς και υποδηλώνουν με μια πρώτη ανάγνωση τη συμμετοχή ή την απαγόρευση των κοινωνιών και των κοινοτήτων από την πρόσβαση, χρήση, ανάκτηση και διαχείριση των πόρων και μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής.

Σε αυτή την πρώτη ανάγνωση φαίνεται ότι η σφαίρα των κοινών αποτελεί το πεδίο μιας παγκόσμιας αλλά και τοπικής διαμάχης για τον έλεγχο γύρω από τα λεγόμενα φυσικά κοινά (αέρας, θάλασσες, ποτάμια, δάση), τα δημόσια κοινά (υποδομές, δίκτυα μεταφορών, τηλεπικοινωνίες, εκπαίδευση, υγεία), τα πολιτισμικά κοινά (γλώσσες, επιστήμες, τέχνες), τα γενετικά κοινά (γονίδια), τα ενεργειακά κοινά (ενεργειακοί πόροι), τα πληροφοριακά κοινά (διαδίκτυο), κ.α. Σε αυτό το αρχιπέλαγος των κοινών αρκετοί μελετητές συμπεριλαμβάνουν και τα αστικά κοινά, τα οποία αφορούν τα πάρκα, τους πράσινους χώρους, τα δίκτυα υποδομών, τους αρχαιολογικούς χώρους, γενικότερα τους κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους. Τέλος, έχει εκφραστεί η άποψη ότι όλο το οικιστικό απόθεμα, οι χρήσεις γης, το αστικό τοπίο και η τοπική ζωτικότητα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μορφές κοινών (Burton 2000, Μπριασούλη 2003).

Με μια πιο αναλυτική προσέγγιση θα δείξουμε ότι το εύρος της σφαίρας των κοινών δεν αποτελεί απλώς τη διεκδίκηση χωρικών ποσοτήτων ή αξιών χρήσης σε αναλογία με τη διεκδίκηση του Δικαιώματος στην Πόλη, αλλά καθορίζεται από τα πεδία και τις μορφές κοινωνικής αυτοθέσμησης και αυτοοργάνωσης και από τις απαντήσεις του κεφαλαίου, της πατριαρχίας, του εθνικισμού ή και άλλων ετερονομιών μέσω των περιφράξεων.

7.4.1 Διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινών

Η διαμάχη γύρω από τα κοινά εκφράζεται από δύο βασικές προσεγγίσεις. Από τη μια, είναι οι προσεγγίσεις που υποστηρίζουν και μελετούν τις περιφράξεις και αντιλαμβάνονται τα κοινά μόνο ως πόρους ή ως αξίες χρήσης για οικονομική εκμετάλλευση και επομένως επιδιώκουν το σφετερισμό και την εμπορική εκμετάλλευση των κοινών, δηλαδή την παραγωγή αξίας και υπεραξίας από τα κοινά. Από την άλλη, υπάρχουν οι προσεγγίσεις που υποστηρίζουν τον κομμουνισμό των κοινών, που σημαίνει τη δημιουργία χειραφετικών «κοινών

σχέσεων» (commoning) μέσω των οποίων αυτοδιαχειρίζονται με συλλογικούς, μη εμπορικούς τρόπους οι κοινοί πόροι, δηλαδή με τρόπους οι οποίοι αντιτίθενται στην κατηγορία της αξίας ως ολότητας αξίας χρήσης και ανταλλακτικής αξίας.

7.4.2 Προσεγγίσεις υπέρ των περιφράξεων

Οι προσεγγίσεις που υποστηρίζουν την περιφράξη των κοινών διακρίνονται σε τρία είδη: τις νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις, τις προσεγγίσεις της κρατικής ρύθμισης και τις προσεγγίσεις της συλλογικής δράσης.

Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις έχουν ως αναφορά τη λεγόμενη θεωρία της τραγωδίας των κοινών του Hardin (1968), ο οποίος υποστήριξε, στα τέλη της δεκαετίας του '60, ότι στους κοινούς πόρους, αν υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση και έλλειψη δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, τότε οι χρήστες τους συμπεριφέρονται εγωιστικά, σαν «ελεύθεροι καβαλάρηδες» και υπερχρησιμοποιούν τους πόρους μέχρι που τους καταστρέφουν ολοκληρωτικά. Η θεωρία της τραγωδίας των κοινών συμπληρώθηκε από το «θεώρημα» του Coase (1987), σύμφωνα με το οποίο μόνο όταν αποδοθούν ιδιωτικά δικαιώματα ιδιοκτησίας σε κοινής ιδιοκτησίας πόρους, μπορεί να αναπτυχθεί η αγορά και επιπλέον τότε οι ιδιοκτήτες μπορούν να διαπραγματευτούν μεταξύ τους για τα ενδεχόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα των κοινών πόρων. Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι ο μόνος τρόπος για να καλυφθεί το κόστος χρήσης και εκμετάλλευσης των κοινών πόρων είναι να περιφραχθούν και να ιδιωτικοποιηθεί η πρόσβαση σε αυτούς.

Στις προσεγγίσεις της κρατικής ρύθμισης, όπως και στις νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις, ως κοινά θεωρούνται αποκλειστικά οι κοινοί πόροι, αν και λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί, οι οποίοι επιδιώκεται να συμβιβαστούν με μορφές κοινωνικών συμβολαίων και κοινωνικών συμφωνιών (new deal, green new deal κ.α.). Οι προσεγγίσεις της κρατικής ρύθμισης των κοινών πόρων αντιτί-

θενται στην ιδιωτικοποίηση και υποστηρίζουν ότι για την προστασία και αποδοτικότερη εκμετάλλευση των κοινών πόρων ο καλύτερος εγγυητής είναι το κράτος. Οι παραπάνω μελετητές θεωρούν ότι οι κοινωνίες από μόνες τους είναι αδύναμες να αυτορρυθμιστούν και απαιτείται μια εξωτερική δύναμη με κρατική παρέμβαση που διαθέτει μεγάλες εξουσίες επιβολής και εξαναγκασμού, με προσφυγή, δηλαδή, σε ένα *Leviathan* κατά Hobbes.

Τέλος, οι προσεγγίσεις της συλλογικής δράσης αντιτίθενται στην ιδιωτικοποίηση και στον κρατικό έλεγχο και, αναζητώντας μια συμβατότητα του καπιταλισμού με τα κοινά, υποστηρίζουν ότι κοινότητες παραγωγών μπορούν να αυτοοργανωθούν και με συμμετοχικούς συλλογικούς τρόπους να φέρουν αποδοτικά εμπορικά αποτελέσματα. Πρόκειται για προσεγγίσεις οι οποίες δεν αμφισβητούν τον καπιταλισμό και διεκδικούν την κρατική και θεσμική κατοχύρωση των κοινών πόρων. Βασικότερος εκφραστής αυτών των προσεγγίσεων είναι η Elinor Ostrom, η οποία, μαζί με τους συνεργάτες της, όταν αναφέρεται στα κοινά, αναγνωρίζει μόνο τους κοινούς πόρους, για τους οποίους υποστηρίζει ότι πρέπει να τους αποδοθεί το χαρακτηριστικό της κοινής ιδιοκτησίας, να κατοχυρωθεί θεσμικά και να προστατευτεί απέναντι στην ανεξέλεγκτη ελεύθερη πρόσβαση (Ostrom 1990).

7.4.3 Προσεγγίσεις για τον κομμουνισμό των κοινών

Οι προσεγγίσεις για τον κομμουνισμό των κοινών διαχωρίζονται από τα δίπολα ιδιωτική ή κρατική διαχείριση των κοινών, αξία χρήσης και ανταλλακτική αξία και αναγνωρίζουν στα κοινά χαρακτηριστικά που βασίζονται κυρίως στη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων, θεωρώντας περιοριστικό το ζήτημα των κοινών όταν αντιμετωπίζεται μόνο σε σχέση με τις αξίες χρήσης ή τους πόρους-πηγές (ποροκεντρική προσέγγιση). Σύμφωνα με τον De Angelis,

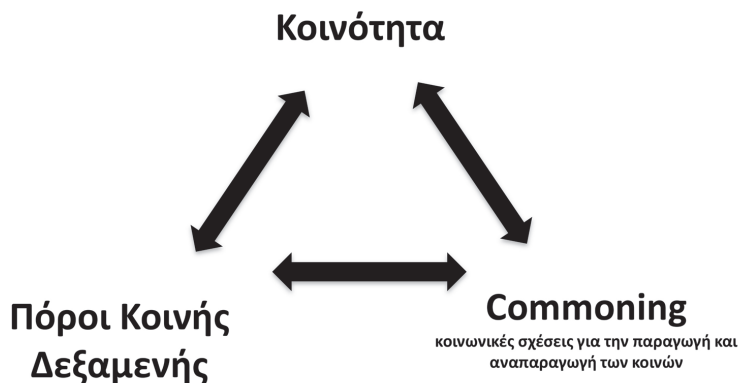
«υπάρχει μια τεράστια βιβλιογραφία που θεωρεί τα κοινά ως πόρους για τη χρήση των οποίων οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να πληρώνουν. Ό,τι εμείς μοιραζόμαστε είναι ό,τι έχουμε κοινό. Η δυσκολία με αυτόν το "πόρο – κεντρικό" ορισμό των κοινών είναι ότι είναι πολύ περιορισμένος, δεν μπορεί να πάει πολύ μακριά. Εμείς χρειάζεται να τον ανοίξουμε και να τοποθετήσουμε τις κοινωνικές σχέσεις στον ορισμό των κοινών» (De Angelis και Stavrides 2010:27-28).

Επίσης, η Federici (2011:1) ισχυρίζεται ότι «η ιδέα του κοινού / των κοινών προσφέρει μια λογική και ιστορική εναλλακτική τόσο απέναντι στο Κράτος όσο και απέναντι στην Ιδιωτική Ιδιοκτησία» και ο Hardt (2011) συγκεκριμενοποιεί την ιδέα του κοινού στον κομμουνισμό ως εξής:

«Πολύ συχνά εμφανίζεται σαν η μόνη μας επιλογή να είναι ο καπιταλισμός ή ο σοσιαλισμός, ο κανόνας της ιδιωτικής ιδιοκτησίας ή της δημόσιας ιδιοκτησίας, σαν να είναι η μόνη θεραπεία για τις ασθένειες του κρατικού ελέγχου η ιδιωτικοποίηση και για τις ασθένειες του κεφαλαίου η κρατική ρύθμιση. Χρειάζεται να εξερευνήσουμε άλλες δυνατότητες: ούτε την ιδιωτική ιδιοκτησία του καπιταλισμού ούτε τη δημόσια ιδιοκτησία του σοσιαλισμού αλλά το κοινό του κομμουνισμού».

Σύμφωνα με την προσέγγιση των αυτόνομων μαρξιστών (Caffentzis 2010, De Angelis 2007, Linebaugh 2008, Midnight Notes Collective and Friends 2009), τα κοινά εμπεριέχουν ταυτόχρονα τρία θεμελιώδη χαρακτηριστικά: τους κοινούς πόρους, τις κοινότητες και τις σχέσεις που δημιουργούν κοινά (commoning). Τα άτομα τα οποία μέσα από σχέσεις δημιουργίας κοινών συγκροτούν χειραφετικές κοινότητες που αυτοδιαχειρίζονται με μη εμπορικούς τρόπους μοιράσματος τους κοινούς πόρους αποκαλούνται «commoners». Επίσης, ο Σταυρίδης (2011:173) υποστηρίζει ότι «η κοινότητα αναπτύσσεται μέσα από την «από κοινού» παραγωγή (commoning), μέσα από δράσεις και μορφές οργάνωσης προσανατολισμένες στην παραγωγή των κοινών (commons).»

Σχήμα 1. Σύνθεση των Κοινών

Με βάση τον παραπάνω τριπλό ορισμό των κοινών (κοινοί πόροι - σχέσεις δημιουργίας κοινών - κοινότητες), εξάγεται η διαπίστωση ότι τα κοινά δεν είναι αυθύπαρκτα, δεν υπάρχουν από μόνα τους, όπως επίσης δεν είναι μια νοσταλγική αναφορά στο μεσαιωνικό παρελθόν των κοινοτήτων των «commoners». Όπως το θέτει ο Harvey (2011:105), «τα κοινά δεν είναι κάτι που υπήρχε κάποτε στο μακρινό παρελθόν και από τότε χάθηκε, αλλά κάτι το οποίο διαρκώς παράγεται». Επίσης τα κοινά, με βάση την ίδια αντίληψη, δεν διεκδικούνται από την κυρίαρχη εξουσία π.χ. με τη μορφή αιτημάτων ή δικαιωμάτων απέναντι στο κράτος, παρά μόνο κατασκευάζονται, δημιουργούνται, σχηματοποιούνται και αναπαράγονται κάθε φορά μέσα από τις διαδικασίες σχέσεων δημιουργίας κοινών, τις διαδικασίες του «commoning», οι οποίες είναι και οι μόνες ικανές για την υπεράσπιση και διατήρησή τους. Επίσης, η εστίαση στις διαδικασίες του «commoning» επιτρέπει τη σύνδεση των κοινών με την κοινωνική συνεργασία, τις μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής και τους κοινωνικούς αγώνες. Όπως ισχυρίζεται ο De Angelis (2009), «ο λόγος για τον οποίο τα κοινά δεν μπορούν απλώς να απαιτηθούν είναι ότι εμείς δεν αναπαράγουμε με τη μορφή αιτημάτων. Σε γενικές γραμμές, αναπαράγουμε εμπλεκόμενοι σε σχέσεις με άλλους και ακο-

λουθώντας τους κανόνες αυτών των σχέσεων. (...) Εμείς χρειάζεται να κάνουμε περισσότερα από το να απαιτούμε απλώς. Εμείς χρειάζεται να τα κατασκευάσουμε (τα κοινά) εντός των αγώνων).

Επιπλέον, κεντρική έννοια στη συζήτηση των κοινών αποτελεί η έννοια της περίφραξης και της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης. Με βάση τη μαρξική προσέγγιση, η περίφραξη των κοινών πρωτοαναφέρεται στην ανάλυση του Κεφαλαίου του Μαρξ και αφορούσε τις διαδικασίες σφετερισμού των κοινοτικών-κοινών γαιών μέσω της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης, κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό (Μαρξ, 1867). Η διαδικασία αυτή είχε ως στόχο να διαχωριστούν οι χρήστες των κοινών γαιών, οι *commoners*, από τα μέσα παραγωγής και αναπαραγωγής, να μεταναστεύσουν στα ανερχόμενα βιομηχανικά αστικά κέντρα και εκεί να εργαστούν υπό καθεστώς μισθωτής εργασίας.

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, αρκετοί μελετητές (Caffentzis 2010, Vasudevan et al. 2008, Hardt & Negri 2000, Harvey 2011, 2012, Hodgkinson 2012, Retort 2005, Shukaitis 2007), εξετάζοντας τον τρόπο λειτουργίας του νεοφιλελευθερισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, διαπιστώνουν ότι οι περιφράξεις διαρκώς επεκτείνονται και επομένως δεν αποτελούν απλώς ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο. Ως «νέες περιφράξεις» αναγνωρίζουν μεταξύ άλλων την έμφυλη καταπίεση (*human trafficking*), τη βιομετρική, τη πληροφοριακή συσσώρευση, την αρπαγή γης και την εκτόπιση (*dispossession*), τη συσσώρευση πληθυσμών σε παραγκουπόλεις, τα Προγράμματα Δομικής Αναπροσαρμογής του ΔΝΤ που εφαρμόστηκαν στη Λατινική Αμερική και την Αφρική τη δεκαετία του '80, τη μετανάστευση, τους πολέμους για πρώτες ύλες, την κρίση χρέους, τη ρύπανση του περιβάλλοντος και την κλιματική αλλαγή, την πώση του ανατολικού μπλοκ και τον καπιταλιστικό δρόμο της Κίνας, καθώς και τη συρρίκνωση του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Με παρόμοιο τρόπο, την τελευταία δεκαετία, αρκετοί γεωγράφοι μελετώντας τη χωρική εξέλιξη των περιφράξεων υποστηρίζουν ότι η πρωταρχική συσσώρευση είναι μια συνεχιζόμενη λειτουργία του κα-

πιταλισμού κι όχι απλώς ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο (Hartsock 2006, Glassman 2006, Hart 2006, Hodgkinson 2012). Ο Harvey (2003: 147) συγκεκριμένα έχει υποστηρίξει ότι οι σύγχρονες μορφές της παγκοσμιοποίησης χαρακτηρίζονται από εντελώς νέους μηχανισμούς αποστέρησης – εκτόπισης, οι οποίοι προλαμβάνουν

«την εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση της γης και τη βίαιη εκδίωξη των αγροτικών πληθυσμών (...), τη μετατροπή των διαφόρων μορφών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας (κοινά, κολεκτίβες, κράτος κτλ) σε αποκλειστικά ιδιωτικά καθεστώτα ιδιοκτησίας (...), την καταστολή των δικαιωμάτων στα κοινά, την εμπορευματοποίηση της εργατικής δύναμης και την κατάργηση των εναλλακτικών (ιθαγενικών) μορφών παραγωγής και κατανάλωσης, νεοαποικιοκρατία και ιμπεριαλιστικές διαδικασίες ανάληψης των περιουσιών (συμπεριλαμβανομένου των φυσικών πόρων), αύξηση κερδών στις συναλλαγές και στη φορολογία, ειδικά της γης, εμπόριο σκλάβων (το οποίο συνεχίζεται ιδίως στη βιομηχανία του sex), τοκογλυφία, δημόσιο χρέος και, το πιο καταστροφικό απ' όλα, τη χρήση πιστωτικών συστημάτων ως ριζικών μέσων συσσώρευσης μέσω της στέρησης. Το κράτος, με το μονοπώλιο της βίας και του ορισμού της νομιμότητας, παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στην υποστήριξη και προώθηση αυτών των διαδικασιών» (Harvey, 2005: 159).

Ο Harvey (2005), συνοψίζοντας την ανάλυσή του, εντοπίζει τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά στη «συσσώρευση μέσω της στέρησης»: ιδιωτικοποίηση, εμπορευματοποίηση, χρηματοπιστοτικοποίηση και διαχείριση-χειραγώγηση των περιουσιακών στοιχείων.

Σύμφωνα με τον Hodgkinson (2012: 506) και τους Beckett και Herbert (2010), οι χωρικές περιφράξεις, σε όλες τις πολλαπλές εκδοχές τους (ιδιωτικοποίηση, υλική περιφράξη και έλεγχος, εκτοπίσεις, αποκλεισμός, κ.λ.π.), είναι η βασική μέθοδος με την οποία ο χώρος της πόλης μπορεί να προσελκύσει και να διατηρήσει το επιθυμητό στο εσωτερικό του και να προστατευτεί ενάντια σε όλους εκείνους που απαξιώνουν

την ανταλλακτική του αξία ή διακόπτουν τη διαδικασία κατανάλωσης – τους φτωχούς, τους άστεγους, τους μικροπωλητές των δρόμων, τους πολιτικούς ακτιβιστές, τους εναλλακτικούς, κτλ.

Ταυτόχρονα με τη λειτουργία των περιφράξεων, που είναι απαραίτητες για τη μονιμότητα της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης, οι αυτόνομοι Μαρξιστές διαπιστώνουν ότι ο καπιταλισμός έχει ανάγκη τα κοινά τόσο με τη μορφή των μη εμπορευματοποιημένων κοινών πόρων, όσο και με τη μορφή της κοινωνικής συνεργασίας. Οι αυτόνομοι Μαρξιστές αποκαλούν «διεφθαρμένα» (Negri and Hardt, 2009), «αλλοιωμένα» (De Angelis, 2009) ή «φιλοκαπιταλιστικά» κοινά (Caffentzis, 2010) εκείνες τις μορφές κοινών πόρων και εκείνες τις σχέσεις δημιουργίας κοινών οι οποίες αξιοποιούνται προς όφελος του κεφαλαίου και είναι απαραίτητες για τη βιωσιμότητά του.

7.5 Εννοιολόγηση του Χώρου

Η έννοια των κοινών τα τελευταία χρόνια συνδέεται όλο και περισσότερο με τη συζήτηση για το χώρο και τις νέες χωρικές περιφράξεις. Στο σημείο αυτό, λοιπόν, ας μας επιτραπεί μια σύντομη ανασκόπηση της συζήτησης σχετικά με την έννοια του, ώστε να δούμε στη συνέχεια πώς μπορεί να φωτιστεί, να προβληματιστεί και να εμπλουτιστεί η συζήτηση για τα κοινά εισάγοντας την έννοια του Κοινού Χώρου και συνδέοντάς τη με τη σημασία των εξεγέρσεων.

Η συζήτηση για την έννοια του χώρου εξελίσσεται μέσα στους αιώνες παράλληλα με τις προσεγγίσεις περί διαλεκτικής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ερώτημα «Τι είναι ο χώρος, ποια τα βασικά του στοιχεία; Υπάρχουν πολλοί ή ένας χώρος;» σύμφωνα με τον Livingstone ο χώρος έχει διαφορετικές ερμηνείες καθώς σημαίνει «διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς ανθρώπους σε διαφορετικές εποχές και σε διαφορετικούς τόπους» (Livingstone, 1992: 7). Παρόμοια, ο Rob Shields υποστηρίζει ότι ο όρος «χώρος» δεν έχει έναν καθολικά απο-

δεκτό ορισμό. Η χρήση λέξεων που τον υποδηλώνουν, όπως «space», «espace» (Lefebvre), «spacetime» (Einstein), «spatium» (Kant και Leibniz) «extensio» (Descartes), «χώρα» (Πλάτωνας), «τόπος» (Αριστοτέλης), δεν σημαίνουν το ίδιο σε όλους (Shields, 1988, 1991). Σε γενικές γραμμές, υπάρχει μια μεγάλη αντιπαράθεση μεταξύ δύο ισχυρών ρευμάτων σκέψης επί του χώρου, που συνεχίζεται για πολλούς αιώνες μέχρι σήμερα. Είναι ο χώρος: α) μια οντολογική ύπαρξη ή β) ένα εννοιολογικό σχήμα που βοηθά στη δόμηση των εμπειριών στη ζωή; Για παράδειγμα, ο χώρος θεωρείται ως ένα κενό όπου εκφράζεται η γεωμετρία του σύμπαντος (Πυθαγόρας), μια αυθύπαρκτη οντότητα που περιέχει αντικείμενα εν κινήσει (Ηράκλειτος, Ίωνες φιλόσοφοι), το μέσο-το διαχωριστικό μέσα στο οποίο κινούνται τα άτομα (Δημόκριτος), μια νοητική κατάσταση μέσα στην οποία υπάρχουν οι ιδέες (Πλάτωνας), ο γεωμετρικός τόπος, μια από τις κατηγορίες που βοηθάν στην ονομασία και ταξινόμηση των αποδείξεων και των αισθήσεων (Αριστοτέλης), ένα νοητικό πράγμα (Leonardo da Vinci), κάτι το απόλυτο (Descartes και Isaac Newton), κάτι το σχετικό ή συσχετιστικό (relational) (Gottfried Leibniz) που ανήκει α priori στο βασίλειο της συνείδησης (δηλαδή ένα υποκείμενο κατά Καντ), πώς ορίζεται ο κοινωνικός χώρος (Durkheim), ο ανθρωπολογικός χώρος (Merleau-Ponty) κλπ. Επίσης, τις τελευταίες δεκαετίες έχουν προταθεί διάφορα είδη μη ευκλείδειων χώρων όπως : μαθηματικός χωροχρόνος 4D (Minkowski, 1908), καμπύλος χώρος (Einstein), λογικός χώρος (Wittgenstein), χώρος των διαφωνιών (Foucault), σωματικός (somatic) χώρος (Tilley 1994: 15), ενσώματος χώρος (embodied space), γλωσσικός-νοητικός χώρος (Chomsky), εικονογραφημένος χώρος (Picasso), εικονικός χώρος (Cassirer), χώρος του διαδικτύου, προσωπικός χώρος (Hall), νευροψυχολογικός χώρος (Previc), βιοπολιτικός χώρος (Negri), (Lefebvre 1974, Shields 1988, Φυσεντζίδης 2009).

Σύμφωνα με τους Βαΐου και Χατζημιχάλη (2012:11),

«ο χώρος δεν είναι κάτι έξω από την κοινωνία, κάτι που περιμένει να ανακαλυφθεί κάπου εκεί, αλλά (...) ο χώρος παράγεται από τη

κοινωνία, εμπεριέχει τις και εμπεριέχεται στις κοινωνικές σχέσεις και γι' αυτό είναι βαθύτατα πολιτικός»

«Οι κοινωνίες μέσω συγκεκριμένων, συχνά συγκρουσιακών, σχέσεων δημιουργούν, όχι μόνο την ιστορία τους, αλλά και τους χώρους τους, σε συνθήκες όμως που δεν τις έχουν επιλέξει οι ίδιες» (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 2012:13).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αρκετούς σύγχρονους μελετητές από τη σκοπιά της ριζοσπαστικής γεωγραφίας (Soja 1989, Massey 2005, Gross 1981, Βαΐου, Χατζημιχάλης 2012), τον 20ο αιώνα, έως τις δεκαετίες του '60-'70, επικρατεί στις μαρξιστικές προσεγγίσεις μια αντιχωρική θεώρηση της διαλεκτικής, η οποία εστιάζει στη χρονική διάσταση της αλλαγής και αγνοεί το χώρο.

«Η ιστορική υλιστική διαλεκτική έγινε δημοφιλής καθώς θεώρησε ότι οι άνθρωποι είναι αυτοί που φτιάχνουν την ιστορία τους. Ωστόσο, η χωρική διαλεκτική, ακόμα και η υλιστική, δεν αποδεχόταν ότι οι άνθρωποι είναι ικανοί να φτιάξουν τις γεωγραφίες τους.» (Soja, 1989:86-87)

Χαρακτηριστική είναι η αντιχωρική προσέγγιση του Λούκατς στο Ιστορία και Ταξική Συνείδηση, στο οποίο η χωρική συνείδηση παρουσιάζεται ως η επιτομή της πραγματοποίησης, ως ψευδής συνείδηση που καθοδηγείται από το κράτος και το κεφάλαιο ώστε να αποσπάσει την προσοχή από την ταξική πάλη. (Soja, 1989:87) Η αντίληψη αυτή ενισχύθηκε ιδιαίτερα λόγω της σφοδρής επιρροής στο χώρο από τον φονξιοναλισμό του μοντερνισμού καθώς και τον ολοκληρωτισμό του σταλινισμού και του φασισμού.

Ελάχιστες είναι οι εξαιρέσεις ριζοσπαστών επαναστατών που μελέτησαν το χώρο, όπως ο αναρχικός γεωγράφος Πέτερ Κροπότκιν (1842-1921), ο οποίος έλεγε ότι «η γεωγραφία πρέπει να μας διδάσκει, από τα πρώτα παιδικά μας χρόνια, ότι είμαστε όλοι αδέρ-

φια, ανεξάρτητα από εθνικότητα, χρώμα και φυλή» και ο επίσης αναρχικός Ελιζέ Ρεκλύ (1830-1905), ο οποίος ζώντας την Παρισινή Κομμούνια υποστήριξε ότι οι πόλεις «αναβλύζουν ιδέες και επαναστατικότητα». Τέλος, πολύ αξιόλογα είναι τα χωρικά πειράματα της επαναστατημένης Βαρκελώνης την τριετία 1936-1939.³⁸

Η τελευταία σημαντική σχολή σκέψης που ισχυριζόταν την απόλυτη καθυπόταξη του χώρου στην εκάστοτε εξουσία, ωστόσο έθετε την αστική προβληματική στο επίκεντρο της σκέψης της, ποια ήταν; Οι καταστασιακοί από τα τέλη του '50 έως τις αρχές του '70. Σύμφωνα με τον Ντεμπόρ (1967: 127), «Η καπιταλιστική ανάγκη που ικανοποιεί η πολεοδομία, σαν ορατό πάγωμα της ζωής, μπορεί να εκφραστεί με χεγκελιανούς όρους σαν η απόλυτη κατακυριάρχηση της "ειρηνικής συνύπαρξης μέσα στον χώρο" πάνω στο "ανήσυχο γίνεσθαι μέσα στη διαδοχή του χρόνου".»

Σύμφωνα με τον Πουλαντζά στο έργο του «Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός» :

«Από την πλευρά της, η μαρξιστική έρευνα μέχρι σήμερα [1970] (...) αντιμετώπιζε τις μεταλλαγές του χώρου και του χρόνου, βασικά, ως μεταλλαγές τρόπων σκέψης: τους είχε προσδώσει έναν περιθωριακό ρόλο, θεωρώντας ότι ανήκουν στην ιδεολογικο-

38. Τρεις ήταν οι βασικές χωρικές επεμβάσεις των αναρχικών στην εξεγερμένη Καταλονία: 1) αποκέντρωση και δημιουργία αυτόνομων, με σχετικά αυτόρκεια, παραγωγικών μονάδων στην ύπαιθρο και στις γειτονίες των πόλεων 2) αναδιάρθρωση του συστήματος περιφερειακών ανταλλαγών ώστε να ελεγχθεί «η ιστορική ροή υπεραξίας προς τις πόλεις» 3) αναδιάρθρωση του χώρου των πόλεων και των γειτονιών, με καταλήψεις μεγάλων σπιτιών και με αλλαγές στη μορφολογική και συμβολική σημασιοδότηση του κέντρου της πόλης, δηλαδή κατάργηση εκκλησιών, δημαρχείων κτλ. (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 2012:33)

πολιτική σφαίρα, στον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες και οι τάξεις αναπαριστούν το χώρο και τον χρόνο. Στην πραγματικότητα όμως, οι μεταλλαγές των χωρο-χρονικών μητρώων αναφέρονται στην υλικότητα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, της δομής του κράτους, των πρακτικών και τεχνικών της καπιταλιστικής οικονομικής, πολιτικής και ιδεολογικής εξουσίας. Αποτελούν το πραγματικό υπόστρωμα των μυθικών, θρησκευτικών και φιλοσοφικών αναπαράστασεων του χωρο-χρόνου» (Poulantzas 1980:98)

Επίσης, ο Φουκώ ισχυριζόταν το 1976 ότι «ο χώρος είχε αντιμετωπιστεί σαν κάτι το νεκρό, σταθερό, αντιδιαλεκτικό, ακίνητο. Ο χρόνος, αντίθετως, αντιμετωπιζόταν ως πλούσιος, γόνιμος, με ζωή και διαλεκτική» (Foucault, 1976: 70). Βέβαια, ήδη από το 1967, είχε προβλέψει ότι, ενώ κατά τον 19ο αιώνα είχε την πρωτοκαθεδρία η ιστορία, σταδιακά ο χώρος έρχεται στο επίκεντρο: «η σημερινή εποχή θα είναι ίσως πάνω απ' όλα η εποχή του χώρου. Είμαστε στην εποχή της συγχρονικότητας, των έντονων αντιθέσεων, της συνύπαρξης του κοντά και του μακριά» (Foucault, 1986: 22)

Η χωρική στροφή πραγματοποιείται για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, στην Ευρώπη και τη Β. Αμερική μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η αστικοποίηση του πληθυσμού εντείνεται τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού τη δεκαετία του '70 προσεγγίζει στην Ευρώπη το 70% και η έκταση των πόλεων σχεδόν διπλασιάζεται σε σχέση με το μεσοπόλεμο, τα προάστια, η αστική διάχυση και η ζωνοποίηση καθολικεύονται. Χαρακτηριστικά, πόλεις όπως το Παρίσι και το Λονδίνο διπλασιάζονται πληθυσμιακά ωστόσο η έκτασή τους πολλαπλασιάζεται και ιδιαίτερα πόλεις της περιφέρειας της Ευρώπης, όπως η Μαδρίτη, το Μιλάνο, το Τορίνο, η Ρώμη, η Ιστάνμπουλ και η Αθήνα παρουσιάζουν αυξήσεις που ξεπερνούν το 200% και πλέον συνολικά περισσότερες από 50 πόλεις στην Ευρώπη έχουν πληθυσμούς άνω του ενός εκατομμυρίου κατοίκων.³⁹ Επίσης, οι αστικές υποδομές συστήματα μεταφορών, επιχειρηματικές, βιομηχανικές ζώνες, τουρισμός μεγεθύνονται πολ-

λαπλασιάζοντας ακόμα περισσότερο το δομημένο περιβάλλον των πόλεων.

Δεύτερον, η περίοδος από τα μέσα της δεκαετίας του '60 και μετά χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση κινημάτων πόλης καθώς και κινημάτων που βγαίνουν έξω από τους εργοστασιακούς τοίχους και αναδεικνύουν ζητήματα όπως η έμφυλη καταπίεση, το εκπαιδευτικό σύστημα, η κατανάλωση, το θέαμα, η ψυχιατρική, η οικολογία, ζητήματα που διαχέονται σε ολόκληρο τον αστικό ιστό. Με αυτόν τον τρόπο, κλονίζεται η πρωτοκαθεδρία των παραδοσιακών ορθόδοξων Κομμουνιστικών Κομμάτων, καθώς και των ελεγχόμενων από αυτά συνδικαλιστικών οργανώσεων, και αναδεικνύονται νέες μορφές οργάνωσης καθώς και νέα περιεχόμενα.

Σε αυτό το περιβάλλον, προβληματίζεται ο χώρος και μετατοπίζεται το ενδιαφέρον από τη χρονική στη χωρική διαλεκτική.

Σημαντική ήταν η συμβολή του Λεφέβρ, ο οποίος τη δεκαετία του 60' αμφισβήτησε την εκδοχή του ιστορικού υλισμού όπως αυτή εκφραζόταν από τον ορθόδοξο μαρξισμό της Κομιντέρν και ισχυρίστηκε ότι η διαλεκτική μπορεί να περάσει από το χρονικό στο χωρικό επίπεδο. Ο Λεφέβρ ανέλαβε το πείραμα της χωροποίησης της ίδιας της δια-

39. Χαρακτηριστικά, στο Παρίσι ο πληθυσμός αυξάνεται μεταξύ 1921 και 1975 από 4,8 εκ. κατοίκους σε 9,0 εκ. κατοίκους, στη Ρώμη την ίδια περίοδο από 0,66 σε 2,8 εκ. (αύξηση 324%), και στο Μιλάνο 0,81 εκ. σε 1,7 εκ. κατοίκους, στο Τορίνο από 0,5 εκ σε 1,2 εκ. κατοίκους, στη Μαδρίτη από 1,0 σε 3,7 εκ. κατοίκους, στο Λονδίνο μεταξύ 1921-1971 ενώ ο συνολικός του πληθυσμός παραμένει σταθερός η περίμετρος του διπλασιάζεται από 2,6 εκ. σε 4,4 εκ. Την ίδια περίοδο ο πληθυσμός της Μόσχας από 2,01 εκ. το 1926 εκτοξεύεται στους 6,9 εκ. το 1970, στη Νέα Υόρκη ο πληθυσμός αυξάνεται από 5,6 εκ σε 7,8 εκ. και στο Λος Άντζελες (κεντρική περιοχή) από 0,57 σε 2,8 εκ (391% αύξηση). Σε πόλεις της περιφέρειας παρατηρείται ακόμα πιο μεγάλη αύξηση π.χ. στην Ελλάδα η Αθήνα από 0,44 σε 2,8 (αύξηση 536%) το 1971, Θεσσαλονίκη από 0,17 σε 0,71 (αύξηση 317%).

λεκτικής και, ακολουθώντας την ανάπτυξη της λογικής ουσίας του Μαρξ με βάση τον Χέγκελ, αναπτύσσει ένα ουσιοκρατικό μοτίβο στο οποίο η κοινωνία ως μια αφηρημένη αρχή πραγματοποιείται εκφραζόμενη με συγκεκριμένο τρόπο επί του χώρου. (Collinge, 2008: 2615)

«Οι κοινωνικές σχέσεις (...) προβάλλονται στον χώρο, εγγράφονται σε αυτόν και στην διαδικασία παραγωγής του. Ελλείπει αυτού, αυτές οι σχέσεις θα έμεναν στο βασίλειο της "αληθινής" αφαίρεσης, που σημαίνει στο βασίλειο της αναπαράστασης και ως εκ τούτου της ιδεολογίας, το βασίλειο του βερμπαλισμού και των κενών λέξεων» (Lefebvre, 1974:129).

Στο έργο του Λεφέβρ υπάρχουν και σαφείς ντισεϊκές επιρροές καθώς κριτικάρει την έννοια της «ολότητας» του Χέγκελ, «η οποία θεωρείται ως επέκταση και κυριαρχία: να μην αποκλείσει τίποτα, να μην αφήσει τίποτα έξω από αυτή, να εγκαταλείψει και να ξεπεράσει κάθε μονόπλευρη θέση» (Lefebvre, 1968:34). Επίσης, κριτικάρει και τη χεγκελιανή προσέγγιση για τον ιστορικό χρόνο, ο οποίος παγώνει στον ορθολογικό χώρο της απόλυτης Ιδέας που αποκτά την εδαφική της έκφραση στην επικράτεια του Κράτους (Lefebvre, 1974: 29-33). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Λεφέβρ ασκεί κριτική στη χεγκελιανή αντίληψη που θεωρεί ότι ο χρόνος υποβιβάζεται στο χώρο και η ιστορία κατευθύνεται από το εδαφικό «Πνεύμα» του κράτους. Σύμφωνα με τον Collinge (2008: 2615), ο Λεφέβρ απορρίπτει τη λογική του Κεφαλαίου του Μαρξ και χρησιμοποιεί το χώρο (ως το βασίλειο της καθημερινής πρακτικής και της ενδεχομενικότητας – του απρόβλεπτου) ως όχημα με το οποίο επιδιώκει να απαλύνει την εξάρτηση της διαλεκτικής από την ολότητα.

Ωστόσο, η επίδραση του Χέγκελ και του Μαρξ στο έργο του Λεφέβρ είναι σαφώς ισχυρή καθώς η ολότητα διαρκώς επανέρχεται στο έργο του. Για παράδειγμα, στο έργο του Η παραγωγή του Χώρου, ο Λεφέβρ είναι επηρεασμένος από την λογική της ολότητας καθώς αναζητά μια ενιαία θεωρία του χώρου, στην οποία θα συνθέτονται οι διαλεκτικές σχέσεις και τα ποικίλα επίπεδα μεταξύ κατοικίας, πόλεων,

περιφερειών, κρατών, ηπείρων (Lefebvre, 1974:12), καθώς επίσης αναζητά την ενότητα μεταξύ ενέργειας, χώρου και χρόνου (Lefebvre, 1974:12). Ήδη στο προηγούμενο σημαντικό του έργο, στο Δικαίωμα στην Πόλη, αναζητά «την κοινωνική δύναμη που θα είναι ικανή να υλοποιήσει την κοινωνία της πόλης» (Lefebvre 1968: 142) και στην οποία θεωρεί ότι ανήκει και «το καθήκον να καταστήσει ενεργό και δραστική την ενότητα (σύνθεση) της τέχνης, της τεχνικής και της γνώσης» (Lefebvre 1968: 142).

Συνεχίζοντας ο Λεφέβρ αναζητά την χωρο-χρονική ενότητα του υποκειμένου και ισχυρίζεται ότι

«το δικαίωμα στην πόλη σημαίνει λοιπόν την εγκαθίδρυση ή επανεγκαθίδρυση μιας χωρο-χρονικής ενότητας, μιας συγκέντρωσης, αντι ενός τεμαχισμού. Δεν καταργεί τις συγκρούσεις και τους αγώνες. Αντίθετα! Αυτή η ενότητα θα μπορούσε να ονομαστεί σύμφωνα με τις ιδεολογίες: το "υποκείμενο" (ατομικό και συλλογικό), μέσα σε μια εξωτερική μορφολογία, που του επιτρέπει να επιβεβαιώσει την εσωτερικότητά του –την εκπλήρωση (τη δική του, του είναι)-τη ζωή- το ζεύγος "ασφάλεια-ευτυχία"». (Lefebvre 1968: 194)

Επίσης, στη διαλεκτική του μέθοδο, εμπνεόμενος από τον Χέγκελ, αναζητά τις απαιτούμενες αρθρώσεις - διαμεσολαβήσεις της πόλης και του χώρου. Στο Δικαίωμα στην Πόλη ισχυρίζεται ότι

«η αστική ζωή εμπεριέχει πρωτότυπες διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στην πόλη, την υπαίθρο, την φύση. Τέτοια διαμεσολάβηση είναι το χωριό (...) Παρόμοιες διαμεσολαβήσεις είναι τα πάρκα, οι κήποι, τα σιντριβάνια. Οι εν λόγω διαμεσολαβήσεις γίνονται κατανοητές από τους κατοίκους της πόλης μόνο χάρη στους συμβολισμούς και τις αναπαραστάσεις (ιδεολογικές και φανταστικές) της φύσης και της υπαίθρου» (Lefebvre 1968: 88)

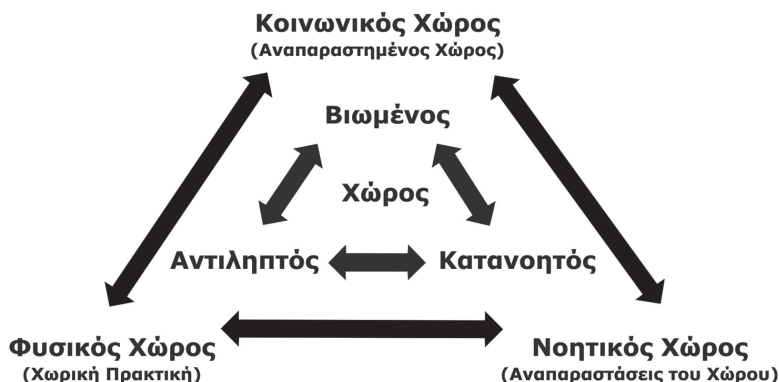
και στο Η παραγωγή του Χώρου (Lefebvre 1974: 88) ισχυρίζεται ότι

«[ο χώρος] υπήρξε πάντοτε μια δεξαμενή δυναμικού, ένα μέσο εφαρμογής των στρατηγικών, έχει όμως πλέον γίνει κάτι παραπάνω από θέατρο ή αποστασιοποιημένο σκηνικό που απλώς πλαισιώνει τη δράση. Η έκταση, η κλίμακα και ο χαρακτήρας στον χώρο είναι τα κοινά στοιχεία, το κοινό μέτρο και ο κοινός τόπος όλων των υλικών και των πηγών, των τελειωμένων προϊόντων, είτε των επιχειρηματικών είτε των "πολιτισμικών" (...) είναι στοιχεία ενοποίησης»

Με βάση τη διαλεκτική μέθοδο και σαφώς επηρεασμένος από την χεγκελιανή τριάδα «Έννοια-Ουσία-Είনি», ο Λεφέβρ θα συνθέσει στην Παραγωγή του Χώρου την τριαλεκτική χωρική ανάλυση, στην οποία ο χώρος διακρίνεται στο φυσικό, νοητικό και κοινωνικό χώρο, αντίστοιχα στη χωρική πρακτική, στις αναπαραστάσεις του χώρου και στον αναπαρασχημένο χώρο και τέλος στον αντιληπτό, νοητικό και βιωμένο χώρο.⁴⁰

40. Η τριαλεκτική ανάλυση του Λεφέβρ είναι επηρεασμένη από την τριμερή διαίρεση των τρόπων ανθρώπινης χωρικής εμπειρίας που εισήγαγε ο Cassirer τη δεκαετία του '40. Ο Cassirer εισήγαγε τις έννοιες του οργανικού, αντιληπτικού και συμβολικού χώρου (Cassirer 1944). Στον οργανικό χώρο εντάσσει όλες τις μορφές χωρικής εμπειρίας που είναι δοσμένες βιολογικά (συνεπώς υλιστικά και καταγεγραμμένες μέσω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των αισθήσεων). Ο αντιληπτικός χώρος αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους επεξεργαζόμαστε νευρολογικά τη φυσική και βιολογική εμπειρία του χώρου και την καταγράφουμε στον κόσμο της σκέψης. Τέλος, ο συμβολικός χώρος είναι αφηρημένος και παράγει διακριτά νοήματα μέσω αναγνώσεων και ερμηνειών. (Harvey 2006:129-130)

Σχήμα 2. η χωρική τριάδα του Lefebvre

Σύμφωνα με τον Lefebvre (1974) αλλά και την ανάγνωσή του από τους Grönlund (1993) Shields (1999), Conrad (2006), οι όροι Αντιληπτός (Χωρική Πρακτική) – Κατανοητός (Αναπαράσταση του Χώρου) – Βιωμένος Χώρος (Αναπαραστημένος Χώρος) σημαίνουν:

- **Αντιληπτός, (Perceived - Perçu):** Είναι ο υλοποιημένος, κοινωνικά-παραγόμενος χώρος, ο οποίος υπάρχει εμπειρικά, μπορεί να μετρηθεί και να περιγραφεί. Είναι ο χώρος που εκκρίνεται από την κοινωνία και συγκεκριμενοποιείται από αυτή. Είναι το αποτέλεσμα διαλόγου μεταξύ ανθρώπου και φυσικού χώρου. Με τη χωρική πρακτική εμπεριέχει την παραγωγή και την αναπαραγωγή, καθώς και τις συγκεκριμένες τοποθεσίες και τα χαρακτηριστικά των χωρικών συνόλων της κάθε κοινωνικής μορφής.
- **Κατανοητός, (Conceived - Conçu):** Είναι νοητικά κατασκευασμένος και επηρεασμένος από ιδεολογίες. Είναι ο κυρίαρχος χώρος σε κάθε κοινωνία. Ως αναπαράσταση είναι συνδεδεμένος με τις σχέσεις παραγωγής και με την «πάξη» που επιβάλλουν αυτές οι σχέσεις και ως εκ τούτου η γνώση, τα σύμβολα, οι κώδικες και οι «μετωπικές» σχέσεις. Ο κατανοητός χώρος είναι ο νοητικός

χώρος που διαχωρίζεται από το φυσικό χώρο ή ο αφηρημένος χώρος που επιβάλλεται στο συγκεκριμένο χώρο.

- Βιωμένος, (Lived – Vécu): Πρόκειται για τον άμεσα βιωμένο χώρο. Είναι ζωντανός, μιλάει. Είναι η πρακτική και άμεση εμπειρία του κοινωνικού χώρου. Περιλαμβάνει τη συναισθηματική, σωματική, ζωντανή εμπειρία, την αίσθηση του πάθους, της δράσης και των ζωντανών καταστάσεων, και για αυτό άμεσα συνεπάγεται το χρόνο. Σχηματοποιείται από την καθημερινή ζωή. Ο χώρος των καθημερινών δραστηριοτήτων των «χρηστών» και των «κατοίκων» και των δημιουργημένων, χωρικών τους κόσμων. Ο αναπαρασχημένος χώρος είναι ο χώρος που οι κάτοικοι έχουν στο μυαλό τους.⁴¹

Κατ'αυτόν τον τρόπο, ο Λεφέβρ (1976) θεωρεί ότι ο καπιταλισμός επιβιώνει διότι ελέγχει τα τρία επίπεδα αναπαραγωγής που προκύπτουν από την τριαλεκτική του χώρου. Πρώτον, υπάρχει η βιοφυσική αναπαραγωγή, κυρίως εντός του πλαισίου των οικογενειακών και συγγενικών σχέσεων. Δεύτερον, είναι η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης (η εργατική τάξη) και τα μέσα παραγωγής και τρίτον, η πολύ ευρύτερη αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής. Σύμφωνα με τον Λεφέβρ, στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό η οργάνωση του χώρου σχετίζεται με την αναπαραγωγή του κυρίαρχου συστήματος κοινωνικών σχέσεων.

41. Εδώ ο Λεφέβρ εμπνέεται από τον Benjamin, ο οποίος επιμένει ότι δεν ζούμε σαν υλικά άτομα που επιπλέουν σ' έναν υλιστικό κόσμο – έχουμε επίσης φαντασία, φόβους, συναισθήματα, ψυχολογία, φαντασιώσεις και όνειρα (Benjamin, 1999).

Μετά τον Λεφέβρ θα γίνει αρκετά δημοφιλής η προσέγγιση του χώρου από τον στρουκτουραλιστικό μαρξισμό, όπως αναπτύχθηκε κυρίως από τον Μανουέλ Καστέλς (Manuèll Castells) στο έργο του «The Urban Question» (1977), στο οποίο αμφισβητείται η χεγκελιανή διαλεκτική και τονίζεται το αστάθμητο - η ενδεχομενικότητα, η οποία αποτελεί κεντρικό σημείο των στρουκτουραλιστικών και μεταστρουκτουραλιστικών προσεγγίσεων. (Collinge, 2008: 2614) Ο Καστέλς είναι σαφώς επηρεασμένος από τη θεωρία της κοινωνικής δράσης του Αλέν Τουρέν και από τον δομισμό του Λουί Αλτουσέρ, ο οποίος εστίασε στην ενδεχομενικότητα, και στο λεγόμενο «υλισμό του αστάθμητου» (matérialisme aléatoire) ή «υλισμό της συνάντησης» (materialisme de rencontre) (Althusser 2005).

Ο Καστέλς ασκεί κριτική στον Λεφέβρ και ιδίως στο έργο του «Αστική Επανάσταση» καθώς τον κατηγορεί ότι συλλαμβάνει την αστική επανάσταση ως την αριστερή εκδοχή της «αστικής ιδεολογίας», όπως αυτή διατυπώθηκε από τους αστούς θεωρητικούς της Σχολής του Σικάγου, περί αστικής οικολογίας την οποία θεωρεί ως εξίσου μυστικοποιημένη υπερεξειδίκευση του αστικού ως θεωρητικού εργαλείου.

Επίσης, η κριτική του Καστέλς στον Λεφέβρ εστιάζει στην αντίληψη ότι ο Λεφέβρ συνέλαβε τον χώρο και την πόλη ως ένα λευκό χαρτί, με έναν εμπειρισμό, ως μια απλή προβολή της κοινωνίας στο έδαφος:

«Το να εξετάσουμε την πόλη ως την προβολή της κοινωνίας στον χώρο είναι ένα απαραίτητο σημείο αφετηρίας, ωστόσο είναι επίσης πολύ περιοριστικό. Όταν κάποιος πρέπει να πιάει πέρα από τον εμπειρισμό της γεωγραφικής περιγραφής, παίρνει το ρίσκο να φανταστεί το χώρο ως μια λευκή σελίδα, στην οποία οι δράσεις των ομάδων και των θεσμών εγγράφονται χωρίς να συναντάνε ή να συγκρούονται με άλλα εμπόδια ούτε με το ίχνος παλαιότερων γενεών. Αυτό ισοδυναμεί με το να αντιλαμβανόμαστε ότι η φύση εξολοκλήρου διαμορφώνεται από τον πολιτισμό, ενώ η όλη κοινωνική προβληματική γεννήθηκε από την αδιαίρετη ένωση αυτών των δύο όρων, μέσω της διαλεκτικής διαδικασίας με την

οποία ένα συγκεκριμένο βιολογικό ον (συγκεκριμένο επειδή διαχωρίζεται σε τάξεις), ο "άνθρωπος", μετασχηματίστηκε ο ίδιος και μετασχημάτισε το περιβάλλον του στην πάλη για ζωή και για τον διαφοροποιημένο σφετερισμό του προϊόντος της εργασίας του.

Ο χώρος είναι ένα υλικό προϊόν, σε σχέση με άλλα στοιχεία –μεταξύ άλλων, των ανθρώπων, οι οποίοι εισέρχονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις, οι οποίες δίνουν στον χώρο μια μορφή, μια λειτουργία, μια κοινωνική σημασία. Επομένως, δεν είναι μια απλή ευκαιρία για την ανάπτυξη της κοινωνικής δομής, αλλά μια συγκεκριμένη έκφραση κάθε ιστορικού συνόλου στο οποίο προσδιορίζεται η κοινωνία. Αποτελεί τότε ερώτημα προς απόδειξη, με τον ίδιο τρόπο όπως κάθε άλλο πραγματικό αντικείμενο, η δομή και οι συγκυριακοί νόμοι που κυβερνούν την ύπαρξη και τους μετασχηματισμούς του και ο προσδιορισμός της άρθρωσής του με τα άλλα στοιχεία της ιστορικής πραγματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία θεωρία του χώρου η οποία να μην αποτελεί εσωτερικό τμήμα της γενικότερης κοινωνικής θεωρίας ακόμα και κάποιας που υπονοείται» (Castells, 1972:115)

Συνεπώς, ο Καστέλς ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει ένα αυτοτελές πεδίο του χωρικού και ότι η ανάλυση του χώρου προϋποθέτει την ανάλυση του κοινωνικού σχηματισμού, του οποίου ο χώρος αποτελεί μέρος του. Επομένως, οι νόμοι που διέπουν τη δομή και την ανάπτυξη του κοινωνικού σχηματισμού δημιουργούν το πλαίσιο ανάλυσης των συγκεκριμένων χωρικών δομών. Ως εκ τούτου ο χώρος αποτελεί αντανάκλαση της κοινωνικής δομής και των επιπέδων που τη συναρθρώνουν (Κουρλιούρος 2001: 89).

Στη συνέχεια, ο Ντέιβιντ Χάρβεϊ (David Harvey), το 1973, ασκώντας κριτική στο δομισμό, έθεσε ως βασικό ερώτημα εάν η οργάνωση του χώρου αποτελεί «μια ξεχωριστή δομή με τους δικούς της νόμους μετασχηματισμού και σύνταξης» ή αποτελεί «πην έκφραση των σχέσεων που ενυπάρχουν σε ευρύτερες δομές (όπως στις σχέσεις παραγωγής)» και έκρινε ότι ο Λεφέβρ φетиχοποίησε το χώρο.

Έπειτα, ο Χάρβεϊ, τη δεκαετία του '80, μελετώντας την προβληματική των χωρικών κλιμάκων σε σχέση με τις διαδικασίες καπιταλιστικής συσσώρευσης, ισχυρίζεται ότι η έμφαση στο χώρο μας επιτρέπει να δούμε τη διαλεκτική να εξελίσσεται από το οικουμενικό (universal) στο συγκεκριμένο και επομένως στο ενδεχομενικό - απρόβλεπτο (contingency).

«Ο γεωγραφικός χώρος είναι πάντα το πεδίο του συγκεκριμένου. Είναι δυνατό να κατασκευάσουμε μια θεωρία του συγκεκριμένου στο πλαίσιο των οικουμενικών και αφηρημένων προσδιορισμών της μαρξικής θεωρίας της καπιταλιστικής συσσώρευσης;» (Harvey, 1985:144)

Πράγματι, ο Χάρβεϊ, τη δεκαετία του '90, υποστηρίζει ότι, ενσωματώνοντας τις χωρικές ιδιαιτερότητες, είναι δυνατό να χαλαρώσει η χεγκελιανή εσχατολογία (Harvey, 1996:109). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Collinge (2008:2616), η χεγκελιανή τελεολογία διατηρείται στη σκέψη του Harvey και είναι φανερή στις διατυπώσεις του σχετικά με την προβληματική των ποικίλων κλιμάκων

«οι εντάσεις μεταξύ της τοποθέτησης-της στασιμότητας και της κίνησης στην κυκλοφορία του κεφαλαίου (...) θέτουν μεγάλα βάρη στις οργανωτικές ικανότητες του καπιταλισμού (...) Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ένθετων ιεραρχικών δομών οργάνωσης, οι οποίες μπορούν να συνδέσουν το τοπικό και το συγκεκριμένο με (...) την παγκόσμια σκηνή» (Harvey, 1982:422)

Επομένως, κάθε χωρική αποτύπωση συντονίζεται υπό την αιγίδα αυτών των ιεραρχικών δομών και το πλαίσιο της κάθε κλίμακας παράγει έναν ολοκληρωτισμό του χώρου, ο οποίος είναι λειτουργικός για τον καπιταλισμό. (Collinge, 2008:2616)

Ο Χάρβεϊ, το 1985, στο έργο του *The Urbanization of Capital*, επισημαίνει ότι

«θα επιμείνω ότι ο χώρος και η γεωγραφία δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως παρεπόμενα, ως απλά προσαρτήματα μιας ήδη διαμορφωμένης θεωρίας. Το πρόβλημα παρουσιάζει πολύ περισσότερες όψεις από το να δείξουμε απλά πώς ο καπιταλισμός διαμορφώνει τη χωρική οργάνωση, πώς παράγει και συνεχώς "επαναστατικοποιεί" τα γεωγραφικά τοπία της παραγωγής, ανταλλαγής και κατανάλωσης. Θα υποστηρίξω την άποψη ότι οι χωρικές σχέσεις και τα γεωγραφικά φαινόμενα είναι θεμελιώδη υλικά χαρακτηριστικά που πρέπει να είναι παρόντα στην αρχή της ανάλυσης και ότι οι μορφές που αποκτούν δεν είναι ουδέτερες ως προς τις δυνατές πορείες χρονικής ανάπτυξης [του καπιταλισμού]. Κοντολογίς, πρέπει να ερμηνεύονται ως θεμελιώδεις και "ενεργητικές στιγμές" μέσα στην αντιφατική δυναμική του καπιταλισμού»

Στη συνέχεια, ο Χάρβεϊ (2005:14)⁴² κάνοντας την παρατήρηση ότι «(...) υπήρξε ευκολότερο να εισάγουμε μαρξιστικές θεωρήσεις στη γεωγραφία απ' ό,τι να εισάγουμε χωρικές και γεωγραφικές έννοιες στη μαρξιστική σκέψη» εμπνέεται, συνομιλεί και εξελίσσει την τριαλεκτική προσέγγιση του Λεφέβρ περί του αντιληπτού, του κατανοητού και του βιωμένου χώρου και επεκτείνει την έννοια του χώρου εισάγοντας, κατ' αντιστοιχία με τις λεφεβριανές κατηγορίες, τις δικές του έννοιες του «απόλυτου», του «σχετικού» και του «σχεσιακού» χώρου οι οποίες υπάρχουν ταυτόχρονα αλλά και ξεχωριστά η μια απέναντι στην άλλη.

«Ο χώρος δεν είναι καθ' αυτός ούτε απόλυτος ούτε σχετικός ή σχεσιακός αλλά γίνεται ένα από ή όλα αυτά ταυτόχρονα ανάλογα με τις περιστάσεις. Το πρόβλημα της ορθής κατανόησης του χώρου

42. Συνέντευξη του Χάρβεϊ στους Βαΐου και Χατζημιχάλης στο περιοδικό Γεωγραφίες 10, 2005, σελ 14

επιλύεται μέσα από την ανθρώπινη πρακτική σε σχέση με αυτόν. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχουν φιλοσοφικές απαντήσεις στα φιλοσοφικά ερωτήματα που τίθενται για τη φύση του χώρου – η απάντηση βρίσκεται στην ανθρώπινη πρακτική. Συνεπώς, το ερώτημα “τι είναι χώρος;” αντικαθίσταται με το ερώτημα “πώς συμβαίνει και διαφορετικές ανθρώπινες πρακτικές δημιουργούν και χρησιμοποιούν διαφορετικές κατανοήσεις του χώρου;”. Η σχέση ιδιοκτησίας, για παράδειγμα, δημιουργεί απόλυτους χώρους, στους οποίους μπορεί να ασκηθεί μονοπωλιακός έλεγχος. Η κίνηση ανθρώπων, αγαθών, υπηρεσιών και πληροφορίας λαμβάνει χώρα σ’ ένα σχετικό χώρο γιατί χρειάζονται χρήματα, χρόνος, ενέργεια και τα συναφή για να ξεπεραστεί η τριβή της απόστασης. Τα οικόπεδα επίσης αιχμαλωτίζουν αξίες γιατί εμπεριέχουν σχέσεις με άλλα οικόπεδα (...) Με τη μορφή του ενοικίου ο σχεσιακός χώρος γίνεται μια σημαντική πλευρά της ανθρώπινης κοινωνικής πρακτικής» (Harvey, 1973:13)

Επίσης, ο Χάρβεϊ επιμένει ότι θα πρέπει να κρατηθούν οι τρεις κατηγορίες του Λεφέβρ σε μια διαλεκτική ένταση και όχι ως ιεραρχικά διατεταγμένες κατηγορίες (Harvey, 2006:129-130).

«Η φυσική και υλική εμπειρία της χωρικής και χρονικής διάταξης διαμεσολαβείται σε κάποιο βαθμό από τον τρόπο αναπαράστασης του χώρου και του χρόνου. Ο ωκεανογράφος που κολυμπάει στα κύματα μπορεί να τα βιώσει διαφορετικά από τον ερωτευμένο ποιητή του Ουώλτ Ουίτμαν ή τον πιανίστα που παίζει Ντεμπυσσύ. Το να διαβάσουμε ένα βιβλίο για τη Παταγονία πιθανά θα επηρεάσει το πώς θα βιώσουμε αυτό το μέρος όταν πάμε, παρά το ότι αισθανόμαστε σημαντική αντιληπτική δυσαρμονία μεταξύ των προσδοκιών που δημιουργεί ο γραπτός λόγος και το πώς πραγματικά είναι ένας τόπος όταν πατάς τα πόδια σου. Οι χώροι και οι χρόνοι της αναπαράστασης που μας περιέχουν και μας περιτριγυρίζουν στις καθημερινές ζωές μας επηρεάζουν τόσο τις άμεσες εμπειρίες μας όσο και τον τρόπο που ερμηνεύουμε και κατανοούμε τις αναπαραστάσεις. Ίσως και να μην προσέξουμε

τις υλικές ποιότητες των χωρικών ταξινομήσεων που ενσωματώνονται στην καθημερινή ζωή καθώς προσκολλόμαστε σε ανεξάρτητες ρουτίνες. Και όμως, μέσω αυτών των καθημερινών υλικών συνηθειών, αφομοιώνουμε ένα κάποιο νόημα για τη λειτουργία των χωρικών αναπαραστάσεων και κατασκευάζουμε ορισμένους χώρους αναπαράστασης για τους εαυτούς μας (π.χ. την ενστικτώδη αίσθηση ασφάλειας σε μια οικεία γειτονιά ή του να είσαι στο σπίτι). Προσέχουμε μόνο όταν κάτι μας φανεί ριζικά εκτός τόπου. Υποστηρίζω ότι έχει σημασία η διαλεκτική ένταση μεταξύ των κατηγοριών, ακόμη και αν είναι χρήσιμο για λόγους κατανόησης να απομονώνουμε κάθε στοιχείο σαν να ήταν μια διακριτή στιγμή στην εμπειρία του χώρου και του χρόνου». (Harvey, 2006:131-132)

Στη συνέχεια, σημαντική είναι η συμβολή και της γεωγράφου και φεμινίστριας Ντορήν Μάσσεϋ (Doreen Massey), η οποία από τη δεκαετία του '70, επηρεασμένη από τις στρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις της εποχής, μελετά ζητήματα γεωγραφικών ανισοτήτων και χωρικών καταμερισμών της εργασίας.

Ήδη από το 1984, στο έργο της *Spatial Divisions of Labour*, τονίζει ότι «οι σχέσεις παραγωγής, οι ταξικές συγκρούσεις και συμμαχίες και οι κάθε είδους ιεραρχίες στον καπιταλισμό εμπεριέχουν και εμπεριέχονται σε χωρικές σχέσεις (...) οι κοινωνικές σχέσεις δεν αναπτύσσονται απλώς στο χώρο, αλλά αποτελούν φορείς και παραγωγούς χωρικών σχέσεων» (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 2012: 154-155). Την ίδια χρονιά η Μάσσεϋ σε ένα άλλο έργο της, το *Geography Matters!*, επεκτείνει την παραπάνω θέση και προτρέπει τους κοινωνικούς επιστήμονες να μελετούν και τη χωρική διάσταση στις αναλύσεις τους:

«Οι χωρικές κατανομές και η γεωγραφική διαφοροποίηση μπορεί να είναι το αποτέλεσμα κοινωνικών διαδικασιών, αλλά επηρεάζουν επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι διαδικασίες αυτές λειτουργούν. Το χωρικό δεν είναι μόνο ένα αποτέλεσμα, είναι επίσης μέρος της εξήγησης των διαδικασιών αυτών. Δεν είναι σημαντικό μόνο να αναγνωρίζουν οι γεωγράφοι τα κοινωνικά αίτια των χω-

ρικών διαμορφώσεων που μελετούν. Είναι επίσης σημαντικό οι άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες να λαμβάνουν υπόψη τους το γεγονός ότι οι διαδικασίες που μελετούν συγκροτούνται, αναπαράγονται και μεταβάλλονται με τρόπους που αναγκαία αφορούν την απόσταση, την κίνηση και τη χωρική διαφοροποίηση» (Massey, Allen [eds] 1984: 4)

Ειδικότερα, το 2005, με το έργο της *Για τον Χώρο* συνεισέφερε σημαντικά στην κατανόηση του χώρου ως ένα ανοιχτό, μη ολοκληρωμένο πεδίο, ως μια διαρκή διαδικασία κατασκευής και κατακρίνει τις αντιλήψεις που κλείνουν τον χώρο και τον υποτάσσουν στο χρόνο.

«Η επινόηση του χώρου ως ένα στατικού κομματιού μέσα στο χρόνο, ως αναπαράσταση, ως ενός κλειστού συστήματος και τα λοιπά αποτελούν όλα τρόπο υποταγής του (...) Κατά την εξέλιξη της φιλοσοφικής σκέψης είναι ο χρόνος που υπήρξε η πηγή συγκίνησης (στη ζωή) ή τρόμου (στο πέρασμά του). Πιστεύουμε (...) ότι ο χώρος είναι εξίσου τονωτικός και απειλητικός». (Massey, 2005: 105)

«Εάν ο χρόνος είναι ανοικτός σε ένα μέλλον του καινούργιου, τότε ο χώρος δεν μπορεί να εξισώνεται με κλειστότητες και οριζοντιότητες της αναπαράστασης. Γενικά, εάν ο χρόνος είναι ανοικτός, τότε και ο χώρος πρέπει να είναι ανοικτός. Η διανοητική σύλληψη του χώρου ως ανοικτού, πολλαπλού και σχεσιακού, ημιτελούς και πάντοτε γινόμενου αποτελεί μια προϋπόθεση για την ανοικτότητα της ιστορίας και επομένως μια προϋπόθεση για την πιθανότητα της πολιτικής» (Massey, 2005: 105)

Επίσης, τονίζει διαρκώς τη σχεσιακή και κοινωνική διάσταση του χώρου:

«Εάν ο χρόνος αναπτύσσεται ως αλλαγή, τότε ο χώρος αναπτύσσεται ως αλληλεπίδραση. Υπό αυτή την έννοια ο χώρος είναι η κοινωνική διάσταση. Όχι με την έννοια της δέσμευσης μέσα σε μια πολλαπλότητα. Είναι η σφαίρα της διαρκούς παραγωγής και

επαναδιαμόρφωσης της ετερογένειας με όλες τις μορφές της – ανομοιότητα, υποταγή, αντικρουόμενα συμφέροντα. Παράλληλα με την ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας επικαλούμαστε εκείνο που πρέπει να αναδειχθεί: μια σχεσιακή πολιτική για ένα σχεσιακό χώρο.» (Massey, 2005: 106)

Η Μάσσεϋ αναγνωρίζει στο χώρο τρία θεμελιακά χαρακτηριστικά: πρώτον, ο χώρος δημιουργείται μέσα από αλληλεπιδράσεις, δεύτερον, χαρακτηρίζεται από πολλαπλότητα και τρίτον, είναι ανοιχτός, δεν κλείνει ποτέ, είναι διαρκώς υπό κατασκευή.

«Πρώτον, αναγνωρίζουμε το χώρο ως προϊόν αλληλοσυσχετισμών, το οποίο συνίσταται μέσα από αλληλεπιδράσεις, από την απεραντοσύνη του παγκόσμιου μέχρι το πολύ μικρό. Δεύτερον, κατανοούμε το χώρο ως τη σφαίρα πιθανότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας με την έννοια του ταυτόχρονου πλουραλισμού, ως τη σφαίρα στην οποία συνυπάρχουν διακριτές τροχιές των φαινομένων, και για αυτό ως τη σφαίρα συνυπάρχουσας ετερογένειας. Χωρίς το χώρο δεν υπάρχει πολλαπλότητα, και χωρίς πολλαπλότητα δεν υπάρχει χώρος. Εάν ο χώρος είναι πράγματι προϊόν αλληλοσυσχετισμών, τότε θα πρέπει να βασίζεται στην ύπαρξη του πλουραλισμού. (...) Τρίτον, αναγνωρίζουμε το χώρο ως διαρκώς υπό κατασκευή. Ακριβώς επειδή μια τέτοια ανάγνωση θεωρεί το χώρο προϊόν εσωτερικών σχέσεων μεταξύ πραγμάτων, σχέσεων που απαραίτητα εσωκλείουν πρακτικές οι οποίες θα πρέπει να πραγματοποιηθούν, βρίσκεται συνεχώς στη διαδικασία κατασκευής. Δεν ολοκληρώνεται ποτέ, δεν κλείνει ποτέ.» (Massey, 2005: 27)

Επιπλέον, τονίζει ότι το χωρικό είναι πολιτικό (Massey, 2005: 28) και ότι η θεώρηση του χωρικού μπορεί να αποτινάξει συνήθεις τρόπους διατύπωσης ορισμένων πολιτικών ερωτημάτων, μπορεί να συμβάλει σε πολιτικά επιχειρήματα που βρίσκονται σε ανάπτυξη.

«Η σύγχρονη, εδαφική εννοιοδότηση του χώρου κατανοεί ότι η γεωγραφική διαφορά συγκροτείται πρωταρχικά από την απομό-

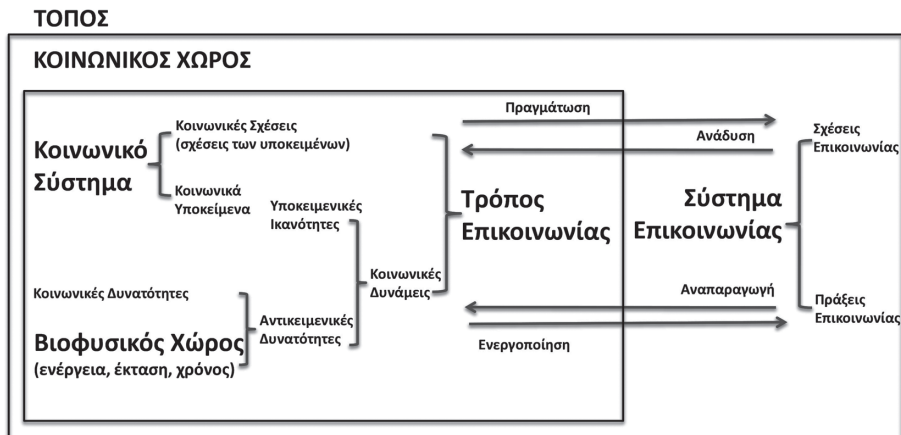

νωση και το διαχωρισμό. Η γεωγραφική εναλλαγή συγκροτείται από πλιν. Πρώτα επισημαίνονται οι διαφορές μεταξύ τόπων και ύστερα οι διαφορετικοί αυτοί τόποι έρχονται σε επαφή. Οι διαφορές είναι οι συνέπειες των εσωτερικών αντιθέσεων. Είναι μια ουσιοκρατική άποψη μπάλας-μπιλιάρδου για τον τόπο. Είναι, επίσης, μια επίπεδη εννοιοδότηση του χώρου. Στέκεται ξεκάθαρα απέναντι στην αντίληψη ότι ο χώρος θα πρέπει να γίνει κατανοητός ως ανακύπτον προϊόν σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων αυτών των σχέσεων που εγκαθιδρύουν σύνορα, και όπου κατά συνέπεια ο "τόπος" αποτελεί απαραίτητα τόπο συνάντησης και όπου η "διαφορά" ενός τόπου πρέπει να νοηθεί με την ανείπωτη έννοια της διαρκούς ανάδυσης της μοναδικότητας μέσα από (και μεταξύ) συγκεκριμένους σχηματισμούς και συσχετισμούς εντός των οποίων καθορίζεται» (Massey, 2005: 118)

Στη συζήτηση για το χώρο και για την έννοια του κοινού χώρου σημαντική είναι η συμβολή του Δημήτρη Κωτσάκη. Ο Κωτσάκης (2012) συλλαμβάνει τον Κοινωνικό Χώρο ως τη σύνδεση του Βιοφυσικού Χώρου (ενέργεια, έκταση, χρόνος) με το Κοινωνικό Σύστημα (κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικά υποκείμενα) και τον Τρόπο Επικοινωνίας (κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικές δυνάμεις), ο οποίος αλληλεπιδρά μέσω των διαδικασιών πραγμάτωσης, ανάδυσης, αναπαραγωγής και ενεργοποίησης με το Σύστημα Επικοινωνίας (πράξεις και σχέσεις επικοινωνίας).

Σύμφωνα με τον Κωτσάκη (2006:89), ο τρόπος επικοινωνίας, οι κοινωνικές δυνάμεις, οι κοινωνικές σχέσεις, οι υποκειμενικές ικανότητες, οι αντικειμενικές δυνατότητες, οι σχέσεις επικοινωνίας, οι πράξεις επικοινωνίας, τα κοινωνικά υποκείμενα, το κοινωνικό σύστημα και ο φυσικός χώρος αρθρώνονται ως εξής:

«ο τρόπος επικοινωνίας είναι ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων και οι κοινωνικές δυνάμεις που απαιτούνται για την πραγμάτωσή τους. Όπου οι κοινωνικές δυνάμεις αναλύονται, (...) σε υποκειμενικές ικανότητες και αντικειμενικές δυνατότητες. Φαίνεται, έτσι, καθαρότερα η έννοια του κοινωνικού χώρου ως αντικειμενικής δυνατό-

Σχήμα 3. Τόπος και Κοινωνικός Χώρος (Κωτσάκης, 2012:85)

τητας των σχέσεων επικοινωνίας. Ο κοινωνικός χώρος αποτελείται από μια τάξη κοινωνικών υποκειμένων, το σύστημα των κοινωνικών τους σχέσεων, τις ικανότητες που απαιτούνται για την πραγμάτωση των σχέσεων αυτών, και τις αντικειμενικές δυνατότητες που απαιτεί η ενεργοποίηση των ικανοτήτων. Έχει ιδιαίτερη σημασία, για την κατανόηση της έννοιας αυτής του κοινωνικού χώρου, η ενότητα στην διαφορά φυσικού και κοινωνικού χώρου. Όπως, επίσης, η ενότητα στην διαφορά ικανοτήτων και δυνατοτήτων ως κοινωνικών δυνάμεων. Έχουμε, λοιπόν, τον ακόλουθο διττό ορισμό. Κοινωνικός χώρος είναι: το κοινωνικό σύστημα και οι κοινωνικές δυνάμεις, ο τρόπος επικοινωνίας και τα κοινωνικά του υποκείμενα.»

Με βάση την παραπάνω προσέγγιση, ο Κωτσάκης προτείνει ότι στο σχήμα ορισμού των κοινών που διατυπώνουν οι αυτόνομοι μαρξιστές (κοινοί πόροι, σχέσεις δημιουργίας κοινών, κοινότητα) τη θέση των πόρων παίρνουν οι κοινωνικές δυνάμεις, δηλαδή οι δυνάμεις παραγωγής της κοινωνικής ζωής και αναπαραγωγής του κοινωνι-

κού συστήματος (Κωτσάκης 2013:3). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί η σημαντική σημείωση του Κωτσάκη (2013:4) ότι «ο φυσικός χώρος-δύναμη του κοινωνικού συστήματος πρέπει να εννοηθεί με την έννοια της θεωρίας της σχετικότητας ως ενέργεια, έκταση και χρόνος. Δεν είναι ο κατά τον κοινό λόγο νευτώνειος χώρος-δοχείο, συρρικνωμένος στις τρεις διαστάσεις της έκτασης.»

Επίσης, για τον κοινωνικό χώρο ο Κωτσάκης (2005:25) τονίζει ότι πρόκειται για την ενότητα της συστημικής με την πολιτισμική προσέγγιση.

«Κοινωνικός χώρος είναι η ενότητα υποκειμένων, σχέσεων και δυνάμεων. Συνθέτοντας ανά δυο τα στοιχεία του, συγκροτούνται δυο συμπληρωματικές έννοιες του κοινωνικού χώρου. Πρώτον: Κοινωνικός χώρος είναι το κοινωνικό σύστημα και οι κοινωνικές δυνάμεις. Δεύτερον Κοινωνικός χώρος είναι ο τρόπος επικοινωνίας και τα υποκειμένα του. Οι δυο έννοιες του κοινωνικού χώρου αναδεικνύουν δυο συσχετισμένες αναλυτικές προσεγγίσεις του. Συστημική προσέγγιση: από τον κοινωνικό χώρο ορίζεται το κοινωνικό σύστημα κατ'αφαίρεση των δυνάμεών του, συγκεντρώνοντας την αναλυτική σκέψη στις κοινωνικές σχέσεις, η όψη αυτή εμφανίζει την κατάσταση του χώρου. Πολιτισμική προσέγγιση: από τον κοινωνικό χώρο ορίζεται ο τρόπος επικοινωνίας (πολιτισμός) κατ'αφαίρεση των υποκειμένων του, συγκεντρώνοντας την αναλυτική σκέψη στις δυνάμεις πραγμάτωσης των κοινωνικών σχέσεων, η όψη αυτή εμφανίζει την αναπαραγωγή του χώρου, η οποία διακρίνεται σε στατική (συντήρηση) και δυναμική (αλλαγή) καθώς ο τρόπος επικοινωνίας διακρίνεται σε μορφοστατικό και μορφογενετικό⁴³».

43. «Μορφοστατικός είναι ο τρόπος επικοινωνίας κατά τον οποίο η διατήρηση των σχέσεων καθορίζει την αναπαραγωγή των δυνάμεων: οι ικανότητες και δυνατότητες παραμένουν ίδιες ώστε να διατηρούνται οι σχέσεις. Μορφογενετικός είναι ο τρόπος επικοινωνίας κατά τον οποίο η αναπαραγωγή των δυνάμεων οδηγεί στην αλλαγή των σχέσεων: καθώς μεταβάλλονται οι ικανότητες σε δυνατότητες αλλάζουν οι σχέσεις.» (Κωτσάκης, 2005:25)

Τέλος, ως τόπο ορίζει ο Κωτσάκης (2012:85-86) τον βιωμένο κοινωνικό χώρο.

«Τόπος είναι ένας κοινωνικός χώρος και το σύστημα επικοινωνίας μέσω του οποίου πραγματώνονται και από το οποίο αναδύονται οι κοινωνικές σχέσεις του χώρου και ενεργοποιούνται αναπαράγόμενες οι κοινωνικές του δυνάμεις. Και, στο νοηματικό αυτό πλαίσιο: κοινωνικός χώρος είναι ο φυσικός χώρος, το πλήθος των κοινωνικών υποκειμένων που υπάρχουν εντός του, και ο αναπυσσόμενος ανάμεσά τους τρόπος επικοινωνίας».

Ως παράδειγμα Τόπου αναφέρει ο Κωτσάκης (2012:86) το σπίτι ή καλύτερα τη φράση «πάω σπίτι μου», που σημαίνει ότι πάω εκεί όπου «υπάρχουν οι σχέσεις επικοινωνίας που πραγματώνουν τις κοινωνικές σχέσεις συγκατοίκησης, εκεί όπου επιτελούνται οι πράξεις της συγκατοίκησης· αυτές, τελικά, ορίζουν το σπίτι» και όταν αναιρούνται οι παραπάνω σχέσεις τότε μένει μόνη της η υλική κατασκευή ή κατοικία. Σε αναλογία με το σπίτι ως Τόποι μπορούν να γίνουν κατανοητοί: η πόλη, το σχολείο, η γειτονιά κ.ο.κ..

Επίσης, στη σκέψη του Κωτσάκη, θεμελιακή είναι, ως προς την επικοινωνία, η διαλεκτική διάκριση μεταξύ προσωπικού – δημόσιου χώρου και, ως προς την εξουσία, η διαλεκτική διάκριση μεταξύ πολιτικού – ιδιωτικού χώρου. Ισχυρίζεται ότι η διαφορά ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο δεν συνιστά διάκριση (Κωτσάκης 2012: 33). Αντιθέτως και οι δυο κατηγορίες αρθρώνονται στον συλλογικό χώρο. Έτσι, ορίζει το τετραμερές του χώρου ως εξής:

«Έτην αστική κοινωνία, ο χώρος των πολιτών (civilis) συγκροτείται ως ιδιωτικός χώρος σε αντιδιαστολή με τον πολιτικό χώρο (politicus). Προκύπτει έτσι η διαλεκτική ιδιωτικός χώρος / πολιτικός χώρος η οποία συνδέεται με την πρωτογενή στην ανθρώπινη κοινωνία διαλεκτική προσωπικός χώρος / δημόσιος χώρος, αναδεικνύοντας στην τομή ιδιωτικού / δημόσιου τον συλλογικό χώρο: έναν ιδιωτικό μη-προσωπικό και δημόσιο μη-πολιτικό χώρο.» (Κωτσάκης, 2005: 32)

Σχήμα 4. Κοινωνικός χώρος (Κωτσάκης, 2012:33)

Επομένως, σύμφωνα με το παραπάνω σχήμα, ο Κωτσάκης (2012:33-34) ορίζει το δημόσιο και το ιδιωτικό ως εξής:

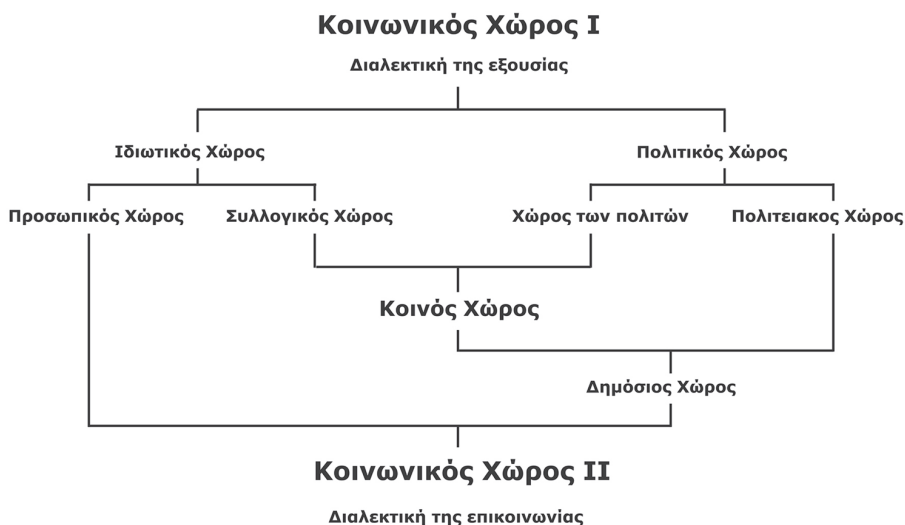
«Το κατά την επικοινωνία δημόσιο είναι, ως προς την εξουσία, ιδιωτικό ή πολιτικό. Για παράδειγμα το ιδιωτικό θέατρο, ως ιδιωτικός δημόσιος χώρος, διακρίνεται από το κοινοβούλιο, που είναι πολιτικός δημόσιος χώρος. Ενώ το κατά την εξουσία ιδιωτικό είναι, ως προς την επικοινωνία, προσωπικό ή δημόσιο. Έτσι, το ιδιωτικό θέατρο (...) ως δημόσιος ιδιωτικός χώρος διακρίνεται από το σπίτι, που είναι προσωπικός ιδιωτικός χώρος»

«Ως προς την ανθρώπινη επικοινωνία, ο κοινωνικός χώρος διαιρείται σε προσωπικό και δημόσιο. Ενώ ως προς την κρατική εξουσία, ο κοινωνικός χώρος διαιρείται σε ιδιωτικό και πολιτικό. Με τον πολιτικό χώρο, στη συνέχεια, να διαιρείται σε χώρο των πολιτών και χώρο της πολιτείας καθώς η πολιτική εξουσία είναι, συμμετρικά, νομοθετική-δικαστική-εκτελεστική εξουσία της πολιτείας στους πολίτες και εκλογική-ανατρεπτική εξουσία των πολιτών στην πολιτεία. Προκύπτει έτσι το τετραμερές του χώρου. Ο ιδιωτικός ως προς την εξουσία χώρος διαιρείται επικοινωνιακά σε προσωπικό και δημόσιο. Ο δεύτερος, ο ιδιωτικός-δημόσιος, έχει εδώ το όνομα συλλογικός. Και σ'αυτούς τους δυο χώρους προστίθενται οι δυο πολιτικοί ως προς την εξουσία και δημόσιοι ως προς την επικοινωνία χώροι» (Κωτσάκης, 2013:9)

Με βάση τις παραπάνω δύο προσεγγίσεις για το τετραμερές του χώρου και για τον κοινωνικό χώρο, ο Κωτσάκης συλλαμβάνει τον κοινό χώρο ως την σύνθεση του συλλογικού χώρου με το χώρο των πολιτών:

«Ο κοινός χώρος (...) βρίσκεται στο κέντρο του κοινωνικού χώρου, αποτελώντας τον χώρο σύνδεσης του προσωπικού χώρου με τον πολιτειακό χώρο. Αυτός ακριβώς ο κοινός χώρος, ο χώρος θεμελίωσης του κοινού, είναι ο χώρος της κοινής κτήσης» (Κωτσάκης, 2012: 88)

Κατ' αυτόν τον τρόπο, στη σκέψη του Κωτσάκη ο κοινός χώρος βρίσκεται στο κέντρο: είναι ο χώρος ανάμεσα στον προσωπικό χώρο και τον πολιτειακό χώρο

Σχήμα 5. Κοινός Χώρος (Κωτσάκης, 2013:9)

«ο κοινός χώρος στη δυναμική του είναι ο χώρος διασφάλισης της ελευθερίας του πρόσωπου, ο χώρος που διασφαλίζει τον προσωπικό χώρο, τον χώρο ελευθερίας του καθενός. Η θεμελιώδης αρχή της δυναμικής αυτής είναι ότι η ελευθερία του πρόσωπου προϋποθέτει τη συλλογικότητα» (Κωτσάκης, 2013:15)

Συνεπώς, με βάση τον παραπάνω ορισμό, ο Κωτσάκης (2012:88) ορίζει τον τρόπο της δημόσιας επικοινωνίας ως τον τρόπο επικοινωνίας που συμβαίνει στον δημόσιο χώρο, ο οποίος αποτελείται από τον κοινό χώρο και τον πολιτειακό στην ενότητά τους. Ωστόσο, όπως ειπώθηκε παραπάνω, ο κοινός χώρος συγκροτείται από το συλλογικό χώρο και το χώρο των πολιτών. Ως εκ τούτου, αναπτύσσεται η διαλεκτική σχέση σύγκρουσης ανάμεσα στον χώρο των πολιτών και τον πολιτειακό χώρο. Η σύγκρουση αυτή εγγράφεται στον κοινό χώρο και επομένως είναι καθοριστική για τη δυναμική του κοινού. «[Τ]ην πολιτική του διάστασης, ο χώρος στον οποίο θεμελιώνεται ο τρόπος της δημόσιας επικοινωνίας είναι ο χώρος των πολιτών όχι της πολιτείας» (Κωτσάκης, 2012:89) Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Κωτσάκης (2012:89) ισχυρίζεται μια παράτολμη θέση: ότι η συνέπεια της παραπάνω συγκρουσιακής σχέσης μεταξύ χώρου των πολιτών και πολιτειακού χώρου είναι καθοριστική για τη δυναμική του κοινού «καθώς εγγράφει στη θεμελίωση του κοινού τη διαλεκτική προϋπόθεση της ιστορικής του κίνησης προς το τέλος της πολιτικής κοινωνίας και του κράτους.» Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να ασκηθεί κριτική περί τελεολογισμού. Ωστόσο στη συνέχεια τονίζει ότι «το τέλος της πολιτικής κοινωνίας δεν ορίζεται έξω από αυτή αλλά από την εσωτερική σε αυτή σύγκρουση πολιτών - πολιτείας». Η έκβαση αυτής της σύγκρουσης σίγουρα δεν μπορεί να προβλεφθεί. Ωστόσο, ο Κωτσάκης τονίζει την κατεύθυνση της δυνατότητας και της δύναμης που εμπεριέχεται στον κοινό χώρο, το υποκείμενο του οποίου δεν είναι άλλο από το πλήθος. Σε αυτό το σημείο ο Κωτσάκης (2012:89) υιοθετώντας την σπιννοζική αντίληψη περί πλήθους αναγνωρίζει ότι

«το πλήθος έχει τη δύναμη να υπερβεί την πολιτική κοινωνία, ο τρόπος της δημόσιας επικοινωνίας, συγκροτώντας το πλήθος σε σώμα, του δίνει τη δύναμη, ο κοινός χώρος, στον οποίο θεμελιώ-

νεται ο τρόπος της δημόσιας επικοινωνίας, περιέχει τον εσωτερικό στην πολιτική κοινωνία όρο της δύναμης)

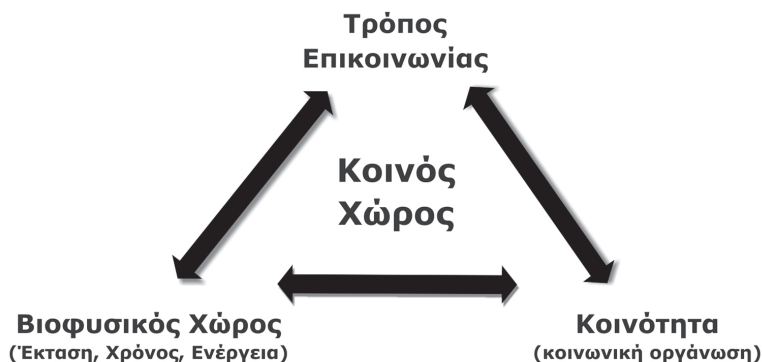
Και καταλήγει ισχυριζόμενος ότι «το κοινό είναι ο τρόπος επικοινωνίας που συγκροτεί το πλήθος σε δημόσιο σώμα, ο τρόπος επικοινωνίας που ολοκληρώνει τη διαφοροποιημένη προσωπική ζωή του καθένα σε μια ενιαιοποιημένη δημόσια ζωή όλων» (Κωτσάκης, 2013: 11)

Επομένως, στην σκέψη του Κωτσάκη, το κοινό είναι ο τρόπος επικοινωνίας που συγκροτεί τα φυσικά πρόσωπα σε κοινωνικά υποκείμενα και, στη συνέχεια, σε κάθε κοινότητα, το κοινό συνιστά τον τρόπο επικοινωνίας που συγκροτεί τα κοινωνικά υποκείμενα σε πρόσωπα. Επίσης, καθώς το κοινό συγκροτεί το πλήθος σε δημόσιο σώμα, διαιρείται ως ενότητα στα συλλογικά κοινά και τα πολιτικά κοινά (Κωτσάκης, 2013:11). Ως συνέπεια του παραπάνω συλλογισμού, για τον Κωτσάκη τα κοινά δεν περιορίζονται στους κοινούς πόρους ούτε κατανοούνται ως οι κοινωνικοί όροι περίφραξης και αποπερίφραξης των κοινών πόρων, ως το κοινωνικό σύστημα των περιφράξεων σε σύνδεση με το κοινωνικό κίνημα των αποπεριφράξεων. Ο Κωτσάκης θεωρεί ότι κάθε κοινωνικό σύστημα έχει τα δικά του κοινά κι ως εκ τούτου σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο δεν υπάρχουν «αλλοιωμένα» κοινά (Κωτσάκης, 2013:12). Τέλος, ο Κωτσάκης τονίζει ότι το σημαντικό είναι το πέραςμα από την κεντρικότητα των δυνάμεων, κατά τη συγκρότηση του τρόπου επικοινωνίας, στην κεντρικότητα των σχέσεων.

7.6 Ο Κοινός Χώρος

Εμπνεόμενοι από την τριαλεκτική ανάλυση του Λεφέβρ: Φυσικός-Νοητικός-Κοινωνικός Χώρος, και Βιωμένος-Αντιληπτός-Κατανοητός Χώρος, με την ανάλυση του Κωτσάκη: Βιοφυσικός Χώρος-Τρόπος Επικοινωνίας-Κοινωνικό Σύστημα, τα οποία συνιστούν τον Κοινωνικό Χώρο, με την ανάλυση των αυτόνομων μαρξιστών για τα κοινά : Κοινοί Πόροι - Σχέσεις Δημιουργίας Κοινών - Κοινότητες, προτείνουμε την έννοια του Κοινού Χώρου.

Σχήμα 6. Κοινός Χώρος

Ως Κοινό Χώρο προτείνουμε την διανυσματική αλληλεπίδραση μεταξύ του Βιοφυσικού Χώρου των Κοινών Πόρων (έκταση, ενέργεια, χρόνος) με τον Τρόπο Επικοινωνίας και το Χώρο των Κοινοτήτων. Ο βιοφυσικός-αντιληπτός Χώρος των Κοινών Πόρων αποτελεί τη χωρική πρακτική συλλογικού μοιράσματος των πόρων-μέσων (ανα) παραγωγής. Ο Χώρος των Κοινών Πόρων ορίζεται, κατασκευάζεται ή ανακτάται κάθε φορά από τον Τρόπο Επικοινωνίας. Ο Τρόπος Επικοινωνίας συνθέτει τις κοινότητες των κοινωνικών υποκειμένων στον Χώρο των Κοινοτήτων.

Επομένως, το σημείο κλειδί του Χώρου των Κοινών είναι η αλληλεπίδραση και η επικοινωνία μεταξύ των Κοινών Πόρων με τον Τρόπο Επικοινωνίας και τις Κοινότητες. Η διάρρηξη των παραπάνω σχέσεων πραγματοποιείται με τις περιφράξεις. Ανάλογα με το ποιά από τις παραπάνω σχέσεις τείνει να περιφραχθεί έχουμε τις:

Περιφράξεις των Κοινών Πόρων. Πρόκειται για τις κλασσικές και νέες περιφράξεις όπως σφετερισμός και εμπορευματοποίηση των κοινών γαιών, της ενέργειας, των φυσικών πόρων, σύγχρονη αρπαγή γης,

πληροφοριών, γονιδίων, γνώσης, σωμάτων, βιομετρική. Σε χωρικό επίπεδο ως νέες περιφράξεις μπορούν να αναγνωριστούν οι αναπλάσεις και ο εξευγενισμός των πόλεων, οι πολιτικές ενοικίων και οι πολιτικές αποστέρησης-εκτόπισης. Οι παραπάνω διαδικασίες συνδέονται με τη μονιμότητα της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης ως συστατικό στοιχείο της σχέσης κεφάλαιο, δηλαδή με τον διαρκή διαχωρισμό των ανθρώπων από τα μέσα (ανα)παραγωγής και το μετασχηματισμό τους στην εμπορευματική μορφή (εργατική δύναμη ως εμπόρευμα, μέσα παραγωγής ως εμπόρευμα) και αξιακή μορφή (αξίες χρήσης και ανταλλακτικές αξίες) του κεφαλαίου.

Περιφράξεις των Τρόπων Επικοινωνίας. Πρόκειται για τον σφετερισμό της κοινωνικής συνεργασίας προς όφελος του κεφαλαίου, της πατριαρχίας, του εθνικισμού ή και άλλων ετερονομιών. Στη διεθνή βιβλιογραφία οι περιφράξεις των τρόπων επικοινωνίας συναντιούνται με τους όρους, «διαβρωμένες», «αλλοιωμένες», «διεφθαρμένες» ή «φιλοκαπιταλιστικές» σχέσεις δημιουργίας των κοινών (Negri & Hardt 2009, De Angelis 2009, Chatterton 2010, Caffentzis 2010). Σε αντίθεση με τις παραπάνω ουσιοκρατικές προσεγγίσεις ισχυριζόμαστε ότι σε κάθε κοινωνικό σύστημα αναπτύσσεται ένας συγκεκριμένος τρόπος επικοινωνίας.

Περιφράξεις των Κοινοτήτων. Πρόκειται για την κοινωνική και πολιτική συγκρότηση των περιφραγμένων κοινοτήτων, στις οποίες μέσω της συμπερίληψης ή του αποκλεισμού έχει λάβει χώρα η περιφραγή των κοινωνικών σχέσεων και των κοινών πόρων. Χωρικά παραδείγματα αποτελούν οι περιφραγμένες κοινότητες (gated communities), τα στρατόπεδα κράτησης μεταναστών, οι φυλακές, τα επιχειρηματικά cluster, τα mall, τα κάθε είδους γκέτο καθώς και η πολεοδομία των τειχών.

Ταυτόχρονα με την παραπάνω διάκριση, ο Κοινός Χώρος ως συλλογικός χώρος και χώρος των πολιτών υπερβαίνει τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου και γίνεται ο χώρος που διασφαλίζει τον προσωπικό χώρο εντός του δημόσιου χώρου διαρρηγνύοντας την εξουσία του πολιτειακού κρατικού χώρου. Επιπλέον, ο Κοινός

Χώρος συνιστά έναν ανοιχτό χώρο, ο οποίος μέσα από πορώδεις διαδικασίες υβριδισμού και επιτέλεσης διαρκώς μετασχηματίζεται και μεταμορφώνεται. Συνεπώς, ο Κοινός χώρος δεν αποτελεί ένα κλειστό νοητικό σύστημα, ένα γραμμικό εσχατολογικό συνεχές αλλά μια διαρκή κίνηση, η οποία βασίζεται στην πραγματική κίνηση των υποκειμένων και όχι σε μια ανιστορική, αφηρημένη, φανταστική, γραμμική ακολουθία. Ο Κοινός Χώρος αποτελεί μια ανοιχτή, ρευστή, ευάλωτη, ευέλικτη περιοχή, πρόκειται για έναν χώρο διαρκώς ανηρημένο και συστηματικά υποκείμενο, διατηρημένο στους κάθε φορά συγκεκριμένους ιστορικούς κοινωνικούς ανταγωνισμούς, σε διερωτήσεις, διαδικασίες και μετασχηματισμούς. Πρόκειται για ένα ανοιχτό διαλεκτικό αρχιπέλαγος που δοκιμάζεται από τις αρνήσεις, τις ενδεχομενικές παρεκκλίνουσες κινήσεις, από τη μη προσαρμογή χωρίς να αναζητάται ένα ασφαλές τέλος ούτε μια απάνεμη ετεροτοπία.

Εμπνεόμενοι, λοιπόν, από τις διαλεκτικές προσεγγίσεις των Λεφέβρ, Χάρβεϊ, Κωτσάκη και λαμβάνοντας υπόψη τις επισημάνσεις της Μάσσεϋ, αναζητούμε τις αρθρώσεις των ποικίλων χώρων των κοινών και των περιφράξεων εντός της εξεγερμένης Ιστανμπούλ. Με ποιον τρόπο αρθρώνονται και αποδιαρθρώνονται, περιφράσσονται και αποπεριφράσσονται, γίνονται κοινοί και από-κοινωνικοποιούνται (commoning and discommoning) ο βιωμένος με τον κατανοητό και τον αντιληπτό χώρο, ο απόλυτος με το σχετικό και τον σχεσιακό χώρο, ο βιοφυσικός χώρος με το κοινωνικό σύστημα και τον τρόπο επικοινωνίας, ο προσωπικός με το δημόσιο χώρο και ο πολιτικός με τον ιδιωτικό χώρο; Πώς αλληλεπιδρούν με τις σχέσεις του κεφαλαίου, του εθνικισμού, του φύλου και του πολιτισμού; Τα παραπάνω ανοιχτά ερωτήματα επιδιώκουμε να συζητήσουμε στη συνέχεια της αφήγησής μας.

8. Χώρος με σημασία ή εξεγερμένος Κοινός Χώρος

«Η εξέγερση του Γκεζί ήταν μια εξέγερση, κατά την οποία είπαμε με δυνατή φωνή "Αρνούμεστε" την κατάσχεση των κοινών μας χώρων» (Müşterekler 2013)

«Σε κάποιους δρόμους, όπως στην Γκουμούσουγιου, όπου οι συγκρούσεις ξεκίνησαν από την αρχή της εξέγερσης, υπήρχαν πάνω από δέκα οδοφράγματα. Μερικά από αυτά έφταναν τα τρία μέτρα ύψος και ήταν φτιαγμένα από κάθε είδους απορρίμματα, οικοδομικά υλικά, κατεστραμμένα λεωφορεία, μεταλλικές ράβδους και τσιμεντόλιθους προς την πλευρά της αστυνομίας, σε ένα σουρεαλιστικό μεσαιωνικό στυλ. Όπως και σε άλλες αστικές εξεγέρσεις, τα οδοφράγματα απομονώνανε την περιοχή από την κρατική εξουσία και έτσι μπορούσε να δημιουργηθεί ένας χώρος νέων κοινωνικών σχέσεων, τις οποίες δεν ήταν δυνατό να φανταστεί κάποιος πιο πριν» (Bektas, 2013b)

«Αυτό το μέρος μας έμαθε πολλά πράγματα. Το πιο σημαντικό, μας απέδειξε ότι οι άνθρωποι μπορούν να ενωθούν και να δημιουργήσουν ένα είδος κοινής ζωής πέρα από την κυρίαρχη εξουσία και ηγεμονία. Το πάρκο Γκεζί έγινε ο χώρος για την κοινή ζωή χωρίς εκμετάλλευση. Οι αντιστεκόμενοι ενώθηκαν και δημιούργησαν αυτόν τον χώρο πέρα από τις καθιερωμένες οργανώσεις» (Mem Aslan, αντικαπιταλιστής μουσουλμάνος στο Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Το πάρκο Γκεζί, η πλατεία Ταξίμ καθώς και οι χώροι, οι δρόμοι, τα καταστήματα, τα σπίτια, και τα ξενοδοχεία στους οποίους επεκτάθηκε η εξέγερση είχαν μέχρι τις 28 Μαΐου του 2013 τα τυπικά χαρακτηριστικά των περιφραγμένων χώρων με σαφή διαχωριστικά σύνορα μεταξύ ιδιωτικού και πολιτικού χώρου. Στους ιδιωτικούς χώρους αντιστοιχούσε ο προσωπικός και ο συλλογικός χώρος και στους πολιτικούς χώρους αντιστοιχούσε ο χώρος των πολιτών και ο πολιτειακός χώρος. Συγκεκριμένα, η πλατεία Ταξίμ και το πάρκο Γκεζί ήταν κρατικοί δημόσιοι χώροι για τους οποίους αποφάσιζε με χαρακτηριστική ειλικρίνεια, ωμότητα και βία η κυβέρνηση. Ήταν επίσης πολιτειακοί χώροι και χώροι των πολιτών στο βαθμό που αποτελούσαν το πολιτικό διακύβευμα, όπως εκφράστηκε πολλές φορές στις απόπειρες κατάληψης της πλατείας Ταξίμ από διαδηλωτές, κυρίως τις Πρωτομαγιάς, αλλά και από την πλευρά της εξουσίας αποτελεί τον εμβληματικό χώρο άσκησης των κρατικών αστικών πολιτικών. Ωστόσο μέσα στην εξέγερση ο μέχρι πρότινος δημόσιος-κρατικός χώρος της πλατείας Ταξίμ και του πάρκου Γκεζί άρχισε να αποκτά χαρακτηριστικά Κοινού Χώρου. Άρχισαν να τροποποιούνται τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και πολιτικού. Η εξέγερση συνδύασε στοιχεία του συλλογικού χώρου, στον οποίο ενυπάρχει ο προσωπικός χώρος καθώς και χαρακτηριστικά των χώρων των πολιτών. Για αυτόν τον λόγο, το πλήθος των εξεγερμένων που πήραν τον χώρο στα χέρια τους, με πάθος και συνέπεια τον φρόντιζε σαν να ήταν προσωπικός χώρος (και όντως έγινε) και τον προστάτευε από την κρατική εξουσία.

Ο Χασάν, μέλος του lgbt bloc, μας λέει

«Είμαι φεμινιστής. Είμαι μαζί και Αλεβίτης και Κούρδος και Γκέι. Αρχικά ως lgbt κίνημα ήμασταν εδώ από την πρώτη μέρα γιατί δεν θέλαμε να κοπούν τα δέντρα. Τα δέντρα και η σκιά τους, το πάρκο Γκεζί γενικά αποτελεί ένα σύμβολο. Το να παίρνεις μέρος σε αυτή την ιστορική στιγμή είναι από μόνο του πολύ σημαντικό για εμάς. Ως lgbt κοινότητα πάντα μας συμπεριφέρονται σαν τους "άλλους". Είμαστε λοιπόν εδώ για να δείξουμε ότι υπάρχουμε και δεν

είμαστε αόρατοι. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές ομάδες, άθεοι, υποστηρικτές του Κεμάλ, αριστεροί και δεξιοί. Υπάρχουν πολλοί από εμάς από διαφορετικές ομάδες που ενώθηκαν μαζί. Ο αγώνας είναι πολύ όμορφος. Οι άνθρωποι είναι πολύ εγκάρδιοι μεταξύ τους και υπάρχει έντονα το αίσθημα της αλληλεγγύης αυτή τη στιγμή» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Την ίδια στιγμή εντός του αναδυόμενου κοινού χώρου καθώς οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι γίνονταν από αόρατοι πρόσωπα, δηλαδή άρχισαν να συνάπτουν προσωπικές και συλλογικές σχέσεις, σχέσεις αλληλεγγύης, τρυφερότητας, έγνοιας και εξέγερσης, άρχισαν επομένως να ρευστοποιούνται, να τίθενται υπό διαπραγμάτευση και οι ποικίλες πολιτικές, ταξικές, έμφυλες, φυλετικές ταυτότητες των ίδιων των υποκειμένων. Η διαπραγμάτευση αυτή είχε διαρκές χαρακτήρα και άλλοτε ξεπερνούσε τα εγκαθιδρυμένα ταυτοτικά σύνορα και άλλοτε σκόνταφτε σε αυτά ή ακόμα και τα ενίσχυε.

Συνεπώς, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι, οι οποίοι κατέλαβαν το πάρκο Γκεζί, το μετέτρεψαν σε ένα υβριδικό κοινό χώρο, σε ένα χώρο με σημασία, τον οποίο θα ονομάσουν «κομμούνα του Γκεζί». Σύμφωνα με την Έλμα, «είναι πάνω κάτω σαν μια κομμούνα, δηλαδή ερχόμενος εδώ φέρνεις πράγματα που μπορεί να φανούν χρήσιμα, η πρόσβαση είναι ελεύθερη. Όλες οι πολιτικές ομάδες πριν είχαν το δικό τους χώρο στην πλατεία και μάλωναν μεταξύ τους και τώρα ξαφνικά είναι όλοι μαζί» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Συνοπτικά τα χαρακτηριστικά του αναδυόμενου Κοινού Χώρου της κομμούνας του Γκεζί μπορούν να κωδικοποιηθούν στον παρακάτω πίνακα.

Στη συνέχεια θα δούμε αναλυτικά τα χαρακτηριστικά του εξεγερμένου κοινού χώρου.

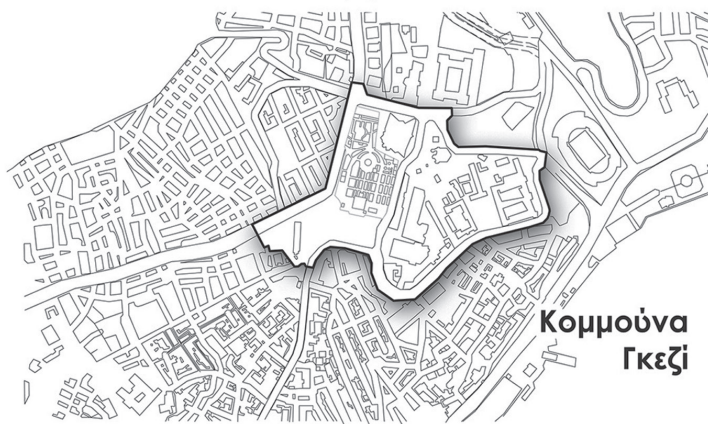

Πίνακας 6. Ο Κοινός Χώρος της Κομμούνας του Γκεζί

	Βιοφυσικός Χώρος	Τρόπος Επικοινωνίας	Κοινότητα
Φύλο	Το πάρκο Γκεζί και η πλατεία Ταξιμ έγιναν για τις αντι-αρρενωπές υποκειμενικότητες «ο πιο ασφαλής χώρος» της Ιστανμπούλ	Φεμινιστικές και lgbt ομάδες οργάνωναν σεμινάρια ενάντια στην αρρενωπότητα και την πατρι-αρχία, καθώς και ενάντια σε σεξιστικά και ομοφοβικά συνθήματα των χούλιγκανς	Ορατότητα lgbt και φεμινιστικών οργανώσεων, ομάδες περιφρούρησης ενάντια σε βιασμούς και σεξουαλική παρενόχληση
Φυλή	Συνυπήρχαν πλήθος εθνοτήτων: τούρκοι, κούρδοι, αλεβίτες, κόσμος από μειονότητες.	Αμοιβαίος σεβασμός, η συντροφικότητα των οδοφραγμάτων έσπασε τα σύνορα των εθνοτήτων	Οι εθνοτικές ομάδες ορισμένες φορές οριοθετούσαν την επικράτειά τους αλλά ως ανοιχτές κοινότητες σε κίνηση
Τάξη	Συμμετείχαν εργάτριες και εργάτες, επισφαλείς εργαζόμενοι, άνεργοι, αρνητές της εργασίας	Τέθηκαν υπό διαπραγμάτευση η κυκλοφορία του κεφαλαίου, της αξίας και των εμπορευμάτων	Πέρασμα από την εργατική τάξη στην εξεγερμένη τάξη
Κουλτούρα	Μουσικές, χορός, τραγούδι, πολύ γέλιο και ποίηση βγήκε στους δρόμους και σημάδεψε τους τοίχους της μητροπόλης με εξεγερμένα συνθήματα	Σεβασμός στις θρησκευτικές διαφορές, επινοητικότητα, φαντασία, γέλιο, χιούμορ	Η εξεγερμένη κουλτούρα δημιούργησε την κοινότητα της κομμούνας

Κατάληψη
πάρκου Γκεζί

Κομμούνα
Γκεζί

Ευρύτερη περιοχή
συγκρούσεων

8.1 Ο Βιοφυσικός χώρος της εξέγερσης

Χάρτης 21. Η χωρική διάταξη των ομαδοποιήσεων στο πάρκο Γκεζί

Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014:20)

«Τις πρώτες μέρες, όταν κάποιος έμπαινε στο πάρκο ήταν σαν να έβλεπε ένα φεστιβάλ ή ένα τσίρκο, όλα ήταν ανακατωμένα, σιγά σιγά όμως το κάθε κόμμα ή οργάνωση άρχισε να χωροθετεί την επικράτειά της. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μέσα στο πάρκο βρίσκονταν τα κινήματα πόλης και στην πλατεία οι πολιτικές οργανώσεις, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν σαφή σύνορα. Βέβαια τουρκικές σημαίες έβλεπες και μέσα και έξω από το πάρκο.»

8.1.1 Εξεγερμένος Χρόνος

Ο Βιοφυσικός χώρος της κομμούνας του Γκεζί στη χρονική του διάσταση ξεκίνησε στις 28 Μαΐου και διήρκεσε έως τις 15 Ιουνίου. Ωστόσο, δεν ήταν ένα απλό συμβάν, μια στιγμή, μια απλή χρονική ρωγμή στο ηγεμονικό συμπαγές συνεχές της κυκλοφορίας του κεφαλαίου, της πατριαρχίας και του εθνικισμού. Ο χρόνος της κομμούνας ήρθε μέσα από τα ορατά και αόρατα χρονικά μικρονήματα των καθημερινών αρνήσεων, αγώνων και μικροκομμουνισμών.

Εξερευνώντας τη χρονική καταγωγή της εξέγερσης μάλλον ανακαλύπτουμε ότι δεν γνωρίζει κρατικά σύνορα και υποπτευόμαστε ότι βρίσκεται σε μνήμες, αφηγήσεις και υπόγειες μη ιστοριοποιημένες χρονικές διαδρομές. Ταυτόχρονα έχουμε σοβαρές ενδείξεις ότι η διάρκεια της σίγουρα δεν μπορεί να μετρηθεί, να προβλεφθεί και να τακτοποιηθεί με ασφάλεια στα μουσεία των ιστορικών του μέλλοντος.

Ο βιωμένος χρόνος της κομμούνας σίγουρα δεν είναι γραμμικός και δεν υπόκειται στην δαρβινική γεωμετρία του καπιταλιστικού χρόνου αλλά μάλλον πρόκειται για χρόνο βιοπολιτικό, ερωτικό, ποιητικό και ιστορικό, με την έννοια της ιστορίας ως γνώση και ως κρίση. Εξάλλου, ο κάθε εξεγερμένος και η κάθε εξεγερμένη έχει τη δικιά της ιστορία να αφηγηθεί από την κομμούνα του Γκεζί, κουβαλάει μέσα της το δικό της μικρό ή μεγάλο προσωπικό εξεγερμένο χρόνο.

Επομένως, ο εξεγερμένος χρόνος συνιστά ένα πολυσχιδές χρονικό γαλαξία που τέμνει διαγώνια την κανονικότητα, υπονομεύει τους χρόνους της εξουσίας και είναι ανοιχτός στην ενδεχομενικότητα και το απρόβλεπτο κάθε πιθανής μελλοντικής σύγκρουσης.

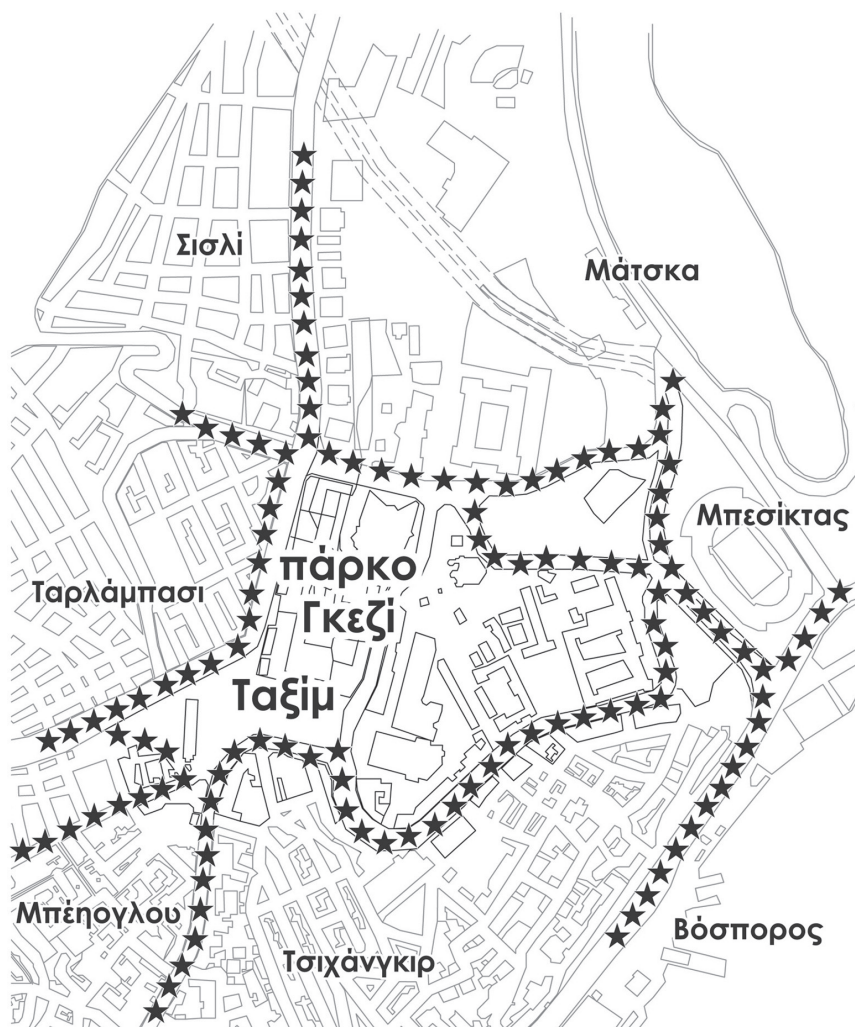
8.1.2 Εξεγερμένα Εδάφη

«Όπως εξελίχτηκε η εξέγερση δημιούργησε μια εξεγερμένη γεωγραφία η οποία σαγήνευσε τη φαντασία όσων ήταν μέρος της» (Bektas, 2013a:9)

Έπειτα, στη διάσταση της έκτασης, ο βιοφυσικός χώρος της κομμούνας του Γκεζί θα αποτελείται από το πάρκο Γκεζί, την πλατεία Ταξίμ και γρήγορα θα επεκταθεί στην ευρύτερη περιοχή του Μπέρογλου και κυρίως στον εμπορικό κεντρικό δρόμο της Ιστικλάλ, στην Σιρασελβιέρ, στη γειτονιά Τσιχάνγκιρ, καθώς και στους ελικοειδείς δρόμους που κατηφορίζουν προς το γήπεδο της Μπεσίκτας και στην παραλιακή περιοχή του Ντολμάμπαχτσε, στις όχθες του Βοσπόρου. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των δράσεων θα είναι συγκεντρωμένη στο πάρκο Γκεζί και στην πλατεία Ταξίμ.

Πρέπει να τονιστεί ότι το ζήτημα της αποκέντρωσης των δράσεων αποτέλεσε περιφερειακό θέμα στις συζητήσεις και τις στρατηγικές των εξεγερμένων. Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014:20)

«οι πολιτικοποιημένοι στην αρχή θεώρησαν ότι η συγκέντρωση των δράσεων στο Γκεζί και στην Ταξίμ ήταν προτιμότερη από τις αποκεντρωμένες δράσεις. Ωστόσο, στη συνέχεια θεωρήσαμε ότι δεν ήταν βιώσιμο να κρατήσουμε για πάντα το πάρκο Γκεζί και θα έπρεπε να αναπτυχθούν συνελεύσεις γειτονιών, αλλά δυστυχώς ήταν τόσο ελκυστικό και συμβολικό το Γκεζί που δεν έγινε εφικτό να αναπτυχθούν από νωρίς οι συνελεύσεις γειτονιών, παρά μόνο όταν μας εκκένωσαν από το Γκεζί»

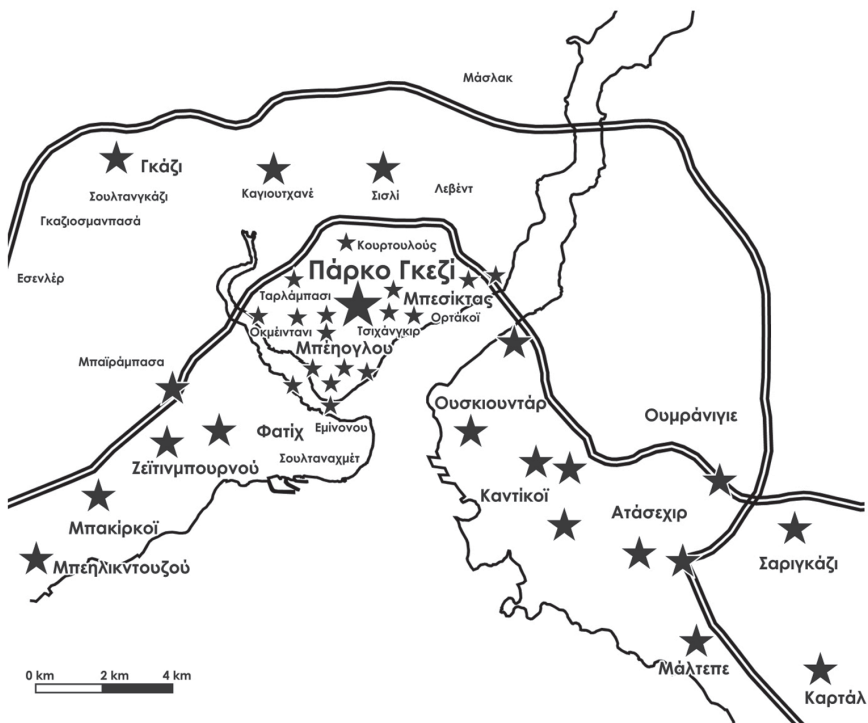
Χάρτης 22. Περιοχές με συγκρούσεις και οδοφράγματα

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένες γειτονιές, λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικών, πολιτικών, γεωγραφικών και γεωμορφολογικών τους χαρακτηριστικών σύντομα θα εισέλθουν με τον δικό τους τρόπο στους ρυθμούς της εξέγερσης. Αυτές ήταν η γειτονική στην πλατεία Ταξίμ περιοχή Μπεσίκτας, στην οποία βρίσκεται το διάσημο γήπεδο της ομώνυμης ομάδας και ως εκ τούτου είναι εξοικειωμένοι με συγκρούσεις στη συγκεκριμένη περιοχή οι χούλιγκαν, οι οποίοι είχαν σοβαρούς λόγους να συμμετέχουν στην εξέγερση, όπως ο πρόσφατος αυστηρός αθλητικονόμος καθώς και το ότι στο πάρκο Γκεζί ήταν η πρώτη ιστορική έδρα της ομάδας τους. Η μνήμη θα παίξει εξάλλου καθοριστικό ρόλο στην εξέγερση. Επιπλέον, στη περιοχή Μπεσίκτας χωροθετούνται αρκετά κυβερνητικά κτίρια μαζί με το πρωθυπουργικό γραφείο. Μάλιστα, σύμφωνα με εκτιμήσεις των διαδηλωτών, τα οδοφράγματα στην Ινονού και οι διαδηλώσεις στη Μπεσίκτας ήταν ιδιαίτερα κρίσιμες για τη βιωσιμότητα της κομμούνας του Γκεζί, καθώς απασχολούσαν τις αστυνομικές δυνάμεις και δεν επέτρεπαν την άνοδό τους στην πλατεία Ταξίμ.

Επιπλέον, η εξέγερση σύντομα θα σπάσει τα στενά όρια της ευρύτερης περιοχής του Μπέηογλου-Μπεσίκτας και θα επεκταθεί και σε άλλες περιοχές, οι οποίες χαρακτηρίζονται για την αριστερή τους παράδοση. Η σημαντικότερη περιοχή ήταν στο Γκαζιόσμανπασα και στο Σουλτάνγκαζι στον μονίμως ανυπότακτο μαχαλά Γκάζι (Gazi), ο οποίος αποκαλείται ως «μικρή Κολομβία της Ιστανμπούλ» λόγω της παρεκκλίνουσας αντικρατικής κουλτούρας των 400.000 κατοίκων του, οι περισσότεροι εκ των οποίων είναι Κούρδοι και Αλεβίτες. Επίσης, άμεσες δράσεις, συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν στο Οκμέιντανι (Okmeydani), στο Κουρτουλούς (Kurtulus, η γνωστή στα ελληνικά περιοχή Ταταύλα), στο Ζεϊτίνμπουργου, στο Μπακίρκοι και στο Μπεηλικντουζού (Beylikdüzü) στην ευρωπαϊκή πλευρά της Ιστανμπούλ.

Επίσης, σύντομα η εξέγερση θα περάσει και στην απέναντι πλευρά του Βοσπόρου στην περιοχή Καντίκιοϊ (Kadıkoy- αρχαία Χαλκηδόνα), η οποία αποτελεί βασικό οικονομικό και διοικητικό κέντρο της ασια-

Χάρτης 23. Εξεγερμένες γειτονιές της Ιστανμπούλ

τικής πλευράς, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και γειτονιά αριστερών, στην οποία παραδοσιακά γίνονται διαδηλώσεις, όπως οι γνωστές από την εποχή της αντιπαγκοσμιοποίησης διαδηλώσεις ενάντια στην σύνοδο του ΝΑΤΟ τον Ιούνιο του 2004 και ενάντια την σύνοδο του ΔΝΤ το 2009. Τα τελευταία χρόνια το Καντίκοϊ ως τρίτος πόλος του ιστορικού κέντρου της Ιστανμπούλ, μετά το Φατίχ και το Μπέηογλου, βρίσκεται σε ένα υβριδικό στάδιο. Από τη μια εφαρμόζονται οι γνωστές

νεοφιλελεύθερες πολιτικές εξευγενισμού και από την άλλη η περιοχή, λόγω της αριστερής της κουλτούρας, προσελκύει όλο και περισσότερο την εναλλακτική νεολαία, η οποία σταδιακά ασφυκτιά αλλά και εκδιώχνεται από το όλο και περισσότερο κυριλοποιημένο Μπέηογλου. Σε αυτήν λοιπόν την περιοχή, στα στενοσόκακα λίγο πάνω από το λιμάνι του Καντίκοϊ θα δημιουργηθεί το φθινόπωρο του 2013, μετά την εξέγερση του Γκεζί, και η πρώτη πολιτική κατάληψη – κοινωνικό κέντρο στην ιστορία της Ιστανμπούλ με το όνομα «Δον Κιχώτης». Εκτός από το Καντίκιο οι διαδηλώσεις και οι άμεσες δράσεις στην ασιατική πλευρά θα επεκταθούν στις παραδοσιακές γειτονίες της εργατικής τάξης Ατάσεχιρ (Ataşehir) και Ουμράνιγιε (Ümraniye), οι οποίες τα τελευταία χρόνια έχουν μετασηματιστεί σε προνομιακές περιοχές της μεσαίας τάξης και τέλος οι συγκρούσεις θα φτάσουν ακόμη νοτιότερα μέχρι τις περιοχές Μάλτεπε (Maltepe) και Καρτάλ (Kartal) καθώς και βορειότερα στο Σιραγκάζι (Siragazi). Οι δράσεις θα καλύψουν συνολικά μια έκταση ακτίνας 25 km με κέντρο την πλατεία Ταξίμ.

Ο εξεγερμένος κοινός χώρος διαστέλλεται

Ακόμα πιο εντυπωσιακή από τη χωρική επέκταση της εξέγερσης στις γειτονίες της Ιστανμπούλ ήταν η εξάπλωση της εξέγερσης σε περίπου 67 πόλεις της Τουρκίας με σημαντικότερες την Άγκυρα, την Σμύρνη, την Προύσα, το Εσκισεχίρ, την Απάλεια, την Αντάκυα (Αντιόχεια) και τα Άδανα. Οι διαδηλώτριες και οι διαδηλωτές στις περισσότερες πόλεις κατέλαβαν τις κεντρικές πλατείες, επιτεθήκαν στα γραφεία του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΡ καθώς και σε αστυνομικά τμήματα.

Σύμφωνα με στοιχεία της τουρκικής αστυνομίας πραγματοποιήθηκαν 5.532 δράσεις και 603 διαδηλώσεις σε 80 περιφέρειες της Τουρκίας στις οποίες συμμετείχε 7.500.000 διαδηλωτές στην Ιστανμπούλ και 3.500.000 στις υπόλοιπες πόλεις, ενώ πολύς ακόμη κόσμος πήρε μέρος «παθητικά» (κατσαρολικά στα μπαλκόνια, βοήθεια στους διαδηλωτές κλπ).

Απέναντι στους εξεγερμένους και τις εξεγερμένες σύμφωνα και πάλι

Χάρτης 24. Η χωρική επέκταση της εξέγερσης στην Τουρκία. Με αστέρι πόλεις στις οποίες έγιναν διαδηλώσεις, άμεσες δράσεις, καταλήψεις κτλ.

με τα στοιχεία της τουρκικής αστυνομίας το κράτος χρησιμοποίησε 120.000 μπάτσους, πραγματοποίησε 5.513 προσαγωγές (το 78% ήταν Αλεβίτες) και 189 συλλήψεις.

Σύμφωνα με την Τουρκική Ένωση Γιατρών κατά τη διάρκεια των δυο εβδομάδων υπήρξαν 8.133 τραυματίες εκ των οποίων πάνω από 800 χτυπήθηκαν από κάνιστρα δακρυγόνων, τουλάχιστον 63 σε σοβαρή κατάσταση και δολοφονήθηκαν 9 διαδηλωτές.

Στην Άγκυρα οι διαδηλωτές κατέλαβαν την πλατεία Κιζιλάη, στην Ατάλεια την πλατεία Κουμχουριέτ και στα Άδανα την πλατεία Ατατούρκ μετατρέποντάς τες σε μικρές εξεγερμένες πλατείες Ταξίμ. Στην Άγκυρα, λόγω του ότι η πόλη αποτελεί την πρωτεύουσα του τουρκικού

κράτους, οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι θα δεχτούν πολύ σκληρή αστυνομική καταστολή (Devrimi, 2013:3). Αντιθέτως στην Απάλεια ο Δήμος αρνείται να δώσει νερό στις αύρες της αστυνομίας και στη Σμύρνη ο δήμαρχος της πόλης υποστηρίζει τις διαδηλώσεις. Η ανεκτικότητα που φάνηκε τις πρώτες μέρες στη Σμύρνη έδωσε χώρο να επεκταθούν οι ταραχές και εκτός της περιοχής Αλτσασνάκ του ιστορικού κέντρου και να φτάσουν μέχρι την εργατική και πάντοτε άτακτη γειτονιά Μπουρνόβα, μέχρι τη στιγμή που οι κυβερνητικές αστυνομικές δυνάμεις θα εκδικηθούν με πλήθος συλλήψεων και τραυματισμών.

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της εξέγερσης και κυρίως στις 8-9 Ιουνίου, δράσεις αλληλεγγύης οργανώθηκαν σε όλο τον κόσμο, συνολικά σε 35 χώρες και σε περισσότερες από εκατό πόλεις από τη Μελβούρνη μέχρι τη Βοστώνη, το Σαντιάγκο, το Βανκούβερ, το Χονγκ Κονγκ, το Άμστερνταμ, το Τελ Αβίβ, το Τορόντο, την Τύνιδα, το Δουβλίνο, την Μπανγκόκ, το Ελσίνκι, το Μπουένος Άιρες, τη Θεσσαλονίκη, το Μιλάνο, τη Νέα Υόρκη, την Κρακοβία, την Πόλη του Μεξικού, το Βερολίνο και το Σαο Πάολο της επίσης εξεγερμένης Βραζιλίας.

Μάλιστα στη Βραζιλία το κίνημα κατά της αύξησης των τιμών των εισιτηρίων, το οποίο έλαβε κι αυτό αντικυβερνητικό χαρακτήρα εξέφρασε την αλληλεγγύη του προς τις διαδηλώσεις στην Τουρκία με το σύνθημα «Η αγάπη τέλειωσε, η Τουρκία είναι εδώ», και στο Σαο Πάολο υπήρχαν πανό που γράφανε «Είμαστε όλοι Ταξίμ» (Devrimi, 2013:3). Αντίστοιχα οι διαδηλωτές στο Γκεζί χαιρέτησαν την αλληλεγγύη από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού με πανό που γράφανε «Είμαστε όλοι Σάο Πάολο», και συνθήματα «Είμαστε μαζί, Βραζιλία και Τουρκία» και «Βραζιλιάνοι, αντισταθείτε!».

Η έμπνευση από την εξέγερση του Γκεζί συνεχίστηκε τους επόμενους μήνες, στις 15 Οκτωβρίου κατάληψη στη Μπολόνια της Ιταλίας παίρνει το όνομα «Φοιτητική Εστία Ταξίμ», και συνθήματα όπως «Ταξίμ είναι παντού» ακούγονται στις κινητοποιήσεις ενάντια στην εκκένωση της ιστορικής κατάληψης Ρότε Φλόρα (Κόκκινο Λουλούδι) στο Αμβούργο τον Δεκέμβριο του 2013.

Χάρτης 25. Δράσεις αλληλεγγύης

8.1.3 Εξεγερμένα πιπιβίσματα ή αλλιώς εξεγερμένες ροές πληροφορίας

Επίσης, ο βιοφυσικός χώρος της εξέγερσης αποτελείται, στη διάσταση της ενέργειας, από τις ροές πληροφορίας. Εξάλλου η πρόσβαση και ο έλεγχος των πληροφοριών ήταν πάντα σε όλες τις αντιπαραθέσεις εξίσου σημαντικός με τον έλεγχο των δρόμων. Οι πληροφορίες, οι εικόνες, οι λέξεις είναι δύναμη καθώς προφυλάσσουν από τις κινήσεις του εχθρού, εμπνέουν και ενεργοποιούν τα πλήθη. Για το λόγο αυτό η κυβέρνηση θα επιλέξει με αυταρχικό τρόπο να φιμώσει όλα τα επίσημα media. Συνεπώς κομβικό χαρακτηριστικό ήταν η διάδοση και ενίσχυση της εξέγερσης από τη χρήση των κινητών τηλεφώνων και του ίντερνετ. Για το λόγο αυτό σημαντικό κομμάτι των συλλήψεων ήταν για λόγους ανάρτησης ειδήσεων και σχολίων σε μπλογκ και twitter και τη χρονιά που θα ακολουθήσει κεντρικός στόχος της κυβέρνησης έγινε ο έλεγχος του ίντερνετ με απαγορεύσεις στην πρόσβαση στο twitter και το youtube. Ας θυμηθούμε ότι ο Ερντογάν αποκάλεσε το twitter «εργαλείο του διαβόλου».

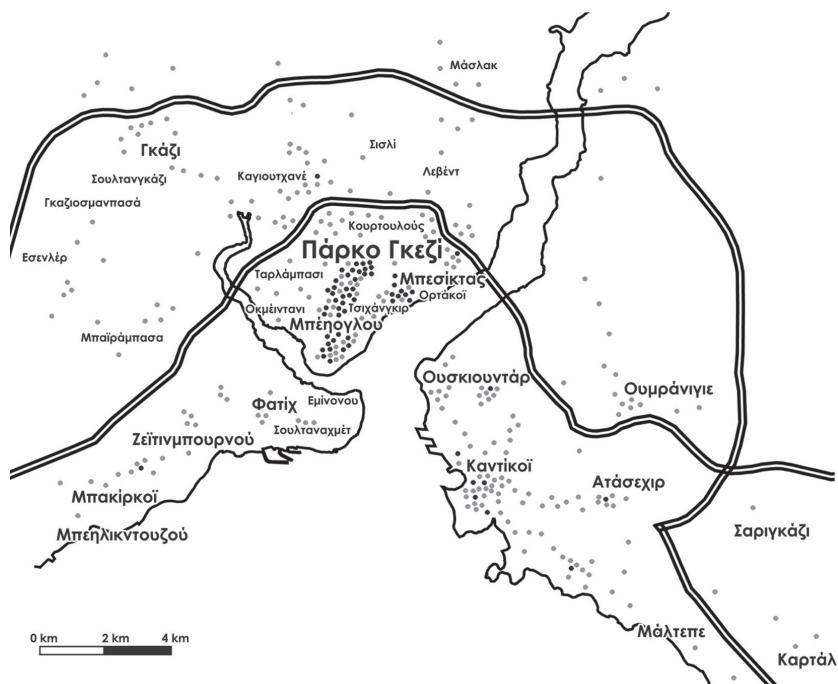

Το σώμα της πόλης σημαδεύεται από χιλιάδες tweets. Σύμφωνα με υπολογισμούς του NYU's Social Media και του Political Participation Lab το hashtag #direngezipark στο Twitter είχε 1,8 εκ. tweets μόνο το πρωί της 1ης Ιούνη πολύ περισσότερα από την εξέγερση στην Αίγυπτο στις 25 Ιανουαρίου 2011. Το 85% των tweets ήταν από την Τουρκία⁴⁴ και ακολουθούν Αγγλία, Γερμανία και Ιταλία. Απέναντι στη λογοκρισία των επίσημων media, οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι αξιοποίησαν τις δυνατότητες του διαδικτύου, όπως είχε γίνει και στην αραβική άνοιξη το 2011, αλλά πλέον σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό.

Η χρήση του διαδικτύου σε κινητοποιήσεις είχε πρωτοεμφανιστεί την εποχή της αντιπαγκοσμιοποίησης, στο Σιάτλ το 1999, με τη δημιουργία του πρώτου indymedia (Indymedia Seattle), έπειτα γενικεύτηκε στις διαδηλώσεις στη Γένοβα το θερμό καλοκαίρι του 2001, και από τότε συμβάλλει καθοριστικά στην κυκλοφορία των αγώνων, στην οργάνωση κινητοποιήσεων και στην ταχύτητα εξάπλωσης των ποικίλων εξεγέρσεων, όπως στην εξέγερση των παρισινών μπανλιέ το 2005, στις φοιτητικές κινητοποιήσεις το 2006-2007 και στον Δεκέμβρη του 2008 στην Αθήνα, στην αραβική άνοιξη και στις ταραχές του Λονδίνου το 2011. Ενδεικτικό της σημασίας που αποδίδεται στο διαδίκτυο είναι το πέρασμα από το «Revolution will not be televised» του προπάτορα της χιπ χοπ Τζιλ Σκοτ Χίρον από το Μπρονξ του 1970 ή την ελληνική εκδοχή του η «εξέγερση δεν θα παιχτεί στα δελτία των οχτώ» στο αρκετά αμφιλεγόμενο σύνθημα «Revolution will not be televised; it will be tweeted».

44. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία αποτελεί την τελευταία δεκαετία την χώρα της λεγόμενης «mobile revolution», καθώς η χρήση των κινητών συσκευών και η πρόσβαση στο ίντερνετ έχει εκπιναχθεί. Ενώ οι ευρωπαίοι κατά μέσο όρο περνάνε online 23 ώρες την εβδομάδα, στην Τουρκία αγγίζουν τις 30 ώρες. Επίσης το 2013 κυκλοφορούσαν στην Τουρκία 90 εκατομμύρια φορητές συσκευές πρόσβασης στο ίντερνετ εκ των οποίων το ένα τρίτο έχουν συνδέσεις 3G και 4G.

Χάρτες 26-27. tweets στο #direngezipark (1-3 Ιούνη 2013)

8.2 Το εξεγερμένο commoning ή αλλιώς ο τρόπος επικοινωνίας των εξεγερμένων

«Για μένα το Gezi ήταν ένας τρόπος επικοινωνίας» (Zucker, 2014)

Οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι, όπως επισημάναμε, θα δράσουν κυρίως στην περιοχή του Μπέηογλου (Beşiktaş), μια περιοχή με την οποία είναι αρκετά εξοικειωμένες και εξοικειωμένοι, καθώς αποτελεί το κέντρο της νυχτερινής, καλλιτεχνικής και πολιτικής ζωής της Ιστανμπούλ. Η ψυχογεωγραφία της εξέγερσης συνδέεται άμεσα με τις γεωγραφικές μνήμες, τις γνώσεις, τους συμβολισμούς και τις επιθυμίες των εξεγερμένων. Όλα συνέβησαν στην περιοχή στην οποία έχουν ερωτευτεί, έχουν φλερτάρει, έχουν αγοράσει αγαπημένα αντικείμενα, έχουν μεθύσει, έχουν συναντηθεί και έχουν κάνει φίλιες. Ωστόσο οι δρόμοι που μέχρι πρότινος γέμιζαν με εμπορεύματα που αξιοποιούσαν και σφετερίζονταν τις συναισθηματικές ικανότητες, αλληλεπιδράσεις, ευαισθησίες των ανθρώπων, τώρα μεταστράφηκαν, απέκτησαν χειραφετικό χαρακτήρα και μετατράπηκαν με μεγάλη ευκολία σε πεδία μάχης. Υψώθηκαν οδοφράγματα δυο έως πέντε μέτρων σε όλους στους δρόμους που οδηγούσαν στην πλατεία Ταξίμ και στο πάρκο Γκεζί και η γνώση της γεωγραφίας της περιοχής, με τα άπειρα στενοσόκακα και τα πλακόστρωτα μετέτρεψε τους διαδηλωτές σε αρχιτέκτονες ενός λαβυρίνθου, όπου η δαιδαλώδης αταξία οδηγείται σε χαοτική εξεγερμένη τάξη. Σύμφωνα με τον Αλή «σαν το ψάρι στο νερό ο κόσμος έμπαινε στα μπαρ και τα εστιατόρια και κρύβονταν μέχρι να περάσει η αστυνομία ή να καθαρίσει η ατμόσφαιρα από τα δακρυγόνα, μέχρι να ξαναεμφανιστούν και να συγκεντρωθούν πάλι στην Ιστικλάλ για να αντιμετωπίσουν τους μπάτσους» (B.A. 2013:13).

Επίσης οι κάτοικοι της περιοχής του Μπέηογλου ήταν πολύ φιλικόι, αλληλέγγυοι και φιλόξενοι στους εξεγερμένους. Τα διαμερίσματα στο Τσιχάνκιρ είχαν πάντα ανοιχτές τις πόρτες για να προστατευτούν οι διαδηλωτές και στα παράθυρα οι ένοικοι άφηναν μαλόξ, λεμόνια και γάλα για τα δακρυγόνα.

Σύμφωνα με την Ζεϊνό (2014:20)

«Κινήσεις όπως το άνοιγμα των σπιτιών και των καταστημάτων για την προστασία των διαδηλωτών αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της αλληλεγγύης που έδειξε ο κόσμος. Η βία και η καταστολή ήταν τόσο έντονη και για το λόγο αυτό προέκυψε αυθόρμητα η αλληλεγγύη. Κάθε οικογένεια είχε και από κάποιο μέλος της στην Ταξίμ και επομένως η αλληλεγγύη και η βοήθεια που παρείχαν σε κάποιον άγνωστο γνώριζαν πως θα ανταποδιδόταν και στον δικό τους άνθρωπο. Ακόμα και εκείνοι που δεν μπορούσαν να βρεθούν στη διαδήλωση και έμεναν στα σπίτια τους, πάντα φρόντιζαν και τοποθετούσαν στα παράθυρά τους λεμόνια, μαλόξ, νερό και άνοιγαν το σπίτι τους για να βοηθήσουν τους τραυματισμένους και τους κυνηγημένους από την αστυνομία.»

Σύμφωνα με την Τσιγκντέμ

«κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων όλοι ήταν στους δρόμους. Ήταν στους δρόμους για όλους, όχι μόνο για τον εαυτό τους ή για κάποια ομάδα ή οργάνωση αλλά για όλους. Αυτό ήταν πραγματικά ανατριχιαστικό» (Jourdan & Maeckelbergh 2013).

Με τα λόγια του Αλή

«έπιπλα και μεγάλες συσκευές πετάγονταν από τα παράθυρα για να ενισχυθούν τα οδοφράγματα (...) Στις βασικές οδούς, όπου οι μάχες μπορεί να κρατούσαν για ώρες, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία έφερναν τρόφιμα στους διαδηλωτές (...). Όταν η αστυνομία τελικά κατάφερε να εκκενώσει κάποιον δρόμο, οι κάτοικοι έβγαιναν στα παράθυρα και τους φώναζαν και τους έβριζαν για να φύγουν από την γειτονιά τους. Αυτό μπορεί να είχε ως αποτέλεσμα οι μπάτσοι να ρίχνουν δακρυγόνα κατευθείαν στα σπίτια (...)» (B.A. 2013:14)

Επίσης σύμφωνα με την Dūnya Devrimi (Διεθνής Επανάσταση) (2013:12)

«για να αντιμετωπιστεί το σβήσιμο του φωτισμού των δρόμων κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, γείτονες άναβαν τα φώτα στα σπίτια τους. Υπήρχε δωρεάν παροχή φαρμακευτικού υλικού από τα φαρμακεία: όλα αυτά ήταν σημαντικές λεπτομέρειες του κινήματος».

Βέβαια στο Τοπχανέ,⁴⁵ στις γειτονιές λίγο πιο κάτω από το Τσιχάνγκιρ, οι οποίες ακόμα δεν έχουν υποστεί πλήρη εξευγενισμό και κατοικούνται από φτωχά συντηρητικά στρώματα και υποστηρικτές της κυβερνήσης το κλίμα ήταν εξαιρετικά φιλόξενο. Εκεί συγκεντρώνονταν η νεολαία του ΑΚΡ μαζί με σπιούνους, ρουφιάνους και ασφαλίτες και περίμεναν με σιλήτα, σιδερογροθιές και καθρόνια να κατέβει το κυνηγημένο πλήθος.

Σύμφωνα με την Ζεϊνό (2014:20)

«Είναι σημαντικό ωστόσο να αναφέρουμε, σε σχέση με την αλληλεγγύη, πως δεν συμμετείχαν όλες οι γειτονιές με τον ίδιο τρόπο. Υπήρχαν γειτονιές πολύ φιλικές, ενώ άλλες ήταν ιδιαίτερα εχθρικές για τους διαδηλωτές και φυσικά ο κόσμος τις απέφευγε. Αυτές είναι και οι περισσότερες συντηρητικές γειτονιές. Πολλές φορές μάλιστα, οι κάτοικοι εκείνων των γειτονιών επιτέθηκαν με μαχαίρια στους διαδηλωτές που βρέθηκαν εκεί.»

Οι παραπάνω περιγραφές καταδεικνύουν ότι το σώμα των εξεγερμένων δεν αποτελούσε μια απομονωμένη στρατευμένη πρωτοποριακή ομάδα, η οποία σαν εισβολέας εμφανίστηκε για να διεκδικήσει

45. Οι συντηρητικοί και ακροδεξιοί κάτοικοι του Τόπχανε είναι διάσημοι στην Ιστανμπούλ για τις επιθέσεις ενάντια σε γκαλερί και εκθέσεις καλλιτεχνών, δηλαδή νέων *gentrifiers*, οι οποίοι εγκαθίστανται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή.

τα συμφέροντά της. Αντιθέτως το πληθυντικό σώμα των εξεγερμένων εγγραφόταν, παλλόταν και τροποποιούνταν διαρκώς με τους ρυθμούς της εξέγερσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε ένα νέο συντακτικό στράτευσης, στο οποίο η νίκη δεν προϋπάρχει της πράξης, ούτε ως αρχή ούτε ως φανταστική ουτοπία–μη τόπος. Οι κοινωνικές σχέσεις της εξέγερσης δημιούργησαν ένα κοινό συλλογικό αίσθημα, το οποίο συνέθλιψε εκτός από τις ταυτότητες του φύλου, της φυλής και της τάξης και τις ταυτότητες του ντόπιου και του ξένου, του κατοίκου και των διαδηλωτών. Ο Κοινός Χώρος μπόλιασε και διαπέρασε τα σώματα, τις καρδιές και τις επιθυμίες όσων συμμετείχαν. Ενώθηκε η ιδέα με την ουσία, η μορφή με το περιεχόμενο σε μια ανοιχτή ολότητα σε κίνηση που με αυτοπεποίθηση και επιμονή αγωνιζόταν για τον αναδυόμενο κοινό χώρο της κομμούνας.

Σύμφωνα με τα λόγια του Αλή

«Οι μάχες που κερδήθηκαν στους δρόμους ήταν νίκες της θέλησης και της επιμονής (...). Μια επιμονής που βασιζόταν στην θέληση [των διαδηλωτών] για αντίσταση στην περιφραγή των κοινών και για να πάρουν πίσω τον χώρο (...) Το πάρσιμο της πλατείας [Ταξίμ] την 1η Ιούνη δεν κατορθώθηκε [απλώς] διώχνοντας τους μπάτσους με πέτρες, ήταν το αποτέλεσμα της αποφασιστικότητας ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων οι οποίοι αυθόρμητα εμφανίστηκαν για να εντυπωσιάσουν τους πάντες. Ήταν ένα σοκ, όχι μόνο για την αστυνομία, αλλά επίσης και για αυτούς που αντιστέκονταν» (B.A. 2013:13)

Επίσης σύμφωνα με την Ζεϊνό (2014:20)

«Εκείνες οι μέρες ήταν οι πιο τρομακικές αλλά ταυτόχρονα και οι πιο ενθουσιώδεις της ζωής μας. Ο φόβος που αισθανόμασταν δεν προερχόταν από τη βία που δεχόμασταν, την καταστολή, τα δακρυγόνα. Αυτές είναι συνθήκες με τις οποίες είμαστε εξοικειωμένες. Ο φόβος προερχόταν από το πλήθος και τον τεράστιο αριθμό κόσμου που υπήρχε, με αποτέλεσμα να μην μπορούμε

να βρεθούμε με τους συντρόφους μας, να μην αναγνωρίζουμε κανέναν γύρω μας. Το σημείο του φόβου, λοιπόν, γεννήθηκε όταν αισθανόσουν υπεύθυνος για τον κόσμο γύρω σου, καθώς διαπίστωνες πως δεν έχει καμία εμπειρία από τέτοιες διαδικασίες, πως δεν έχει αντιμετωπίσει ποτέ την βία της αστυνομίας, πως δεν γνωρίζει τι θα πει καταστολή, πως δεν έχει ξαναβρεθεί στο δρόμο. Από την άλλη ο ενθουσιασμός μας δεν μπορούσε να κρυφτεί. Δεν πιστεύαμε ότι θα ζούσαμε μια τέτοια εξέγερση, δεν πιστεύαμε πως θα αποτελούσαμε κομμάτι μιας τέτοιας στιγμής.»

Και με τα λόγια της Ελβάν

«ήταν ένα θαύμα όλα αυτά τα γεγονότα. Τα δακρυγόνα που έριξε η αστυνομία στους χιλιάδες ανθρώπους, ωστόσο δεν υπήρχε πανικός, κανένας δεν καταπατήθηκε. Από τη μια ήταν υπέροχο, νιώθαμε τόσο δυνατοί, όμως από την άλλη πλευρά ήταν τόσο τρομακτικό» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Με αυτόν τον τρόπο η κομμούνα του Γκεζί συγκροτήθηκε από τον τρόπο επικοινωνίας των εξεγερμένων, ο οποίος ταυτόχρονα με την υπεράσπιση του κοινού χώρου από τις δυνάμεις καταστολής συνέθεσε την παρτιτούρα της εξεγερμένης καθημερινής ζωής. Το ρεπερτόριο των εξεγερμένων περιλάμβανε γιορτές χορού, τάνγκο, μπαλέτο, περιστρεφόμενους δερβίσηδες, βραδιές πιάνου, βιβλιοθήκη, ιατρείο, χώρους κοινοβιακής ζωής, καθώς και ένα τεράστιο συλλογικό τραπέζι σε όλο το μήκος της Ιστικλάλ.

Με τα λόγια της Τσιγκντέμ

«οι άνθρωποι που έρχονται εδώ αυτές τις 18 μέρες δεν ξοδεύουν χρήματα και το ότι μαθαίνουν να μην ξοδεύουν χρήματα είναι κάτι επαναστατικό μέσα τους» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Σύμφωνα με την Τσιγκντέμ

«αυτή τη στιγμή στο πάρκο οι άνθρωποι ψέλνουν, τραγουδούν και οργανώνουν εργαστήρια. Δυο φορές την ημέρα γίνονται εργαστήρια γιόγκα για παράδειγμα, και υπάρχει και ένα εργαστήριο ζωγραφικής που μόλις είδα. Ο κόσμος διαβάζει βιβλία και οι εκδοτικοί οίκοι βοηθούν στην καμπάνια, ο κόσμος και οι εκδοτικοί οίκοι φέρνουν βιβλία στο πάρκο και διανέμονται δωρεάν. Οι άνθρωποι μιλάνε μεταξύ τους, δεν είναι μόνο για πολιτικά αλλά κυρίως για τη ζωή τους και είναι κάτι σαν ένας ζωντανός χώρος την τελευταία εβδομάδα, τον οποίο έπρεπε να αγωνιστούμε σκληρά για να τον σώσουμε και τώρα είναι δικός μας» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Με τις παραπάνω πρακτικές έγινε επίσης φανερό ότι το σύμπαν των εξεγερμένων ήταν μη αναγώγιμο στα γραμμικά σχήματα των μεγάλων στρατηγικών του «να κάνεις πολιτική». Μακριά από τη λογική της ηγεμονίας και τις λενινιστικές καταβολές των αριστεριστικών κομμάτων διαμορφώθηκε ένα υβριδικό commoning στο οποίο δεν χωρούσαν τα επίσημα κόμματα και οι παραδοσιακές μορφές οργάνωσης και εκπροσώπησης. Σύμφωνα με την Πελίν (Tan 2013) πολλές φορές ο κόσμος έλεγε στα μέλη των κομματικών οργανώσεων να κατεβάσουν τις κομματικές τους σημαίες διότι κανένας δεν μπορεί να καπηλευτεί την εξέγερση.

Επίσης η Ζεϊνό (2014:19) μας λέει

«κανένας δεν μπορούσε να πάρει καμία απόφαση, όλα συνέβαιναν με ατομικές ή μικροσυλλογικές αποφάσεις. Κάποιος αποφάσιζε να καθαρίσει και καλούσε να φτιαχτεί μια ομάδα καθαριότητας, κάποιος αποφάσιζε να μαγειρέψει και καλούσε να φτιαχτεί μια ομάδα κουζίνας. Υπήρχε μια ιδεατή αυτοοργάνωση, κανένας δεν καθοδηγούσε.»

Επίσης σύμφωνα με την Οζλέμ

«Ήταν ένα απροσδόκητο σημείο, καμία πολιτική ομάδα δεν ήταν έτοιμη για αυτή τη μεγάλη στιγμή. Ήταν η έκρηξη της έντασης του

κόσμου και παρόλο που μπορεί να πονέσαμε δεν ήταν αρνητικό διότι αυτό που κάναμε εμείς εδώ στην Ταξίμ, αυτό που είδαμε ήταν πολύ διαφορετικό από τις προηγούμενες εμπειρίες μας. Τώρα το καταλαβαίνουμε, αυτός ο κόσμος δεν είναι ικανοποιημένος με αυτά που έχει και αυτό που συνέβη δεν θα σβήσει τόσο εύκολα» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Με αυτόν τον τρόπο οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι πολύ γρήγορα ξεπέρασαν την λογική των αιτημάτων αν και αρχικά εκφράστηκαν τέσσερα βασικά αιτήματα τα οποία είχαν περισσότερο να κάνουν με την επιβίωση της κομμούνας παρά με διαπραγματεύσεις με τον κυρίαρχο. Αυτά ήταν: να σταματήσει η αστυνομική βία, να παραιτηθεί ο δήμαρχος της Ιστανμπούλ, να απαγορευτεί η χρήση χημικών, να απελευθερωθούν οι συλληφθέντες. Ωστόσο στη συνέχεια ο γαλαξίας των εξεγερμένων επιθυμιών διέρρηξε τη λογική των αιτημάτων.

Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014:19)

«στην αρχή συντάχτηκε μια λίστα με τέσσερα βασικά αιτήματα, αλλά στη συνέχεια ο κόσμος είπε ότι έχουμε περισσότερα αιτήματα, φυσικά υπήρχαν ένα σωρό ομάδες, οργανώσεις, κόμματα, άτομα με διαφορετικά αιτήματα και εμείς (...) προσπαθήσαμε να φτιάξουμε έναν κοινό τόπο για να εκφραστούν όλα αυτά τα αιτήματα»

και σύμφωνα με τον Τσίσκε (2014:20)

«μιλώντας σχετικά με τα αιτήματα, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι άνθρωποι ήταν απολύτως σίγουροι για τον λόγο που βρίσκονταν στο Γκεζί, συμμετείχαν στα οδοφράγματα και αμύνονταν για ένα συγκεκριμένο πάρκο και ταυτόχρονα ο καθένας είχε τους δικούς του επιπλέον λόγους. Επίσης οι άνθρωποι αναγνώρισαν τη δύναμή τους»

Βέβαια αξίζει να σημειωθεί η κριτική της ομάδας Dühya Devrimi (Διεθνής Επανάσταση) (2013:7)

«ενώ δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα ενιαίο αίτημα πάνω στο οποίο συμφώνησε συνολικά το κίνημα, αυτό που κυριάρχησε σε μεγάλο βαθμό ήταν τα δημοκρατικά αιτήματα. Η τάση που καλούσε για "Περισσότερη Δημοκρατία", η οποία σχηματίστηκε πάνω σε θέσεις ενάντια στο ΑΚΡ ή καλύτερα ενάντια στον Ερντογάν, στην ουσία δεν εξέφραζε τίποτε άλλο από την αναδιοργάνωση του τουρκικού καπιταλισμού με ένα πιο δημοκρατικό τρόπο. Η επίδραση των δημοκρατικών αιτημάτων στο κίνημα αποτελεί τη μεγαλύτερη ιδεολογική αδυναμία του. Ο Πρωθυπουργός Ερντογάν στήριξε όλες τις ιδεολογικές επιθέσεις εναντίον του κινήματος γύρω από τον άξονα της δημοκρατίας και των εκλογών. Οι κυβερνητικές αρχές, αν και με πολλά ψεύδη και μεθοδεύσεις, συχνά επαναλάμβαναν το επιχείρημα ότι ακόμη και στις χώρες που θεωρούνται πιο δημοκρατικές, η αστυνομία χρησιμοποιεί βία κατά των παράνομων διαδηλώσεων – το οποίο είναι αλήθεια. Επιπλέον, η τάση αυτή του αγώνα για δημοκρατικά δικαιώματα έδεσε τα χέρια του πλήθους όταν αντιμετώπισε τις αστυνομικές επιθέσεις και την κρατική βαρβαρότητα και συνέβαλε στο να είναι η αντίσταση ειρηνική.»

8.3 Η Εξεγερμένη τάξη, η κοινότητα των εξεγερμένων

«Οι κοινότητες σε κίνηση "εκκρίνουν" τον δικό τους χώρο. Δεν πρόκειται για τον δημόσιο χώρο, όπως τον ξέρουμε, χώρο που μια ορισμένη εξουσία παραχωρεί στη δημόσια χρήση υπό συγκεκριμένους κάθε φορά όρους, οι οποίοι εν τέλει επιβεβαιώνουν τη νομιμοποίηση της εξουσίας αυτής. Ούτε πρόκειται για χώρο ιδιωτικό, αν μ' αυτό εννοούμε το χώρο που ελέγχεται και χρησιμοποιείται από μια περιορισμένη ομάδα ανθρώπων, η οποία αποκλείει όλους τους υπόλοιπους. Οι κοινότητες εκκρίνουν χώρο κοινό, χώρο που χρησιμοποιείται κάτω από συνθήκες που οι κοινότητες συλλογικά προσδιορίζουν, χώρο ανοιχτό στον καθένα (και όχι μόνο στα μέλη της κοινότητας). Πιο σωστά, αυτές οι κοινότητες

δεν έχουν ακριβώς μέλη: όποιος και όποια συμμετέχει στις δράσεις και αποδέχεται τους κανόνες μιας τέτοιας κοινότητας είναι "εκ των πραγμάτων" μέλος. Η χρήση, η φροντίδα και η δημιουργία του κοινού χώρου δεν καθρεφτίζει απλώς την κοινότητα. Η κοινότητα η ίδια είναι που "εκκρίνεται", αναπτύσσεται και αναπαράγεται μέσα από πρακτικές που εστιάζονται στον "κοινό χώρο". Γενικεύοντας τούτη την αρχή: Η κοινότητα αναπτύσσεται μέσα από την "από κοινού" παραγωγή (commoning), μέσα από δράσεις και μορφές οργάνωσης προσανατολισμένες στην παραγωγή των κοινών (commons).» (Σταυρίδης 2011d:173)

«Πρέπει να τονιστεί ότι ο χώρος ήταν ανοιχτός, δεν υπήρχε κάποιος σαφής έλεγχος, ο καθένας έπαιρνε ένα τραπεζάκι και το έβαζε όπου ήθελε, υπήρχε μια ρευστότητα και οι περισσότερες ομαδοποιήσεις ήταν με έναν τρόπο ανοιχτές κοινότητες. Βέβαια πρέπει να σημειώσουμε ότι οι κομματικές οργανώσεις προσπαθούσαν να γράψουν νέα μέλη στις λίστες τους και επίσης ήταν πολύ προβληματικές στις περιφρουρήσεις, καθώς από μικρές αυτόνομες ομάδες συμμετείχε πολύ περισσότερος κόσμος από ότι από τα οργανωμένα κόμματα.» (Τσίσκε, 2014:20)

Και όπως λέει ένας διαδηλωτής μέσα από τις φλόγες

«πώρα συνειδητοποίησα ότι ο τουρκικός στρατός και η αστυνομία δεν είναι φίλοι μας. Είναι το PKK (το κουρδικό κόμμα). Ως Τούρκος θέλω να πω μπράβο στα αδέρφια μου τους Κούρδους. Μπράβο στις αδερφές και τους αδερφούς μου τους Κούρδους. Συνειδητοποιώ ότι κάνουν το σωστό. Μπράβο στις αδερφές και τους αδερφούς μου τους Κούρδους. Οι Κούρδοι και οι Τούρκοι είναι αδέρφια! Ζήτω η επανάσταση! Εξέγερση! Επανάσταση! Ελευθερία!» (Jourdan & Maeckelbergh 2013)

Σε αντίθεση με τα προκαθορισμένα συγκρουσιακά ραντεβού, όπως αυτό της Πρωτομαγιάς, που η κάθε αντιμαχόμενη πλευρά προετοιμάζεται σαν να συμμετέχει σε θεατρική παράσταση ή καλύτερα σε

αγώνες μονομάχων, η αυθόρμητη εξέγερση στις 31 Μαΐου και 1 Ιουνίου ήταν κάτι πολύ διαφορετικό και εντυπωσιακό (B.A. 2013:13). Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014:18) «πριν το Γκεζί, η αριστερά στην Ιστανμπούλ ήταν πολυδιασπασμένη. Χαρακτηριστικά, στις πορείες της Πρωτομαγιάς, διαδηλώνουν περίπου 50.000 άτομα, αλλά είναι χωρισμένα σε εκατοντάδες συνδικάτα, κόμματα, κινήματα, τα οποία δεν συνεργάζονται μεταξύ τους, δεν συμπαθεί το ένα το άλλο.» Ωστόσο, η εξέγερση έθεσε σε διαπραγμάτευση τις προϋπάρχουσες εγκαθιδρυμένες πολιτικές, ταξικές, φυλετικές, έμφυλες ταυτοτικές διαιρέσεις μορφοποιώντας την εξεγερμένη τάξη. Αλλά ας δούμε πιο αναλυτικά την κοινωνική και πολιτική σύνθεση των εξεγερμένων.

Η κοινωνική σύνθεση των εξεγερμένων αποτελούταν κυρίως από σχιζομητροπολίτανους, μαθητές και άγρια νεολαία από τα γετζέκοντου, από τη λεγόμενη x-generation, από φεμινίστριες, φεμινιστές, λεσβίες γκέι, τρανς και queer, από ultras και χούλιγκαν ποδοσφαιρικών ομάδων, κυρίως των λεγόμενων Τσάρσι (Carsi)⁴⁶ της Μπεσίκτας, από επισφαλείς εργαζόμενους, όπως διανομείς σε μαγαζιά με κερμπάπ, εργάτριες και εργάτες σε μπαρ και τηλεφωνικά κέντρα. Επίσης, απεργοί της αεροπορικής εταιρίας Turkish Airlines (THY) και εργαζόμενοι σε εμπορικά κέντρα πορεύθηκαν στην Ταξίμ με πανό που έγραφαν «Δε δουλεύουμε, όλοι στον αγώνα» καθώς επίσης και εργάτριες και εργάτες της υφαντουργίας Bagcilar-Gunesli διαδήλωσαν με πανό που έγραφαν «Γενική απεργία, γενική αντίσταση». Τέλος, υπήρχαν οι οργανωμένες πολιτικές ομαδοποιήσεις κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς⁴⁷, φοιτητικών οργανώσεων, αναρχικές και αναρχικοί,

46. Οι Carsi δημιουργήθηκαν το 1982 και είναι διάσημος σύνδεσμος οπαδών της ποδοσφαιρικής ομάδας Μπεσίκτας (Besiktas) και ιδιαίτερα δημοφιλής για τις αριστερές και αντιφασιστικές καταβολές του. Χαρακτηριστικό είναι το σύνθημα «οι Carsi είναι ενάντια σε όλα!» με το «α» σε κύκλο που παραπέμπει τόσο στην αναρχία όσο και στην δύναμη της ψυχής («Asi Ruh») στα τουρκικά).

47. Σύμφωνα με την ανάλυση της DÜnya Devrimi (2013), οι σταλινικές και τρο-

αντικαπιταλιστές μουσουλμάνοι, μέλη του κεμαλικού κόμματος CHP και της Ένωσης Τουρκικής Νεολαίας (TGB)⁴⁸ καθώς και του κόμματος των Κούρδων BDP⁴⁹ (Dünya Devrimi 2013, Ζεϊνό 2014).

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι οι παραπάνω φιγούρες και κατηγορίες της κοινωνικής και πολιτικής σύνθεσης των εξεγερμένων αναμετρήθηκαν με τα όριά τους, τροποποιήθηκαν, κλονίστηκαν και μετασχηματίστηκαν μέσα στον αναδυόμενο κοινό χώρο της κομμουνας. Η διαδικασία συγκρότησης της εξεγερμένης τάξης βασίστηκε στο πλήθος των αλληλέγγυων χειρονομιών, των συναισθηματικών, επικοινωνιακών και αισθητικών αλληλοεπιδράσεων, οι οποίες έσπασαν τις κατοπτρικές διπολικές αντιθέσεις κούρδος-τούρκος, εργάτης-άνεργος, άνδρας-γυναίκα, γκέι-στρέιτ, αλεβίτης-σουνίτης, μουσουλμάνος-άθεος, κεμαλιστές-ισλαμιστές, ειδικός στις συγκρούσεις – μη ειδικός, πολιτικοποιημένος-μη πολιτικοποιημένος κτλ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συγκροτήθηκαν ενδιάμεσες, υβριδικές, διαγώνιες διαδρομές

τακιστικές πολιτικές-εκδοτικές ομάδες -ή αλλιώς η ριζοσπαστική αστική αριστερά- ήταν γενικά αποκομμένες. Η επιρροή τους ήταν κυρίως σε γειτονίες που παραδοσιακά είχαν δύναμη. Τα καλέσματα για γενική απεργία, παραδοσιακή γραμμή της αριστεράς, δεν έγιναν πραγματικά αισθητά ανάμεσα στους αριστερούς λόγω της ατμόσφαιρας τυφλής ευτυχίας.

48. Σύμφωνα με την ανάλυση της Dünya Devrimi (2013), η εθνικιστική τάση είχε μεγάλη ορμή όταν το κίνημα ξεκίνησε, αλλά οι προσδοκίες της δεν ικανοποιήθηκαν και έτσι παρέμεινε μειοψηφική.

49. Σύμφωνα με την ανάλυση της Dünya Devrimi (2013), το κουρδικό κόμμα BDP προσπάθησε να αποθαρρύνει τους Κούρδους από το να συμμετέχουν στο κίνημα (αν και όχι με τόσο επιτυχία στις μεγάλες πόλεις), δίνοντας έτσι συγκαλυμμένη υποστήριξη στην κυβέρνηση, με την οποία έχει ξεκινήσει ειρηνευτικό διάλογο.

χειραφέτησης και αναδύθηκαν πολλαπλότητες μη αναγώγιμες σε οντολογικές θεωρήσεις. Με δυο λόγια, ανοίχτηκαν νέες διαδικασίες υποκειμενοποίησης⁵⁰, μέσω των οποίων συγκροτήθηκε η εξεγερμένη τάξη. Στο σημείο αυτό, ενάντια στη φυσικοποίηση της τάξης, ισχυρίζομαστε ότι η εξεγερμένη τάξη δεν αποτελεί μια κλειστή κατηγορία που ανατέλλει και δύει σε προκαθορισμένες χρονικές στιγμές⁶⁰ αλλά πρόκειται για μια ανοιχτή διαδικασία σε κίνηση, μέσω της οποίας η τάξη και το σώμα των εξεγερμένων συμβαίνει, αποκτά νόημα και σημασία.

50. «Στη θέση του ιστορικού υποκειμένου, όπως αυτό κληρονομήθηκε από τη Χεγκελιανή κληρονομιά, μιλάμε πια για τη διαδικασία υποκειμενοποίησης. Η υποκειμενοποίηση παίρνει την εννοιολογική θέση του υποκειμένου. (...) Υποκειμενοποίηση αντί για υποκείμενο. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επικεντρωθούμε όχι στη ταυτότητα, αλλά στη διαδικασία του γίνεσθαι. Αυτό σημαίνει επίσης ότι η έννοια της κοινωνικής τάξης δεν πρέπει να οράται ως μία οντολογική έννοια, αλλά μάλλον ως μια διανυσματική έννοια.» (Berardi 2006)

51. Όπως έγραφε ο μαρξιστής ιστορικός Thompson για την εργατική τάξη της Αγγλίας ήδη από το 1966, «η εργατική τάξη δεν ανατέλλει σαν το ήλιο σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Είναι παρούσα μέσα από τη δημιουργία της (...). Δεν βλέπω την τάξη ως “δομή”, ούτε ακόμα ως “κατηγορία”, αλλά ως κάτι το οποίο συμβαίνει (και μπορεί να δείχτει ότι έχει συμβεί) στις ανθρώπινες σχέσεις» (Thompson 1966: 9). Ο Thompson έθεσε για πρώτη φορά τον όρο ότι «η τάξη συμβαίνει» θέλοντας να πάρει αποστάσεις από τις ισχυρές, ακόμα εκείνη την εποχή, ντετερμινιστικές, ουσιοκρατικές προσεγγίσεις του ιστορικού υλισμού και ισχυρίστηκε ότι η ταξική συνείδηση είναι: «ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι χειρίζονται αυτή την εμπειρία [του ότι η τάξη συμβαίνει] με πολιτιστικούς όρους: ενσωματώνεται σε παραδόσεις, συστήματα αξιών, ιδέες και θεσμικές μορφές» και τέλος, επισήμανε ότι η ταξική συνείδηση αναδύεται πάντα με διαφορετικούς τρόπους στους κάθε φορά διαφορετικούς χρόνους και τόπους.

8.4 Ο Αρχιτεκτονικός χώρος της εξέγερσης

Η πόλη του κεφαλαίου, της πατριαρχίας και του εθνικισμού κανονικοποιείται, ιεραρχείται και αποκτά συγκεκριμένους χωρικούς συμβολισμούς. Ωστόσο, σε στιγμές εξέγερσης, τροποποιείται το πλαίσιο, αναποδογυρίζεται το τραπέζι και παράγεται ένας ανεπάντεχος, ανεπανάληπτος χώρος με νοήματα, συμβολισμούς και υλικά που δεν φανταζόταν κανένας πριν ότι θα ήταν δυνατό να βρεθούν και να αξιοποιηθούν. Ο προσωπικός ιδιωτικός χώρος γίνεται δημόσιος, εμπλουτίζεται με προσωπικά ιδιωτικά αντικείμενα, τα οποία στους συλλογικούς ρυθμούς της κομμούνας μοιράζονται και γίνονται όλα κοινά. Κανένα υλικό δεν ηγεμονεύει. Εξάλλου, στο πάρκο Γκεζί δεν υπήρχε ασφαλτός και τα αυτοκίνητα έστεκαν μόνο ως πυρπολημένα μνημεία ενός άλλου, μισητού πολιτισμού. Επίσης, στον εξεγερμένο αρχιτεκτονικό χώρο δεν ηγεμονεύουν οι ειδικοί και ως εκ τούτου χρησιμοποιείται κάθε πιθανό υλικό. Τα οδοφράγματα κατασκευάστηκαν από παγκάκια, πέργκολες, λαμαρίνες, κάδους σκουπιδιών, λάστιχα αυτοκινήτων, και βεβαίως, όπως σε όλες τις εξεγερμένες μητροπόλεις, συνθλίβεται το κράσπεδο, ξηλώνεται το πλακόστρωτο και τα μαρμάρινα σκαλοπάτια γίνονται οργισμένες κραυγές στις επιθυμητικές σφεντόνες των ανυπότακτων. Επιπλέον, κρεβάτια, καναπέδες, τραπέζια, καρέκλες, επιτραπέζια παιχνίδια, μπάλες και πολύ γέλιο βγαίνει στους δρόμους. Οι διαδηλωτές φτιάχνουν ένα αυτοσχέδιο φαρμακείο, ένα ξενοδοχείο «πλιατσικολόγων» με ξύλινες κουκέτες, μια αυτοσχέδια βιβλιοθήκη, η οποία σύντομα επεκτείνεται και χρησιμοποιεί για ράφια τα σπασμένα παράθυρα από ένα καμένο αστικό λεωφορείο. Ο εξεγερμένος αρχιτεκτονικός χώρος έχει επίσης τη δική του χωρική ποιητική, χορογραφία και μουσική παρτιτούρα. Ακορντεόν, κιθάρες, σαξόφωνα, ούτια, βιολιά και βιολοντσέλα βρίσκονται διάσπαρτα στην κομμούνα. Ένας πιανίστας φέρνει το πιάνο του, δίνονται αυτοσχέδιες μουσικές παραστάσεις, θεατρικά δρώμενα και χορευτικές μιλόγγες. Όλα τα σώματα βγαίνουν στον δρόμο και κατασκευάζουν μια ανώνυμη αλλά εξαιρετικά προσωπική αρχιτεκτονική που πηγάζει από τους εξεγερμένους ρυθμούς και την καθημερινότητα του κοινού χώρου.

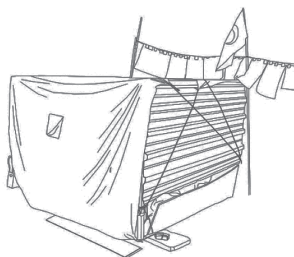
#Occupygezi, βιβλιοθήκη

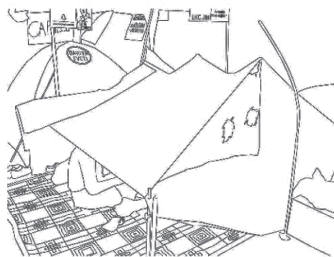
#Occupygezi, βιβλιοθήκη

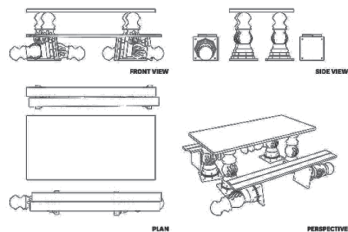
#Occupygezi, σκηνή τύπου α

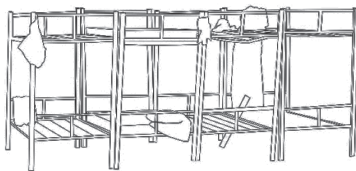
#Occupygezi, σκηνή τύπου β

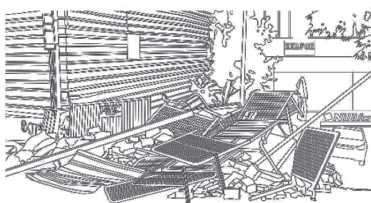
#Occupygezi, τραπέζι των κοινών

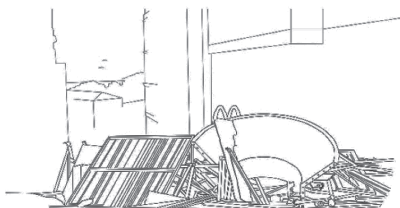
#Occupygezi, κουκέτες

#Occupygezi, οδόφραγμα τύπου α

#Occupygezi, οδόφραγμα τύπου β

8.5 Ο Συμβολικός χώρος:

τα σύμβολα της εξέγερσης και η εξέγερση ως σύμβολο

«Δεν υπάρχει εσύ κι εγώ, υπάρχει επανάσταση»⁵²

σύνθημα σε τοίχο στην πλατεία Ταξίμ (Ιούνιος 2013)

Σε κάθε κινητοποίηση και εξέγερση τα σύμβολα παίζουν καθοριστικό ρόλο και συνήθως κάθε κίνημα δημιουργεί το δικό του σημειολογικό λεξιλόγιο. Μάλιστα, ο πλούτος ενός κινήματος εκφράζεται από την ικανότητά του να εμφανίζεται σαν μια πληθώρα ανθρώπων που πε-

52. Η διαλεκτική ανάμεσα στο «εγώ», στο «εσύ» και στην «επανάσταση» είναι ενδιαφέρουσα όπως εκφράζεται μέσα από την συνομιλία των συνθημάτων. Το σύνθημα της εξεγερμένης Ιστανμπούλ μας παραπέμπει σε μια άλλη συνομιλία συνθημάτων στο Βερολίνο, στο σημερινό κοινωνικό κέντρο Κόρι, το οποίο καταλήφθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90, μετά την πτώση του τείχους και την επανένωση της Ανατολικής με την Δυτική Γερμανία. Εκείνη λοιπόν την εποχή, μέσα στην ευφορία του καπιταλισμού, οι αναρχοαυτόνομοι καταληψίες έγραψαν στον εξωτερικό τοίχο της κατάληψης: «τα σύνορα δεν είναι ανάμεσα στους λαούς, είναι ανάμεσα στους πάνω και στους κάτω». Μερικά χρόνια αργότερα, όταν πλέον η μοριοποίηση του καπιταλισμού είναι γεγονός, η διαθεματικότητα – διαπλοκή των συστημάτων εξουσίας (φύλο-φυλή-τάξη) γίνεται εργαλείο του κινήματος και ταυτόχρονα έχει κρυφτεί το προηγούμενο σύνθημα από ένα εμπορικό κέντρο γράφεται σε έναν άλλο, γειτονικό τοίχο το σύνθημα «τα σύνορα δεν είναι ανάμεσα στους πάνω και τους κάτω, είναι ανάμεσα σ' εσένα και σ' εμένα».

ριγράφουν τους εαυτούς τους με μια αδιάκοπη, ζωντανή ροή συμβολικών μυθολογικών ιστοριών⁵³, χρησιμοποιώντας αυτές τις ιστορίες σαν όπλα ώστε να συνθέσουν ένα νέο φανταστικό. Έτσι και οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι μετέτρεψαν το πάρκο Γκεζί σε ένα εύφορο πεδίο για επικοινωνιακούς και συμβολικούς πειραματισμούς. Ας δούμε, λοιπόν, συνοπτικά τα κυριότερα σύμβολα της εξέγερσης του Γκεζί και τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησαν.

Καταρχάς, η ίδια η πλατεία Ταξίμ αποτελεί ένα πολύ ισχυρό σύμβολο στο φανταστικό της τουρκικής αριστεράς. Την ιστορία της ήδη την έχουμε περιγράψει. Μετά τη σφαγή του 1977, θα αποτελει το διαρκές αντικείμενο του πόθου για κάθε διαδήλωση. Την επόμενη χρονιά, το 1978, πάνω από 100.000 διαδηλώτριες και διαδηλωτές επανέρχονται στην πλατεία απαιτώντας την τιμωρία των δολοφόνων. Όμως από το 1980, που την εξουσία την καταλαμβάνει η χούντα του Εβρέν, η πλατεία παραμένει «απαγορευμένη ζώνη» και μόνο από το 1995 και μετά επιτρέπεται άτυπα να πραγματοποιούν τις σιωπηλές τους συγκεντρώσεις οι μανάδες των εξαφανισθέντων της χούντας. Τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι απόπειρες να επανέλθουν οι διαδηλώσεις στην πλατεία Ταξίμ και σχεδόν κάθε χρόνο τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια πραγματοποιού-

53. Σύμφωνα με το εργαστήριο αφηγηματικού ανταρτοπόλεμου Wu Ming, «Όταν μιλάμε για "μύθους", εννοούμε ιστορίες που είναι απτές, φτιαγμένες από αίμα, σάρκα και σκατά. Οι μύθοι είναι απαραίτητοι. Δεν θα μπορούσαμε να ζήσουμε μαζί χωρίς να έχουμε ιστορίες για να πούμε ο ένας στον άλλο και να ακούσουμε, χωρίς "ήρωες", των οποίων το παράδειγμα μπορούμε να ακολουθήσουμε ή να απορρίψουμε. Η γλώσσα μας, οι μνήμες μας, η φαντασία μας και η ανάγκη μας να δημιουργούμε κοινότητες είναι τα πράγματα που μας κάνουν να είμαστε ανθρώπινα όντα και οι ιστορίες είναι που τα κρατούν, που τα συνέχουν όλα αυτά από κοινού. Τα σύμβολα, με τη λειτουργία της μυθοποίησης και της αφήγησης ιστοριών (μυθιστοριοποίηση), συμβάλλουν στην κατασκευή του κοινού σώματος.»

νται άγριες συγκρούσεις στην ευρύτερη περιοχή του Μπέηογλου-Μπεσίκτας. Η Ιστανμπούλ, από τα μέσα της δεκαετίας του '90, φιγυράρει για τις διάσημες συγκρούσεις της Πρωτομαγιάς μαζί με το Βερολίνο, τη Βαρκελώνη, τη Μαδρίτη, το Μιλάνο, τη Γενεύη. Χαρακτηριστικά, το 2007, στην 30η επέτειο από τη σφαγή του 1977, το τουρκικό κράτος προσπάθησε να σταματήσει τις πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις με την κινητοποίηση 17.000 αστυνομικών. Εργατικά συνδικάτα, κόμματα της άκρας αριστεράς και αυτόνομες ομάδες προσπάθησαν να κινηθούν προς την πλατεία Ταξίμ. Η αστυνομία επιτέθηκε στους διαδηλωτές αλλά 3.000 από αυτούς κατάφεραν να φτάσουν στην ιστορική πλατεία. Το 2012 πραγματοποιήθηκε η πρώτη «νόμιμη» διαδήλωση μετά από 32 χρόνια απαγορεύσεων και 400.000 διαδηλώτριες και διαδηλωτές πλημμύρισαν την Ταξίμ, ξεπερνώντας κάθε προσδοκία. Όμως, το 2013, η απαγόρευση επανήλθε με πρόσχημα τα έργα ανάπλασης.

Ένα άλλο σημαντικό σύμβολο της εξέγερσης ήταν η κατάληψη του εμβληματικού μοντερνιστικού κτιρίου «Κέντρο Πολιτισμού Ατατούρκ», γνωστό ως AKM (Atatürk Kültür Merkezi), το οποίο δεσπόζει στην ανατολική πλευρά της πλατείας Ταξίμ. Το συγκεκριμένο κτίριο αποτελεί αρχιτεκτονικό, πολιτιστικό και πολιτικό σύμβολο της μετακεμαλικής εποχής. Χτίστηκε τη δεκαετία του '60 αξιοποιώντας τις φόρμες του μοντέρνου κινήματος. Το AKM εγκαταλείφθηκε το 2008 με σκοπό να ανακαινιστεί εν όψει της διοργάνωσης της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης το 2010. Ωστόσο, από το 2008 αποτελεί ένα κενό κουφάρι, καθώς ο Ερντογάν άλλαξε τα αρχικά σχέδια και δήλωσε ότι θέλει να το κατεδαφίσει και να χτίσει στη θέση του ένα τεράστιο τζαμί, καθώς στην ευρύτερη περιοχή κυριαρχούν μόνο χριστιανικοί και καθολικοί ναοί που δεν αρμόζουν στο ήθος του Τούρκου πρωθυπουργού που ονειρεύεται σουλτανικές δόξες. Ωστόσο, η ύπαρξη τζαμιού στην πλατεία-σύμβολο της κοσμοπολίτικης περιοχής του Μπέηογλου αποτελεί πρόκληση και αντανάκλα την ιδεολογική επίθεση της ισλαμικής κυβέρνησης. Αυτό λοιπόν το μοντερνιστικό κτίριο θα καταληφθεί από τις εξεγερμένες και τους εξεγερμένους και θα μετατραπεί σ' έναν ανοιχτό τοίχο αυτοέκφρασης με πανό, σημαίες και προσωπογραφίες των δολοφονηθέντων από το κράτος διαδηλωτών.

Άλλο χωρικό σύμβολο ήταν η κατάληψη της πρώτης γέφυρας του Βοσπόρου το πρωί της 1ης Ιουνίου από εκατοντάδες οργανωμένους διαδηλωτές και διαδηλώτριες που κατευθύνονταν από το ασιατικό στο ευρωπαϊκό κομμάτι της Ιστανμπούλ προς την εξεγερμένη πλατεία Ταξίμ.

Επίσης σύμβολο της εξέγερσης έγινε ένας εκσκαφέας που κατέλαβαν χούλιγκαν και με τον οποίο για πολλή ώρα κυνηγούσαν τις αύρες της αστυνομίας τις λεγόμενες ΤΟΜΑ (Όχημα Επέμβασης σε Κοινωνικές Εκδηλώσεις). Στη συνέχεια οι εξεγερμένοι έδωσαν στον εκσκαφέα το όνομα ΡΟΜΑ (Όχημα Επέμβασης σε Αστυνομικές Εκδηλώσεις)».

Δύο από τα πιο κεντρικά σύμβολα της εξέγερσης ήταν η «Κοπέλα στα Κόκκινα» και η «Κοπέλα στα Μαύρα». Και οι δύο απαθανατίστηκαν από τον φωτογραφικό φακό του πρακτορείου Reuters στις 28 Μαΐου και την 1 Ιουνίου αντίστοιχα. Η μεν πρώτη με το κόκκινο φόρεμα ψεκάζεται με χημικά από τους μπάτσους αλλά με υπομονή παραμένει ακίνητη και η δεύτερη δέχεται στο στήθος της τον πίδακα νερού από την αστυνομική αύρα και επίσης μένει ακίνητη με ανοιχτά υψωμένα τα χέρια της. Και οι δύο γυναίκες πλασαρίστηκαν από κινηματικά αλλά κυρίως επίσημα ευρωπαϊκά μέσα ως «οι γενναίες, όμορφες κοπέλες της αντίστασης».

Σύμφωνα με τις Tekay και Ustun (2013:5), αυτή η προβολή βρίσκεται σε απόλυτη ευθυγράμμιση με το κυρίαρχο εθνικό πρότυπο της επιθυμητής μοντέρνας γυναίκας.

«Επιπλέον, θα πρέπει να μας προβληματίσει εάν η προβολή τους όντως συνέβαλε στην προσέλκυση περισσότερων διαδηλωτών καθώς αυτή η φαντασίωση εδράζεται σε μια πατριαρχική προσέγγιση, αναπαράγοντας τη συζήτηση που υπογραμμίζει το εύθραυστο και όμορφο γυναικείο σώμα και ακόμα μας υπενθυμίζει την παλιά μυθολογία για τις γυναίκες και το θάρρος τους κατά τη διάρκεια του πολέμου» (Tekay & Ustun, 2013:5)

Επίσης, σημαντικό σύμβολο έγινε ο «ακίνητος-σταματημένος» διαδηλωτής της πλατείας Ταξίμ, που στις 17 Ιούνη για οχτώ ώρες έστεκε ακίνητος, όρθιος με τα χέρια στις τσέπες απέναντι στους μπάτσους. Τις επόμενες μέρες τον μιμήθηκαν εκατοντάδες διαδηλωτές σε πολλές πόλεις της Τουρκίας. Εδώ ας μας επιτραπεί μια παρέκκλιση. Η «Στάση» του ακίνητου διαδηλωτή μας προτρέπει να ονομάσουμε την εξέγερση του Γκεζί ως «Στάση Γκεζί» σε αναλογία με τη μακρά ιστορία των στάσεων-εξεγέρσεων,⁵⁴ με πιο διάσημη ίσως τη «Στάση του Νίκα», που έλαβε χώρα δεκαπέντε αιώνες πριν, το μακρινό 532 μ.Χ., λίγες γειτονιές πιο πέρα από την πλατεία Ταξίμ, στον Ιππόδρομο της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης.

54. Στην έννοια της Στάσης έχουν αποδοθεί ήδη από την αρχαιότητα τέσσερις κύριες σημασίες: α) Η Στάση ως το Μέσο δύο Κινήσεων, δηλαδή ως το σημείο ανατροπής, στο οποίο συνυπάρχουν το τέλος της πρώτης κίνησης και η αρχή της δεύτερης (Αριστοτέλης, Μεταφυσικά, 1004b29, 229b15). β) Η Στάση ως Εξέγερση, όπου οι εξεγερμένοι αποκαλούνται στασιαστές (Θουκυδίδης, Ξενοφώντας και Ηρόδοτος) γ) Η Στάση ως Νόσος και ως Κρίση – κρίσιμη στιγμή της ασθένειας κατά την οποία ο οργανισμός είτε αναρρώνει, είτε χειροτερεύει, (Στάση - Ομοιόσταση - Μετάσταση) ή ως η κρίσιμη στιγμή της ύπαρξης του προσώπου (Ιπποκράτης, Πυθαγόρα και δ) Η Πολιτική - Ηθική - Ρητορική Στάση, σύμφωνα με την οποία κάθε πράξη αμφισβήτησης προϋποθέτει τη Στάση ή χωρίς Στάση δεν μπορεί να υπάρξει αμφισβήτηση (Αριστοτέλης, 1222a29, 261b27) και, σύμφωνα με τον Κικέρωνα, η Στάση είναι «ο τόπος της υπεράσπισης», που σημαίνει ότι είναι ο τόπος «που η άμυνα συναντά την επίθεση, είναι το πρώτο βήμα προς τη συμπλοκή». Τέλος, η Στάση αναγνωρίζεται ως πηγή δύναμης σε τέτοιο βαθμό που ο Αρχιμήδης, τον 3ο αιώνα π.Χ., φτάνει στο σημείο να ισχυριστεί ότι μέσω της Στάσης μπορεί να κινηθεί ολόκληρη τη γη : «Δώσε μου τόπο να σταθώ και τη γη θα μετακινήσω». Σε αντιδιαστολή με τον πλούτο των παραπάνω νοημάτων, κατά το πέρασμα από την ελληνιστική στη ρωμαϊκή περίοδο κι έπειτα στην καθολική και βυζαντινή εποχή, το νόημα της Στάσης διαφοροποιήθηκε σε σημαντικό βαθμό. Από τη μια, στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και έπειτα στο Βυζάντιο, η Στάση διατήρησε αποκλει-

Επίσης, εάν καταδυθούμε στη μικροφυσική των συμβόλων, τότε σίγουρα ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα σύμβολα των εξεγερμένων είναι η μάσκα των «Ανώνυμους» του «Γκάι Φωκς», η οποία είχε γίνει ιδιαίτερα δημοφιλής στο κίνημα occupy το 2011 και εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια σε όλο και περισσότερους κοινωνικούς αγώνες, από την πλατεία Ταχρίρ έως τον αγώνα ενάντια στα μεταλλεία χρυσού στη Β.Α. Χαλκιδική. Η σημειολογία του καλυμμένου αόρατου προσώπου θα λέγαμε ότι μας πηγαίνει αρκετά πίσω, στις ταραγμένες δεκαετίες του '60 και '70, όταν σταδιακά αντικαθίστανται τα κομματικά σύμβολα, οι εργατικές, ηρωικές και συνήθως αρρενωπές φιγούρες και οι ιδεολογικές σημαίες και εμφανίζονται πολιτισμικά σύμβολα. Το πέ-

σικά τον χαρακτήρα της εξέγερσης ως ένα όμως περιθωριακό φαινόμενο, το οποίο έπρεπε πάντα να καταστέλλεται. Από την άλλη, στη καθολική μεσαιωνική Δυτική Ευρώπη, η Στάση απέκτησε ένα εντελώς μετατοπισμένο νόημα. Η Στάση αποδόθηκε στα λατινικά κυρίως με την απλοποιημένη έννοια του σταθμού (Station, Stop), της σταθερότητας και της στασιμότητας και χάθηκε ο ανοιχτός χαρακτήρας της εξέγερσης, της αμφισβήτησης, του στοχασμού, της ηθικής-ρητορικής-πολιτικής Στάσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στην καθολική Ευρώπη η έννοια της Στάσης απέκτησε την ακριβώς αντίθετη σημασία από την εξέγερση και την αμφισβήτηση. Της αποδόθηκε το νόημα του Κράτους (Stato στα Λατινικά, State-Αγγλικά, Staates-stand Γερμανικά, Esdado-Ισπανικά), της σταθερής κατάστασης του status, του status quo. Επίσης, τα υποκείμενα μέσα στη Στάση έχασαν τον αναστοχαστικό και εξεγερσιακό τους χαρακτήρα ως «Άτασiasτές» και μετασηματίσθηκε στην «estate», στην κυρίαρχη ανώτερη σταθερή κοινωνική τάξη. Ταυτόχρονα, ο όρος «estate» συνδέθηκε με την μεγάλη ιδιοκτησία, συνεπώς με τις περιφράξεις. Επιπλέον, στην πορεία των αιώνων, η Στάση συνδέθηκε με τον βιοπολιτικό έλεγχο των πληθυσμών, με τη στατιστική (λατ. Statisticus). Με αυτόν τον τρόπο αντιστράφηκε πλήρως το νόημα της Στάσης κι επομένως η εξέγερση απέναντι στο εκάστοτε κυρίαρχο καθεστώς ονομάστηκε Αντίσταση (αγγ. Resistance, γαλ. Résistance, γερμ. Widerstand). Ωστόσο, ας μη ξεχνάμε ότι, όσο κι αν έχει επιδιωχθεί η μεταστροφή των νοημάτων, πάντα η επανάληψη των Στάσεων θα μας κάνει την Επανάσταση.

ρασμα αυτό θα λέγαμε ότι ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '60 σε Γαλλία και ΗΠΑ και γενικεύτηκε στην Ιταλία με την γενιά του '77, με τους ινδιάνους της μητρόπολης τους λεγόμενους «αόρατους». Έπειτα, στην αυγή του κινήματος της αντιπαγκοσμιοποίησης, η «μπαλακλάβα» των Ζαπατίστας γίνεται το μπαγκκόσμιο σύμβολο αντίστασης. Ακολουθούν οι πολυποίκιλες καλύψεις του προσώπου από τους μετααυτόνομους Ιταλούς «Tute Bianche», από το «Black Bloc» καθώς και από τις ασημορόζ μπάντες των «Carnival Pink Bloc» των ύστερων κινητοποιήσεων ενάντια στην παγκοσμιοποίηση. Και φτάνουμε στους οργισμένους δρόμους του Δεκέμβρη του 2008 που το εξώφυλλο της εφημερίδας «Κουκουλοφόρος» έχει τίτλο «οι αόρατοι αποκτούν πρόσωπο».

Αναμφίβολα το σημαντικότερο σύμβολο της εξέγερσης έγινε η λέξη «capulcu» -προφέρεται «πσαπουλτζού» και σημαίνει «πλιατσικολόγος». Τη χρησιμοποίησε ο Ερντογάν στις 2 Ιουνίου για να δυσφημίσει τους διαδηλωτές και τότε αυτοί υιοθέτησαν τον χαρακτηρισμό και τον μετέτρεψαν σε ένα είδος αντάρτικου social media, τον έκαναν ρήμα («capuling»), έναν χαρακτηρισμό που τους έκανε υπερήφανους και συγκροτούσε την κοινότητά τους. Όλοι αυτοχαρακτηρίζονταν «capulcu». Η λέξη έγινε συνώνυμο του να μάχεσαι ενάντια στην εξουσία, έγινε η λέξη της εξέγερσης. Το «capulcu» κατέκτησε τα social media με αστραπιαία ταχύτητα, έγινε σλόγκαν σε μπλουζες, τοίχους, ακόμη και τατουάζ. Ένας ή μια έγραψε σε έναν τοίχο «κάθε μέρα λεηλατώ» (everyday I am capuling), ένας άλλος μετέστρεψε τη γνωστή φράση του Καρτέσιου «σκέφτομαι, άρα υπάρχω» (I think, therefore I am), σε «λεηλατώ, άρα υπάρχω» (I capul, therefore I am), στον χώρο με τις σκηνές μια ταμπέλα έγραφε «capulcu Hotel» και πιο πέρα ένα νεόνυμφο ζευγάρι περπατούσε, με τη νύφη να κρατάει ένα πλακάτ που έγραφε «τουλάχιστον 3 πλιατσικολόγους!» (ειρωνευόμενη την «εντολή» του Ερντογάν να γεννά η κάθε γυναίκα τουλάχιστον τρία παιδιά). Το «capulcu» ξεπέρασε τα σύνορα της Τουρκίας και έφτασε μέχρι και τις ΗΠΑ, όπου ο Νόαμ Τσόμσκι αλλά και η Πάτι Σμιθ φωτογραφήθηκαν κρατώντας πλακάτ που δηλώνουν πως είναι και αυτοί capulcu.

Θα λέγαμε ότι το πλήθος των προηγούμενων, και πολλών ακόμα, αόρατων εξεγερμένων συμβόλων-ιστοριών αποτελεί ένα είδος ενεργητικής και συμμετοχικής χειραφετικής διαδικασίας, η οποία μπορεί να εξηγηθεί ως η δυνατότητα και η επιθυμία να δημιουργηθεί ένα αίσθημα ενότητας, που βασίζεται σε κοινές ιστορίες και εμπειρίες, που με την σειρά τους γίνονται η αφετηρία για νέες συζητήσεις αλλά και για τη φαντασία νέων δράσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα εξεγερμένα σύμβολα μετατρέπονται σ' έναν κοινό τόπο, σ' έναν βιωμένο χώρο συνδικτών κρίκων συνάντησης, επικοινωνίας και σύγκρουσης. Πρόκειται στην πραγματικότητα για τη δημιουργία διαδραστικών αντάρτικων social media, για μορφές πολιτικού και πολιτισμικού αυτοσχεδιασμού, που εμπλουτίζουν την εξεγερμένη εργαλειοθήκη με ευφάνταστες στρατηγικές ανυπακοής, με στόχο την υπονόμευση του κυρίαρχου μηχανισμού που παράγει, διανέμει, ελέγχει και φιλτράρει την πληροφόρηση και το "life style". Συμβάλλουν, επομένως, στην κατασκευή του «κοινού σώματος», καθώς οι φιγούρες, οι ιστορίες και τα γκραφίτι έχουν το χαρακτήρα της πολλαπλής οντότητας. Ο καθένας ενθαρρύνεται να τις υιοθετήσει, να τις εμπλουτίσει με μορφολογικά στοιχεία και να τις επαναδιαδώσει. Μ' αυτόν τον τρόπο, κατασκευάζεται ένα κοινό φαντασιακό διαμέσου των αλληλοεμπνεόμενων επινοήσεων που δημιουργούνται «από κοινού» σε γλωσσικό και συμβολικό επίπεδο.

Η παραγωγή και διάδοση των εξεγερμένων συμβόλων, των αφηγήσεων, των νέων λεξιλογίων, μέσα από υπόγεια -στόμα με στόμα- δίκτυα, είναι μια από τις πιθανές κινήσεις για να ενοποιηθεί ο διακοπτόμενος χρόνος και το τεμαχισμένο διάστημα μεταξύ των διαδηλώσεων, των δράσεων, των γεγονότων, των διαδικασιών, ό,τι μπορεί να ονομαστεί «χρόνος της εξέγερσης», δημιουργώντας μια διαδικασία ενεργής πολιτικής υποκειμενοποίησης, μέσα από την οποία σχηματοποιείται ένα πολιτικό «κοινό σώμα». Οι αφηγήσεις, τα σύμβολα και οι μύθοι, με λίγα λόγια, δεν είναι απλώς μια υπερ-έκθεση μετά το γεγονός αλλά βασικό κομμάτι της πολιτικής δράσης. Οι διαδραστικές αφηγήσεις των εξεγερμένων συμβόλων δημιουργούν ένα νέο κοινό χώρο επικοινωνίας έξω από τη σφαίρα των κυρίαρχων

media. Κατά έναν τρόπο, διαστέλλουν τα γνωστά όρια της κοινωνικής επικοινωνίας και της συλλογικής ευφυΐας, δημιουργώντας νέους χρονοτόπους συνεύρεσης και κοινωνικής συνεργασίας. Οι αφηγηματικές ασκήσεις των εξεγερμένων συμβόλων εξερευνούν τη στατική γεωγραφία της εξουσίας και αυτοσχεδιάζουν τα νομαδικά τοπία του εξεγερμένου κοινού χώρου. Συνθέτουν την παρτιτούρα ενός νέου κοινωνικού χώρου, δημιουργώντας «πύλες» ανάμεσα στον πραγματικό και τον δυνητικό δημόσιο χώρο. Το κοινό σώμα είναι ένα πληθυντικό σώμα και δομείται μέσα από τα ορατά και αόρατα δίκτυα της κοινωνικής συνεργασίας. Τα εξεγερμένα σύμβολα μπορούν γίνουν τα νήματα που συνέχουν το πληθυντικό κοινωνικό σώμα.

«Ο αγώνας στο Γκεζί δεν ήταν απλώς για τη διατήρηση ενός υπαρκτού κοινού, αλλά η υπεράσπιση – μέσω της παραγωγής – μελλοντικών αστικών κοινών. Οι καταληψίες του πάρκου Γκεζί δεν σκάλισαν απλώς έναν χώρο αναπνοής απέναντι στις επιταγές του καπιταλισμού και των κατασταλτικών κρατικών μηχανισμών, ανακάλυψαν επίσης και άλλους τρόπους συν-παραγωγής χώρου. Είναι ακριβώς λόγω αυτής της ανοιχτής έκφρασης που το πείραμα του Γκεζί ενδεχομένως να συνεισφέρει σε ένα κοινό ρεπερτόριο στρατηγικών στην ολοένα και διευρυνόμενη μάχη για τα μελλοντικά κοινά» (Karaman, 2013:6)

Η εξέγερση του Γκεζί έσπασε τη χρόνια ηττοπάθεια της αριστεράς, έσπασε το μονοπώλιο της επίσημης πολιτικής, έκανε περήφανες και περήφανους τους εξεγερμένους και τους γέμισε με αυτοπεποίθηση.

Σύμφωνα με τη Ζεϊνό (2014:21),

«αυτό που σίγουρα άλλαξε είναι η πίστη που έχουν πλέον οι άνθρωποι για τους αγώνες που συμμετέχουν και ότι πλέον αναγνωρίζουν τα κενά της επίσημης πολιτικής. Η κύρια διαφορά είναι η πίστη ότι υπάρχει δυνατότητα για αλλαγή μέσω των αγώνων. Οι άνθρωποι από διαφορετικές γενιές, κυρίως τις νεώτερες, έχουν

αποκτήσει πλέον την πίστη ότι μπορούν μέσω των κινητοποιήσεών τους να αλλάξουν την καθημερινότητά τους καθώς επίσης και να επηρεάσουν την κεντρική πολιτική σκηνή.»

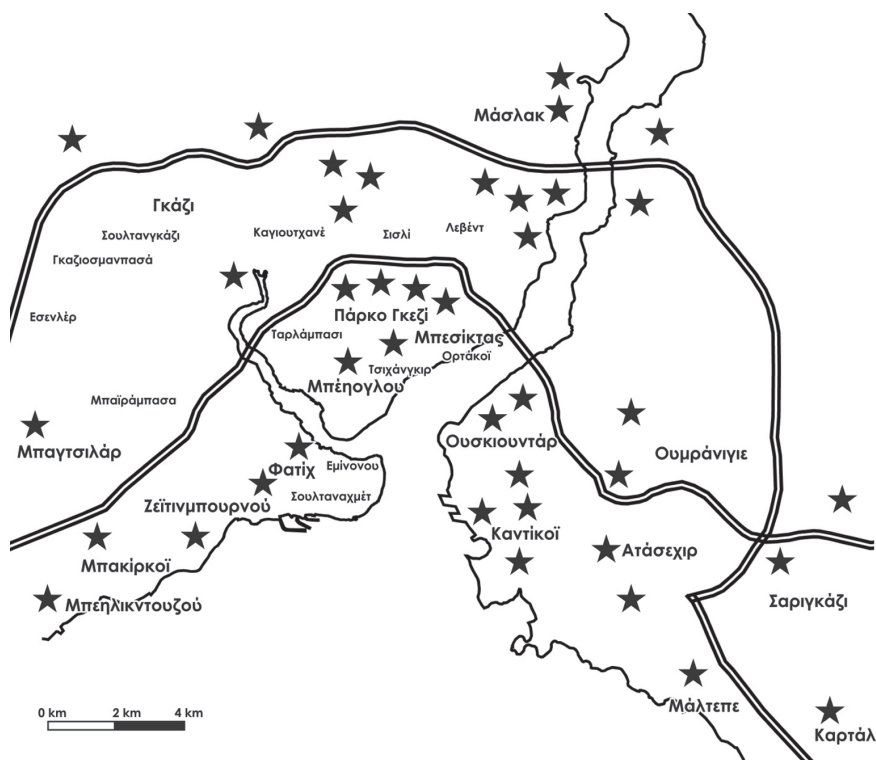
Ως κομβικά σημεία μπορούμε να θέσουμε την ανάδυση συνελεύσεων γειτονιάς, τα λεγόμενα δημόσια φόρουμ, την ορατότητα του lgbtq κινήματος, την αλληλεγγύη σε Κούρδους και Αλεβίτες, τη δημιουργία των πρώτων καταλήψεων κοινωνικών κέντρων στην ιστορία της Ιστανμπούλ καθώς και τη διαρκή εγρήγορση και αφύπνιση των εξεγερμένων, όπως εκφράστηκε στο Gay Pride, το Istanbul Pride, τον Ιούνιο του 2013, στις διαδηλώσεις της 22 Δεκεμβρη, στις μαχητικές διαδηλώσεις τον Μάρτιο του 2014 μετά τον θάνατο του Μπερκίν Ελβάν, στις διαδηλώσεις της Πρωτομαγιάς το 2014, στις διαδηλώσεις για την σφαγή 301 ανθρακωρύχων στη Σόμα.

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε πιο αναλυτικά τις αναδυόμενες συνελεύσεις γειτονιάς, τα λεγόμενα «Δημόσια Φόρουμ».

9.1 Δημόσια Φόρουμ

Μετά την εξέγερση, όσες και όσοι εκδιώχτηκαν από το πάρκο Γκεζί προσπάθησαν να αναδημιουργήσουν το πνεύμα της κομμούνας σε τοπικές συνελεύσεις γειτονιών που ξεπήδησαν στην Ιστανμπούλ και σε αρκετές άλλες πόλεις. Μάλιστα η πρώτη συνέλευση καλέστηκε από τους Τσάρσι (Carsi), τους οπαδούς της Μπεσίκτας το πρωί της 17ης Ιουνίου, μετά την, κατά γενική ομολογία, αποκαρδιωτική γενική απεργία. Η πρώτη συνέλευση καλέστηκε στο πάρκο Αμπασαγά για να γίνει το δεύτερο πάρκο Γκεζί.

Συνολικά, από τις 17 Ιουνίου του 2013 ενεργοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν στην Ιστανμπούλ περίπου σαράντα συνελεύσεις γειτονιάς με την ονομασία «Δημόσια Φόρουμ», περίπου δέκα με δεκαπέντε στην Άγκυρα και άλλα τόσα στη Σμύρνη, το Εσκισέιρ, την Αντάλνα,

Χάρτης 28. Συνελεύσεις γειτονιάς που ξεπήδησαν στην Ιστανμπούλ μετά την εξέγερση του Γκεζί

το Ιζμίτ, στο Γκεμπσέ, στη Μερσίν και αλλού. Συγκεκριμένα στην Ιστανμπούλ, δυναμικά Δημόσια Φόρουμ δημιουργήθηκαν στις γειτονίες Μπεσίκτας, Ελμαντάκ, Χάριμιγιε, Νισάντασι, Καντίκοϊ, Τσιχάνγκιρ, Ουμράνιγιε, Οκμίντανι, Γκιόζτεπε, Ρούμελιχισαρ, Ετιλέρ, Ακατλάρ, Μάσλακ, Μπακίρκοϊ, Φατίχ, Μπαχτσελιβιλέρ, Σαριγιέρ, Γενίκοϊ, Σαριγκάζι, Ατάκοϊ και στο Αλημπέκοϊ.

Οι τόποι που επιλέγουν να συγκεντρωθούν τα Φόρουμ ήταν σίγουρα πρώην κρατικοί δημόσιοι χώροι, δηλαδή πάρκα και πλατείες αλλά και κάθε πιθανός χώρος, μετασχηματίζεται με ευκολία σε μικροκομμένες, σε μικρούς Κοινούς Χώρους. Μερικά Φόρουμ προσέλκυαν απλώς μερικές εκατοντάδες άτομα ενώ σε άλλα, όπως στη Μπεσίκτας και το Καντίκοϊ, μαζεύονταν χιλιάδες. Ο κόσμος φαινόταν πως απολάμβανε πραγματικά την συμμετοχή του. Όπως λέει ο Dominic (2013), «οικογένειες ολόκληρες συμμετείχαν, ειδικότερα στα μεγαλύτερα Φόρουμ [στη Μπεσίκτας και το Καντίκοϊ], ο κόσμος έφερνε φαγητό, αναψυκτικά και χαλάκια για πικ-νικ. Ένα σίγουρα πανηγυρικό πνεύμα διαπερνούσε τις διαδικασίες και η ίδια αίσθηση του χιούμορ που χαρακτήριζε τα ευφυή συνθήματα των πρώτων διαδηλώσεων ήταν σε αφθονία.» Οι συνελεύσεις τις πρώτες εβδομάδες πραγματοποιούνταν κάθε μέρα από τις 21.00 το βράδυ μέχρι τα ξημερώματα. Στα Φόρουμ ο τρόπος επικοινωνίας θυμίζει το κίνημα των αγανακτισμένων και του Occupy με την ανοιχτή ατζέντα, την κυκλικότητα στις αρμοδιότητες, τα προσυμφωνημένα χρονικά όρια για τους ομιλητές και τη χρήση των γνωστών τυπικών χειρονομιών, οι οποίες, ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι στα τουρκικά συμφραζόμενα δεν χρησιμοποιήθηκαν πουθενά με συνέπεια, αντιθέτως επικράτησαν τα πιο αυθόρμητα χειροκροτήματα, η φιλική αποδοκιμασία, τα τραγούδια, τα γέλια. Επίσης, στα περισσότερα Φόρουμ επιδιώχθηκε η αποφυγή ρατσιστικού, σεξιστικού και ομοφοβικού λόγου και τονίστηκε η αναγκαιότητα επίτευξης αναλογικής ισορροπίας μεταξύ γυναικών και ανδρών ομιλητών καθώς και συμπερίληψης διαφορετικών εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων⁵⁵.

55. Μια ομιλήτρια στο φόρουμ του Καντίκοϊ που προσδιόρισε τον εαυτό της ως Μουσουλμάνα σχολίασε πως «λένε ότι οι αριστεροί είναι ανήθικοι, αλλά εγώ ξέρω ότι είστε άνθρωποι εξαιρετικά υψηλής ηθικής, και προσεύχομαι στον Αλλάχ το κίνημα αυτό να συνεχίσει να μεγαλώνει όλο και πιο πολύ» (Dominic.'s blog 2013)

Αρχικά, τα Δημόσια Φόρουμ χαρακτηρίζονται από την ίδια ετερογένεια και πλυθηνικότητα που είχε η εξέγερση στο πάρκο Γκεζί και ως εκ τούτου υπήρχε ένα πλήθος θεμάτων που απασχολούσαν, όπως ζητήματα γύρω από την εργασία⁵⁶ και την επισφάλεια, την προστασία πάρκων και χώρων που κινδυνεύουν από νέες περιφράξεις, τη δημιουργία εναλλακτικών δομών. Επίσης, ιδιαίτερα δυναμικές ήταν οι φεμινιστικές ομάδες. Μάλιστα, στα Φόρουμ της Μάτσκα και του Νισάντασι διοργάνωσαν workshop ενάντια στην ομοφοβία και την πατριαρχία.

Ωστόσο, στη συνέχεια, όταν μπήκε το φθινόπωρο, άρχισε να μειώνεται το ενδιαφέρον και αναδύθηκαν οι πολιτικές-κομματικές ταυτότητες και πολλά Φόρουμ διασπάστηκαν σε κεμαλικά, αριστερίστικα και πιο αυτόνομα-αναρχικά. Υπήρχαν περιπτώσεις που στην ίδια γειτονιά λειτουργούσαν την ίδια στιγμή τρία διαφορετικά φόρουμ. Ταυτόχρονα, λόγω του καιρού τέθηκε το ζήτημα της στέγασσης και οι περισσότερες συνελεύσεις στεγάστηκαν σε δημοτικά κτίρια και αίθουσες πολιτιστικών κέντρων. Ωστόσο, στην περίπτωση της συνέλευσης της γειτονιάς Γελντεγκιρμενί (Yeldeğirmeni), στο ασιατικό Καντίκοϊ, το τοπικό αυτόνομο-αναρχικό φόρουμ προχώρησε στη δημιουργία της πρώτης κατάληψης-κοινωνικό κέντρο στην ιστορία της Ιστανμπούλ με το όνομα «Δον Κιχώτης».

Αργότερα, τον Μάρτιο του 2014, μετά τον θάνατο του Μπερκίν Ελβάν (Berkin Elvan) και τις μαχητικές διαδηλώσεις που επακολούθησαν, η

56. Χαρακτηριστικά, κάποιος ομιλητής στο φόρουμ του Κοτσάμουσταφαπασα τόνισε «πρέπει να μεταφέρουμε τον αγώνα μας στους χώρους εργασίας, οπουδήποτε κι αν δουλεύουμε, το κέντρο πρέπει να παραμείνει εδώ [στο forum], αλλά πρέπει να το μεταφέρουμε στα σχολεία μας, τους χώρους εργασίας μας, τα σπίτια μας. Αν δεν μεταφέρουμε τη διαδικασία αυτή στις καθημερινές μας ζωές, δεν θα έχει κανένα αποτέλεσμα». (Dominic.'s blog 2013)

τοπική συνέλευση της Μπεσίκτας δημιούργησε την πρώτη κατάληψη-κοινωνικό κέντρο στην ευρωπαϊκή πλευρά της Ιστανμπούλ, στην περιοχή Μπεσίκτας με όνομα «Εστία Μπερκίν» και «Οικία Αλέξη»⁵⁷ αφιερωμένη στους δολοφονημένους από τις δυο πλευρές του Αιγαίου Μπερκίν Ελβάν και Αλέξη Γρηγορόπουλο. (Αλή 2013, Tecay & Ustun 2013, Devrimi 2013, Dominic.'s blog 2013)

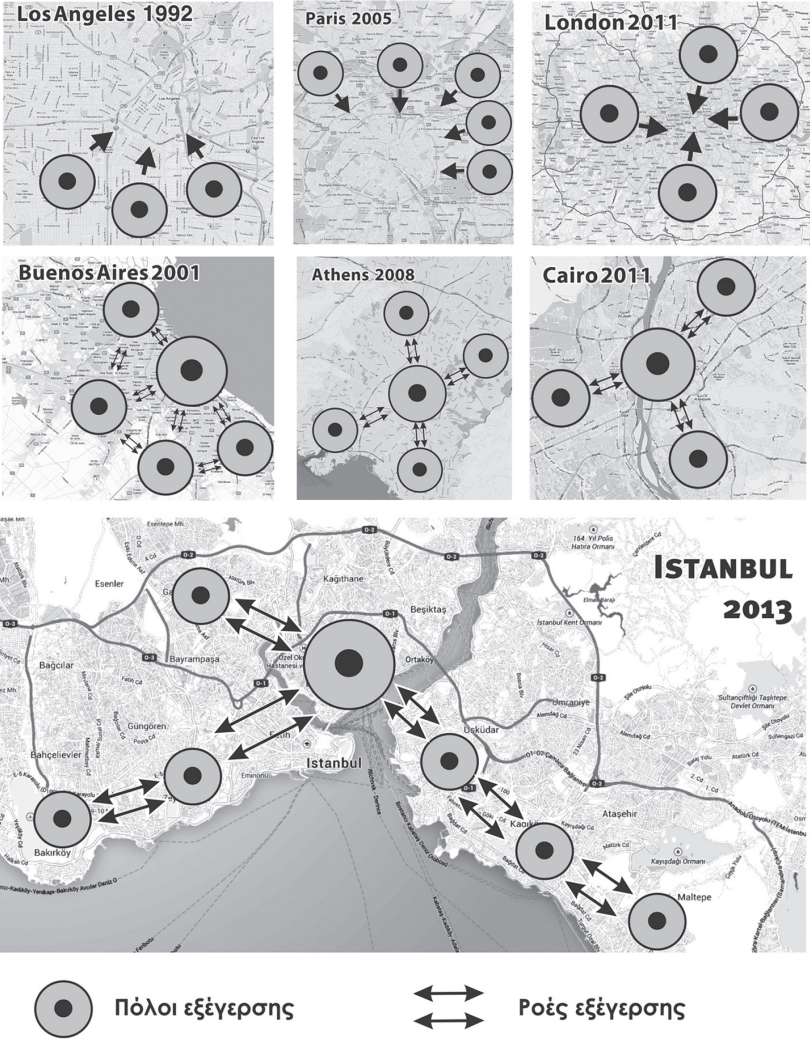
57. Στις 18 Μάρτη, φοιτητές κατέλαβαν ένα παλιό αρχοντικό εγκαταλελειμμένο για πολλά χρόνια, με σκοπό να το μετατρέψουν σε χώρο ανοιχτών συνελεύσεων αλλά και ποικίλων εκδηλώσεων (εργαστήρια, εκθέσεις, συνέδρια, κέντρο εκμάθησης γλωσσών κ.α), ούτως ώστε να δημιουργηθεί ένας απελευθερωμένος κοινωνικός χώρος που θα προάγει την αλληλεγγύη σε μια περιοχή που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέγερση του Γκεζί. Η ημέρα της κατάληψης δεν είναι καθόλου τυχαία. Οι φοιτητές κατέλαβαν το χώρο την ημέρα γενεθλίων του Αλί Ισμαήλ Κορκμάζ, του νεαρού που ξυλοκοπήθηκε μέχρι θανάτου τις μέρες της εξέγερσης του Γκεζί. Υπάρχει και κάτι ακόμα ενδιαφέρον σχετικά με την ημερομηνία της 18ης Μαρτίου. Αυτή την ημέρα, το 1871, στο Παρίσι, οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι ίδρυσαν την πρώτη διάσημη Κομμούνα.

Η εξέγερση στην Ιστάνμπουλ το καλοκαίρι του 2013 εντάσσεται σε ένα πλήθος αστικών εξεγέρσεων που εμφανίζουν με όλο και μεγαλύτερη συχνότητα τις τελευταίες δεκαετίες. Συνεπώς, θεωρούμε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία να συγκρίνουμε τα χωρικά χαρακτηριστικά της με άλλες εξεγερμένες μητροπόλεις.

Θα μπορούσαμε να ομαδοποιήσουμε τις αστικές εξεγέρσεις σε τρεις κατηγορίες, με βάση τα χωρικά τους χαρακτηριστικά: τις αποκεντρωμένες, τις κεντροποιημένες και τις πολυκεντρικές.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις της πρώτης ομάδας είναι το Λος Άντζελες το 1965 και το 1992, το Χάρλεμ της Νέας Υόρκης το 1964, το Σοβέτο του Γιοχάνεσμπουργκ το 1976, το Παρίσι το 2005, το Μπρίξτον του Λονδίνου το 1981, το 1985 και 1995, καθώς και το Λονδίνο του 2011. Στις παραπάνω εξεγερμένες μητροπόλεις, οι τόποι στους οποίους διεξήχθησαν οι συγκρούσεις ήταν απομακρυσμένα προάστια αυτοκινητοδρόμων, υπνωτήρια, εργατικές γειτονιές μεταναστών - banlieues αμιγούς κατοικίας, χωρίς εμπορικές ή άλλες χρήσεις αποκομμένες από το κέντρο της πόλης, πολύ κοντά στα χαρακτηριστικά των γκέτο. Η κίνηση και η κυκλοφορία των εξεγερμένων είχε διάχυτο χαρακτήρα και αναπτύχθηκε περισσότερο μεταξύ των γειτονιών κατοικίας των μεταναστών -στην περίμετρο δηλαδή του Λος Άντζελες,

Χάρτης 29. Πόλοι και ροές εξέγερσης

της Νέας Υόρκης, του Λονδίνου, του Παρισιού και των άλλων μητροπόλεων- και ελάχιστα κατάφερε να απειλήσει το κέντρο της πόλεων. Αντίστοιχα, ενώ οι παραπάνω εξεγέρσεις ενέπνευσαν και πυροδόησαν μικρότερες εξεγέρσεις μεταναστών και σε άλλες πόλεις της Αμερικής, της Αγγλίας και της Γαλλίας, ελάχιστα κυκλοφόρησαν σε άλλα κοινωνικά κομμάτια (φοιτητές, εργάτες, ομοφυλόφιλους, αριστερούς κτλ), με συνέπεια, παρ' όλη τη μεγάλη οργή και μαχητικότητα των εξεγερμένων, τελικά απομονώθηκαν και η εξέγερση δεν γενικεύτηκε.

Στη δεύτερη κατηγορία, συναντάμε τις εξεγερμένες μητροπόλεις της Αθήνας το 2008, του Κάιρο το 2011 καθώς και τις κινητοποιήσεις των αγανακτισμένων και του κινήματος occupy σε Ευρώπη και Αμερική το 2011. Εδώ ο τόπος της εξέγερσης και των κινητοποιήσεων είναι το κέντρο της μητρόπολης, του οποίου κεντρικές αρτηρίες, πλατείες και σημαντικά κτίρια καταλαμβάνονται. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες κατεβαίνουν στο κέντρο από τους περιμετρικούς δήμους και δημιουργούν αντικρατικές ζώνες σε εμβληματικά σημεία της μητρόπολης. Δευτερεύον στόχος της εξέγερσης γίνεται η αποκέντρωση, η οποία συνήθως πραγματοποιείται μετά το τέλος της εξέγερσης με τη μορφή των συνελεύσεων γειτονιάς.

Στην τρίτη κατηγορία, συναντάμε ελάχιστες περιπτώσεις, όπως το Μπουένος Άιρες το 2001 και την Οαχάκα το 2006, οι οποίες έρχονται πιο κοντά στη μακρά παράδοση των ιστορικών κομμούνων, όπως του Παρισιού το 1871, του Βερολίνου το 1919, του Αμβούργου το 1923, της Βαρκελώνης το 1936. Στις παραπάνω περιπτώσεις, η εξέγερση ξεσπά τόσο στο κέντρο όσο και σε περιμετρικές γειτονιές. Η εξέγερση συνήθως συνοδεύεται από γενική απεργία και επίσης υποστηρίζεται από μαχητικές συνελεύσεις γειτονιάς. Οι συνελεύσεις γειτονιάς προϋπάρχουν της εξέγερσης και ως εκ τούτου την πυροδοτούν και την υποστηρίζουν. Οι εξεγερμένες και οι εξεγερμένοι, σε αντίθεση με τις προηγούμενες δύο περιπτώσεις, αποτελούν μια μεγάλη γκάμα πολιτικοποιημένων εργατών, φοιτητών, ανέργων και μικρομεσαίων στρωμάτων από το σύνολο σχεδόν του αστικού ιστού της πόλης. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες καταφέρνουν από την πρώτη

μέρα να καταλάβουν το κέντρο της πόλης, όπως την πλατεία Plaza de Mayo στο Μπουένος Άιρες το 2001, και πολιορκούν το Κοινοβούλιο. Ταυτόχρονα, στην περίπτωση του Μπουένος Άιρες, λειτουργούσαν πάνω από 200 λαϊκές συνελεύσεις σχεδόν σε όλες τις γειτονίες και τα προάστια της μητροπολιτικής περιοχής, σε μια ακτίνα μεγαλύτερη των 10km. Οι εξεγέρσεις αυτού του τύπου πέρα από συγκρούσεις, απαλλοτριώσεις και άμεσες δράσεις προχωρούν και σε καταλήψεις εργασιακών χώρων και δημιουργούν δομές κοινωνικής αναπαραγωγής.

Στην περίπτωση της Ιστανμπούλ θα λέγαμε ότι διεξήχθη μια ενδιάμεση μορφή μεταξύ της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας καθώς καταλαμβάνεται το κέντρο, η συμμετοχή των γειτονιών, ιδίως γύρω από την πλατεία Ταξίμ, είναι καθοριστική αλλά στην περίμετρο της μητρόπολης είναι περιορισμένη όπως περιορισμένες ήταν και οι απεργίες και οι στάσεις εργασίας. Επίσης, ενώ στις περιπτώσεις της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας με μεγάλη ευκολία καταλαμβάνονται σχολεία, πανεπιστημιακά κτίρια, δημαρχεία και δημόσια κτίρια, στην Ιστανμπούλ κάτι τέτοιο φάνηκε ότι ήταν αδύνατο λόγω την ισχυρής προστασίας από τις κρατικές δυνάμεις αυτών των χώρων.

Πέρα από την παραπάνω χωρική κατηγοριοποίηση, ο Κοινός Χώρος της εξέγερσης του πάρκου Γκεζί το 2013 αναμφίβολα φαίνεται να ακολουθεί χρονικά το αρχιπέλαγος των κινημάτων *occupy*, της αραβικής άνοιξης και των αγανακτισμένων, όπως εκφράστηκε τα έτη 2011-2012 στις κατειλημμένες πλατείες Ταχρίρ του Καΐρου, της Πλάθα ντελ Σολ της Μαδρίτης, της Πλάθα ντε Καταλουνία στη Βαρκελώνη, της πλατείας Συντάγματος στην Αθήνα, του πάρκου Ζουκότι στη Νέα Υόρκη κτλ. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, κρατικοί δημόσιοι χώροι μετασχηματίστηκαν σε Κοινούς Χώρους μέσα από σχέσεις αλληλεγγύης, συντροφικότητας και υβριδισμού (Harvey, 2012:73, Mayer 2013, Σταυρίδης 2011, Tsandaroglou 2012). Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις.

Αυτό που επισημαίνει ο Ali B. (2013:9) είναι ότι, σε αντίθεση με τις κινητοποιήσεις των τελευταίων ετών στις χώρες της Βόρειας Μεσο-

γείου, η εξέγερση στην Τουρκία δεν προέκυψε ακριβώς από οικονομικούς λόγους και από μέτρα λιτότητας. Στην Τουρκία πολιτικές λιτότητας εφαρμόστηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες ενώ την τελευταία δεκαετία θα λέγαμε ότι η Τουρκία βρίσκεται σε μια εποχή οικονομικής ανόδου. Όπως επίσης δεν οφείλεται μόνο στην αυταρχική συμπεριφορά των δικτατορικών καθεστώτων που οδήγησαν στις εξεγέρσεις της αραβικής άνοιξης. Σίγουρα ενυπάρχουν στοιχεία και από τις δυο προηγούμενες κατηγορίες αιτιών, ωστόσο οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες στην Τουρκία θα λέγαμε ότι πηγαίνουν πέρα από αυτά. Σύμφωνα με τον Τσίσκε (2014: 20), «θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εξέγερση του πάρκου Γκεζί στην Ιστάνμπολ είχε συνδυαστικά στοιχεία από τους αγανακτισμένους στην Ισπανία και στην Ελλάδα, από την εξέγερση στην Αίγυπτο, από το κίνημα Occupy στις ΗΠΑ». Σε χωρικό επίπεδο, επίσης, θα λέγαμε ότι η εξέγερση του Γκεζί συνδύασε στοιχεία από το κίνημα των πλατειών καθώς και εξεγερσιακά στοιχεία. Με ένα τρόπο, θα λέγαμε ότι συνδύασε τον Δεκέμβρη του 2008 με το κίνημα των αγανακτισμένων.

Επιπλέον, όσον αφορά την κοινωνική της σύνθεση, η εξέγερση του Γκεζί χαρακτηρίζεται από μια εκπληκτική ετερογένεια και πλουθνητικότητα, που ίσως δεν συναντιέται σε καθαρά ταξικές ή φυλετικές ή έμφυλες εξεγέρσεις, όπως στις ταραχές του Στόουνγουολ στη Νέα Υόρκη το 1969, την εξέγερση των μαύρων στο Λος Άντζελες το 1992, τις ταραχές των μεταναστών στα μπανλιέ του Παρισιού το 2005 ή στις ταραχές του Λονδίνου το 2011. Για το λόγο αυτό, στην περίπτωση της Ιστάνμπολ, προβληματοποιήθηκαν και πολύ περισσότερες ταυτότητες στα πεδία του φύλου, της φυλής και τάξης, γεγονός που δεν συναντήθηκε σε τέτοια ένταση σε προηγούμενες εξεγέρσεις σε διαφορετικές γεωγραφικές συντεταγμένες.

Επίσης, εάν καταδυθούμε στη μικρογεωγραφία της εξέγερσης, θα δούμε ότι η πλατεία Ταξίμ και ο χώρος του πάρκου Γκεζί διαφοροποιείται από άλλες διάσημες πλατείες-τόπους συγκεντρώσεων και διαμαρτυριών, όπως η Πλάθα ντε Μάγιο στο Μπουένος Άιρες, η Τιέν Αν Μεν στο Πεκίνο, η κόκκινη πλατεία στη Μόσχα, η πλατεία Συντάγματος στην

Αθήνα, το Διοικητήριο και η ΔΕΘ στη Θεσσαλονίκη. Η κύρια διαφορά είναι ότι στην πλατεία Ταξίμ δεν χωροθετείται κανένα κυβερνητικό κτίριο στο οποίο να προσωποποιείται η εξουσία και με το οποίο, σε υλικό και φανταστικό επίπεδο, να συνομιλούν οι εκάστοτε διαδηλωτές. Ακόμα πιο έντονη είναι η αντίθεση, εάν σκεφτούμε τη στοχοπροσήλωση στους τόπους των αφεντικών του κινήματος της αντιπαγκοσμιοποίησης τη δεκαπενταετία που μας πέρασε. Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, οι διαδηλώσεις της αντιπαγκοσμιοποίησης είχαν εστιάσει, ή καλύτερα θα λέγαμε, είχαν εγκλωβιστεί σε αυτόν τον διάλογο μεταξύ εξουσίας και αντιεξουσίας ακολουθώντας τις επίσημες συγκεντρώσεις του Π.Ο.Ε., του Δ.Ν.Τ., της Παγκόσμιας Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης κτλ. Οι παραπάνω διαδηλώσεις παρόλες τις ευφάνταστες δράσεις τους κρατούσαν κάτι από τη λενινιστική λογική περί «χτυπήματος στην καρδιά του κτήνους» και την κατάληψη των «θερινών ανακτόρων» και επομένως διακρίνονται για τα σαφή πρωτοποριακά χαρακτηριστικά τους. Σε αντίθεση, λοιπόν, με τους παραπάνω συνήθως λουστραρισμένους, αποστειρωμένους και περιφρουρούμενους τόπους, η πλατεία Ταξίμ μοιάζει περισσότερο με κάποιες άλλες, πιο υβριδικές θα λέγαμε, πλατείες-τόπους συγκεντρώσεων, όπως την Πόρτα Τιπσινέζε στο Μιλάνο, την Πλάθα ντε Καταλούνια στη Βαρκελώνη και την πλατεία της Βασίλης στο Παρίσι. Η πλατεία Ταξίμ αποτελεί έναν διαταξικό τόπο συνάντησης και σύγκρουσης, καθώς γύρω της χωροθετούνται αφενός ακριβώς ξενοδοχεία, εστιατόρια και μπαρ αλλά ταυτόχρονα είναι διάχυτη η μυρωδιά από τα кемπατζήδικα και συνυπάρχουν οι πλανόδιοι, οι flaneur, οι vagabond, οι παράξενοι μοναχοπεριπατητές, οι λαθραίοι, οι εγχώριοι και αλλοδαποί τουρίστες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις πάνω από δυο εκατομμύρια άτομα τη διασχίζουν, τη βιώνουν και διασταυρώνονται σε αυτήν καθημερινά, μετατρέποντάς την σε ένα υβριδικό δημόσιο χώρο, στον οποίο όλα μπορούν να συμβούν. Σίγουρα η πλατεία Ταξίμ είναι φορτισμένη τόσο με το συμβολικό ιστορικό βάρος της Πρωτομαγιάς του 1977 καθώς και με τις συγκρούσεις και το πλήθος των πορειών που επιδιώκουν κάθε χρόνο να την προσεγγίσουν και σε αυτό το σημείο θυμίζει πολλές κινηματικές πλατείες άλλων μητροπόλεων. Κυρίως όμως η πλατεία Ταξίμ είναι συνδεδεμένη στο ατομικό και συλλογικό φανταστικό με την καθημερινή διασκέδαση, τον ελεύθερο

χρόνο, το φλερτ, και ιδίως το πάρκο Γκεζί, με παρεκκλίνουσες συμπεριφορές. Η πλατεία Ταξίμ αποτελεί την εμβληματική είσοδο στην περιοχή του Μπέηογλου, στην ξεμυαλισμένη Ιστικλάλ και στη χίπστερ Σιρασελβιέρ. Συνεπώς στην πλατεία Ταξίμ εκδηλώνεται η αντίθεση μεταξύ χρόνου εργασίας και ελεύθερου χρόνου, μεταξύ ετεροκανονικότητας και ομοφυλοφιλίας, μεταξύ προσωπικών επιθυμιών και κρατικών πολιτικών, ώστε τελικά συγκροτείται ένα αμφίσημο χωρικό κατώφλι, έτοιμο θα λέγαμε να εκραγεί εδώ και πολύ καιρό.

Επίσης, σε πολεοδομικό επίπεδο, η πλατεία Ταξίμ συνιστά το μεταβατικό πολεοδομικό σημείο συνάντησης και σύγκρουσης, το σημείο κλειδί, στο οποίο ενώνονται ο ορθοκανονικός καπιταλιστικός κάναβος του Νισάντασι και Σισλί, από τον οποίο ξεπηδούν οι μεγάλες λεωφόροι Ταρλάμπασι, Ινονού, Τζούμχουριετ Μπούλβαρι με την ακανόνιστη ρυμοτομία της περιοχής του Μπέηογλου, και ιδίως των γειτονιών Τσιχάνγκιρ και Ταρλάμπασι. Αποτέλεσμα των ιδιαίτερων γεωμετρικών στοιχείων είναι ότι οι αστυνομικές δυνάμεις κινούνται πάντα από τις παραπάνω λεωφόρους και οι διαδηλωτές βρίσκουν καταφύγιο στα στενοσόκακα του Τσιχάνγκιρ και του Ταρλάμπασι. Παρόμοια λογική υπάρχει σε αρκετές εξεγερμένες πλατείες, όπως στην πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα, στην οποία αρθρώνονται οι συνήθως αστυνομοκρατούμενες λεωφόροι Αμαλίας, Βασ. Σοφίας, Πανεπιστήμιου με την ακανόνιστη ρυμοτομία της παλαιάς Αθήνας στα στενά εκατέρωθεν της Ερμού έως το Μοναστηράκι. Αντίστοιχα, στην Πλάθα ντε Καταλουνία στη Βαρκελώνη ενώνεται ο επιβλητικός κάναβος του Ιλντεφόνς Σερντά με το μεσαιωνικό μπάριο Γκότικο και το Ραβάλ. Επίσης, η διάσημη για τις συγκεντρώσεις Πιάτσα ντε Πόπολο στη Ρώμη αποτελεί το μεταβατικό σημείο μεταξύ της κυριλέ περιοχής Πράτι με το αναγεννησιακό μεσαιωνικό κέντρο. Όλες οι παραπάνω πλατείες σχεδιάστηκαν και χωροθετήθηκαν στα όρια των μεσαιωνικών, παλαιών, ιστορικών πυρήνων με τις νέες επεκτάσεις, που συνήθως έγιναν στα μέσα με τέλη του 19ου αιώνα, δηλαδή την εποχή που άρχισε να σκάει μύτη ο καπιταλισμός. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι παραπάνω πλατείες μετατρέπονται όλο και πιο συχνά σε τόπους σύγκρουσης καθώς αναμειγνύουν τις αντιφάσεις των εξεγερμένων μητροπόλεων.

11. Αντί επιλόγου: Omnia sunt communia⁵⁸

Η εξέγερση είναι μια αλληλουχία κινήσεων, μια διανυσματική κίνηση που διαπερνά τον χωροχρόνο της πειθαρχίας, τις στιγμές εξουσίας και αντιεξουσίας, κουλτούρας και αντικουλτούρας, τις ποικίλες εκφάνσεις του φύλου. Η εξέγερση συμπυκνώνει μια νέα πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική γραμματική. Η διανυσματική παιγνιώδης διάστασή της, της επιτρέπει να εισχωρεί μοριακά σε χώρους και χρόνους αποικημένους από την εξουσία, νοσηματοδοτώντας τις αόρατες καμπυλώσεις της εκμετάλλευσης, μπερδεύοντας τις επιθυμίες, ανακατεύοντας ξανά την τράπουλα.

Ωστόσο, μια πετυχημένη εξέγερση ξέρει πότε να εμφανιστεί και, ακόμα καλύτερα, οφείλει να ξέρει πότε θα εξαφανιστεί. Μόλις την ορίσει τα θέαμα, θα εξαφανιστεί, για να εμφανιστεί σε κάποιες άλλες συντεταγμένες με νέα μορφή, ανανεωμένη και ίσως πιο απειλητική. Οι εξεγέρσεις λειτουργούν θα λέγαμε περισσότερο ως νοηματικές νησίδες, αποτελούν αυτόνομα πειράματα πάνω στην κοινωνική συνεργασία

58. «Όλα είναι κοινά» (Thomas Müntzer, 1489-1525)

και τους τρόπους ζωής. Δεν έχουν μια προκαθορισμένη μορφή και δομή, στηρίζονται δε στην έκπληξη και τον αιφνιδιασμό του αντιπάλου. Οι εξεγέρσεις αποτελούν σχέδια πτήσης για να εξαφανιστούν και να εμφανιστούν σε διαφορετικό χώρο και χρόνο μόλις ονοματιστούν, εκπροσωπηθούν ή διαμεσολαβηθούν.

Κλείνοντας, το ερώτημα που προκύπτει είναι ότι, εάν «εμείς είμαστε η κρίση» (Holloway, 2010), τότε πώς μπορούμε να επιβιώσουμε έξω από τη λογική του νόμου της αξίας και της εργασιακής διαδικασίας; Μπορούμε να θεωρήσουμε τις αυτοοργανωμένες πρωτοβουλίες και τις δομές κοινωνικής αλληλεγγύης που ξεπηδούν μέσα από τις εξεγέρσεις ως μορφές κοινών; Επιπλέον, πώς ο κοινός χώρος μπορεί να προστατευτεί χωρίς να δημιουργούνται περικλειστα συστήματα κοινωνικών σχέσεων στο τρίπτυχο φύλο-φυλή-τάξη;

Συμπερασματικά, κρίνουμε σημαντική τη θέση του De Angelis (2007:239) ότι «το κεφάλαιο δημιουργείται μέσω των περιφράξεων ενώ τα υποκείμενα στο αγώνα διαμορφώνονται μέσω των κοινών. Ως εκ τούτου, η "επανάσταση" δεν είναι αγώνας για τα κοινά αλλά μέσω των κοινών, όχι για αξιοπρέπεια, αλλά μέσω της αξιοπρέπειας». Η διάκριση μεταξύ του αγώνα για τα κοινά και του αγώνα μέσω των κοινών είναι κρίσιμη για την έκβαση των κοινωνικών αγώνων. Επομένως, ισχυριζόμαστε ότι τα υποκείμενα που δημιουργούν τις εξεγερμένες γεωγραφίες και τον κοινό χώρο οφείλουν διαρκώς να αγωνίζονται ενάντια στις σχέσεις της πατριαρχίας, του εθνικισμού και του κεφαλαίου, οι οποίες επιδιώκουν να τα σφετεριστούν.

Και όπως λέει το δίκτυο κοινωνικών κινημάτων της Ιστανμπούλ «Müştereklen» (Τα Κοινά μας),

«Προχωράμε με εξεγέρσεις, με όνειρα, με έρωτα και θάρρος».

12. Βιβλιογραφία

- Adanali Y., 2011. De-spatialized Space as Neoliberal Utopia: Gentrified Istiklal Street and Commercialized Urban Spaces, *Red Thread*, Is. 3
- Adanali Y., Morali Z., et al. 2010. Istanbul: Living in Voluntary and Involuntary Exclusion, *Istanbul Research Newsletter*
- Akhat R., 2014. Gezi: Losing the Fear, Living the Dream, στο *Reflections on the Gezi Uprising*, ROAR Symposium [<http://roarmag.org/> (17/03/2014)]
- Aksoy A., & Robins K., 1994. Istanbul Between Civilization and Discontent New Perspectives on Turkey *Articles and Book reviews* pp57
- Aksoy A., 2012. Riding the storm: 'new Istanbul', *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 16:1-2, 93-111
- Altınok E. & Cengiz H., 2008. The Effects of Urban Sprawl on Spatial Fragmentation and Social Segregation in Istanbul, *44th ISOCARP Congress 2008*
- Althusser L., 2005. Du matérialisme aléatoire, *Multitudes*, τ. 21, σ. 179-194

Anarşi Kolektifi Ankara, 2011. Interview with Turkish anarchists in Workers Solidarity Alliance [<http://ideasandaction>. (2014/04/29)]

Ανδριανοπούλου Κ., 2008. Σταυροδρόμι (Πέρα), *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη* [<http://www.ehw.gr> (13/02/2014)]

Ανώνυμου, 1996 [1985]. Το εργατικό κίνημα στην Τουρκία, μπροσούρα «*Η ανάδυση των αναρχικών ιδεών στην Τουρκία*», Μεμβούρνη

Apak M., 2007. IMECE: A women's self-empowerment practice in a shantytown of Istanbul, *Education in 'Multicultural' Societies – Turkish and Swedish Perspectives*, eds. Marie Carlson, Annika Rabo and Fatma Gök, Swedish Research Institute in Istanbul, Transactions, vol. 18, pp. 197-212.

Arthur Chr., 2003. The Problem of Use Value for a Dialectic of Capital. In: Albritton R. & Simoulidis J. eds. *New Dialectics and Political Economy*. New York, Palgrave Macmillan, pp. 131-149

Asarcikli, 2009. *Τουρκική Επαναστατική Αριστερά: Από τον αγώνα των εθνοτήτων, στον εθνικό αγώνα του PKK, στο Πόντος και Αριστερά* [<http://pontosandaristera.wordpress.com> (2014/04/12)]

Azem I., 2011. *Ecumenopolis: City Without Limits*, documentary [www.ekumenopolis.net (13/02/2014)]

Βαΐου Ντ. & Χατζημιχάλης Κ., 2012. *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς/ νήσος

Balaban U., 2010. The Enclosure of Urban Space and Consolidation of the Capitalist Land Regime in Turkish Cities, *Urban Studies* vol. 48 no. 10 pp. 2162-2179

Bavo, 2006. *Plea for an uncreative city* [www.bavo.biz/ (2/5/2013)]

- B. A. 2013a. Crisis, City and Democracy: notes on the uprising in Turkey, *Voices of Resistance from Occupied London*, n.5: 9-19
- Bektas A., 2013b. *Organisation Communiste Libertarie - Taksim everywhere Resistance everywhere! «I went to resist, I'll be right back» - 18th day of the uprising* [machine translation en, ΣΚΥΑ μετάφραση ελληνικά], [<http://ainfos.ca/en/ainfos28133.html> (2014/04/19)]
- Benjamin W., 1999. *The Arcades Project*, Cambridge, Mass: Belknap Press
- Berardi F., 2006. Το νόημα της αυτονομίας σήμερα, τα μάτια του πλάνθους τ.4, Θεσσαλονίκη: Black Out στο κοινωνικό εργοστάσιο,
- Berkoz L. & Tepe E., 2013. The impacts of the gated residential areas on the urban sprawl of Istanbul, *SAVAP International* vol 4, no3
- Bezmez, D., 2009. The Politics of Urban Waterfront Regeneration, The Case of Haliç (the Golden Horn), Istanbul, *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 32, is. 4, pp. 815-840
- Bilsel F.C., 2004. Shaping a Modern City out of an Ancient Capital: Henri Prost's plan for the historical peninsula of Istanbul, IPHS 2004, the 11th International Planning History Conference, *Planning Models and the Culture of Cities*, Barcelona, 14-17 July 2004,
- Bilsel C., 2011. "Les Transformations d'Istanbul": Henri Prost's planning of Istanbul (1936-1951), *ITU*, vol 8, no:1, pp 100-116
- Binder Ch. & Richman N., 2010. *Feminist Movements in Turkey* [<http://amargigroupistanbul.wordpress.com> (2014/03/14)]
- Bora A., 2002. Bizi Bu Fark Yaraları Öldürür (The Wounds of Difference will Kill Us), *Deffer*, Winter, pp. 57-67.

- Βουλβούλη Α., 2013α. Ταξίμ 1977 – Ταξίμ 2013: δύο πραξικοπήματα, ένα πυρηνικό εργοστάσιο, ένα χρυσωρυχείο, ένα φράγμα, μια γέφυρα κι ένα πάρκο δρόμος, *REDNotebook* [<http://rednotebook.gr/> (17/03/2014)]
- Βουλβούλη Α., 2013b. Η βιοπολιτική διάσταση της τουρκικής εξέγερσης - *Greeklish.info* [<http://greeklish.info> (17/03/2014)]
- Βουλβούλη Α., 2013c. Πλατεία Ταξίμ: Από την σφαγή του 1977 στον ξεσηκωμό του 2013, *εφημερίδα Αυγή* 3.6.2013
- Βουλβούλη Α., 2013d. Το πραγματικό επίδικο είναι η δημοκρατία, *Εφημερίδα των συντακτών*
- Βουλβούλη Α., 2014. Από το Σχέδιο Μάρσαλ στην Πλατεία Ταξίμ, *Εκτός Γραμμής* [<http://ektosgrammis.gr/> (18/03/2014)]
- Βραδής Α., 2011. Σπάζοντας το Χωρικό Συμβόλαιο. Στο Γιοβανόπουλος Χρ. & Μητρόπουλος Δ. επ. *Δημοκρατία Under Construction: Από τους δρόμους στις πλατείες*. Αθήνα, Α/συνέχεια, σσ. 211-218
- Brenner N., Marcuse P. & Mayer M. (2009). Introduction. *City*, 13, 2: 176–184
- Brookings, 2012. Global metro monitor, *Brookings analysis of data from Oxford Economics, Moody's Analytics, and the U.S. Census Bureau*
- Burton M., 2000. The city as commons - Creating a deliberate place through land use planning. Paper presented at the *8th IASCP Conference*, Bloomington, Indiana
- Caffentzis G., 2010. The Future Of 'The Commons': Neoliberalism's 'Plan B' Or The Original Disaccumulation Of Capital? *New Formations*, 69: 23-41
- Castells M., 1977. *The urban question*. Arnold, London

Çavuşoğlu E. & Yalçın M.C. 2009. An Alternative to Revitalise Sulukule as a Neighbourhood, in proceedings the IAPS Symposium at ITU

Cevic M., 2011. *Forced Evictions in Istanbul*

Cecik I.T. & Gezici F., 2005. Spatial Impact of New Housing Trends in the Periphery of Istanbul Metropolitan Area, *ERSA conference papers* ersa 05 p41, European Regional Science Association.

Cecik I.T. & Gezici F., 2009. Gated communities leading the development on the periphery of Istanbul metropolitan area, *ITU* vol 6, no 2: 73-97

Celic Z., 1994. Istanbul. Urban Preservation as Theme Park. The Case of Sogukcesme Street, στο Zeynep Celic, Diane Favro, Richard Ingersoll (επιμ.), *Streets: Critical Perspectives on Public Space*, Berkeley. University of California Press pp.84

Chandler T., 1987. *Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census*. Lewiston, N.Y., St. David's University Press.

Chatterton P., 2010. Seeking the urban common: Furthering the debate on spatial justice, *City*, 14:6, 625-628

Coase R.H., 1987. *The firm, the market and the Law*, University of Chicago Press, Chicago

Collinge Chr., 2008. Positions without negations? Dialectical reason and the contingencies of space, *Environment and Planning A*, vol. 40, pp 2613-2622

Communismos 2.0 Festival – Συνέδριο, 2012. Από την κυκλοφορία του κεφαλαίου, της πατριαρχίας και του εθνικισμού στην κυκλοφορία των αγώνων, των κοινών και των μικροκομμουνισμών. Στο <http://www.comunismos.com/> (10/12/2013)

- Conrad E., 2006. Towards Embodied Spatial Interaction. Position paper presented at *About Face: Interface Creative Engagement in New Media Arts and HCI* as part of CHI 2006, April 22-23
- De Angelis M., 2007. *The Beginning of History: Value Struggles and Global Capital*, Pluto, London
- De Angelis M., 2009. The tragedy of the capitalist commons. *Turbulence*, 5: 32-33
- De Angelis M., 2010. The Production of Commons and the "Explosion" of the Middle Class. *Antipode*, 42, 4: 954-977
- De Angelis M., 2013. Κοινά και Περιφράξεις, (μτφρ. Παπάζογλου Σ., Τσαβδάρογλου Χ.), Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις των ξένων
- De Angelis M. & Stavrides St., 2011. Σχετικά με τα Κοινά, στο: *Commons vs Crisis*, Θεσσαλονίκη, Rebel, σσ. 25-63
- Debord G., [1967] 1979. *Η Κοινωνία του Θεάματος* (μτφρ. Τσαχαγέας Π. Αλεξίου Β.Ν.), Αθήνα, Ελεύθερος Τύπος
- De Souza L.M., 2010. Which right to which city? In defence of political-strategic clarity. *Interface: a journal for and about social movements*, 2, 1: 315-333
- Deseris M. & Dean J., 2012. A Movement Without Demands? in <http://interactivist.autonomedia.org> (15/10/2013)
- Diner C. & Toktas S., 2010. Waves of Feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish Women's Movements in an Era of Globalization, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 12, No. 1, pp: 41-57
- Dominic.'s blog 2013. *Sleepless in Istanbul V*, στο libcom, μετάφραση και διαθέσιμο στο <https://athens.indymedia.org/> (2014/04/22)

Durmaz B., Platt St. & Yigitcanlar T., 2010. Creativity, culture tourism and place-making: Istanbul and London film industries, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol 4 no 3 pp. 198-213

Dünya Devrimi (Διεθνής Επανάσταση) - τμήμα της ICC (International Communist Current) στην Τουρκία, 2013. *Τουρκία: Η θεραπεία για την κρατική τρομοκρατία δεν είναι η δημοκρατία*, μπφρ. Ρενέ [http://skya.espiv.net/files/2014/04/icc_turkey1.pdf (2014/04/21)]

Enlil Z.M., 2011. The Neoliberal Agenda and the Changing Urban Form of Istanbul, *International Planning Studies* Vol. 16, No 1, 5-25

Ertuna-Howison I. & Howison D. J. 2012. The Transformation of Istanbul's Urban Commons, in *Borderlands* vol 11 no 2 Special Issue: Commons, Class Struggle and the world

Federici S., 2011. *Feminism And the Politics of the Commons*, in <http://www.commoner.org.uk> (10/12/2013)

Fettahoglu E., 2012. On the Northern front: Neoliberal urban policies reshaping the North of Istanbul, *ITU*

Fettahoglu E., 2013. *Portfolyo-Portfolio*.

Forbes, 2013. *Forbes Top 10 Billionaire Cities*, [www.forbes.com/ (2014/04/10)]

Foucault M., 1976. *Questions de Géographie*, Hérodote I, 71-85

Foucault M., 1986. Of Other Spaces, *Diacritics* 19 pp. 22-27

Frank A.K & Huang T., 2011. Occupying Public Space, 2011: From Tahrir Square to Zuccoti Park. In: Shiffman R., Bell R., Brown J.L. & Elizabeth L. eds. *Beyond Zuccoti Park: Freedom of Assembly and the Occupation of Public Space*. Oakland, CA: New Village Press, pp 3-20

Friedmann J., 1995. Where we stand: a decade of world city research, in: P. L. Knox and P. J. Taylor (Eds) *World Cities in a World System*, pp. 21–47. Cambridge: Cambridge University Press.

Genis, S., 2007. Producing Elite Localities: The Rise of Gated Communities in Istanbul, *Urban Studies* 44: 771–798

Glassman J., 2006. Primitive accumulation, accumulation by dispossession, accumulation by extra-economic means. *Progress in Human Geography* 30, 5: 608–625

Gökay B. & Xypolia I. (ed) 2013. Reflections on Taksim - Gezi Park Protests in Turkey, a *Journal of Global Faultlines Publication*

Grönlund, B., 1993. *Lefebvre's first ontological transformation of space - Lived, Perceived and Conceived Space*

Gross D., 1981. Space, time and modern culture, *Telos*, vol. 50, pp 59-78

Gündüz Y.Z., 2004. The Women's Movement in Turkey: From Tanzimat towards European Union Membership, *Perceptions*, pp 115-134

Hardin G., 1968. The tragedy of the commons. *Science*, 162: 1243-1248

Hardt M., 2011. Reclaim the common in communism [στη www.theguardian.com (10/12/2013)]

Hardt M. & Negri A., [2000] 2002. *Αυτοκρατορία*, (μτφρ. Ν. Καλαϊτζής). Scripta, Αθήνα

Hardt M. & Negri A., 2009. *Commonwealth*. Harvard University Press, Cambridge

Hart G., 2006. Denaturalising dispossession: critical ethnography in the age of resurgent imperialism. *Antipode* 38, 5: 977–1004

- Hartsock N., 2006. Globalization and primitive accumulation: the contributions of David Harvey's dialectical Marxism. In: Castree N. & Gregory D. eds. *David Harvey: A Critical Reader*. Oxford, Blackwell Publishers pp. 167-190.
- Harvey D., 1973. *Social Justice and the City*, London, Edward Arnold
- Harvey D., 1982. *The Limits of Capital*. Oxford, Blackwell
- Harvey D., 1985. The geopolitics of capitalism, in *Social Relations and Spatial Structures* Eds D Gregory, J. Urry (Macmillan, Basingstoke, Hants) pp 128-163
- Harvey D., 2003. *The New Imperialism*. Oxford University Press, Oxford
- Harvey D., 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press, Oxford
- Harvey D., 2006. *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*, London-New York, Verso
- Harvey D., 2008. The Right to the City. *New Left Review* 53: 23-40
- Harvey D., 2011. The future of the commons. *Radical History Review*, 109: 101-107
- Harvey D., [2012] 2013. *Εξεγερμένες Πόλεις: Από το Δικαίωμα στη Πόλη στην Επανάσταση της Πόλης*, (μτφρ. Κ. Χαλμούκου). Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα
- Hodkinson St., 2012. The new urban enclosures. *City*, 16, 5: 500-518
- Holloway J., [2010] 2011. *Ρωγμές στον Καπιταλισμό* (μτφρ. Χόλογουεη Α.). Σαββάλας, Αθήνα
- Ingin K.A. & Islam T., 2011. The Reordering of a Romany Neighbourhood, *Interface*, pp. 125-131

Jourdan B. & Maeckelbergh M., 2013. *Taksim Commune: Gezi Park and the uprising in Turkey*, Video: www.globaluprisings.org

Καλβίνο Ι., [2002] 2004. *Οι αόρατες πόλεις*, (μτφρ. Χρυσοστομίδης Α.) Αθήνα, Καστανιώτης

Karakatsanis L., 2013. *Political frontiers, parallel universes and the challenges for the Gezi Park movement*

Karaman O., 2012. Urban Renewal in Istanbul: Reconfigured Spaces, Robotic Lives, *International Journal of Urban and Regional Research*

Karaman O., 2013. Defending Future Commons: The Gezi Experience, intervention, *Antipode*

Karambol publications, 1996. 1986-1996: *Anarchism in Turkey*

Kelsy T., 1997. *Δεμβίσηδες. Οδοιπορικό στη σημερινή Τουρκία και τα διλήμματα της*, Αθήνα, Θετίλη

Knox, Paul L., 1995. World cities in a world-system, in *World Cities in a World-System*, eds. Paul L.Knox and Peter J. Taylor, pp. 3–20. London, Cambridge University Press

Κοροβίνης Θ., 2012. Κανουνί Σουλεϊμάν - Καλή χρονιά, *Lifo*, [<http://www.lifo.gr/> (15/03/2014)]

Κοροβίνης Θ., 2012. '55, Αθήνα, Άγρα

Κοροβίνης Θ., 1998. *Φαχισέ Τσίκα*, Αθήνα, Άγρα

Κοç G., 2009. Ein Überblick über die Geschichte der Frauenbewegung in der Türkei vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart στο *Grundrisse*

Κομπρεσέρ για την πόλη και τον χώρο 2012. *Rethink Gentrification: Φι-*

λόδοξοι μεσίτες, ξεπεσμένοι μεσσοαστοί και σύγχρονοι πληβείοι στο κέντρο της Αθήνας, τ.4 σσ.37-51

Kozaman S., Sengener B. & Altinok E., 2006. Gated communities: as an efficient force in the fragmentation process of Istanbul, 42nd *ISOCaRP Congress*

Kozaman S., Sengener B. & Altinok E., 2011. *Defining Urban Complex Problems with Fuzzy Analysis: The Case of Söke Settlement in Turkey*

Κουρλιούρος Η., 2001. *Διαδρομές στις θεωρίες του Χώρου*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Kuban D., 1998. Urban-Ruralisierung, Ruro-Urbanisierung, *Stadtbauwelt*, Istanbul n.135

Kuyucu T. & Ünsal O., 2010. "Urban Transformation" as State-led Property Transfer: An Analysis of Two Cases of Urban Renewal in Istanbul, *Urban Studies* 47: 1479-1499

Κωτσάκης Δ., 2006. *Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων

Κωτσάκης Δ., 2012. *Τρία και ένα κείμενα*, Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα

Κωτσάκης Δ., 2013. *Η έννοια του κοινού: κοινωνικός χώρος και τρόπος επικοινωνίας*, στις ανοιχτές συζητήσεις του εργαστηρίου: συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη, Θεματική ο χώρος των κοινών και της κρίσης, Θεσσαλονίκη, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΑΠΘ

Livingstone D., 1992. *The Geographical Tradition*. Oxford, Blackwell

Lefebvre H., [1947] 1991. *Critique of everyday life*. Verso, London

Lefebvre H., [1968] 1977. *Δικαίωμα στην πόλη: Χώρος και Πολιτική* (μτφρ. Τουρνικιώτης Π., Λωράν Κ.). Παπαζήση, Αθήνα

Lefebvre H., [1974] 1991. *The Production of Space*. Blackwell, Oxford

Leontidou L., 2010. Urban Social Movements in 'Weak' Civil Societies: The Right to the City and Cosmopolitan Activism in Southern Europe. *Urban Studies* 47: 1179-1203

Ley D., 1994. Gentrification and the politics of the new middle class, *Environment and Planning D: Society and Space* 12: 53-74

Linebaugh P., 2008. *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All*. University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London

Lovering J. & Türkmen H., 2011. Bulldozer Neo-liberalism in Istanbul: The State-led Construction of Property Markets, and the Displacement of the Urban Poor, *International Planning Studies*, 16:1, 73-96

Λούντος Ν., 2013. *Η Αριστερά στην Τουρκία* [<http://www.ergatiki.gr/>]

Makrygianni V. & Tsavdaroglou H., 2011. Urban Planning and Revolt: a spatial analysis of the December 2008 uprising in Athens στο Vradis, A., & Dalakoglou, D. (Eds). *Revolt and crisis in Greece – Between a present yet to pass and a future yet to come*. London, AK Press. (σελ. 29-57).

Marcuse P., 1985. Gentrification, abandonment and displacement: connections, causes and policy responses in New York City, *Journal of Urban and Contemporary Law* 28, pp.195-240

Μαix Κ., [1867] 2009. *Το Κεφάλαιο, τόμος Ι* (μτφρ. Μαυρομμάτης Π.). Αθήνα, Εποχή

- Massey D. & Allen J., eds 1984. *Geography Matters!* Cambridge, Cambridge University Press and Open University
- Massey D., 1984. *Spatial divisions of labor: Social structures and the geography of production*, New York, Methuen
- Massey D., [2005] 2008. *Για το χώρο* (μτφρ. Μπιμπλή Ι.) Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα
- Mayer M., 2009. The "right to the city" in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13, 2: 362-374
- Mayer M., 2013. First world urban activism. *City*, 17, 1: 5-19
- Midnight Notes Collective and Friends 2011 [2009]. Υποσχετικές Επιστολές: από την Κρίση στα Κοινά. Στο: *Commons vs Crisis*, Θεσσαλονίκη, Rebel, σσ. 96-153
- Morris I., 2010. *Social Development*. Stanford, Calif., Stanford University.
- Μουδούρος Ν., 2013. Η Τουρκία πριν και μετά το πάρκο Γκεζί: τα όρια της ηγεμονίας Ερντογάν, *Σύγχρονα Θέματα*, σελ 18-24
- Μπάσταρδες με Μνήμη, 2012. *Μπάσταρδη μνήμη: Θεσσαλονίκη 1912-2012*, εκατό χρόνια ελλάδας, πατριαρχίας, καπιταλισμού είναι αρκετά, Θεσσαλονίκη
- Μπριασούλη Ε., 2003. Τα «κοινά» - πόροι συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ευθύνης: έννοιες, προβλήματα και το ζήτημα της διαχείρισής τους. *Αειχώρος*, 2, 1: 36-57
- Murray P., 2004. The Social and Material Transformation of Production by Capital. In: Bellofiore, R. & Taylor N. eds, *The Constitution of Capital Essays on Volume I of Marx's Capital*. New York, Palgrave Macmillan, pp 243-273

Müşterekler, 2013. Προχωράμε με εξεγέρσεις με όνειρα, με έρωτα και θάρος <http://mustereklerimiz.org/>

Nezihe B.E., 2006. *Grassroots resistance against urban renewal: the case of Guzeltepe, Istanbul*, Thesis, Social sciences, Middle East Technical University, Istanbul

Ντε Σουά Φ., 2011. Εξευγενίζοντας του πληβείου: (ορισμένες) διαδικασίες "κυριοποίησης" στην Αθήνα, *Τα Παιδιά Της Γαλαρίας* τ.15, σσ. 110-127

Öğdül H.G., 2010. Urban and Rural Definitions in Regional Context: A Case Study on Turkey, *European Planning Studies*, 18: 9, 1519 — 1541

Öncü A., 1997. The myth of the "ideal home" travels across cultural borders to Istanbul, στο Ayse Öncü, Petra Weyland (επιμ.) *Space, Culture and Power, New Identities in Globalizing Cities*, London New Jersey: 2ed Books, pp.57

Ostrom E., 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge

Oz O. & Eder M., 2012. Rendering Istanbul's Periodic Bazaars Invisible, Reflections on Urban Transformation and Contested Space, *International Journal of Urban and Regional Research*, 36: 297–314.

Παμούκ Ο., 2005 [2003] *Ιστάνμπουλ: Πόλη και αναμνήσεις* (μτφρ. Βρετού Στ.) Αθήνα, Ωκεανίδα

Pickvance C., 2003. From urban social movements to urban movements: a review and introduction to a symposium on urban movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27.1: 102-109

Russian 'Avtonom' magazine, 2004. *Anarchism in Turkey* [<http://libcom.org/> (2014/04/22)]

Poulantzas N., 1980. *State, Power, Socialism*, London, Verso

Prost H., 1937. *Mémoire descriptif du plan directeur de la rive européenne d'Istanbul, Les Transformations d'Istanbul*, Vol. III, Plans Directeurs, unpublished report.

Retort [2005] 2008. *Καταπονημένες Δυνάμεις, Κεφάλαιο και Θέαμα στη Νέα Εποχή του Πολέμου*, Εκδόσεις των Ξένων, Θεσσαλονίκη

Sakizlioğlu B. & Uitermark J., 2014. The symbolic politics of gentrification. The restructuring of stigmatized neighborhoods in Amsterdam and Istanbul, *Environment and Planning A* 46 (forthcoming)

Salâh M., 1984. The Turkish working class and socialist movement in perspective - *Khamsin journal*, is 11 [<https://libcom.org/> (2014/04/04)]

Sassen S., 2001. *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press

Sen B., 2013. The Production of Autonomous Settlements for the Working Class by the Turkish Socialist Movements, Draft Paper, in *Resourceful Cities* Berlin (Germany), 29-31 August 2013 Session 26: Autonomous urban movements: socio-spatial structures and political impacts

Schwegmann M., 2013. *Istanbul and the Grassroots: Civil Society Organisations, Local Politics and Urban Transformation*, phd dissertation, Technischen Universität Berlin

Shields R., 1988. An English Precis of Henri Lefebvre's *La Production de l'Espace*. Urban and Regional Studies Working Paper 63, April 1988. University of Sussex, U.K.

Shields R., 1991. *Places on the Margin. Alternative Geographies of Modernity*, London, Routledge

Shields R., [1999] 2007. 2007. Λεφέβρ: Έρωτας και Αγώνας. Διαλεκτικές του Χώρου, (μτφρ. Γιούκα Λ.), Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Shukaitis St., 2007. Plan 9 from the Capitalist Workplace: Insurgency, Originary Accumulation, Rupture, Situations, *Project of the Radical Imagination*, 2, 2: 95-116

Smith N., 1987. Gentrification and the Rent Gap, *Annals of the Association of American Geographers*, 77: 462-465.

Smith N., 1996. *The New Urban Frontier: Gentrification and the revanchist city*, Oxon, Routledge

Smith N., 2002. New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy, *Antipode*, 34: 427-450

Smith T., 2003. On the homology thesis, *Historical Materialism*, 11, 1:185-194

Soja E.W., 1989. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, London-New York

Σταυρίδης Στ., 2011. Στις πλατείες: Επινοώντας ξανά το κοινό, ανιχνεύοντας ξανά δρόμους προς τη συλλογική χειραφέτηση. Στο Γιοβανόπουλος Χρ. & Μητρόπουλος Δ. επ. *Δημοκρατία Under Construction: Από τους δρόμους στις πλατείες*, Αθήνα, Α/συνέχεια, σσ. 169-183

Stavridis St., 2012. Squares in Movement, *South Atlantic Quarterly*, 111, 3: 585-596

Tan P., 2004. Border Politics and City: Tarlabası and African Immigrants, in "self-service city: Istanbul", book-german. Edited by StephanLanz/Orhan.Esen, metroZones 4, B-Books, Berlin

Tan P., 2013. A report from Gezi Park, *domus*

- Tan P., 2013. Συνέντευξη στις 9 Νοεμβρίου 2013 σε ένα καφέ στη γωνιά Lüleci Hendek Sok. και Kumbaracı Yokusu κοντά στο Γαλατάσαραϊ στην Ιστανμπούλ
- Tanulku B., 2013. *Turkish Gated Communities as Spaces of Upper Class Exclusivity, Escapism, and Stigma* [<https://sustainablecitiescollective.com>]
- Tekay C. & Ustun Z., 2013. *A Short History of Feminism in Turkey and Feminist Resistance in Gezi*
- Tekeli S., 1994. Kadın Hareketi (Women's Movement), in *İstanbul Ansiklopedisi* (Encyclopedia of İstanbul), No. 33.
- Tekeli S., 1995. Women in Turkey in the 1980s, in Şirin Tekeli (ed.), *Women in Modern Turkish Society*, London and Atlantic Heights, NJ: Zed Books Ltd
- Theatro Valle Occupato 2012. *One Year and Half of Commoning*, in <http://www.teatrovalleoccupato.it/> (10/12/2013)
- Thompson E.P., 1991[1963]. *The Making of the English Working Class*, Toronto, Penguin
- Tilley C., 1994. *A Phenomenology of Landscape, Places, Path and Monuments*, Oxford/Providence, USA, Berg
- Tsavdaroglou H., 2012. La crisi siamo noi. Lotte sociali e beni comuni in Grecia. *Alfabeta2*, 24: 28
- Τσιγάρα Μ. & Κουρμάδας Γ., 2006 [2003]. *Κωνσταντινούπολη. Παράλληλες προβολές μνήμης*, Σταυρίδης Στ. (επ.) Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Turan N., 2010. Towards an Ecological Urbanism for İstanbul, in Sorensen,

- André; Okata, Junichiro. *Megacities: Urban Form, Governance, and Sustainability*. Library for Sustainable Urban Regeneration. London & New York: Springer. pp. 223–42
- Turkish Statistical Institute, 2013. *The Results of Address Based Population Registration System, 2013*
- Vasudevan A., McFarlane C. & Jeffrey A., 2008. Spaces of enclosure. *Geoforum* 39: 1641–1646
- Vasudevan A., McFarlane C. & Jeffrey A., 2011. Rethinking Enclosure: Space, Subjectivity and the Commons. *Antipode* Vol. 00, 00: 1–21
- Virno P., [2001] 2002. *Δεξιότητες και Επανάσταση*, (μτφρ. Καλαμαράς, Π.), Αθήνα, Ελευθεριακή Κουλτούρα
- Virno P., [2001] 2007. *Γραμματική του Πλήθους, για μια ανάλυση των σύγχρονων μορφών ζωής*, (μτφρ. Πασσάς Β.), Αθήνα, Αλεξάνδρεια Οδυσσέας
- Voulvouli A., 2007. *Arnavutköy District Initiative. From Environmentalism to Transenvironmentalism: Practicing Democracy in a Neighbourhood of Istanbul*, PhD Thesis, University College London
- Voulvouli A., 2011. Local Protests in Global Cities: The case of the Arnavutköy District Initiative in Istanbul. *Proceedings of the CUA ANNUAL CONFERENCE "Market vs Society? Human principles and economic rationale in changing times"*
- Yerasimos St., 1998. Wie gross ist Istanbul?, *Stadtbauwelt*, is. 135 Istanbul
- Yalcintan C.M. & Erbas E.A. 2003. Impacts of "Gecekondü" on the Electoral Geography of Istanbul, *International Labor and Working-Class History*, no. 64: 91–111

Yalcintan C.M., 2012. *Solidarity studio, Retoriche urbane / Urban rhetorics lo Squaderno* no. 25

Φουσεντζίδης, Φ. 2009. Η τριαλεκτική προσέγγιση του Lefebvre ως αναλυτικό εργαλείο στην εξέταση του χώρου και της μεταμόρφωσης της πόλης σε κυβερνοπόλη, στα *Πρακτικά 2ου πανελλήνιου συνεδρίου πολεοδομίας, χωροταξίας & περιφερειακής ανάπτυξης*, σελ 809-813, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Ζεϊνό & Τσίσκε, 2014. Συνέντευξη: Ιστανμπούλ η πιο όμορφη πόλη: εξέγερση στο Γκεζί (Μάιος - Ιούνιος 2013) *Crochet* τ.00: 18-21

Zucker L., 2014. *Reclaim the Urban Commons: Istanbul's First Squat* [<http://roarmag.org/> (2014/04/25)]

Χατζηστεφάνου Α., 2005. *Τουρκία: ανατολικά της Ε.Ε.*, Αθήνα, Πολύτροπον

Χατζηστεφάνου Α., 2014. Ο λύκος κι αν ξαναβαφτίστηκε, *Εφημερίδα των Συντακτών* (09/02/2014)

